

INTERLINGUA. JĘZYK MIĘDZYNARODOWY

GRAMATYKA OPISOWA

EDITIONS INTERLINGUA, MORGES 1974

MIROSŁAW WIECHOWSKI

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI.....	2
O JĘZYKU INTERLINGUA.....	8
I. FONETYKA I ORTOGRAFIA	15
§ 1. Alfabet.....	15
§ 2. Wymowa	15
§ 3. Inne uwagi	18
§ 4. Słowa niezasymilowane. Transkrypcja fonetyczna.	19
§ 5. Ortografia uproszczona	20
§ 6. Akcent	21
§ 7. Melodia zdania	23
§ 8. Dzielenie wyrazów	23
§ 9. Duże litery.....	24
§ 10. Interpunkcja	25
§ 11. Niektóre skróty.....	27
II. PRZEDIMEK.....	33
§ 12. Uwagi ogólne	33
§ 13. Uzupełnienia	33
III. RZECZOWNIK.....	40

§ 14. Rodzaj rzeczowników	40
§ 15. Tworzenie rodzaju męskiego i żeńskiego	41
§ 16. Liczba mnoga.....	42
§ 17. Deklinacja	43
§ 18. Użycie rzeczownika w zdaniu	45
IV. PRZYMIOTNIK	48
§ 19. Uwagi wstępne	48
§ 20. Miejsce przymiotnika obok rzeczownika.....	48
§ 21. Stopniowanie przymiotników	49
§ 22. Niektóre zwroty związane ze stopniowaniem	52
§ 23. Przymiotniki w roli rzeczowników	52
§ 24. Rola przymiotnika w zdaniu	53
§ 25. Przyimki występujące z przymiotnikami	54
§ 26. Specyficzne rodzaje przymiotników	55
V. PRZYSŁÓWEK.....	63
§ 27. Przysłówki pochodne i przysłówki pierwotne	63
§ 28. Stopniowanie przysłówek	65
§ 29. Miejsce i rola przysłówka w zdaniu.	66
§ 30. Najważniejsze przysłówki	67
VI. ZAIMEK	91
.....	

§ 31. Uwagi wstępne	91
§ 32. Zaimki osobowe i dzierżawcze	92
§ 33. Zaimki il, on, uno.	94
§ 34. Zaimek zwrotny se	95
§ 35. Zaimki dzierżawcze i przymiotniki dzierżawcze	97
§ 36. Miejsce zaimków osobowych i zwrotnych w zdaniu	98
§ 37. Zaimki "zastępcze" un, le, unes, les	101
§ 38. Zaimki wskazujące	103
§ 39. Zaimki pytające i względne	105
§ 40. Zaimki nieokreślone	108
VII. LICZEBNIK.....	111
§ 41. Liczebniki główne.....	111
§ 42. Liczebniki porządkowe	114
§ 43. Używanie liczebników głównych i porządkowych	116
§ 44. Liczebniki przysłówkowe	117
§ 45. Liczebniki ułamkowe	118
§ 46. Liczebniki krotne.....	119
§ 47. Liczebniki zbiorowe.....	120
§ 48. Inne terminy związane z liczbami	123
§ 49. Niektóre częściej używane zwroty z użyciem liczebników	125

§ 50. Przedrostki liczbowe 127

VIII. CZASOWNIK.....132

§ 51. Uwagi wstępne 132

§ 52. Formy podstawowe czasownika 132

§ 53. Bezokolicznik 133

§ 54. Czas teraźniejszy 143

§ 55. Czas przeszły prosty 144

§ 56. Czas przyszły prosty 146

§ 57. Tryb warunkowy czasu teraźniejszego 147

§ 58. Imiesłów czasu teraźniejszego 148

§ 59. Imiesłów czasu przeszłego 151

§ 60. Czas przeszły złożony 155

§ 61. Czas zaprzeczony 157

§ 62. Czas przyszły złożony 158

§ 63. Tryb warunkowy czasu przeszłego 159

§ 64. Bezokolicznik czasu przeszłego 160

§ 65. Imiesłów złożony habente...-te 161

§ 66. Inne konstrukcje czasownikowe 162

§ 67. Tryb rozkazujący 167

§ 68. Tryb łączący 168

.....

§ 69. Strona bierna	173
§ 70. Strona zwrotna	175
§ 71. Factitivo	176
§ 72. Aspekty czasownika w interlinguie	177
§ 73. Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie	178
§ 74. Czasowniki o formach obocznych.....	179
§ 75. Wyrażenia czasownikowe	180
§ 76. Synoptyczna tabela koniugacji czasowników	181
IX. PRZYIMEK I SPÓJNIK.....	184
§ 77. Uwagi ogólne	184
§ 78. Przyimek	185
§ 79. Lista przyimków właściwych, niewłaściwych, niektórych przyimków złożonych i niektórych wyrażen przyimkowych	187
§ 80. Spójnik.....	207
§ 81. Lista spójników i wyrażen o charakterze spójnikowym	208
X. WYBRANE ZAGADNIENIA SKŁADNI.....	215
§ 82. Zdanie oznajmujące	215
§ 83. Zdanie pytające	216
§ 84. Zdanie przeczące	217
§ 85. Niektóre zagadnienia dotyczące zdań podrzędnie złożonych	218

§ 86. Zdania podrzędne rzeczownikowe zastępują rzeczowniki i mogą pełni funkcje rzeczowników, tzn. występować jako:	220
§ 87. Zdania podrzędne przysłówkowe pełnią rolę przysłówków. Mogą określać: ...	221
§ 88. Okresy warunkowe	226
§ 89. Mowa zależna	228
§ 90. Wyrazy stojące poza zdaniem. Wykrzykniki.	232
§ 91. Wzory najczęściej spotykanych konstrukcji zdaniowych	234
XI. SŁOWOTWÓRSTWO	244
§ 92. Przedrostki	244
§ 93. Tworzenie rzeczowników od rzeczowników przy pomocy przyrostków	258
§ 94. Tworzenie przymiotników od rzeczowników.....	263
§ 95. Tworzenie czasowników od rzeczowników i przymiotników	266
§ 96. Tworzenie rzeczowników z przymiotników	267
§ 97. Tworzenie przymiotników i przysłówków od przymiotników	270
§ 98. Tworzenie wyrazów pochodnych od czasowników	270
§ 99. Dodatkowe uwagi o używaniu przyrostków	274
§ 100. Inne sposoby tworzenia nowych wyrazów	278

O JĘZYKU INTERLINGUA

Przez wiele lat łacina była międzynarodowym językiem warstw oświeconych. Niestety - właśnie wtedy, kiedy stała się najbardziej potrzebna - w dobie rozwoju komunikacji, kontaktów międzynarodowych, turystyki, w epoce lawinowego wzrostu publikacji naukowych - przestała pełnić swą rolę.

Jednakże stwierdzenie, że łacina jest dziś już tylko językiem martwym, jest tylko częściowo słuszne. Wprawdzie gramatyka łacińska, jaką posługiwał się Ciceron, pozostała tylko martwą literą interesującą garstkę filologów, ale słownictwo łacińskie nie tylko nie wychodzi z użycia, lecz przeciwnie - ciągle się rozwija i wzbogaca o nowe wyrazy, które coraz bardziej penetrują słownictwo naukowo-techniczne, a następnie codzienne.

Ilość tak zwanych słów międzynarodowych, pochodzenia grecko-łacińskiego, występujących w różnych językach pod podobną postacią graficzną lub fonetyczną, jest oceniana /w zależności od przyjętych kryteriów/ na 10 do 25 tysięcy. Porównajmy dla przykładu: angielski: *perfection, peace, voice, engineer, doctor, accept, imitation*; włoski: *perfezione, pace, voce, ingegnere, dottore, accettare, imitazione*; hiszpański: *perfección, paz, voz, ingeniero, doctor, aceptar, imitación*; francuski: *perfection, paix, voix, ingénieur, docteur, accepter, imitation*.

Zauważmy, że nawet w językach nie wywodzących się bezpośrednio z obszarów kultury łacińskiej, występują np. *perfekt, ingénieur, doktor, imitation* /niemiecki/ czy też *perfekcja, wokalny, pacyfikować, inżynier, doktor, akceptacja* /polski/.

W językach romańskich około 90% słów jest pochodzenia grecko-łacińskiego, w angielskim - prawie 80%, w niemieckim - 70%, w językach słowiańskich - mniej więcej 50%. Nie jest to przypadek: wspólne, międzynarodowo zrozumiałe słownictwo jest wytworem wspólnoty kulturalnej większości krajów europejskich, spuścizny tradycji grecko-łacińskiej.

Według lingwisty Benjamin Lee Whorfa, języki romańskie i w pewnym stopniu angielski można uważać za regionalne warianty lub dialekty wymagowanego języka Standard Average European. Nie istnieje on w rzeczywistości, lecz mimo to jest czymś realnym - drzemie niejako utajony w pokrewnych formach słownikowych i gramatycznych wyżej wspomnianych języków. Przy pomocy odpowiedniej metody naukowej dałoby się go wyodrębnić.

W stwierdzeniu tym kryją się wielkie możliwości opracowania języka międzynarodowego będącego kontynuacją /lub odrodzeniem/ łaciny - lecz nie łaciny trudnej i nieregularnej. Człowiekowi współczesnemu chodzi o język łatwy, pozbawiony balastu niepotrzebnych reguł i wyjątków - a mimo to bogatszy od łaciny, gdyż rozszerzony o pojęcia ze Świata współczesnego.

Próba opracowania takiego języka - i to próbą wielce obiecującą - jest interlingua. Nazwę utworzono od inter - między i lingua - język.

Czym różni się interlingua od wielu innych, z niniejszym lub większym powodzeniem lansowanych języków tzw. międzynarodowych?

Otóż - po pierwsze - nie została ona stworzona przez amatora-lingwistę, lecz przez cały sztab specjalistów filologów, skupiony wokół założonej w 1924 roku organizacji: International Auxiliary Language Association /IALA/. Można by tu wymienić choćby profesorów: Sapir, Collinson, Jespersen, Shenton, Martinet, Bally, de Groot; dra Stillmana, dra Cottrella - inicjatora pomysłu i wielu innych. Wśród nich ostatniego dyrektora IALA, dra Aleksandra Gode van Aesch, który przyjął na siebie odpowiedzialność za ostateczną formę języka we wszystkich szczegółach i dra Blaira, współautora gramatyki. Ponadto IALA nawiązała współpracę z wieloma towarzystwami naukowymi, ze zwolennikami różnych systemów języka międzynarodowego, z UNESCO i in. Prace trwały prawie 27 lat. Ostateczną wersję interlinguy opublikowano w roku 1951.

Po drugie - w przeciwieństwie do innych języków "międzynarodowych" nie zawiera żadnych elementów wymyślonych, sztucznych, niemających odpowiedników w językach naturalnych. Twórcy języków uniwersalnych w imię logiki lub osobistych upodobań wprowadzali do nich słowa nie istniejące w

żadnym języku, wymyślali różne reguły gramatyki i składni. Nawet jeśli niektóre z tych „wynalazków lingwistycznych” były pomysłowe i logiczne, to nie miały nic wspólnego z tym, co naprawdę istnieje; odzwierciedlały życzenia twórcy – co chciałby widzieć w języku międzynarodowym – lecz nie rejestrowały obiektywnej rzeczywistości. Co powiedzielibyśmy o fizyku, który zamiast rejestrować prawa przyrody wymyśla nowe – dlatego, że jego zdaniem byłyby one wielce użyteczne?

Po trzecie – po raz pierwszy w historii zostały opracowane naukowe metody i kryteria konstrukcji języka sztucznego a posteriori: uzyskiwanie tzw. prototypów leksykalnych i regularyzacji gramatyki w takim stopniu, na jaki pozwalały fakty obserwowane w sferze języków anglo-romańskich. Wspomnijmy tu o dwu najważniejszych zasadach konstrukcji interlinguy:

- jako cztery tzw. języki kontrolne przyjęto angielski, francuski, włoski i hiszpański traktowany łącznie z portugalskim. Każde słowo lub zwrot, który występował w trzech z tych języków przechodził do interlinguy w postaci prototypu, czyli wartości zestandaryzowanej. I tak np. cytowane powyżej słowa posiadają prototypy: perfection, pace, voce, ingeniero, doctor, acceptar, imitation. Konstrukcja prototypu opierała się na kryteriach porównawczych i etymologicznych. Prototyp musiał być wspólnym mianownikiem dla jego wariantów istniejących w językach kontrolnych - a ponadto dawać jak największą liczbę słów pochodnych o równie międzynarodowej postaci. Np. forma, formal, formalista, formalismo, informal, formar, formation, reformation, reformator, transformation, transformator, uniforme, deformation... W razie trudności ze znalezieniem słowa wspólnego trzem językom kontrolnym, odwoływano się do pomocy łaciny /zwłaszcza w przypadku spójników, przyimków i niektórych innych słów/, niemieckiego, w pewnym stopniu także rosyjskiego i greckiego.

- każde zjawisko gramatyczne, które istniało we wszystkich czterech językach kontrolnych, przechodziło do interlinguy. I przeciwnie - jeśli choć jeden z języków kontrolnych obywatł się bez jakiejś reguły -to była ona eliminowana z interlinguy. Przykładowo: przedimki istnieją we wszystkich językach

kontrolnych, istnieją więc i w interlinguie. Język angielski obywa się bez rodzajów gramatycznych - a więc nie ma ich w interlinguie.

Po czwarte - interlingua jest bezpośrednio zrozumiała dla kilkuset milionów ludzi z kręgu językowego anglo-romańskiego /duża część Europy, obie Ameryki, Australia/ i dla osób wykształconych w innych krajach. Interlingua na największy na świecie CIP / współczynnik penetracji wyrazów międzynarodowych/, rzędu 95%. W związku z tym interlingua nie może być uważana za język sztuczny, choć nie powstała w sposób naturalny. Pasuje raczej do niej nazwa "język wyodrębniony".

Warto wspomnieć, że jeszcze w roku 1948 istniały cztery warianty interlinguy: od najbardziej schematycznego, utrzymane go w konwencji esperanto, do najbardziej naturalistycznego. W wyniku przeprowadzonej ankiety zdecydowanie zwyciężyła wersja naturalistyczna z nieco zregulowaną gramatyka.

Jest rzeczą oczywistą, czemu wybrano grupę anglo-romańską za podstawę wyodrębnienia interlinguy. Otóż żadna inna grupa językowa na świecie nie ma tak wielkiej siły vitalnej, nie jest takim centrum promieniowania słownictwa międzynarodowego, zwłaszcza naukowego, wreszcie nie jest tak bardzo rozpowszechniona poza granicami swego obszaru geograficznego, jak ona. Nawet języki egzotyczne, a przynajmniej te, które chcą nadążyć za rozwojem nauki i kultury światowej, czerpią słownictwo z tej grupy. Najlepszym przykładem jest język japoński.

Można dodać, że grupa języków chińsko-tybetańskich jest jeszcze liczniejsza, niż anglo-romańska. Ale - nie wychodzi ona w zasadzie poza pewien obszar geograficzny / jest bardzo mało znana i używana poza terenami danej części Azji/ i jest bardzo słabym źródłem słownictwa międzynarodowego.

Na razie interlingua ma stosunkowo niewielu zwolenników, co spowodowane jest głównie brakiem funduszy na propagandę. Mimo to, już w pierwszym dwudziestolecu swego istnienia zanotowała na swym koncie sporo sukcesów: streszczenia w wielu czasopismach i książkach naukowych, wydawnictwa z

zakresu demografii, futurologii, historii sztuki; kilkanaście kongresów naukowych /z medycyny/ używało jej jako języka roboczego; bardzo pozytywną opinię wystawili interlinguie eksperci UNESCO.

W interlinguie ukazują się pisma i książki. Istnieje organizacja światowa, skupiająca zwolenników tego języka, odbywają się konferencje międzynarodowe. W Polsce jest - jak na razie - mało znana. Przyczyną jest brak podręczników w języku polskim i trudna dostępność wydawnictw zagranicznych.

Studiowanie interlinguy jest, jak stwierdzono, doskonałym wstępem do nauki języków anglo-romańskich. Poszerza ona znajomość słownictwa i słowotwórstwa w tych językach, pozwalając je szybciej opanować. Osobom nie znającym: innych języków obcych pozwala mimo to porozumieć się z Włochem, Hiszpanem, czy mieszkańcami Ameryki Łacińskiej, przeczytać ze zrozumieniem wywieszki, tytuły w gazetach czy kartę dań po francusku. A to już wiele.

Interlingua nazywana jest niekiedy językiem International Standard Organisation, organizacji zajmującej się problemami normalizacji i standaryzacji, w tym także słownictwa naukowo-technicznego. Rezultaty, do jakich doszła, są zadziwiająco zbieżne z wynikami, które osiągnęła IALA.

Rośnie zainteresowanie interlinguą ze strony placówek naukowych - choćby Sekcji Interlingwistyki Instytutu Językoznawstwa Akademii Nauk ZSRR. Najwybitniejszy poeta brazylijski, kandydat do nagrody Nobla, Jonas Negalha, pisze m.in. w interlinguie i prowadzi jej kursy na Uniwersytecie Sao Paulo /jest on zarazem: profesorem lingwistyki/.

Wszystkie te fakty - i wiele innych, na cytowanie których nie ma tu miejsca - pozwalają sądzić, że do interlinguy należy przyszłość, a czas poświęcony na jej naukę nie będzie czasem zmarnowanym.

Od autora słów kilka

Brak jakichkolwiek pozycji z zakresu interlinguy w języku polskim dawał się odczuć na tyle dotkliwie, że autor - nie będąc profesjonalnym językoznawcą - w braku kogoś odpowiedniejszego zdecydował się na napisanie obszernej

gramatyki tego języka. Na pewno nie uniknął przy tym błędów, które postara się, w miarę możliwości, uwidocznić w ewentualnym suplemencie do niniejszej książki.

Dla czytelnika bez przy przygotowania językoznawczego /jakim może być np. przeczytanie podręcznika gramatyki opisowej języka polskiego/ książka, którą trzyma teraz w ręce, wyda się zbyt trudna, zbyt rozwlekła, zbyt zawiła. Dla fachowca okaże się ona za mało naukowa, napisana w zbyt laickim stylu. Utrafienie w "złoty środek" jest niemożliwe. Nie mogę więc poczuwać się tu do jakiegokolwiek winy, tak dalece, dopóki nie dopuściłem się błędów.

Na swoje usprawiedliwienie dodam, iż jest to - w roku 1974 - najobszerniejszy podręcznik gramatyki interlinguy, jaki się kiedykolwiek ukazał.

Napisanie go byłoby niemożliwe bez życzliwej i bezinteresownej pomocy wielu osób, które służyły mi literaturą, często unikalną - oraz przyjacielską radą. Niech mi będzie wolno wymienić kilka nazwisk: Bent Andersen z Odense, Karel Wilgenhof z Beverwijk, Ric Berger z Morges, Ingvar Stendsröm i Erik Berggren ze Sztokholmu, Hugo Fischer z Kriens, wreszcie Kazimierz Gębarski i Eugeniusz Jasiewicz z Warszawy.

Z pozycji bibliograficznych winieniem wymienić:

1. Gode A., Blair H.: Interlingua, A grammar of international language. Fr. Ungar Puulining Co., New York, 1971.
2. Wilgenhof K.: Grammatica de Interlingua. Odense 1973 /offset/.
3. Gode A.: Interlingua - English Dictionary. Fr. Ungar Publishing Co., New York 1971.

- Excusa me, cara mi, ma io io non plus pote supportar viagar in le senso contrari al direction del traino.

- Si, si, car amicos, nos comporta de iste vespere un multo belle souvenir.

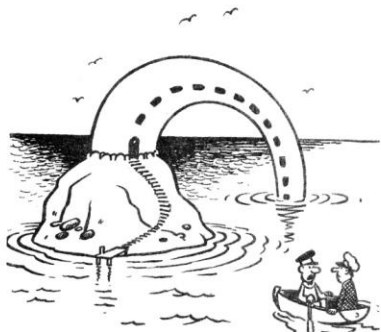
- Regrettabilemente, le donator de sanguine desira restar incognoscite, Senior.

- Quando le familia Durand ha habite un auto, nos debeva absoluteamente haber anque un auto, e quando illi ha habite le television, il ha es-site necesse que nos habe anque le television. E que dunque nos facera ora quando Durand ha cambiate su femina ?

- Ah, ecce vos ! Io demanda me lo que vos va contar ancora de extraordinari pro explicar vostre retardo.

- Le ancian guardiano del pharo habeva capite un balena al extremitate de su canna a piscar

Consilio de administration:

- Es vostre sposa qui telephona. Illa questiona ubi vos ha rangiate le caseo post haber lavate le plattos

I. FONETYKA I ORTOGRAFIA

§ 1. ALFABET

W interlingwie używany jest standardowy alfabet łaciński, złożony z 26 liter:

a	h – ha[sha] /ha[sza]/	O	v – ve /we/
b – be	i	p – pe	w – duple ve
c – tes	j	q – ku	x – ixs
d – de	k – ka	r – er	y – igrec, ypsilon
e	l – el	s – es	z – zeta, zed
f	m – em	t – te	
g - ge	n – en	U	

W nawiasach umieszczono wymowę nazwy litery, o ile odbiega od polskiej. Znaki diakrytyczne, akcenty itp. występują tylko w wyrazach niezasymilowanych.

§ 2. WYMOWA

Zachodzą następujące różnice między Interlinguą a językiem polskim:

c	przed <u>e</u> , <u>i</u> , <u>z</u> wymawia się jak polskie /c/, w pozostałych przypadkach jak /k/. Przykłady: <i>con<u>c</u>erto</i> /kon <u>c</u> erto/, <i>cy<u>c</u>lo</i> /c- <u>ik</u> lo/, <i>acc<u>c</u>ento</i> /ak <u>c</u> ento/, <i>ci<u>r</u>ca</i> /c-irka/, <i>s<u>c</u>eptic</i> /s <u>c</u> eptik/, <i>occ<u>a</u>sion</i> /okazj <u>o</u> n/.
---	--

ch	normalnie jak polskie /k/. Wymowa /k/ obowiązuje zawsze, gdy <u>ch</u> poprzedza spółgłoskę. Przykłady: <i>chronica</i> /kronika/, <i>chloro</i> /kloro/, <i>architectura</i> /arkitektura/, <i>chaos</i> /kaos/, <i>machina</i> /makina/, <i>schola</i> /skoła/. Czasami spotyka się wymowę /sz/, rzadko /cz/. W zasadzie /k/ słyszy się w wyrazach pochodzenia greckiego i łacińskiego, /sz/ lub /cz/ we współczesnych, pochodzących np. z angielskiego lub francuskiego: <i>charlatan</i> /szarlatan/, <i>chal</i> /szal/, <i>chassar</i> /szasar/, <i>China</i> /szina/, <i>Cecoslovachia</i> /czekosłowacja/, <i>Chile</i> /czile/, <i>chocolate</i> /czokolata/. Bardzo często poprawne są oba rodzaje wymowy: /sz/ i /cz/, np. <i>chocolate</i> może być również wymawiane /szokolata/. Nie dotyczy to jednak słów <i>Cecoslovachia</i> , <i>Chile</i> i pochodnych, gdzie obowiązuje wymowa /cz/.
g	Wymową normalną jest /g/. W końcówce -age wymawia się jak /ż/; gi przed samogłoską również wymawia się z reguły /ż/. Przykłady: <i>agente</i> /agente/, <i>geographia</i> /geografi-a, podobnie do geografija/, <i>grande</i> /grande/; <i>avantage</i> /awantaże/, <i>viage</i> /wjaże/, <i>garage</i> /garaże/, <i>avantagiose</i> /awantażoze/, <i>sagio</i> /sażo/, <i>viagar</i> /wjażar/. Słowa pochodne zachowują brzmienie /ż/, o ile występowało w słowie pierwotnym, np: <i>garagista</i> /garażista/ - bo <i>garage</i> /garaże/, <i>passagero</i> /pasażero/ - bo <i>passage</i> /pasáže/. Nie jest błędem wymawianie zamiast /ż/ dźwięku /dż/. Nie jest również niepoprawne wymawianie ge, gi, gy zawsze jak /że, żi, żi/.
h	wymawia się z przydechem, podobnie jak w języku angielskim. Nie jest błędem niewymawianie tej litery / tzw. h nieme/. W rh i th jest zawsze nieme. Przykłady: <i>haber</i> /haber/, <i>hesitar</i> /hezitar/, <i>throno</i> /trono/, <i>mathematica</i> /matematyka/, <i>rhythmo</i> /ritmo/, <i>adherer</i> /adherer/.
i	nigdy nie zmiękcza poprzedzającej go spółgłoski c na /ć/, s na /ś/, z na /ź/. Przykłady: <i>sinus</i> /s-inus/, <i>citro</i> /c-ıtro/. Przed samogłoską i wymawia się jak /j/, chyba że pada nań akcent toniczny: <i>medalia</i>

	<p>/medalja/, <i>senior</i> /senjor/, <i>radio</i> /radjo/ - ale: <i>agonia</i> /agoni-a, prawie agonija, akcent na i/, <i>energia</i> /energi-a/, <i>poesia</i> /poez-i-a, prawie poezija/. Po samogłosce i również jest wymawiane raczej jak /i/, chyba że jest akcentowane: <i>trajno</i> /trajno/, <i>kajser</i> /kajzer/ - ale <i>mais</i> /ma-is/, <i>pais</i> /pa-is/, <i>cocaina</i> /koka-ina/. Między dwiema samogłoskami oraz na początku wyrazu przed samogłoską zawsze jak /j/: <i>majo</i> /majo/, <i>epopeia</i> /epopeja/, <i>lalta</i> /jalta/. Wyjątki: <i>io</i> /i-o/, <i>ion</i> /i-on/</p>
j	<p>zawsze jak /ż/. Dopuszczalna jest wymowa również jak /dź/ lub /j/. Przykłady: <i>jorno</i> /żorno/, <i>julio</i> /żuljo/, <i>cuje</i> /kuże/.</p>
ph	<p>jak /f/: <i>photo</i> /foto/, <i>diphongo</i> /diftongo/.</p>
qu	<p>jak /ku/ z krótkim dźwiękiem /u/, zbliżonym do rozpowszechnionej wymowy /t/. Przykłady: <i>aqua</i> /akua/, <i>quanto</i> /kuanto/, <i>uitar</i> /kuitar/, <i>question</i> /kwestjon/. <i>Que</i>, <i>qui</i> często można wymawiać bądź /kle, kui/, bądź /ke, ki/, np. w słowach <i>que</i> /ke/, <i>qui</i> /ki/, <i>benque</i> /benke/, <i>perque</i> /perke/, <i>ubique</i> /ubjke/. Niekiedy jednak obowiązuje wyłącznie wymowa /ke, ki/, np. <i>etiquetta</i> /etiketa/, <i>qualque</i> /kualke/, <i>mosquito</i> /moskito/.</p>
s	<p>wymawia się jak polskie /s/, między samogłoskami dopuszcza się wymowę /z/: <i>si</i> /s-i/, <i>sparse</i> /sparse/, <i>base</i> /baze/, <i>rosa</i> /roza/. Podwójne <i>ss</i> brzmi zawsze jak /s/, np. <i>basse</i> /baze/, <i>spisse</i> /spise/. Zestaw <i>sh</i> spotykany w wyrazach niezasymilowanych wymawia się /sz/: <i>geisha</i> /gejsza/, <i>shrapnel</i> /szrapnel/.</p>
t	<p>brzmi jak polskie /t/, ale <i>ti</i> przed samogłoską, nieakcentowane i nie poprzedzone przez <i>s</i> lub <i>x</i>, wymawia się jak /cj/ - ale dopuszcza się również wymowę /si/ lub /ti/. Przykłady: <i>action</i> /akcjon/, <i>gratia</i> /gracja/, <i>martio</i> /marcjio/, <i>etiam</i> /ecjam/, <i>national</i> /nacional/. Porównajmy: <i>question</i> /kwestjon/, <i>modestia</i> /modestja/, <i>democratia</i> /demokrati-a/, <i>garantia</i> /garanti-a/. <i>th</i> - zawsze /t/.</p>

u	po samogłosce <u>a</u> lub <u>e</u> tworzy dyftong i jest wówczas wymawiane jak krótkie /u/ w polskim wyrazie auto. Przykłady: <i>aud<u>i</u>r</i> /aud <u>i</u> r/, <i>aug<u>u</u>ste</i> /aug <u>u</u> ste/, <i>neutr<u>a</u>l</i> /neutr <u>a</u> l/, <i>Eur<u>o</u>pa</i> /eur <u>o</u> pa/. Nieakcentowane <u>u</u> przed samogłoską, zwłaszcza w zestawieniach <u>gu</u> , <u>su</u> wymawia się również krótko: <i>guard<u>a</u>r</i> /guard <u>a</u> r/, <i>gu<u>e</u>rra</i> /gu <u>e</u> rra/, <i>persuad<u>e</u>r</i> /persuad <u>e</u> r/.
v	jak polskie /w/, np. <i>e<u>v</u>o</i> /e <u>w</u> o/.
x	Jak <u>ks</u> . Między samogłoskami dopuszczalna jest wymowa /gz/. Przykłady: <i>exp<u>e</u>rte</i> / eksp <u>e</u> rte/, <i>lex<u>i</u>co</i> /l <u>e</u> ks-iko/, <i>exist<u>e</u>ntia</i> / egzist <u>e</u> ncja/.
y	między spółgłoskami /i/; przed samogłoskami /j/. Przykłady: <i>phys<u>i</u>ca</i> /fiz <u>i</u> ka/, <i>yugosl<u>a</u>vo</i> /jugosl <u>a</u> wo/.
w	jak krótkie /u/: <i>wag<u>o</u>n</i> /uag <u>o</u> n/, <i>wolfr<u>a</u>m</i> /uolfr <u>a</u> m/.

§ 3. INNE UWAGI

Dwie samogłoski obok siebie zachowują swe pierwotne brzmienie, prócz przypadków omówionych powyżej, np. *maestro* /maestro/, *poema* /poema/, *judee* /żudee/.

Spółgłoski podwójne wymawia się pojedynczo, chyba że różnią się wymową: *basse* /base/, *catto* /kato/, *ricchessa* /rikesa/ - ale: *accento* /akento/, *ece* /ekce/.

Jeżeli po n występuje g lub k, nabiera ono brzmienia nosowego, podobnie jak w polskim słowie bank /bank/ lub *ringo* /ringo/.

Aby zachować brzmienie litery c jak /k/ w wyrazach pochodnych lub w liczbie mnogiej, dodaje się h, np. *banca* - *banchero* /banka - bankero/, *slovac* - *Slovachia*

/słowak - słowakja/, *blanc* - *blanchir* /blank - blankir/, *artichoc* - *artichoches* /artiszok - artiszokes/.

§ 4. SŁOWA NIEZASYMILOWANE. TRANSKRYPCJA FONETYCZNA.

Słowa tzw. obce, czyli niezasymilowane, zachowują w interlinguie swą oryginalną pisownię i - przynajmniej w przybliżeniu - oryginalną wymowę: *budget* /budżet/, *club* /klub/, *handicap* /hendikep/ - z angielskiego; *charme* /szarm/, *chauffeur* /szofer/, *nonchalance* /nonszalans/ - z francuskiego *röntgen* /rentgen/, *nickel* /nikel/ - z niemieckiego; *intermezzo* /intermedzdzo/, *schizzo* /skicco/ - z włoskiego.

O ile nie uniemożliwi to prawidłowej wymowy lub zrozumienia wyrazu, znaki diakrytyczne można opuszczać. Tak więc zamiast "défaite" można napisać "defaite", lecz np. kümel, cañon, röntgen muszą pozostać bez zmiany.

W razie konieczności zaadoptowania słów, pochodzących z języków nie posługujących się alfabetem łacińskim / zwłaszcza nazw geograficznych, i mion, nazwisk itp./ stosuje się następującą transkrypcję:

sh na oznaczenie /sz/: *geisha*, *gulash*, *hashish*, *shah*, *sheik*, *Shanghai*, *Bashkiria*;

tch na oznaczenie dźwięku /cz/: *tsarevitch*, *Tcheliabinsk*;

kh na oznaczenie /ch/: *Kharkov*, *Khabarovsk*;

zh na /i/: *Zhitomir*, *Zhdanov*;

ts na oznaczenie /c/: *tsar*;

ı na oznaczenie /j/: *ıalta*, *ıenisei*, *Baikal*;

dzh na oznaczenie /dż/: *Azerbaidzhan*.

Uwaga: nie używa się litery ç na oznaczenie /k/, np. *Baikal*, *Kamtchatka*. W słowach zasymilowanych często używa się ch na oznaczenie /sz/, ı jako /ż/, dj jako /dż/, ç jako /k/, y jako /j/

Przykłady: *chaca*, *charivari*, *Djakarta*, *Djokjakarta*, *Caucasia*, *Yugoslavia*.

§ 5. ORTOGRAFIA UPROSZCZONA

Dopuszczalne jest użycie:

zamiast ch brzmieniu /k/ - litery c /lecz nie przed e, i/

zamiast ph - litery f

zamiast y - litery i.

Można również opuszczać nieme h w zestawieniach rh, th. W miejsce g lub gi można używać i tam, gdzie wymawiane jest /ż/.

Przyrostek -isar i jego pochodne: -isation, -isator itp. można pisać przez z. Podwójne litery można upraszczać.

Słowa zakończone na -te / za wyjątkiem słów akcentowanych na sylabę trzecią od końca/ można pisać przez -t. Nie dotyczy to form czasu teraźniejszego.

Słowa zakończone na -nne, -lle, -rre można pisać przez -n, -l, -r. Przykłady: *ecclesia* – *eclesia* /ale *accento* nie upraszcza się, bo litery mają różne brzmienie/.

cloro /zamiast *chloro*/ - ale *chimera*, nie *cimera*.

fonetic /zamiast *phonetic*/

tirano /zamiast *tyranno*/

retoric /zamiast *rhetoric*/

matematica /zamiast *mathematica*/

saje /zamiast *sage*/

avantajose /zamiast *avantagiose*/

normalizar /zamiast *normalisar*/

animat / zamiast *animate*/ - ale: *composite* /akcent na sylabę trzecią od końca/,

pote /czas teraźniejszy od *poter*/.

il /zamiast ille/

peren /zamiast perenne/

bizar / zamiast bizarre/.

§ 6. AKCENT

6.1. Reguła ogólna: akcent pada na samogłoskę przed ostatnią spółgłoską. W słowach, które nie mają spółgłoski albo samogłoski przed ostatnią spółgłoską, akcent pada na pierwszą samogłoskę. Przykłady: *action*, *doctor*, *argento*, *essentia*, *continue*, *construe*, *individuo*, *aqua*, *consilio*, *radio*, *guida*; io /i-o, prawie i-jo/, *via* /wi-a/, *die* /d \dot{i} -e/, *flue* /flu-e/.

6.2. Powyższa reguła nie dotyczy:

a/ słów kończących się na -m, -s /w szczególności -s jest końcówką liczby mnogiej/: *album*, *idem*, *nunquam*, *bronchitis*, *minus*, *satis*; *nation* - *nationes*, *bloco* - *blocos*; wyjątkowo: *autobus*, *matras*.

b/ Zakończeń trybu warunkowego czasowników -rea i czasu przyszłego -ra / zob. rozdział o czasowniku/.

6.3. Rzeczowniki i przymiotniki zakończone na -le, -ne, -re poprzedzone samogłoską akcentowane są na sylabę trzecią od końca: *fragile*, *ordine*, *nomine*, *aere*, *facile*, *juvene*, *tempore*, *examine* /wyjątki: *hygiene*, *miserere*/ . Reguła nie dotyczy form czasu teraźniejszego czasowników na -er, np. *compone*, *adhere*, *prevale* od *componer*, *adherer*, *prevaler*/.

6.4. Reguła 6.3. obejmuje na ogół słowa pochodne od zakończonych na -le, -ne, -re, w których zastąpiono końcowe -e samogłoską -o lub -a. Przykłady: *bulgaro* /od *bulgare*/, *gemino* /od *gemine*/, *agricola* /od *agricole*/, *unisono* /od *unisone*/ itp.

6.5. Słowa zakończone następująco:

-ic, -ica, -ico;

-ide, -ida, -ido;

-ime, -ima, -imo;

-ule, -ula, -ulo;

-uple;

akcentowane są na sylabę poprzedzającą w/w końcówki, np: *energic*, *physic*, *physica*, *publico*, *rapide*, *bellissime*, *maximo*, *formula*, *quadruple*, *vintesimo*.

Reguła nie dotyczy przyrostka *-cida*, np. *fratricida* oraz słów: *amico*, *amica*, *amic*, *inimico*, *inimica*, *inimic*, *mendic*, *mendica*, *mendico*, *barrica*, *rubrica*, *urtica*, *vesica*, *lumbrico*, *umbilico*, *oblido*, *sublime*, *estima*, *pantomime*, *pantomima*, *pantomimo*.

6.6. Akcentowanie odbiegające od podanych wyżej reguł można znaleźć w słownikach. Możliwe jest sformułowanie reguł dodatkowych, ale wydaje się to niecelowe w podręczniku podstawowym. Bardziej szczegółowe reguły zostaną zamieszczone w "Komentarzu do gramatyki interlinguy" /w opracowaniu/.

6.7. W czasownikach, które pochodzą od wyrazów akcentowanych w sposób odbiegający od reguły 6.1., możliwe jest zachowanie tego akcentu w czasie teraźniejszym koniugacji - o ile bezokolicznik kończy się na -ar. Tak więc:

predica - *predicar* - ille *predica*

regula - *regular* - ille *regula*

libere - *liberar* - ille *libera*

proxime - *approximar* - ille *proxima*

defia - *defiar* - ille *defia*

compania - *acompaniar* - ille *acompania*

Reguła dotyczy także wielu czasowników nie pochodzących od innych wyrazów, zakończonych na -erar, -icar, idar, -igar, -imar, -itar, -ular, -uplar, np. *considerar* - ille *considera*, *investigar* - ille *investiga*, *significar*

- ille *significa*. Wyjątki: *maritar, acierar, desperar, manierar, fatigar, intrigar, sublimar, pantomimar, camminar, profitar*.

- 6.8. Sposób akcentowania słów pochodnych nie zależy od sposobu akcentowania słów pierwotnych /ale zob. 6.4./, np. *calculo - calcular - calculator; seta - setiforme; nation - national - nationalista*.
- 6.9. Wyrazy wielosylabowe mogą posiadać słabszy akcent poboczny: *correction, marinero, rumpenuces*.

Uwaga: wykroczenia przeciw regułom akcentowania - prócz reguły 6.1. do 6.5. nie są uważane za poważne łamanie reguł językowych.

§ 7. MELODIA ZDANIA

Intonacja /melodia zdania/ w interlinguie w zasadzie zbliżona jest do języków hiszpańskiego i włoskiego. W praktyce pewne różnice w intonacji, będące nawykami z języka ojczystego, nie utrudniają zrozumienia treści zdania, o ile wymowa jest dostatecznie wyraźna i poprawna.

Wskazane jest łączenie w dyftong dwu samogłosek, z których pierwsza występuje na końcu jednego wyrazu, a druga na początku następnego, pod warunkiem, że jest ona a lub i oraz że obie są nieakcentowane. Tak więc "*le alte Ural*" winno brzmieć jak /le-al-teu-ral/.

§ 8. DZIELENIE WYRAZÓW

8.1. Nie dzieli się wyrazów jednosylabowych: *sed, bon, mer*.

8.2. Pojedyncze spółgłoski między samogłoskami należą do następnej sylaby. Wyjątkiem jest x. Kombinacje qu, gu, su traktuje się jak pojedyncze spółgłoski. Np. *pi-lu-la, ci-vil, ma-no; ex-a-mi-ne; pro-que, re-guar-dar*.

8.3. Podwójne spółgłoski rozdziela się: *ac-cor-do, com-mun, cor-de, ven-to*. Nie rozdziela się jednak l, r od poprzedzających b, c, ch, d, f, g, p, ph, t, th, v. Podwójne rr, ll rozdziela się. Przykłady: *re-pli-ca, ma-tre, bel-le, mar-ron*.

8.4. Grupy trzech spółgłosek rozdziela się najczęściej tak, że tylko jedna należy do następnej sylaby, ale nie rozdziela się połączeń wymienionych w 8.3. Np. obs-ti-nar, cons-tan-te, subs-tan-tia; ap-plau-der, ef-flu-er.

8.5. Grupy czterech spółgłosek dzieli się po dwie: obs-truc-tion, abs-trac-te.

8.6. Nie odrywa się pojedynczych liter: abat-ter, eu-ro-peo. Nie rozdziela się dyftongów au, eu, ai, ei, ua, ue, uo, ia, ie, io: pau-co, neu-tral, trai-no, per-sua-der, ra-dio. Nie rozdziela się digrafów ch, sh, zh, di, ph, th, rh, dzh, tch

§ 9. DUŻE LITERY

9.1. Użycie dużych liter jest bardzo podobne w interlinguie i w polskim, a więc: na początku zdania, na początku zdania cytowanego w mowie zależnej, na początku wiersza w tradycyjnej poezji; w imionach własnych - osób, nazwach geograficznych, nazwach państw, stowarzyszeń, instytucji; w tytułach osób, książek, sztuk teatralnych, dzieł; w nazwach świąt i specjalnych okresów; w skrótach; przy personifikacji pojęć w poezji i literaturze itp. Przykłady: *Cornelio*, *Margarita*, *Anglaterra*, *America del Nord*, *le Consilio National*, *le Academia de scientias*, *le Societate Polonese pro Interlingua*; *le Dictionario Interlingua-Anglese*, *le Princessa del Czardas*; *Natal*, *Pascha*, *le Die del Liberation National*, *le Renascentia*, *le Olympiade*, *le Revolution de Octobre*; *UNESCO*, *NATO*; *Guilhelmo le Conquisitor*, *Petro le Grande*; *seniora Primavera*.

9.2. Nazwy dni tygodnia, miesięcy, pór roku pisze się małą literą: *lunedj*, *januario*, *primavera*.

9.3. Przymiotniki pochodzące od nazw geograficznych oraz rzeczowniki oznaczające mieszkańców miast, regionów, państw itp. pisze się małą literą, chyba że występują jako jeden z członów nazwy: *Svedia* - *svedese* - *un svedese*; ale: *le Societate Svedese pro Interlingua*; *Polonia* - *polonese*; *german* - *germano* - *germana*; ale: *le Republica Democratic German*; *Cracovia* - *cracovian* - *cracoviano* - *cracoviana*.

§ 10. INTERPUNKCJA

10.1. Przecinek używany jest podobnie, jak w innych językach zachodnioeuropejskich. Między innymi:

a/ Przy wyliczaniu więcej niż dwu elementów zdania, stawia się przecinek przed końcowym e - i, oraz, jak również przed o - lub, albo; także przed etc.

Le asino, le can, e le catto. Osioł, pies i kot.

Verde, brun, o jalne. Zielony, brązowy lub żółty.

Ibi se trova multe montanias, arbores, roccas, etc. Znajduje się tam wiele gór, drzew, skał itp.

b/ W zdaniach podrzędnie złożonych przymiotnikowych /określających bliżej rzeczownik/ nie daje się przecinka przed zaimkiem lub przysłówkiem względnym, gdy wyróżniają one przedmiot spośród wielu innych. Natomiast jeśli zdania takie tylko uzupełniają w jakiś sposób charakterystykę przedmiotu, przecinek umieszcza się:

Le studente qui respondeva le question esseva Jack. Student, który odpowiedział na pytanie, to Jack /zdanie względne określa, który spośród wielu studentów/.

Bernard Shaw, qui scribeva "Sancte Johanna", moriva in 1950. Bernard Shaw, który napisał "Świętą Joannę", zmarł w 1950 /był tylko jeden Bernard Shaw, zdanie tylko uzupełnia jego charakterystykę/.

Nos iva al teatro ubi olim nos videva "Macbeth". Poszliśmy do teatru, w którym kiedyś widzieliśmy "Macbetha" /określenie: który teatr/.

Nos iva al teatro "Ludowy", ubi nos videva "Macbeth". Poszliśmy do teatru "Ludowego", gdzie obejrzelśmy "Macbetha" /wiadomo, do jakiego teatru, zdanie względne tylko uzupełnia informację/.

Le femina con qui tu parlava es mi sposa. Kobieta z którą rozmawiałeś jest moją żoną.

Le homines, qui son mortal, debe morir. Ludzie, którzy są śmiertelni /lepiej... ponieważ są śmiertelni/ muszą umrzeć.

Io non ama infantes qui face ruito. Nie lubię /tych/ dzieci, które hałasują.

Io non ama infantes, qui face ruito. Nie lubię dzieci, gdyż robią hałas.

Ille ha un fratre qui es un artista. On ma brata, który jest artystą /jest kilku braci/.

Ille ha un fratre, qui es un artista. On ma brata, który jest artystą /jest tylko jeden brat/.

Ille ha perdite le traino, lo que le enoia multo. On spóźnił się na pociąg, co go bardzo denerwuje.

c/ Przecinek wprowadza mowę niezależną:

"Dice me", ille questionava, "Que hora es il?". Powiedz mi - zapytał - która jest godzina?

d/ Przecinek nie stoi przed que użytym jako "że".

Il es ver que... Jest prawdą, że...

e/ Przecinek nie stoi przed zdaniami względnymi, zastępującymi rzeczownik:

Lo que tu face pare multo facile. To, co robisz wydaje się bardzo łatwe.

Demanda le proque un faceva un tal ruito. Zapytaj go, dlaczego zrobiła taki hałas.

f/ Niekiedy przecinek przed przymiotnikiem lub zaimkiem względnym odsyła do poprzedniego rzeczownika:

Le amita de mi amico, qui arrivava heri. Ciotka mego przyjaciela, który przybył wczoraj.

Le amita de mi amico qui arrivava heri. Ciotka mego przyjaciela, która przybyła wczoraj.

10.2. Inne znaki przestankowe /kropka, dwukropek, średnik, znak zapytania, wykrzyknik, myślnik, łącznik, wielokropek, cudzysłów, nawiasy/ używane są podobnie, jak w języku polskim, z ważniejszych różnic: dwukropek wprowadza cytaty, lecz nie mowę niezależną /por. 11.1.c./.

§ 11. NIEKTÓRE SKRÓTY

a.	<i>alias</i>	inaczej
	<i>alia</i>	inne
	<i>anno</i>	rok, roku
a.c	<i>anno currente</i>	rok bieżący, roku bieżącego
a.C.	<i>ante Christo</i>	przed Chrystusem
A.D	<i>anno Domini</i>	roku Pańskiego
a.m.	<i>ante meridie</i>	przed południem
a.p.	<i>anno passate</i>	rok ubiegły, roku ubiegłego
ca.	<i>circa</i>	około, w przybliżeniu
cf.	<i>confronte</i>	porównaj, zobacz
cocn.	<i>concernente</i>	odnośnie, co się tyczy
C.P.	<i>cassa postal</i>	skrytka pocztowa
div.	<i>diverse</i>	różny, -a, -e
doc.	<i>docente</i>	docent
	<i>documento</i>	dokument
dr.	<i>doctor</i>	doktor
E	<i>est</i>	wschód

ed.	<i>editio</i>	wydanie
	<i>editor</i>	wydawca
e.g.	<i>exempli gratia</i>	na przykład
etc.	<i>et cetera</i>	i tak dalej
ex.	<i>exemplo</i>	przykład
	<i>exemplar</i>	egzemplarz
exc.	<i>excepte</i>	za wyjątkiem
	<i>exception</i>	wyjątek
excl.	<i>exclusivamente</i>	wyłącznie
exp.	<i>expeditor</i>	nadawca
h.	<i>hora</i>	godzina
i.a.	<i>inter alia</i>	między innymi
ib., ibid.	<i>ibidem</i>	tamże
id.	<i>idem</i>	ten sam /autor/
i.e.	<i>id es, isto es</i>	to jest
incl.	<i>inclusivamente</i>	włącznie
ing.	<i>ingeniero</i>	inżynier
in loc. cit.	<i>in loco citate</i>	w cytowanym przykładzie

in op. cit.	<i>in opera citate</i>	w dziele cytowanym
jr.	<i>junior</i>	młodszy /z rodziny/
m.	<i>mense</i>	miesiąc
max.	<i>maxime</i>	maksymalny, maksymalnie
m.c.	<i>mense currente</i>	bieżący miesiąc, bieżącego miesiąca
min.	<i>minuta</i>	minuta
	<i>minime</i>	minimalny, minimalnie
mor.	<i>morte</i>	zmarły
	<i>moriva</i>	zmarł
m.p.	<i>mense passate</i>	ubiegły miesiąc, ubiegłego miesiąca
N	<i>nord</i>	północ
nasc.	<i>nascite</i>	urodzony
	<i>nasceva</i>	urodził się
N.B.	<i>nota bene</i>	zauważ dobrze
n.d.a.	<i>nota del autor</i>	przypadek autora, nota autorska
no.	<i>numero</i>	numer
p.C.	<i>post Christo</i>	po Chrystusie

p.er. – e.g. pg., pag.	<i>pagina</i>	strona
p.m.	<i>post meridie</i>	po południu
prof.	<i>professor</i>	profesor
P.S.	<i>postscripto</i>	postscriptum
red.	<i>redactor</i>	redaktor
rem.	<i>remarca</i>	uwaga
R.S.V.P.	<i>responde, si il vos place</i>	proszę o odpowiedź
s	<i>secunda</i>	sekunda
S	<i>sud</i>	południe
s.	<i>seculo</i>	wiek, stulecie
sec.	<i>secundo</i>	według
	<i>secretario, -a</i>	sekretarz, sekretarka
secr.	<i>secretario, -a</i>	sekretarz, sekretarka
sec. sq.	<i>/e/ sequente</i>	/i/ następnie
s.n.	<i>supra nominate</i>	wyżej wymieniony
s.n.m.	<i>super le nivello del mare</i>	nad poziom morza

sr.	<i>senior</i>	pan
sra.	<i>seniora</i>	pani /o mężatce/
sрта.	<i>senioretta</i>	panna
tel.	<i>telephono</i>	telefon
tr. trad.	<i>traductor</i>	tłumacz
	<i>traduceva</i>	przetłumaczył
TV	<i>television</i>	telewizja
v.	<i>vide</i>	patrz, zobacz
viz.	<i>videlicet</i>	a mianowicie
vol.	<i>volumine</i>	tom
W	<i>west</i>	zachód
W.C.	<i>water-closet</i>	ubikacja

Nazwy miesięcy: I - jan., II - feb., III - mar., IV - apr., V - maio, VI - jun., VII - jul., VIII - aug., IX - sept., X - oct., XI - nov., XII -dec.

Dni tygodnia: lun., mart., mer., jov., ven., sab., dom.

Wybrane jednostki miar: m, km, cm, mm; g, kg, dag, mg, t, q; s, h, min, d; K, C; a, ha; l.

Państwa: G.B. - Wielka Brytania, R.D.G. - N. R. D., R.F.G. - N. R.F., S.U. - Stany Zjednoczone, U.R.S.S. - Z. S. R. R., U.S. - Związek Radziecki, U.S.A. - U.S.A.

Organizacje: C.E.E. - Europejska Wspólnota Gospodarcza, COMECON - RWPG,
N.U. - Narody Zjednoczone, O.N.U. - O. N.Z., UNESCO - UNESCO.

Inne: CD - korpus dyplomatyczny, CET - czas środkowo-europejski, C.D.U. -
Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna, CRI - międzynarodowy kupon na
odpowiedź, GMT - czas Greenwich, HI-Fi - wysoka jakość odtwarzania, M.C. E. -
maszyna cyfrowa

II. PRZEDIMEK

§ 12. UWAGI OGÓLNE

Przedimki nie występują w języku polskim i dlatego ich poprawne użycie może nastroczać pewne trudności.

W interlinguie istnieją dwa przedimki: nieokreślony un używany dla rzeczowników obu rodzajów wyłącznie w liczbie pojedynczej /w liczbie mnogiej opuszcza się go/ oraz określony le dla obu rodzajów i obu liczb.

Przedimków używa się przed rzeczownikami lub wyrazami użytymi rzeczownikowo, w zasadzie bezpośrednio przed nimi, chyba że rzeczownik poprzedzony jest przymiotnikiem lub określeniem o charakterze przymiotnikowym: *le patre* - ojciec, *le vetule patre* - stary ojciec, *un infante* - dziecko, *un micre infante* – małe dziecko, *un micre ma intelligente infante* - małe, lecz inteligentne dziecko.

Użycie przedimka un nadaje rzeczownikowi znaczenie czegoś nieokreślonego, nieznanego, czegoś do tej pory nie omawianego. Un homine - człowiek, w sensie: jakiś człowiek, pewien człowiek, osobnik z gatunku ludzkiego, człowiek, o którym nic nie wiemy.

Przedimek le oznacza, że rzeczownik jest już nam znany, wiadomy, w jakiś sposób bliżej określony. *Le homine* - człowiek, w sensie: ten człowiek, o którym coś wiemy, którego już spotkaliśmy, o którym była wcześniej mowa itp. Porównajmy: *lo vide un homine*. *Le homine me riguarda*. Widzę /jakiegoś/ człowieka. /Ten/ człowiek patrzy na mnie.

Gdy przyimki a - do i de - od poprzedzają przedimek le, wówczas tworzy on formy skrócone, a więc: de le = del, a le = al.

§ 13. UZUPEŁNIENIA

Osoby, znające języki zachodnie /angielski, francuski, włoski, hiszpański itp./, które używają przedimków, mogą w interlinguie naśladować ich sposób użycia. W odróżnieniu od angielskiego, nie opuszcza się przedimków przed tytułami poprzedzającymi imię własne oraz przy pojęciach abstrakcyjnych, oznaczających klasę, kategorię itp. Opuszcza się przedimki przy bezpośrednich zwrotach do danej osoby.

Le professor e le seniore Alicuno. Profesor i pani Alicuno.

Da me le libertate o le morte. Daj mi wolność lub śmierć.

Io es felice de vider vos, doctor Ulle. Miło mi spotkać pana, doktorze Ulle.

Ille ama le homine e le animal. Ona kocha człowieka i zwierzę.

Un senior Apfelstrudl. Niejaki pan Apfelstrudl.

Przedimka un używa się również w sensie: jeden; ktoś taki jak; przed nazwą gatunku towaru; w zwrocie "un tal"; po wyrażeniu "il ha" - jest, znajduje się; w pewnych zwrotach wykrzyknikowych, emfatycznych.

Un dozena de ovos. Tuzin jaj.

Un quarte parte. Jedna czwarta.

Un iudice es juste. Sędzia jest sprawiedliwy /ktoś taki, jak sędzia/.

Io ha un butyro a 75 zł e un butyro a 70 zł. Mam masło po 75 zł i po 70 zł.

Il ha un piano in le camera. Jest pianino w pokoju.

Isto esseva un tal jorno que io va memorar lo semper. To był taki dzień, że będę go pamiętać.

Ille es un ver talento. On jest prawdziwym talentem

Przedimka le używa się również, gdy dany obiekt jest jedynym w swej kategorii; gdy obiekt jest reprezentantem całej kategorii lub klasy; przy pewnych często używanych pojęciach /części ciała, ubrania - zamiast przymiotników dzierżawczych/; gdy po rzeczowniku następuje zaimek dzierżawczy; przed stopniem najwyższym przymiotników i przysłówków; często po słowach "omne" - cały, wszyscy, "tote" - cały, wszyscy, "ambe" - oba/j/, w wyrażeniu "le duo" -

oba/j/; przed nazwami dni, użytymi w sensie ogólnym, lub w jakiś sposób wyróżnionymi; przed dokładnymi datami:

Le sol brilla. Słońce świeci /jedyne w swej kategorii: jest tylko jedno słońce/.

Le sud e le nord. Południe i północ.

Le can non mangia pomos. Pies nie je jabłek /w sensie ogólnym: wszystkie psy, każdy pies/.

Io ha lavate le manos. Umyłem /swoje/ ręce.

Ille prendeva le capello e sortiva. On wziął /swój/ kapelusz i wyszedł.

Le matre mje. /emfaticznie/ Matka moja. /Porównaj: *un amico mje* – jeden z mych przyjaciół/.

Le plus alte arbore. Najwyższe drzewo /jest tylko jedno, wiadomo o które chodzi/.

Omne le homines. Wszyscy ludzie.

Ambe le pueros. Obaj chłopcy.

Io non travalia le sabbatos. Nie pracuje w soboty /we wszystkie soboty/.

Le tres de martio. Trzeci marca.

Le martedi 15 agosto. Wtorek 15 sierpnia.

Przedimek opuszcza się przeważnie przed rzeczownikami niepoliczalnymi /tzw. materialnymi oraz abstrakcyjnymi/ dla nadania sensu nieokreśloności, nieokreślonej ilości, cząstkowości - podobnie jak rodzajnik cząstkowy w jęz. francuskimi.

Butyro es fabricate de lacte. Masło wyrabia się z mleka.

Ha tu moneta? Czy masz pieniądze /trochę pieniędzy/?

Io mangia pan e bibe the. Jem chleb i piję herbatę.

Ille studia sociologia. On studiuje socjologię /przedmioty wchodzące w zakres studiów socjologicznych/

Ille studia le sociologia. On studiuje socjologię /jako jeden przedmiot integralny/.

Io non ama /le/ arithmetica. Nie lubię arytmetyki *Ille monstra corrage /- aże/.* On wykazuje odwagę.

Przedimek opuszcza się również: bezpośrednio zwracając się do danej osoby; w adresach przed słowami "*strata, placia, allee...*" /ulica, plac, aleja.../; o ile rzeczownik jest opisywany przez przymiotniki dzierżawcze /*mi, tu, su...* - mój, twój, jego, jej.../ lub określenia: *multe* - dużo, wiele, liczne; *pauc=poco* - mało, niewiele; *tante* - tyle; *quante* - ile; *plure* - kilka, parę; *alicun=alcun=qualque* - kilka/naście/; *cata* - każdy, *omne* - każdy /por. użycie przedimka "*le*" po "*omne*" - cały, wszyscy/, *ulle, al/i/cun, qualcun* - jakiś, pewien; *nulle* - żaden; *que* - co, który, jaki; *qual* - jaki; *cuje* - czyj; *iste* - ten; *ille* - tamten, wreszcie w przypadku słów synonimicznych z wyżej podanymi.

Senior Kowalski, io pete vos! Panie Kowalski, proszę pana! *Seniора professoга!* Pani profesorko!

Strata del Scholas 13. Ulica Szkół 13.

Mi libro es rubie e le tue es verde. Moja książka jest czerwona, a twoja zielona.

Nos videva multe phenomenos interessante. Widzieliśmy wiele ciekawych zjawisk.

Cata persona ha le derecto de travaliar. Każda osoba ma prawo do pracy.

Que hora es? Która godzina? Iste matino non esseva belle. Ten poranek nie był ładny.

Bardzo często opuszcza się przedimki, jeżeli rzeczownik pełni rolę orzecznika w zdaniu, tzn. po zwrotach z "*esser*" - być /kimś, czymś/, "*devenir*" - stać się, zostać /kimś, czymś /, "*esser nominate*" - zostać mianowanym, "*esser seligite, esser eligite*" - być wybranym, "*facer se*" - zostać /kimś, czymś /, "*facer*" - uczynić /kogoś kimi, coś czymś /.

Ille es polonese. On jest Polakiem.

Ille es sociologo. Ona jest socjologiem.

Ille deveniva catholico. On został katolikiem.

Io esseva nominate presidente. Zostałem mianowany przewodniczącym.

Ale: io esseva non nominate le presidente del Societate pro Interlingua.

Uwaga: po zwrotach "*isto es,..*", "*istes es...*" itp. używa się *un*, np.:

Iste es un medico. To jest lekarz.

Przedimek opuszcza się wreszcie w pewnych utartych zwrotach, m. in.

- po "*qua*" i "*como*" użytymi w sensie "jako". *Ille functiona como presidente.* On funkcjonuje jako prezydent. Porównajmy: *Ille labora como un machina.* Pracuje jak maszyna /nie jako maszyna, bo nie jest maszyną/.

- przy wyliczaniu szeregu przedmiotów w celu wywołania wrażenia zwartej całości, bez wyodrębniania przedmiotów. *Il habeva ibi grano · parentes, oncles, amitas, cosinos...* Byli tam dziadkowie, wujkowie, ciotki, kuzyni...

- przy nazwach języków można opuszczać "le" po słowie "*parlar*" - mówić i po "*in, ab, ex*".

Io parla ben /le/ germano = io parla ben le lingua german. Mówię dobrze po niemiecku.

Iste romance es traducite in italiano ab /le/ anglese. Ten romans jest przetłumaczony na włoski z angielskiego. Podobnie: *un lection de russo* - lekcja rosyjskiego.

Ille es nunc in ecclesia. On jest teraz w kościele /nie chodzi o konkretny kościół, lecz o to, że się teraz modli w jakimś kościele; chodzi o użytek zrobiony z kościoła/. *Ille es nunc in le ecclesia.* Jest teraz w kościele /który znany, chodzi o konkretny budynek/. *Ille va a schola.* Ona chodzi do szkoły uczy się/. *Ille va al schola.* Ona idzie do szkoły /do budynku konkretnego, znanego/.

Przy imionach własnych nie geograficznych przedimek jest używany tylko wówczas, gdy następuje po nim określenie, lub gdy imię własne traktuje my jako pewien symbol.

Anna non ama apprernder Interlingua. Anna nie lubi uczyć się interlinguy
Esque tu videva le belle Anna in su jardin? Czy widziałeś piękną Annę w ogrodzie?

Le Roma contemporanee. Rzym współczesny.

Le Moliere que io non haveva cognoscite. Moliere, jakiego nie znałem.

Ille es un ver Shakespeare. On jest prawdziwym Szekspirem. *Non sia un Socrates!* Nie bądź Sokratesem.

Le Einsteines son rar. Einsteini /genialni fizycy/ zdarzają się rzadko.

Niekiedy decyduje zwyczaj: *Carlo le Magne* - Karol Wielki, *le Goncourts* - Goncourtowie /przed nazwiskiem w liczbie mnogiej/, *le Ritz Hotel*, *le Cinema Odeon*, *le universitate de Varsovia*.

Przy nazwach geograficznych na ogół decyduje lokalny zwyczaj językowy, tym nie mniej można kierować się następującymi wskazówkami:

- nazwy miejsc zamieszkałych: kraje, dzielnice, prowincje, miasta, wsie, wyspy, kontynenty - bez przedimka. Wyjątki: *le Haga*, *le Vaticano*, *le Peloponneso*, *le Occidente*, *le Oriente*, *le Sahara* i kilka innych, I:niej ważnych.

- nazwy miejsc nie zamieszkiwanych /rzeki, jeziora, morza, góry, cieśniny, przełęcze/ i wszystkie nazwy w liczbie mnogiej - z przecinkiem. *Le Atlantico*, *le Vistula*, *le Alpes*, *le Statos Uraite*, *le union de Republicas Socialista Sovietic* federacja republik/, *le Regno Urite* /Zjednoczone Królestwo, federacja państw/, *le Vesuvio* - nazwy utworzone przy pomocy słów: *archipelago*, *canal*, *capo*, *costa*, *deserto*, *golfo*, *insula*, *laco*, *mar*, *pais*, *stato*, *stricto*, *terra*, *monte/s/*, *montania/s/*, używane są z przedimkami: *Le Terra de Foco* - Ziemia Ognista; *le Canal de Sancte Georgio*. Podobnie zresztą przy innych rzeczownikach pospolitych, które przedostały się do nazw geograficznych: *le Baia de Hudson*, *le Citate del Capo* (Capetown/, *le Tropico del Cancere* /Zwrotnik Raka/.

Podane wyżej wskazówki należy traktować jako ogólne wytyczne. W wielu przypadkach zwyczaj decyduje o takim a nie innym użyciu przedimka, potrzebna jest więc spora praktyka i nieco wyczucia językowego.

Tak więc istnieje szereg zwrotów typu: czasownik + rzeczownik /czasownikiem często jest: *esser* - być, *haber* - mieć, *prender* - brać, *facere* - robić / iub przyimek + rzeczownik, które stanowią nierozdzielalną, idiomatyczną całość. Przedimka nie używa się wtedy, np.:

Facere illusiones - czynić aluzje

haber rationem - mieć rację

prender parte - brać udział

render conto - zdać sprawę

sin dubita - bez wątpienia

a fundo - dogłębnie

le camera de banio – łazienka

Podobnie często opuszcza się przedimki w przysłowjach, sentencjach, nazwyldach, w tytułach książeek, rozdziałów, dzieł, utworów muzycznych, instytucji, kin, teatrów itp.

Noblessa obliga - szlachectwo zobowiązuje

A bon catto bon ratto - trafiła kosa na kamień

"Volo de nocte" - "Nocny lot" /Exupéry/

Union Mundial pro Interlingua.

III. RZECZOWNIK

§ 14. RODZAJ RZECZOWNIKOW

W interlinguie nie ma rodzajów gramatycznych. Istnieje tylko rodzaj logiczny.

Do rodzaju męskiego zalicza się osoby płci męskiej, a także zwierzęta, gdy chcemy podkreślić ich męską płeć, np.: *senior* - pan, *patre* - ojciec, *puero* - chłopiec, *poeta* - poeta, *cavallo* - koń.

Do rodzaju żeńskiego zalicza się osoby płci żeńskiej, ewentualnie zwierzęta płci żeńskiej, gdy chcemy ją wyraźnie podkreślić, np.: *seniora* - pani, *femina* - kobieta, *puera* - dziewczynka, *poetessa* - poetka, *cavalla* - klacz.

Do rodzaju nijakiego - podobnie jak w języku angielskim - zalicza się wszelkie przedmioty nieożywione, pojęcia abstrakcyjne; rośliny; owady, zwierzęta, ptaki /gdy płeć ich jest nieistotna/; także dzieci.

Mówiąc o rzeczownikach rodzaju męskiego używa się zaimków: *ille, iste*; do rodzaju żeńskiego - *illa, ista*; do rodzaju nijakiego - *illo, isto*. Np:

Ecce le famose actor. Ille ha quaranta annos. - Oto sławny aktor. On ma czterdzieści lat.

Cognosce tu ni matre? Illa es tu vicina. - Czy znasz moją matkę? Ona jest twoją sąsiadką.

Da me le manual de Interlingua. Illo jace sur le tabula. - Daj mi podręcznik interlinguy. On leży na stole.

Iste es un puero. Ille es un viro. - To jest chłopiec /dosłownie: ten jest chłopiec/. Tamten jest mężczyzną.

Istes son pueros e illes son viros. - To są chłopcy /dost.: ci są chłopcy/ a tamto /tamci/ są mężczyźni.

Ista es un actrice e illa es un cantatrice. - To /ta/ jest aktorka, a tamto /tamta/ śpiewaczka.

Istas son mi cosinas. - To /te/ są moje kuzynki.

Illos son le libros de ille. - To /tamte/ są jego książki.

§ 15. TWORZENIE RODZAJU MĘSKIEGO I ŻEŃSKIEGO

1. Rzeczowniki oznaczające osoby lub zwierzęta rodzaju męskiego, o ile zakończone są na -o, zmieniają w rodzaju żeńskim końcówkę na -a, np.: *americano* - *americana*, *puero* - *puera* /chłopiec - dziewczynka/, *cavallo* - *cavalla* /koń - klacz/.

Podobnie, jeśli rzeczownik jest rodzaju żeńskiego i kończy się na -a, to można urobić odeń rodzaj męski na -o, np.: *capra* - *capro* /koza - kozioł/, *ciconia* - *ciconio* /bocian - bocian samiec/.

2. Inne sposoby tworzenia rodzaju żeńskiego:

- Kończówka -essa, najczęściej dodawana do rzeczowników kończących się w rodzaju męskim na -e, -a, lub spółgłoskę: *baron* - *baronessa*, *leon* - *leonessa* /lew - lwica/, *conte* - *contessa* /książę - księżna/ *poeta* - *poetessa*, *doctor* - *doctoressa*.

- końcówka -trice, stosowana do rzeczowników męskich na -tor: *actor* - *actrice*, *cantator* - *cantatrice* /śpiewak - śpiewaczka/.

- rzadko inne końcówki, m.in. -ina: *tsar* - *tsarina* /car - caryca/, *heroe* - *heroina* /bohater - bohaterka/, *rege* - *regina* /król - królowa/, *gallo* - *gallina* /kogut - kura/.

3. Pewną grupę tworzą rzeczowniki o różnych rdzeniach dla obu rodzajów, np.: *patre* - *matre* /ojciec - matka/, *oncle* - *amita* /wuj, stryj - ciotka/, *viro* - *femina* /mężczyzna - kobieta/, *fratre* - *soror* /brat - siostra/, *tauro* - *vacca* /byk - krowa/.

4. Istnieją rzeczowniki o formie jednakowej dla obu rodzajów:

- ista: *artista*, *socialista*;

- ita: *israelita*;

- cida: *fratricida* - bratobójca; - nte: *passante* - przechodzień /ale: *conte* - *contessa*, *studente* - *studentessa*: *anglese* - Anglik, Angielka;

Uwaga ta dotyczy również niektórych zawodów, tradycyjnie "męskich" lub "kobięcych" /*soldato* - żołnierz/ lub nazw niektórych, mniej ważnych dla człowieka zwierząt /*aquila* - orzeł, *cigno* - łabędź, *corvo* - kruk/. Można jednak tworzyć neologizmy, np.: *soldatessa*, *aquilo*, *cigna*, *corva*, lub używać słów opisowych, przykładowo: *aquila masculo* - samiec orła, *corvo femina* - samica kruka, lub *aquila masculin*, *corvo feminin*.

§ 16. LICZBA MNOGA

Reguła ogólna: do rzeczowników zakończonych samogłoską dodaje się -s. Do rzeczowników zakończonych spółgłoską dodaje się -es. Przykłady: *cavallo* - *cavallos*, *lingua* - *linguas*, *hindu* - *hindus*, *pede* - *pedes*; *action* - *actiones*, *mar* - *mares*.

Aby zachować wymowę końcowego -ç jak /k/, w liczbie mnogiej pisze się - *ches*: *albricoç* - *albricoches*, *artichoç* - *artichoches* /artiszok-es/

Rzeczowniki /głównie term iny naukowe /zakończone na -is zmieniają tę końcówkę w liczbie mnogiej na -es: *epidermis* - *epidermes*, *oasis* - *oases*.

Słowa tzw. obce, zaczerpnięte z różnych języków, których wymowa lub pisownia nie jest dostosowana do ogólnych reguł interlinguy, albo które uważane są za słowa obce, zachowują liczbę mnogą taką, jak w języku oryginalnym: *chauffeur* - *chauffeurs* /szofer/, *chef* - *chefs* /szef/, *interview* - *interviews* /interwju - interwjuz/, *test* - *tests* /test - tests/, *addendum* - *addenda*, *lied* - *lieder*, /lid - lider/.

W szczególności słowa nie zakończone na -s, -x, -z pochodzenia angielskiego i francuskiego, otrzymują w liczbie mnogiej -s /nawet, jeśli są zakończone spółgłoską/. Nie jest wszakże uważane za błąd utworzenie nawet w takim przypadku liczby mnogiej wg ogólnych reguł, a więc obok formy *dollar* - *dollars* można używać *dollar* - *dollares*.

Istnieje grupa słów, która posiada tylko liczbę pojedynczą lub tylko liczbę mnogą /*pantalones* - spodnie, *berillos* - okulary/. Należą tu słowa złożone typu: czasownik w czasie teraźniejszym + rzeczownik w liczbie mnogiej, np.: *rumpenuces* - dziadek do orzechów, dziadki do orzechów; *tornadiscos* - adapter, adaptery; *guardacostas* - strażnik ochrony wybrzeża, strażnicy ochrony wybrzeża.

Możliwe jest tworzenie liczby mnogiej nazwisk: Trevillys, Spitchkines.

Uwaga: liczba mnoga nie przesuwa akcentu. *Action* - *actiones*, *penna* - *pennas*.

§ 17. DEKLINACJA

W interlinguie rzeczowniki są nieodmienne. Odpowiedniki polskich przypadków: dopełniacza, celownika, narzędnika, miejscownika - tworzy się przy pomocy przyimków. Mianownik i biernik różnią się pozycją w zdaniu. Wołacz jest równy mianownikowi, opuszcza się tylko przedimki.

1. Przykłady na użycie mianownika / w roli podmiotu, orzecznika i wołacza/ oraz biernika /w roli dopełnienia bliższego po czasownikach przechodnich/.

Le professor ha arrivate. Profesor przybył. /Podmiot/.

Ille es nostre professor. On jest naszym profesorem. /Orzecznik/.

Ille ha devenite professor. On został profesorem. /Orzecznik/.

Senior professor! Panie profesorze! / Wołacz/.

Esque tu vide le professor? Czy widzisz profesora? /biernik stoi po czasowniku/.

Ille riguarda le film. On ogląda film. /Biernik/

2. Dopełniacz tworzy się przy pomocy przyimka de. Jego pierwotne znaczenie jest "od" lub "z". De + le = del.

Un libro de Petro. Książka Piotra.

Isto es un strata de un citate. To jest /jakaś/ ulica w /jakimś/ mieście.

Le color del vino es rubie. Kolor wina jest czerwony. /Chodzi o konkretne wino/.

Le color de vino. Kolor wina /w ogólności; kolor winny/.

Le dolor de dente. Ból zęba /żadnego konkretnego; tylko nazwa dolegliwości/.

Le dolor del quarte dente. Ból czwartego zęba.

Często de zachowuje swoje znaczenia i należy je wówczas tłumaczyć jako: od, z, niekiedy jeszcze inaczej.

Isto es facite de auro. To jest zrobione ze złota.

Io reveni de Anglia. Powracam z Anglii.

Ille non pensa de alteres. On nie myśli o innych.

3. Celownik tworzy się przy pomocy przyimka a /do, ku/. A + le = al.

Paulo da le libro a Petro. Paweł da je Książkę Piotrowi /celownik następuje po bierniku/.

Io non intende placer al inimicos. Nie zamierzam podobać się nieprzyjaciołom.

Niekiedy jednak przyimek a tłumaczy się: *Io va al teatro* - Idę do teatru.

4. Narzędnik tworzy się najczęściej przy pomocy con - z i per – przez.

Illa non respondeva per parolas - Nie odpowiedziała słowami.

Paulo se essuga con le toalia - Paweł wyciera się ręcznikiem.

Servir se del toalia - Postugiwać się ręcznikiem.

5. Miejscownik otrzymuje się przez zestawienie odpowiedniego przyimka z rzeczownikiem, np.:

in le casa - w domu, *sur le tabula* - na stole, *sub le terra* - pod ziemią.

Uwaga: zakres używalności biernika nie pokrywa się w jęz. polskim i interlinguie. Nie każdy polski czasownik przechodni jest przechodni w interlinguie - i na odwrót. Często w języku polskim używa się dopełniacza tam, gdzie w interlinguie stoi biernik.

Morrir un belle morte - Umrzeć piękną śmiercią /Interlingua - biernik, polski - narzędnik/

Reguardar picturas - Patrzyć na obrazy /biernik - przyimek z biernikiem/

Io non vide le scopo - Nie widzę celu /biernik - dopełniacz/

§ 18. UŻYCIE RZECZOWNIKA W ZDANIU

Zostaną wymienione tylko wybrane zagadnienia, mogące sprawiać pewne trudności uczącym się.

1. W interlinguie podmiot nigdy nie stoi w dopełniaczu.

Multe homines stava ibi - Wielu ludzi tam stało.

Le pan manca = il manca le pan - Brakuje chleba.

2. Rzeczownik jako okolicznik może występować bez przyimka, zwłaszcza przy określeniach czasu i miejsca.

Iste vilage se trova alcun kilometros de hic - Ta wioska znajduje się kilka kilometrów stąd.

Io irea un milia pro un pipeta de tabaco - Szedłbym milę po jedną fajkę tytoniu.

Iste vespere io va a mi amico - Tego wieczoru idę do moich przyjaciół.

Que ille attende cinque minutas - Niech on zaczeka pięć minut.

Cata die nos bibe the - Każdego dnia pijemy herbatę.

3. Rzeczownik jako przydawka często jest wprowadzany przez przyimek *de* lub *a*:

guarda de nocte - stróż nocny, *dolor de dente* - ból zęba, *tassa a coffe* - filiżanka do kawy.

Także: *proba sin valor* - bezwartościowa próba, *affaire de importantia* - ważna sprawa. Jak widać, często brakuje przedimka.

W roli przydawki może występować imię własne: *le portrait de Napoleon* - portret Napoleona, *le citate de Roma* - miasto Rzym, *le Palatio de Westminster*

- Pałac Westminster, *le via a London* - droga do Londynu, *le littera ab USA* - list z USA.

4. Tzw. przydawka apozycyjna jest rzadko używana w języku polskim, natomiast b. często w interlingwie: *un foreste virgine* - dziewiczy las /dosłownie: las-dziewica/, *un arbore nano* - karłowate drzewo /drzewo-karzeł/, *le wagon restaurante* - wagon restauracyjny /wagon-restauracja/, *un machina computator* - maszyna licząca / maszyna-licznik/.

Jak widać rolę przydawki pełni tu rzeczownik bez przedimka, usytuowany bezpośrednio po rzeczowniku głównym. Przydawka ta może przybierać liczbę mnogą /wówczas ma bardziej rzeczownikowy charakter/ lub jej nie przybierać, stając się niemal przymiotnikiem. Np.: *le aparato generator* - *le aparatos generatores* - *le apparatus generator*.

Przydawka apozycyjna uwzględnia rodzaj logiczny rzeczownika:

mi amico cantator e mi amica cantatrice - mój przyjaciel pieśniarz i moja przyjaciółka pieśniarka.

Jako przydawka apozycyjna używane są także imiona własne:

- w nazwach ulic, placów: *avenue Victor Hugo*, *placia Napoleon*;
- w nazwach szkół, uczelni, kursów, instytucji: *le Lyceo Balzac*;
- w nazwach spraw, akt, dossierów: *le causa Martin* - sprawa Martina;
- w nazwach metod: *le methodo Berlitz*;
- w nazwach nagród, fundacji, stypendiów: *le premio Nobel*;
- w nazwach urządzeń, aparatów: *le motor Diesel*, *le contator Geiger*, *le contatores Geiger*, *le radios Röntgen*;
- w nazwach stylów, epok: *le style Louis XV*;
- wreszcie, analogicznie jak w polskim: *le planeta Venus*; *le poeta Mickiewicz*; *Brown*, *le director general*; *le stato Polonia*.

5. Na uwagę zasługuje nie znana w Polsce konstrukcja zdania pobocznego typu:

Ille sede, su penna in le mano - On siedzi trzymając pióro w ręce
/dosłownie: on siedzi, jego pióro w ręce/

Lacrimas in su oculos,, illa re relatava su historia - Ze łzami w oczach
opowiadała mi swą historię.

Illa dormiva, su halito ben equal - Spała oddychając równo /dosłownie:
spała, jej oddech równy/.

Tłumaczenie zależy tu od kontekstu.

IV. PRZYMIOTNIK

§ 19. UWAGI WSTĘPNE

Przymiotnik nie odmienia się przez liczby, rodzaje i przypadki. Np.: *juvene viro* - młody mężczyzna, *juvene seniora* - młoda pani, *juvene homines* - młodzi ludzie, *juvene ideas* - młode idee.

Końcówką przymiotnika jest zawsze samogłoska -e lub spółgłoski -l, -r, -n, -c. Przymiotniki pochodne mogą mieć również końcówki -a /od rzeczowników zakończonych na -ista, np.: *socialista/*, -i /konkretnie zaś -ari, np.: *legendari/*. Nietypową końcówką jest -u, Występującą w kilku przymiotnikach, np.: *hindu*, *blau*, *manchu*.

§ 20. MIEJSCE PRZYMIOTNIKA OBOK RZECZOWNIKA

Przymiotnik może poprzedzać rzeczownik lub następować po nim. W zasadzie przymiotnik poprzedzający rzeczownik wskazuje na jego cechę zasadniczą najważniejszą spośród innych; natomiast występując po rzeczowniku przedstawia cechę wyróżniającą czymś ten rzeczownik spośród innych rzeczowników.

Le linguas rational e le lingua international - języki narodowe i język międzynarodowy.

Su integre vita esseva ric in viages - Całe jego życie było bogate w podróże.

Commande le immediate arrestation del assasinator - Zarządź natychmiastowe aresztowanie mordercy.

Un arrestation immediate almarea le complices - Bezpośrednie /natychmiastowe/ aresztowanie zaalarmowałoby współników.

W praktyce krótkie przymiotniki zazwyczaj poprzedzają rzeczownik, a dłuższe następuje po nim. Zmiany tej kolejności nie zawsze muszą oznaczać

zmianę znaczenia /niekiedy bardzo nieznaczną/, lecz mogą wynikać z potrzeb stylistyki.

Np.: *bon homine, belle femina, breve commentario, multe aqua, grande domo, parve dictionario, longe vita, ric homine, mal description; lingua auxiliar, un homine coragiose, organisationes international.*

O ile rzeczownik występuje z przedimkiem, możliwe są następujące kolejności:

- przedimek - przymiotnik - rzeczownik: *le ric homine, un bon libro*;
- przedimek - rzeczownik - przymiotnik: *le homine ric, un libro interessante, le actrice plus belle.*

Wyjątkami są przymiotniki: *tote* - cały, wszyscy; *omne* - cały, wszyscy; *ambe* - obaj, obie, oba...

Tote le urbe - całe miasto; *tote le caseo* - cały /wszystek/ ser; *tote /le/ homines* - wszyscy ludzie;

Omne le pan - cały /wszystek/ chleb; *omne /le/ arrestatos* - wszyscy aresztowani;

Ambe le infantes - oboje dzieci.

§ 21. STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW

1. Stopień równy: *tanto... como...; si... como...; assi... como...; tan... quam...; tan... como...; tanto... quanto...; tante... como... /tak... jak.../.*

Np.: *ille es tanto bon, como tu* - On jest tak dobry, jak ty.

2. Stopień wyższy i niższy: *plus... que...; plus... quam...; /bardziej... niż.../minus... que...; minus... quam... /mniej niż.../.* Zamiast "plus" można używać "plu" i "magis", a zamiast "minus" - "meno". Jednak możliwości te są b. rzadko wykorzystywane.

Iste arbore es plus alte que illo - To drzewo jest wyższe niż tamto.

Iste libro es minus interessante quam illo - Ta książka jest mniej ciekawa, niż tamta.

3. Stopień najwyższy i najniższy: *le plus...de / najbardziej...z.../; le minus...de.../najmniej z.../.*

Le plus alte montania del murndo = le montania le plus alte del mundo - Najwyższa góra na świecie.

Le plus intelligente puero del classe = Le puero le plus intelligente del classe - Najinteligentniejszy chłopiec z klasy.

Le minus intelligente - Najmniej inteligentny.

O ile przymiotnik jest poprzedzony przez przymiotnik dzierżawczy /mój, tu-twój... itd./, w stopniu najwyższym można nie używać le, np.:

Ecce mi amico le plus fidel = Ecce mi plus fidel amico - Oto mój najwierniejszy przyjaciel.

Wbrew pozorom: nie ma obawy o konfuzję pomiędzy stopniem wyższym /niższym i najwyższym najniższym/. Np. w zdaniu: *lo habeva duo fratres. Le plus juvene ha morite*. - Miałem dwu braci. Młodszy zmarł. Wiadomo, że braci było tylko dwu, a więc "*le plus juvene*" tłumaczy się "młodszy", a nie "najmłodszy". Podobnie: *prende le plus longe del duo stylos* - weź dłuższy z dwu ołówków.

4. Stopień najwyższy absolutny tworzy się przy pomocy przyrostka -issime, np.: *belle* - ładny, piękny; *bellissime* - bardzo piękny, nadzwyczaj piękny. Po c- dodaje się -hissime: *ric* - *richissime*.

Stopień najwyższy absolutny wyraża wysokie natężenie danej cechy samo w sobie, bez porównywania z innymi przedmiotami obdarzonymi tą samą cechą. Jego znaczenie można również wyrażać w sposób opisowy przy pomocy przysłówków: *multo* - bardzo, *enormemente* - ogromnie, *infinitemente* - nieskończenie, *extraordinarimente* - nadzwyczaj, *terribilmente* - strasznie. Np.: *lo es extremamente felice* - jestem niesłychanie szczęśliwy.

Stosowane są również przedrostki: extra-, super-, ultra-, jednakże niekiedy zmieniają one znaczenie wyrazu, np.: *extraordinari* - nadzwyczajny /a nie bardzo zwyczajny/.

5. Wzmacnianie stopniowania dokonywane jest przy pomocy zwrotów: *multo plus* - o wiele bardziej; *ben plus* - o wiele bardziej, dużo więcej; *ancora plus* - jeszcze bardziej; *mesmo plus* - jeszcze bardziej; *del mundo* – na świecie; *del omnes* - ze wszystkich; *del totos* - ze wszystkich i podobnych, np.:

Iste camera es multo plus commode que illo - Ten pokój jest o wiele wygodniejszy od tamtego.

Isto es mesmo plus commode - Ten jest jeszcze wygodniejszy.

le plus stulte del mundo - Najgłupszy na świecie.

6. Stopniowanie nieregularne dotyczy zaledwie kilku przymiotników, ponadto jest możliwe używanie potocznych form regularnych.

Bon - *melior* /= *plus bon*/ - *optime* /= *le melior* = *le plus bon*/ - dobry

Mal - *pejor* /= *plus mal*/ - *pessime* /= *le pejor* = *le plus mal*/ - zły

Magne, grande - *major* /= *plus magne*/ - *maxime* /= *le major* = *le plus magne*/ - wielki

Parve, micre - *minor* /= *plus parve*/ - *minime* /= *le minor* = *le plus parve* – mały

Niekiedy forma nieregularna oznacza pewną zmianę znaczenia:

Alte - *supere* = *plus alte* /wysoki - wyższy/

superior /wyższy; także: starszy rangą, lepszy jakością, znakomitszy/ *plus alte* = *le supere* /najwyższy/

supreme /najwyższy; także: najwyższy rangą, doskonały jakością, ostateczny/

Basse - *plus basse* /niski, niższy/

infere /dolny, w botanice/

inferior /niższy; niższy rangą, gorszy jakościowo, podrzędniejszy, pośledni/

le plus basse - najniższy

infime /najniższy; najniższy rangą, najgorszy jakościowo, ostatni w hierarchii/

Juvene - plus juvene / młody - młodszy/ *junior* / młodszy; młodszy rangą, stopniem; młodszy w rodzinie/

Vetule, vetere - plus vetule, plus vetere /stary - starszy/

Senior /starszy, starszy stopniem, rangą starszy w rodzinie/

Wreszcie warto wspomnieć o kilku formach, stanowiących jakby stopień wyższy nieregularny przymiotnika, ale zupełnie usamodzielnionych.: *anterior* - poprzedni, uprzedni, wcześniejszy; *postere - posterior*, następujący po..., kolejny - późniejszy, następny, tylny;

7. Niektóre przymiotniki nie stopniują się. Rozpoznanie ich należy raczej do logiki, niż gramatyki. Zwykły rozsądek będzie miał tu głos decydujący. A więc nie stopniują się np.: *ferree* - żelazny, *quadrate* - kwadratowy, *polonese* - polski, *materne* - macierzysty, *absolute* - absolutny, *infinite* - nieskończony, *ultime* - ostatni, *tal* - taki, *qual* = jaki...itp.

§ 22. NIEKTÓRE ZWROTY ZWIĄZANE ZE STOPNIOWANIEM

Multo plus belle quam... O wiele piękniejszy niż...

Multo peyor quam... O wiele gorszy niż...

Ancora plus belle = mesmo plus belle - Jeszcze piękniejszy

De plus in plus interessante - Coraz ciekawszy

De melior in melior - Coraz lepszy

Le plus bon possibile - le melior possibile - jak najlepszy

Assi bon como possibile - jak najlepszy

Bon al possibile - jak najlepszy, możliwie dobry.

§ 23. PRZYMIOTNIKI W ROLI RZECZOWNIKÓW

Teoretycznie każdy przymiotnik może pełnić rolę rzeczownika w zdaniu i wówczas, w razie potrzeby, przybiera końcówkę liczby mnogiej -s lub -es; oto przykłady:

Benque multe homines de etate median es plus experte in lor profession, or sovente prefere juvenes - Choć wiele osób w średnim wieku jest bardziej doświadczonych w swym zawodzie, często preferuje się młodych.

Nos passava septe dies in Checoslovachia. Solmente le prime e le ultime, il faceva pluvia. - Spędziliśmy siedem dni w Czechosłowacji. Tylko pierwszego i ostatniego padał deszcz.

Le puero ha quatro concilios, duo masculos e duo femininos. Le masculos pare assatis grande pro esser edite. - Chłopiec ma cztery króliki, dwa rodzaju męskiego i dwa żeńskiego. /Króliki/ rodzaju męskiego wydają się być dosyć duże, aby zostać zjedzone.

Le magnos e le parvos. Wielcy i mali.

Innym sposobem użycia przymiotnika w roli rzeczownika / abstrakcyjnego/ jest użycie zaimka lo.

Bon - dobry; *lo bon* - to, co jest dobre; dobre;

Mal - zły; *lo mal* - to, co jest złe; złe;

lo vole saper lo bon e lo mal - Chcę wiedzieć dobre i złe.

Ille lege solmente lo interessante - On czyta tylko to, co jest interesujące.

O tworzeniu z przymiotników nowych rzeczowników - zob. rozdział "Słowotwórstwo".

§ 24. ROLA PRZYMIOTNIKA W ZDANIU

Podobnie jak w języku polskim: przymiotnik może być użyty jako przydawka, orzecznik, niekiedy pełniąc funkcję rzeczownika - także jako podmiot lub dopełnienie.

Senior V, es imprudente - Pan V. jest nierozsądny / orzecznik odnoszący się do podmiotu/

Io trova senior V. imprudente - Uważam pana V. za nierozsądnego /orzecznik odnoszący się do dopełnienia/

Le juvenes reveniva al casas - Młodzi powrócili do domów /podmiot/.

Io vide solmente le vetule amicos, io non vide le noves - widzę tylko starych przyjaciół, nie widzę nowych / dopełnienie/.

Godną uwagi konstrukcją jest przymiotnik "oderwany" od rzeczownika, zbliżający się w tej roli do okolicznika, niekiedy streszcza zdanie lub jest równoważnikiem zdania.

Lasse e affamate, le puero se aproximava a me - Zmęczony i głodny, chłopiec zbliżył się do mnie.

Juvene, ille amava vagar in le montanias - Za młodu /będąc młody/ lubił włączyć się po górach.

Indiginate, ille critava - Oburzony /będąc oburzony/, krzyknął.

Benque ric, illa viveva povremente – Choć bogata, żyła biednie.

Triste o gaude, io ama jocar le guitarra - Czy jestem smutny, czy wesoły, lubię grać na gitarze.

§ 25. PRZYIMKI WYSTĘPUJĄCE Z PRZYMIOTNIKAMI

Podobnie, jak w innych językach, pewne przymiotniki rządzą określonymi przyimkami. W zasadzie zwrotów takich należy uczyć się na pamięć. Pewną wskazówką może być fakt, że wszystkie przymiotniki pochodzące od czasowników /imiesłowy przymiotnikowe/ rządzą tymi samymi przyimkami, co czasowniki, od których pochodzą. Np.: *abundar in* - obfitować w; stąd *abundante in* - obfity /obfitujący/ w.

Oto przykłady:

abundante in aqua - obfity w wodę; *adaptate al besonios* - dostosowany do potrzeb; *apte a studiar* - zdolny do studiowania; *capabile /capace/ a linguas* - zdolny do języków; *certe de su amicos* - pewny swych przyjaciół; *contente de viver* - zadowolony z życia; *contrari a isto* - przeciwny temu; *dependente del moneta* - zależny od pieniędzy; *diferente del alteres* -

różny od innych; *digne de esser candidato* - godny być kandydatem; *equal a 100* - równy stu; *felice de reciper* - szczęśliwy z otrzymania; *gaude de libertate* - cieszący się wolnością; *habituate al costumes* - przyzwyczajony do obyczajów; *libere de maladies* - wolny od chorób; *malade/malsar/de dolor de dente* - chory na ból zęba; *distante del citate* - odległy od miasta; *necesse a viver* - konieczny do życia; *nocive al habitantes* - szkodliwy dla mieszkańców; *plen de aere* - pełen powietrza; *preste a ir* - gotowy do pójścia; *private de invidia* - pozbawiony zawiści; *proxime al tabula* - bliski stołu; *ric in stultessa* - bogaty w głupotę; *simile a su patre* - podobny do swego ojca.

§ 26. SPECYFICZNE RODZAJE PRZYMIOTNIKÓW

a. **Przymiotniki dzierżawcze:** *mi* - mój, moja, moje, moi; *tu* - twój, twoje...; *su* - jej, jego; *nostre* - nasz, nasza...; *vostre* - wasz, wasza...; *lor* - ich.

Przymiotniki dzierżawcze występują zawsze przed wyrazem określanym i przedimek staje się wtedy niepotrzebny. Np.: *Ecce es mi patre* - oto jest mój ojciec.

Zamiast *su* można używać *de ille* - jego, *de ilia* - jej, *de illo* - jego /rodzaj nijaki/, o ile zachodzi taka potrzeba. Podobnie, zamiast *lor* można używać *de illes*, *de illas*, *de illos*.

Paulina e Petro veliava tote le nocte al lecto de su moriente patre - Paulina i Piotr czuwali całą noc przy łóżku jego /albo: jej/ umierającego ojca. Nie wiadomo, czy był to ojciec Pauliny, czy Piotra. Ale mówiąc:... *al lecto del moriente patre de illa* - mamy na myśli, że chodzi o jej ojca, a mówiąc:... *del moriente patre de ille* - wiemy, że chodzi o jego ojca.

Istnieje też inna możliwość:...*lecto del moriente patre de illa* =...*lecto de su moriente patre de illa*;...*lecto del moriente patre de ille* =...*lecto de su moriente patre de ille*. –

Polski zaimek "swoj" tłumaczy się odpowiednim zaimkiem lub przymiotnikiem dzierżawczym, np.:

Io prende mi capello - biorę swój /mój/ kapelusz.

Tu prende tu capello - bierzesz swój /twój/ kapelusz.

Illa prende su capello - ona bierze swój kapelusz.

Oprócz przymiotników dzierżawczych - z rzadka - rolę ich mogą pełnić zaimki dzierżawcze: *mie* - mój, *tue* - twój, *sue* - jej, jego, *nostre* - nasz, *vostre* - wasz, *lore* - ich. Zob. rozdział "Zaimek".

Użycie ich jest bardziej emfaticzne, niż przymiotników dzierżawczych.
Przykładowo:

Mi matre - moja matka; *le matre mie* - matka moja; *le mie matre* - matka moja /najbardziej stosowana konstrukcja/.

un amico mie - jeden z moich przyjaciół; *un mie amico* - jeden z moich przyjaciół /rzadko stosowane/.

Jak widać, przedimek jest w tych przypadkach używany.

b. Przymiotniki wskazujące /por. zaimki wskazujące w rozdziale „Zaimek”/ podobnie, jak inne przymiotniki, nie zmieniają się w zależności od rodzaju, liczby i osoby. Występują zawsze przed wyrazem określanym /rzeczownikiem/ i nie używa się przy nich przedimka.

Iste - ten, ta, to; ci, te; gdy mowa o dwu przedmiotach, wskazuje ostatni, drugi z dwu;

Ille - tamten, tamta, tamto; tamci, tamte; gdy mowa o dwu przedmiotach, pokazuje wcześniej omawiany, pierwszy z nich;

Np.: *iste viro* - ten mężczyzna, *iste serioretta* - ta panna, *ille apparatus* - tamte aparaty, *ille puera* - tamta dziewczynka.

Oprócz tego istnieje szereg rzadziej używanych form synonimicznych:

Hic = este = iste

Celle = a quelle - ille

Ce = is - ten, ta, to, tamten, tamta, tamto /tylko w l. poj./

Esse = isse - ten, te, to; tamten, tamta, tamto; ci, te; tamci, tamte.

Ponadto używane są niekiedy formy złożone, utworzone przy pomocy: ci - tu, la - tam, np.: ce ci, ce la, iste ci... /albo z kreseczką: iste-ci, ce-la/

Tal - taki, taka, takie, tacy; un tal - taki oto, ktoś taki jak...

Un tel homine - taki /oto/ człowiek; ktoś taki, jak ten człowiek.

Mesme – sam, we własnej osobie. Le rege mesme - sam król, król we własnej osobie; io mesme - ja sam.

Le mesme - ten sam, ta sama, to samo; taki sam, taka sama, takie same; ci sami, te same; tacy sami, takie same; le mesme cosa - ta sama rzecz; le mesme homines - ci sami ludzie.

c. **Przymiotniki pytające i względne /por. zaimki pytające i względne/**

Que /ke,..ke/ - który, która, które, którzy; jaki, jaka, jakie, jacy; co za.

Que hora es? Która godzina? *Que die del mense?* Który dzień miesiąca? *Que color?* Jaki kolor? *Que celle flores!* Co za piękne kwiaty! *Io non vide que color es isto.* Nie widzę, co to za kolor /jaki to kolor/.

Qual - jaki, jaka, jakie, jacy; który, który to, która, która to...

Qual color? Jaki kolor? *Qual libros ille lege?* Jakie książki on czyta? *Ille fuma opium, qual vitio ille ha acquirite durante le guerra* - On pali opium, który to zwyczaj nabrał podczas wojny. *De qual autor es iste obra?* Jakiego autora jest to dzieło?

Cuje - czyj, czyja, czyje; którego, której, których; Można go zastępować konstrukcjami: de qui /dla osób l. poj. i mn./, de que /dla rzeczy w l. poj. i mn./, del qual /dla osób i rzeczy w l. pojedynczej/, del quales /dla osób i rzeczy w l. mnogiej/.

Le documentos cuje copias tu habeva son perdite = *Le documentos de que tu habeva copias son perdite* = *Le documentos del qual es tu habeva copias son perdite* - Dokumenty, których kopie miałeś, zaginęły.

Le documentos cuje importantia esseva dubitose son perditte = Le documentos de que le importantia esseva dubitose son perditte - Le documentos del quales le importantia esseva dubitose son perditte = Le documentos, le importantia del quales esseva dubitose son perditte - Dokumenty, których znaczenie było wątpliwe, zaginęły.

Le homine cuje filio es arrestate = Le homine de qui le filio es arrestate = Le homine del qual le filio es arrestate = Le homine le filio del qual es arrestate - Człowiek, którego syn jest aresztowany.

Le spia cuje identitate le policia ha establite = Le spia de qui le policia ha establite le identitate = Le spia del qual le policia ha establite le identitate - Szpieg, którego tożsamość ustaliła policja.

Un incendio cuje flammis esseva grande = Un incendio de que le flammis esseva grande - Le incendio del qual le flammis esseva grande = Le incendio, le flammis del qual esseva grande - Pożar, którego płomienie były wielkie.

d. Przymiotniki nieokreślone /por. zaimki nieokreślone/

Alicun = alcun = qualcun = qualche /kualke/. W zdaniach twierdzących: jakiś, pewien, któryś, niejaki /przed rzeczownikiem w liczbie pojedynczej/; nieco, trochę, pewna ilość /przed rzeczownikiem materialnym, niepoliczalnym/; kilka, kilkanaście /przed rzeczownikiem w liczbie mnogiej/. W zdaniach przeczących: żaden, nijaki; nic. W zdaniach pytających: jakiś, jakiś taki, jakikolwiek; nieco, trochę, pewna ilość; jakieś.

Przykłady: *Alicun homine* - jakiś człowiek, pewien człowiek; *alicun aqua* - nieco wody, trochę wody; *alicun moneta* - nieco, trochę pieniędzy; *alicun arbores* - kilka/naście drzew.

Io non vide alicun homine - Nie widzę żadnego człowieka. *Il non ha alicun aqua* - Nie ma żadnej wody /nie ma nic wody/.

Ha il alicun persona qui parla angese? Czy jest jakaś /jakakolwiek, jakaś taka/ osoba, która mówi po angielsku?

Ha tu alicun pan? Czy masz trochę chleba?

Esgue hic vive alicun animales? Czy tu żyją jakieś zwierzęta?

Ulle. W zdaniach twierdzących: jakikolwiek, którykolwiek, byle który; każdy. W zdaniach przeczących: żaden, nijaki. W zdaniach pytających: jakiś, któryś, pewien, jakikolwiek, którykolwiek.

A ulle hora - o jakiegokolwiek godzinie; o każdej godzinie.

Il non existe ulle dracones - Nie istnieją żadne smoki.

Ha tu ulle idea? Czy masz jakiś/kolwiek/pomysł?

Ulle bywa też używane w sensie *alicun*.

Un - pewien, jakiś, niejaki (zob. także przedimek nieokreślony/); jeden. Używane tylko do liczby pojedynczej.

Un senior Apfelstrudl - Nie jaki pan Apfelstrudl.

Certe - pewien, niejaki /ale także: pewien czegoś, np. pewien swej racji/.

Un certe senior Apfelstrudl - Niejaki pan Apfelstrudl.

Certe experimentos prova... - Pewne doświadczenia wykazują...

Qualcunque - jakikolwiek, jaki bądź, dowolny, nieważne jaki; którykolwiek.

Da me qualcunque penna - Daj mi jakiegokolwiek pióro.

Altere - inny /dodatkowy, drugi/; inny, różniący się, różny.

Io non vole isto; io vole le altere pecia. Nie chcę tego; chcę drugi kawałek.

Io non vole isto; da me un altere pecia. Nie chcę tego; daj mi /jakiś / inny kawałek.

Ille deveniva jam un altere homine - On stał się już innym /różnym od poprzedniego/ człowiekiem.

Alie - inny, drugi, pozostały.

Cetere - pozostały, pozostający; drugi; inny.

Io prendeva solamente quatro libros e io non ha legite le cetere editiones - Wziąłem tylko cztery książki i nie czytałem pozostałych /innych/ wydawnictw.

Istes ha venite, ma ubi son le cetere pueros? Ci przyszli, ale gdzie są pozostali chłopcy?

Uwaga: jak widać, przedimki można używać tylko przy następujących przymiotnikach nieokreślonych: *certe un certe/*, *altere /un altere, le alteres/*, *alie /un alie, le alie/*, *cetere /le cetere/*.

e. Przymiotniki negujące /por. zaimki negujące/

Nulle - żaden, nijaki; nieważny, niebyły.

Nulle persona es ibi - Nie ma tam żadnej osoby.

Iste papiros son nulle - Te papiery są nieważne.

Necun - żaden, nijaki.

Nos videva necun infantes - Nie widzieliśmy żadnych dzieci.

Ponadto, o ile w zdaniu istnieje już inne zaprzeczenie, znaczenia negującego nabierają: alicun /i synonimy/, ulle.

f. Przymiotniki zbiorowe /por. zaimki zbiorowe/

Cata - każdy /w zasadzie, gdy liczba przedmiotów jest dwa lub więcej/.

Cata die io te vide - Widzę cię codziennie /każdego dnia/.

Quot - każdy, wszelki

Omne - cały, wszystek /przed rzeczownikami materialnymi, niepoliczalnymi/; każdy, wszelki /przed rzeczownikami w liczbie pojed., policzalnymi /; wszyscy /przed rzeczownikami w liczbie mnogiej/.

Omne le caseo - cały ser, wszystek ser;

Omne /le/ femina - każda kobieta;

De omne latere - z każdej strony;

In omne caso - w każdym przypadku;

Omne cosa - wszystko, każda rzecz;

Omne le feminas - wszystkie kobiety.

Tote = omne. Np. *tote le caseo...* cały ser; *de tote /le/ corde* - z całego serca; *tote le feminas* - wszystkie kobiety; *tote /le/ duo* - obaj, obie, oboje, oba...

Zauważmy, że *tote* nie przybiera jednak znaczenia: każdy, wszelki.

Tote le femina - cała kobieta /a nie: każda kobieta!/.

Ambe - obaj, obie, oboje, obydwa, obydwie, obydwoje, oba, obydwa...

Ambe /le/ soldates - ob/ydw/aj żołnierze.

Warto zwrócić uwagę na pewne subtelne różnice znaczeniowe. Cata skupia uwagę na każdym obiekcie z osobna /każdy z osobna/, omne wykazuje tendencje do rozpatrywania obiektów łącznie /każdy, biorąc wszystkie elementy łącznie/. Quot jest rzadziej używany i jego znaczenie łączy w sobie oba powyższe znaczenia.

Jeśli chodzi o używanie przedimków, to stosowane są przy: *omne, tote, ambe /le/*.

g. Określenia ilości /zob. też liczebniki/

Al/i/cun, qualque, qualcun, ambe - zob. wyżej, punkty d, f.

Aliquot - kilka, kilkanaście, nieco /przy rzeczownikach policzalnych/

Aliquante - pewna ilość

Plure = nonnulle - kilka, parę /przed rzeczownikami policzalnymi/.

Plure litteras - kilka listów.

Pauc = poc - mało, niewiele /przed rzeczownikami policzalnymi i niepoliczalnymi/.

Pauc moneta, - mało pieniędzy; *pauc lacte* - mało mleka; *pauc personas* - niewiele osób, mało osób.

Un pauc de = un poco de - nieco, trochę /przy rzeczownikach niepoliczalnych/.

Un pauc de mathematica - Nieco matematyki; *Un poco de the* - nieco /trochę/ herbaty.

Multe = plurime - wiele, wielu, dużo, liczni, liczne /dla rzeczowników policzalnych i niepoliczalnych/; multe = multo de

Multe aqua - dużo wody; *multe ambition* - wiele ambicji; *multe libros* - wiele książek, dużo książek; *multe spectatores* - liczni widzowie, wielu widzów.

Permulte - bardzo wiele, bardzo dużo, bardzo liczni... /podobne do *multe*, lecz wskazuje na wyższy stopień natężenia/.

Nimie = troppe = troppo de = nimis de - zbyt wiele, zbyt wielu, zbyt dużo, zbyt liczni...

Il ha troppo de pluvia - Jest za dużo deszczu. *Il ha troppo de homines* - Jest za wielu ludzi.

Quante = quanto de – ile? jak wiele? jak liczni? jak dużo?

Quante aqua? Ile wody? *Quante pecias?* Ile kawałków?

Io non sape quante moretta il na ibi - Nie wiem, ile tam jest pieniędzy.

Quot – ile? /dla policzalnych rzeczowników/; tyle - ile;

Hic es animales quot in ZOO - Tu jest tyle zwierząt, ile w ZOO.

Tante = tanto de - tyle.

Tante aqua como in le mar - Tyle wody, ile w morzu; tyle wody, co w morzu.

Tante flores - tyle kwiatów.

Tot - tyle, tak wiele, tak wielu, taka duża liczba /dla rzeczowników policzalnych; w odróżnieniu od *tante*, kładzie nacisk na dużą ilość/.

Ha tu vidite tot formicas? Czy widziałeś /aż/ tyle mrówek?

Jak widać, przy przymiotnikowych określeniach ilości nie używa się przedimków, prócz: *ambe/le/*, *un pauc de* = *un poco de*. Zobacz też rozdziały o zaimkach, liczebnikach, przysłówkach.

V. PRZYSŁÓWEK

§ 27. PRZYSŁÓWKI POCHODNE I PRZYSŁÓWKI PIERWOTNE

Uwagi wstępne.

Przysłówki w interlinguie dzielą się na pierwotne i pochodne. Przysłówki pochodne tworzy się od przymiotników przez dodanie końcówki -mente; o ile zaś przymiotnik kończy się na -c, to dodaje się -amente.

Np.: *facile* - łatwy, *facilmente* - łatwo; *natural* - naturalny, *naturalmente* - naturalnie; *emphatic* - *emphaticamente* /emfatyczny - emfatycznie/.

O ile kilka przysłówek następuje po sobie, nie jest konieczne powtarzanie -mente za każdym razem, np.:

Ille travalia rapide- e exactemente - On pracuje szybko i dokładnie.

Io lege voluntari- e frequentemente - Czytam chętnie i często.

Ze względów stylistycznych lub innych /np. zwięźłość wypowiedzi/ niekiedy całkowicie opuszcza się sufix: -mente, o ile nie cierpi na tym zrozumiałość. Dotyczy to prawie zawsze takich słów, jak: longe - długi, długo /odległość/, bastante - dosyć, wystarczająco, forte - silnie, mocno, tarde - późno, oraz imiesłowów przymiotnikowych czasu teraźniejszego na -nte.

Le sol brilla clar e belle - Słońce świeci jasno i pięknie.

Post le tertie cocktail ille vide duple - Po trzecim koktajlu widzi podwójnie.

Scribe clar e breve - Pisz krótko i jasno.

Illa es vestite elegante - Ona jest elegancko ubrana.

Le rivo curre murmurante per le foreste - Strumyk biegnie szemrząc przez las.

Istnieje ponadto możliwość używania form skróconych przysłówek, podstawiając zamiast -mente końcówkę -o. Dotyczy to:

- a. Przystówek pochodzących od liczebników porządkowych: *prime* - *primo* /pierwszy - po pierwsze/, *tertie* - *tertio* /trzeci - po trzecie/; oczywiście nie wyklucza to możliwości posługiwania się formami: *primemente*, *tertiemente* itd.
- b. Przystówek, pochodzących od przymiotników w stopniu najwyższym absolutnym: *bellissime* - *bellissimo* /bardzo piękny - bardzo pięknie/. I tu można używać formy pełnej: *bellissimēte*.
- c. Słów: *basse* - *basso* /niski - nisko/, *certe* - *certo* /pewny - pewnie, na pewno/, *expresse* - *expresso* /umyślny, celowy, wyraźny - umyślnie, celowo/, *juste* - *justo* /właściwy, słuszny, rzetelny - właściwie, słusznie, rzetelnie, sprawiedliwie/, *mesme* - *mesmo* /sam, ten sam, taki sam - tak samo, podobnie, nawet/, *multe* - *multo* /dużo, wiele - bardzo, dużo/, *medie* - *medio* /połówkowy, połowiczny - połowicznie, na pół, do połowy/, *pauc* - *pauco* = *poc* - *poco* /miało, niewiele/, *preste* - *presto* /szybki, zręczny, gotów - szybko, zręcznie/, *quante* - *quanto* /ile/, *sol* - *solo* /sam, samotny - tylko, zaledwie, dopiero/, *subite* - *subito* /nagły - nagle/, *tante* - *tanto* /tyle/, *tote* - *toto* /cały, wszyscy - całkowicie, zupełnie/. Podobnie jak w poprzednich przypadkach - dopuszczalne są formy z -mente: *certemente*, *solmente*...

Jeżeli przysłówek użyty jest w sensie absolutnym, np. w wykrzyknikach, to przysłówki na -o można tworzyć od każdego przymiotnika, od którego da się utworzyć rzeczownik przy pomocy końcówki -o/a /zob. słowotwórstwo/.

Vos crede illo? - Claro! Wierzysz w to? -Jasne!

Exacto, illo es mi opinion! - To jest dokładnie moja opinia!

Przysłówki pierwotne nie mają określonej końcówki i nie dają się wyprowadzić od innych wyrazów: *nunc* = *ora* - teraz, *minus* = *meno* - mniej, *hic* = *ci* - tu, *ibi* = *la* - tam, *semper* = *sempre* - zawsze...

W interlinguie istnieje ponadto duża grupa konstrukcji o charakterze przysłówkowym:

- a. Przyimek z rzeczownikiem: *in summa* - krótko /mówiąc/, w sumie; *de tempore in tempore* - od czasu do czasu; *a basso* - w dół, do dołu; *a pena* -

zaledwie; *de nocte* – nocą; *a tres horas* - o trzeciej /godzinie/; *in parte* - częściowo...

b. Przyimek z przymiotnikiem lub innymi częściami mowy: *al minus* - conajmniej; *de novo* - od nowa = *de nove*; *de plus* - co więcej, nadto; *in van* - na próżno; *al plus* - co najwyżej...

c. Wyrażenia okolicznikowe typu: przymiotnik oderwany od rzeczownika /zob. przymiotnik, jego rola w zdaniu/; rzeczownik w sensie absolutnym. Np.:

Juvene, ille amava vagar in le montanias - Za młodu lubił włóczyć się po górach.

Io la vide cata die - Widzę ją każdego dnia.

Iste vespere nos regardava le television - Tego wieczoru oglądaliśmy telewizję.

Vostre domo sta duo kilometros del mie - Pański dom stoi dwa kilometry od mojego.

Ille iva a pede tres milias - On szedł pieszo trzy mile. /Porównaj: rzeczownik, jego rola w zdaniu/.

§ 28. STOPNIOWANIE PRZYSŁÓWKÓW

Stopniowanie przysłówków odbywa się tak samo, jak przymiotników, tzn. przy pomocy wyrażień:

Tanto... como... /i synononimicznych/ - tak... jak...

plus... que... – bardziej... niż...

minus... que... - mniej... niż...

le plus... - najbardziej...

le minus... - najmniej...

-issimo - stopień najwyższy absolutny; ponadto używa się określeń:

multo – bardzo; *enormemente* – ogromnie; *troppo* = *nimis* - za bardzo itd.

Przykłady:

Tanto micre como le formica - Mały jak mrówka; tak mały, jak mrówka.

Plus alte que io = plus alte quam io - wyższy niż ja.

Le minus interessantemente - Najmniej ciekawie.

Bellissimo - Najpiękniej, bardzo pięknie, przepięknie.

Stopniowanie nieregularne dotyczy czterech przysłówków. Dopuszczalne są również formy regularne.

Ben - dobrze, *melio* = *plus ben* - lepiej, *le melio* = *le plus ben* – najlepiej

Mal - źle, *pejo* = *plus mal* - gorzej; *le pejo* = *le plus mal* - najgorzej

Pauco = *poco* - mało, *minus* = *meno* - mniej, *minime* = *le mirus* = *le meno* - najmniej

Multo - bardzo, *plus* = *magis* = *plu* - bardziej, *maxime* = *le plus* = *le magis* = *le plu* – najbardziej

§ 29. MIEJSCE I ROLA PRZYSŁÓWKA W ZDANIU.

Przysłówek określa bliżej czasowniki, przymiotniki lub inne przysłówki: *brillar clarmente* - jasno świecić; *multo clar* - bardzo jasny; *troppo ben* - zbyt dobrze. W zdaniu przysłówek spełnia rolę okolicznika.

Na ogół przysłówek poprzedza słowo określane. W szczególności zaś dotyczy to: *non* - nie, *si* = *assi* = *tan* = *talmente* = *tanto* - tak, w ten sposób, *plus* = *plu* = *magis* - bardziej, *minus* = *meno* - mniej, *troppo* = *nimis* - zbyt, za, za dużo, *solo* = *solmente* - tylko, dopiero, *anque* = *etiam* = *alsi* = *tamben* - również, także.

Ille non vole venir - On nie chce przyjść.

Isto es plus interessante que illo - To jest ciekawsze, niż tamto.

Ille ha minus travaliate que vos - On pracował mniej, niż wy.

Oslo es situate plus al nord que Stockholm - Oslo leży bardziej na północ, niż Sztokholm

Isto es plus difficile que on habeva expectate - To jest trudniejsze, niż się spodziewano.

Le poemas de Elliot son assi belle - Poezje Elliota są tak piękne.

Isto es troppo pesante - To jest za ciężkie.

Solmente io te ama - Tylko ja kocham ciebie.

Io solo te ama - Ja tylko ciebie kocham /zmiana znaczenia, por. wyż./

Anque ille vole ir al teatro - Także /i/ on chce iść do teatru.

Ille vole ir anque al teatro - On chce iść także do teatru.

Przysłówek /a zwłaszcza non - nie/ nie stoi w zdaniu bliżej czasownika, niż zaimek, będący dopełnieniem tego czasownika.

Io non lo crede - Nie wierzę w to.

Ille non la lo pardonara - On jej tego nie przebaczy.

Illa forsan me comprendeva - Ona może mnie rozumiała.

Nos arrivava heri - Przyjechaliśmy wczoraj.

Jeżeli przysłówek dotyczy całego zdania, znajduje się na początku zdania lub na jego końcu, ewentualnie między przecinkami:

Felicemente illes esseva al domo quando le tempesta arrivava - Na szczęście oni byli w domu, gdy nadeszła burza.

Vermente, tu non me fide - Naprawdę, ty mi nie wierzysz.

Nonobstante io voleva adjutar te - Mimo to chciałem ci pomóc.

Remane illa ancora ibi. - Czy ona jeszcze tam pozostaje?

Etiam tu! Także ty! I ty! I ty także !

§ 30. NAJWAŻNIEJSZE PRZYSŁÓWKI

Poniżej zestawiono listę przysłówek, głównie pierwotnych, których użycie może sprawiać pewne trudności.

Niektóre z nich mogą grać również rolę przyimków lub nawet spójników.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że przysłówki zawsze odnosi się do przymiotnika, czasownika lub innego przysłówka, modyfikując jego znaczenie. Przysłówki nie występują przed rzeczownikami i wyrazami pełniącymi w zdaniu rolę rzeczowników, w szczególności zaś zaimkami. Przyimek natomiast występuje zawsze w połączeniu z rzeczownikiem lub zaimkiem, ewentualnie wyrazem pełniącym rolę rzeczownika.

Przykład: *intra* - oznacza jako przysówek: wewnątrz, w środku; jako przyimek - w, w środku, wewnątrz. Dlatego poprawne są zdania:

Le aere se trova intra le botilia - Powietrze znajduje się wewnątrz butelki /w butelce/; *Intra* - w roli przyimka przed rzeczownikiem.

Le infantes se trova intra - Dzieci znajduje się wewnątrz /w środku/; *Intra* - w roli przysłówka, modyfikuje czasownik "znajdują się".

Natomiast *in* = w może być wyłącznie przyimkiem. Dlatego można powiedzieć: *le aere se trova in le botilia* - bo przyimek stoi tu przy rzeczowniku, a nie można powiedzieć: *le infantes se trova in*, bo przyimek stoi tu bez związku z rzeczownikiem, obok czasownika.

Podobnie: *avante* - z przodu, na przedzie, jest tylko przysówkiem. W związku z tym poprawne będzie zdanie: *ille sta avante* - on stoi na przedzie. Niepoprawne byłoby: *ille sta avante su domo* - on stoi na przedzie domu, gdyż przysówek nie może odnosić się do rzeczownika.

W takich wypadkach używa się *de*: *ille sta avante de su domo*, lub innych przyimków, np.: *ante* - przed.

a. Przysłówki miejsca

Ubi - gdzie; dokąd; /spójnik/ gdy, kiedy; gdzie; tam, gdzie;

Ubi se trova le citate Y. Gdzie znajduje się miasto Y.

Ubi vos va'? Gdzie idziecie? Dokąd idziecie?

Ille sape ben ubi cercar la - On dobrze wie, gdzie jej szukać.

Reguarda le fenestra ubi son le flores - Popatrz na okno, w którym są kwiaty /dosł.: gdzie są kwiaty/.

Quo = a ubi - dokąd

Unde = de ubi - skąd

Dice me unde tu va? Powiedz - mi skąd idziesz?

Hic = ci = qui = aqui - tu, tutaj

Hic juncte = ci juncte - w załączeniu

Usque a hic - dotąd /=*usque a ci*/

De hic a un hora - za godzinę /*de ci a un hora*/

Hic es le libro que tu vole - Tu jest książka, którą chcesz /orzeczenie stoi przed podmiotem/.

De hic - stąd; tutejszy; *le populo de hic* - lud tutejszy

Per hic - tędy

Hic supra - powyżej; powyższy; *le mention hic supra* - powyższa wzmianka

hic infra = hic subtus - poniżej; poniższy;

Hic incluse - w załączeniu; załączony; *le documento hic incluse* - załączony /tu oto/ dokument.

Hic e ibi = ci e la - tu i tam, tu i ówdzie, gdziegdzie

De alora a hic - odtąd /aż do tej chwili/, od tego czasu

Ibi = la = illac = illic – tam

Qui es la? Kto tam?

De ibi - stamtąd

Per ibi - tamtędy itd.

Hac - tu; tędy; po tej stronie, po bliższej stronie

Cis - zob. przyimki

Hinc - stąd / z tego miejsca; od tego czasu; z tej przyczyny/

Preterea - dalej, poniżej /np. w książce, w tekście/

Eo - tam, w tamtym miejscu; do tamtego miejsca; tak dalece, do tego punktu; ku temu miejscu, ku tamtemu miejscu;

Usque eo - aż do tego czasu

Ultra - po drugiej stronie, po tamtej stronie; dalej; /jako przyimek/ po drugiej stronie, po tamtej stronie; poza; /po/nadto, /o/prócz tego.

Ultra illac - poza tym; ponadto;

Ultra que - prócz tego /faktu/ że...

Ultra mesura - ponad miarę

Le foreste e le campos ultra - Las i pola za nim /położone/

Ultra mille homines - ponad tysiąc ludzi

Adhuc - dotąd, do tego miejsca; tak daleko, tak dalece

ibidem = ibid., ic. - tamże, w tym samym miejscu; u wymienionego autora, w wymieniony dziele.

Inde - stamtąd

Alicubi = usquam - gdzieś; /w zdaniach przeczących/ nigdzie;

Aliqua - gdzieś; któryś /w zdaniach przeczących/ nigdzie;

Alibi = alterubi - gdzie indziej

Passim - gdziekolwiek, tu i ówdzie, w pewnych miejscach

Ubicunque - gdziekolwiek

Ubique - gdziekolwiek; wszędzie; /w zdaniach zaprzeczonych/ nigdzie.

Adverso - przeciwnie, naprzeciwko, naprzeciw; /jako przyimek/ w kierunku do, naprzeciw/ko/, przeciw; wbrew.

Ir aduerso - iść naprzeciw.

Alto: in alto - do góry, w górę; na górze /także: na górze schodów, na wyższym piętrze; na wierzchu, na szczycie; *de alto a basso* - z góry na dół; od góry do dołu; od stóp do głów.

Ante - z przodu, na przedzie; do przodu, naprzód; /jako przyimek/ przed.

Antea = ante /ale nigdy nie jest przyimkiem/; przedtem.

Avante - z przodu, na przedzie; naprzód; na czele.

Basso: a basso - do dołu, na dół; na dole; *in basso* - na dole, poniżej, także: na dole schodów, na niższym piętrze; na dół, w dół.

Circa = circum - dookoła, wokół, naokoło, około; w pobliżu, w okolicy /jako przyimek/: dookoła, wokół; około, w przybliżeniu, circa; w pobliżu. *Circum* nie ma znaczenia /zasadniczo/ "w przybliżeniu".

Contra - naprzeciw/ko/, z przeciwnej strony; /jako przyimek/ przeciwko, naprzeciw; wbrew.

Deinde - następnie /w czasie, kolejności/, od tego miejsca, potem, dalej.

Detra - z tyłu, w tyle; do tyłu, w tył, wstecz; /jako przyimek/ za, poza, z tyłu.

Dextra, dextera: al dextra = a dextre - na prawo, po prawej stronie;

Extra - na zewnątrz, poza; /jako przyimek/: poza, prócz, za wydatkiem, w dodatku do.

For = foras = foris - na zewnątrz; także: na dworze, poza drzwiami; na zewnątrz, z zewnątrz, z dworu, z poza drzwi; /przyimek/ poza, oprócz, za wyjątkiem.

For de - na zewnątrz

Foras del camera - na zewnątrz pokoju, poza pokojem.

Esser for de se con le e audio - Nie posiadać się z radości.

Infra - /po/nizej, u dołu, na dole; pod spodem, u spodu; /przyimek/
pod, poniżej.

Intra - wewnątrz, do wewnątrz; /przyimek / w, w obrębie /granic/
przestrzeni lub czasu.

Intro – do wewnątrz, do środka.

Intus - wewnątrz, w środku; do wewnątrz, do środka.

Juxta - obok, w pobliżu, blisko; /przyimek/ obok, przy, w pobliżu.

Leve: al leva = a leve - na lewo, po lewej stronie.

Levorso - po lewej stronie, na lewą stronę.

Longe - daleko

De longe - z daleka, z oddali.

Post - z tyłu, w tyle; /przyimek/ po, za.

Pre - z przodu, na przedzie; /przyimek/ przed.

Presso - blisko, obok; /przyimek/ przy, u, obok.

Procul - daleko, hen, w dali; z oddali, z dużej odległości.

Prope = propter - obok, blisko, pod ręką; /przyimek/ przy, obok, blisko.

Preter - mimo, obok, wzdłuż, dalej; /przyimek/ - podobnie znaczenia.

Retro - w tyle, z tyłu; do tyłu, z powrotem;

A retro - do tyłu.

Subinde - tuż obok, bezpośrednio za, zaraz za.

Subtus - poniżej, u dołu, w dole, na dole, u spodu.

Super - na górze, na szczycie, na wierzchu, u góry; /przyimek/ na, nad.

Supra = super

Transverso: a transverso - w poprzek, na skroś; de transverso - Krzywo, opacznie, na opak.

Reguardar de transverso - patrzeć krzywo /spode łba/

Vis-a-vis - naprzeciwko

Ubique - wszędzie; gdziekolwiek; /w zdaniu przeczącym/ nigdzie.

In omne partes - wszędzie.

Nusquam = necubi = in nulle parte – nigdzie

b. Przysłówki czasu

Quando - kiedy; /spójnik/ gdy.

Quando tu reveni? Kiedy wracasz?

Io non sape quando io reveni. Nie wiem, kiedy wrócę.

Io te dicera quando io reveni. Powiem ci, gdy wrócę.

Quotiens - jak często; ile razy, ilekroć.

Quotiens tu na facite iste labor? Ile razy robieś tę pracę?

Io lo face quotiens io vole. Robię to, ilekroć zechcę.

Nunc = ora - teraz

nunc... nunc... = ora... ora... - to... to / znów /...

Nunc il pluve, nunc il face calor - To pada deszcz, to /znów/ jest ciepło.

Justo nunc - właśnie teraz

Alora - wtedy, wówczas; w takim przypadku, wobec tego; /spójnik/ więc.

Le homines de alora - Ludzie ówczcześni.

Usque alora - do wtedy, do owego czasu.

Alora, que tu face? A więc, co robisz?

Tunc = alora

Tum - wtedy, wówczas; potem, następnie, dalej.

Pois = post = postea - potem, później, następnie, od tego czasu. Pois może być także spójnikiem "bo", post - przymkiem "po, za".

Pois que = post que - jako że; gdyż, ponieważ.

Presto postea - zaraz potem.

Depois = depost - później, potem, następnie, od tego czasu.

Depost que s depois que - od czasu gdy.

Depois que io reveniva - Od czasu, gdy wróciłem.

Depost może być także przymkiem: od /chwili czasowej/, po.

Deinde - odtąd, od tej chwili; później, dalej, następnie.

Hinc - odtąd, od tej chwili, od tego czasu; na przyszłość.

Inde - odtąd, od tego czasu; potem.

Eo - /aż/ do tej chwili, do tego czasu, dotąd.

Justo - właśnie, dopiero co, przed chwilą.

Apena = a pena - ledwie, za ledwie, dopiero co.

Hic - zob. przysłówki miejsca.

Adhuc = usque a hic - dotychczas, do teraz, /jak/ na razie, /jak/ dotąd; jeszcze.

Preterea - odtąd, na przyszłość, w przyszłości.

Pridem - dawno /temu/.

Nuper - niedawno, ostatnio, świeżo.

Cito - wkrótce, niebawem, niezadługo.

Tosto - wkrótce, niebawem; natychmiast, zaraz, z miejsca, od razu.

Si tosto que ille veni - Skoro tylko przyjdzie, gdy tylko przyjdzie; ledwo przyjdzie.

Mox - wkrótce, zaraz, natychmiast, bezzwłocznie.

Hodie - dziś.

Hodiedie - dziś, w dzisiejszych czasach, obecnie.

Al presente - obecnie, współcześnie.

Heri - wczoraj.

Anteheri - przedwczoraj.

Demam = cras - jutro.

Postdeman - pojutrze.

Aliquando = alquando - kiedyś, w tym lub innym czasie; czasem; /w zdaniu pytającym/ kiedykolwiek; /w zdaniu przeczącym/ nigdy.

Alicun vices = alicun veces = a vices = a veces - niekiedy, czasami.

De tempore in tempore - od czasu do czasu.

Interdum - czasami, czasem, niekiedy; przypadkowo, z rzadka; chwilowo, na razie; tymczasem, w międzyczasie.

Olim - ongiś, kiedyś, pewnego razu /w przeszłości/; kiedyś /w przyszłości/.

Le soldate de olim - Były żołnierz, niegdysiejszy żołnierz.

Semel - kiedyś, pewnego razu /w przyszłości i przeszłości/; po pierwsze.

Unquam = aliquando.

Un vice = un vece - pewnego razu, raz przeszłości i przyszłości/, kiedyś.

Un vice que ille veni - Skoro tylko przyjdzie; gdy /tylko/ przyjdzie.

Jammais - kiedykolwiek; /w pytaniach/ kiedyś; /w przeczeniach/ nigdy.

Jammais! Nigdy!

Quandocunque - kiedykolwiek, kiedy bądź.

Alias - kiedy indziej.

Altere vice = de nove - jeszcze raz, znów; od nowa, ponownie; drugi raz.

Altere vices - kiedy indziej.

Ancora - jeszcze; racia!, dłużej, wciąż, w dalszym ciągu.

Ancora plus grande - jeszcze większy.

Ille ancora dormi - Ona jeszcze /nadal/ śpi.

Da me ancora un poco - Daj mi jeszcze trochę.

Ille non ancora dormi - Ona jeszcze nie śpi.

Ante - przedtem, wcześniej; /przyimek/ przed.

Ante que io iva al teatro - Zanim poszedłem do teatru.

Antea - przedtem, wcześniej, uprzednio; dawniej.

Fin: in fin - pokrótce mówiąc; w konkluzji; al fin = finalmente - w końcu, na koniec, wreszcie.

Interdum - tymczasem, zob. też wyżej.

Interea - tymczasem, w międzyczasie, podczas tego.

Interim = intertanto = in le interim - interea.

Itero - ponownie, od nowa.

Itero e itero - stale i wciąż.

Jam = ja - już; ad razu, bezzwłocznie; przed chwilą, dopiero co.

Ille non joca jam. - On już /więcej/ nie gra.

Mane - wcześnie rano, rano, rankiem.

Nondum = non ancora - jeszcze nie; = non jam.

Ille non jam dormi - On jeszcze nie śpi.

Ille jam non dormi - On już nie śpi.

Passato = retro - temu

Tres annos passato - Trzy lata temu.

Non...plus - już /więcej/ nie, już /dłużej/ nie.

Io non te ama plus - Już cię nie kocham.

Saepe /saiepe/ = *frequentemente* - często

Semper = *sempre* - zawsze.

Sero - późno.

Simul - jednocześnie, w tym samym czasie.

Solmente = *solo* - dopiero; = *non plus tosto que...*

Io venira solmente deman = io venira non plus tosto que deman -
Przyjdę nie wcześniej niż jutro.

Sovente - Często, dość często; od czasu do czasu, niekiedy.

Subinde – dość często; od czasu do czasu; zaraz potem, tuż potem,
niezwłocznie, natychmiast.

Subito - nagle, nieoczekiwanie, niespodziewanie.

Tempore: *de tempore = in tempore* - od czasu do czasu; *a tempore* – o
czasie, we właściwym czasie, na czas; *ante le tempore* - za wcześnie,
przed czasem.

Tarde - późno

Plus tarde - potem, później;

Al plus tarde - najpóźniej.

Nunquam = non... *jammais* - nigdy; proponowana jest również forma:
nunca.

c. Pozostałe przysłówki

An = *esque /eske/ = num* - czy /w pytaniach niezależnych/.

An vos sape isto? Czy wiecie to? Jednakże *an* używa się również
w pytaniach zależnych, zwłaszcza w zdaniach wyrażających
powątpiewanie:

Io non sape an isto es ver - Nie wiem, czy to jest prawda.

Annon = nonne = non ver = non es il ver - czy nie? nieprawda? alboż nie? no nie? prawda?

Como – jak? /pytający, względny, także w wykrzyknikach/; tak...jak /w porównaniach/

Como sta? Jak się masz?

Sape vos como facer isto? Czy wiecie, jak to robić?

Como belle senioreta! Jaka piękna panna!

Ille es grande como un elefante - On jest /tak/ wielki, jak słoń.

Quam - jak? /pytający, względny/; niż, anizeli, od.

Tam alte quam... Tak wysoki jak...

Alte quam ille - wysoki jak on.

Plus alte quam - wyższy, niż...

Quomodo - jak? /pytający, względny/; w ten sposób, że.

Adverso - przeciwnie, wbrew, zob. też. wyżej. /przyimek/ do, ku,

Adhuc - do tego stopnia, tak dalece.

Al contrario - przeciwnie, na odwrót.

Alias - inaczej, w inny sposób; inaczej zwany, alias; kiedy indziej.

Aliquanto = alquanto = alique = alco - nieco, trochę, do pewnego stopnia.

Ille es aliquanto timide - On jest nieco bojaźliwy.

Poterea tu travaliar aliquanto? Czy mógłbyś nieco popracować?

Aliqua - jakoś, w jakiś sposób.

Al minus - co najmniej, przynajmniej.

Alora = tunc - w takim: przypadku, wobec tego, więc; wówczas, wtedy; skutkiem tego, w konsekwencji.

Alsi - także, również; ponadto, do tego, na dodatek, podobnie.

Alteremente - inaczej, w inny sposób.

Al plus - co najwyżej; w najlepszym przypadku.

Ancora - jeszcze;

Ancora plus bon - Jeszcze lepszy.

Anque /anke/- także, też, również.

Anque io - /I/ ja również, ja też.

Non solo tu ma anque io - Nie tylko ty, lecz również ja.

A pena = apena - za ledwie, ledwie; ledwo, z trudnością; niemal nie.

Io ha a pena dece zlotys - Mam za ledwie dziesięć złotych.

A pena nos veniva, nos videva un phenomeno fantastic - Za ledwie przyszliśmy, ujrzeliśmy fantastyczne zjawisko.

Isto es a pena pensabile - To jest niemal nie do pomyślenia.

Assatis = satis - dosyć, dość, wystarczająco; całkiem, wcale, zupełnie; raczej.

Assatis bon - dość dobry, całkiem dobry, raczej dobry.

Esser assatis - wystarczać.

Haber assatis - mieć z czego /np. zapłacić/, mieć za co /np. kupić/.

Assatis de tempore - dosyć czasu.

Assi - tak, w ten sposób.

Assi... como... tak...jak...

Assi grande - Taki wielki.

Non face assi - Nie rób tak.

Bastente - wystarczająco, dosyć.

Cetero - skądinąd; poza tym; pod innym względem; ponadto, prócz tego; zresztą, co się tyczy reszty, co do reszty;

Et cetera, etc. - itd.

Circa = circum - około, w przybliżeniu, circa. Także jako przyimek.

Cito - szybko.

Clam - potajemnie /także przyimek/.

Como si - jak gdyby, jakby.

Comocunque - jakkolwiek, jak bądź, w jakikolwiek sposób /także spójnik/.

Contra - przeciwnie, odwrotnie, w przeciwieństwie.

Coram - jawnie /także przyimek/

De nove = altere vice = itero – od nowa, ponownie, jeszcze raz

De plus - ponadto, dodatkowo, prócz tego.

De plus in plus - coraz bardziej.

De plus in plus rapide - Coraz szybszy.

Ecce - oto.

Ecce mi fratre - Oto mój brat.

Eo - do /osiągnięcia celu/, do tego stopnia, dotąd; przeto, zatem, dlatego.

Ergo - w konsekwencji, stosownie do tego, wskutek tego; zatem, dlatego, przeto; wtedy, na to. –

Io pensa ergo io existe - Myślę, więc żyję /istnieję/.

Etiam /ecjam/ - także, też, również; jeszcze, nadto, ponadto; nawet.

Non solmente... sed etiam... Nie tylko...lecz także..

Extra - dodatkowo, ponadto, prócz tego, ekstra.

Forsan - może, być może.

Igitur - przeto, dlatego, zatem, skutkiem tego; wtedy, wówczas, po czym, na to; więc; także jako spójnik.

In plus - ponadto, co więcej, prócz tego, dodatkowo, także, również.

In omne caso - w każdym przypadku.

In nulle caso - w żadnym przypadku.

In su loco - na jego miejsce, zamiast tego.

Inde - stąd, z tej przyczyny, z tego powodu; przeto, dlatego.

Insimul - razem, wspólnie.

Ipse: *ille ipse* - on sam /we własnej osobie/; *hodie ipse* - właśnie dziś.

Ita - tak, w ten sposób, tak właśnie; tak, tak jest; tak więc, w konsekwencji, zatem, przeto, skutkiem tego; zgodnie z tym; w tych okolicznościach; i tak; w tym stopniu, tak bardzo.

Itaque - i tak, w ten sposób; więc, przeto, dlatego; otóż tedy.

Item - podobnie, w potoczny sposób, w taki sam sposób; również:, także, co więcej, ponadto; to samo dotyczy.

Itero - ponownie, jeszcze raz /-de nove = altere vice/.

Itero e itero - raz ze razem, wielokrotnie, wciąż.

Ja = jam - już.

Non prende ja! Nie bierz już /więcej/!

Jam - już; wszak, rzeczywiście, na pewno.

Justo - właśnie; dokładnie, ściśle; słusznie, właściwie.

Justo nunc - właśnie teraz.

Longe: al longe - ostatecznie, w końcu, nareszcie.

Magis - raczej.

Maxime - najbardziej, najwięcej; zwłaszcza, specjalnie, szczególnie; przede wszystkim; niezmiernie, nadzwyczajnie, nader; na pewno, niezawodnie.

Medio - połowicznie, na pół, po połowie.

Meno = minus - mniej

Mesmo - nawet; jeszcze; właśnie; tak samo.

Mesmo tu! Nawet ty!

Mesmo melior - Jeszcze lepszy.

Hodie mesmo, ora mesmo - właśnie dziś, właśnie teraz.

Ille face de mesmo - On robi tak samo.

Minus – mniej; minus.

Minus alte que... Mniej wysoki niż...

Minus de dece - mniej od dziesięciu.

Minus de moneta - mniej pieniędzy.

Quatro minus duo - Cztery minus dwa

Totos minus ille - Wszyscy prócz niego.

Plus o minus - mniej więcej.

Multo - bardzo; dużo.

Multo calide - Bardzo gorący.

Multo de aqua - Dużo wody.

Multo leger - Dużo czytać.

Multo de pecias - Dużo kawałków.

Multo plus apte que isto - O wiele przydatniejsze od tego.

Minime - najmniej, bardzo mało; bynajmniej, w żadnym razie, w żadnym wypadku; nie!

Modo: in modo = - mente.

In modo belles belle mente - pięknie, ładnie.

In modo enthusiastic = enthusiasticamente - entuzjastycznie

Ni = ne - nie /przed czasownikami lub innymi wyrazami zaprzeczonymi/;
także w roli spójników.

Nimis - za, za dużo, zbyt, zanadto,

Ille labora nimis - On za dużo pracuje.

Isto es nimis grande - To jest za duże.

Il ha nimis de homines in le cauda - Jest za dużo ludzi w kolejce.

No - nie / jako samodzielny wyraz/.

Comprende vos? - No! -Czy pan rozumie? - Nie!

Nondum - jeszcze nie.

Ille es nondum preste - On nie jest jeszcze gotów.

Non - nie /w zasadzie przed innymi wyrazami, zwykle czasownikami; ale czasami samodzielnie, jak no/.

Io non comprende - Nie rozumiem.

Non! Nie!

Nonobstante - mimo tego /=malgrado isto = malgre isto/tym niemniej,
jednak/że/, jednakowoż.

Nonobstante tu ha chance - Mimo to masz szansę.

Nullemente - w żaden sposób, nijak.

Pauco = poco - nieco, w małym stopniu, mało, niewiele.

Ille es pauco intelligente - On jest mało inteligentny.

Io pauco dormi - Mało śpię.

Tu ha pauco de moneta - Masz mało pieniędzy.

Pauc: un pauc = un poco - trochę, nieco, coś niecoś; pauc a pauc - stopniowo, po trochu; in pauc - niebawem., wkrótce; pokrótce, zwięźle.

Un pauc complicate - Trochę skomplikowany.

Mangiar un pauc - zjeść trochę.

Un pauc de tempore - Trochę czasu. /tylko do rzeczowników niepoliczalnych/.

Io te dicera in pauc - Niebawem ci powiem.

Io dicera in pauc parolas - Powiem to pokrótce.

Paulatim - stopniowo, po trochu.

Permulto - bardzo dużo, bardzo silnie, nadzwyczaj, niezmiernie, niesłychanie.

Permulto degenerate - nadzwyczaj zdegenerowany.

Permulto de pecias - bardzo dużo kawałków.

Plurimo = multo; przeważnie, zwykle; po większej części.

Plus - bardziej; więcej; plus.

Plus rapide que... Szybszy, niż...

Plus de vinti - więcej niż dwadzieścia, ponad dwadzieścia.

Le plus belle - Najpiękniejszy.

Isto me place le plus - To mi się podoba najbardziej.

De plus - ponadto, poza tym, w dodatku.

De plus in plus alte - coraz wyższy; = *semper plus alte*.

In plus - co więcej, w dodatku; także.

Tres plus quatro - trzy plus cztery.

Al plus - co najwyżej; w najlepszym razie, w najlepszym przypadku; nie więcej niż.

Plus o minus - Mniej więcej; *Plus de moneta* - więcej pieniędzy.

Io non habita in Varsovia plus - Już nie mieszkam w Warszawie.

Io non pote plus - Już nie mogę; /już/ więcej nie mogę.

Plu = plus

Per consequente - w konsekwencji, skutkiem tego.

Plutosto = plus tosto - raczej chętniej; ściślej mówiąc.

Poco = *pauco*; *poco a poco* - stopniowo, po trochu; *in poco* - wkrótce, pokrótce,

Potius = *plutosto*.

Potesser = forsan.

Presertim - szczególnie, zwłaszcza, głównie, przede wszystkim.

Preterea - poza tym, prócz tego, ponadto, co więcej

Proposito: a proposito! a propos! przy okazji

Quasi - prawie, niemal; w pewnym sensie, niejako; niby, jakby.

Quasi intelligente - prawie inteligentny.

Quasi mathematico - prawie matematyka; w pewnym sensie matematyka.

Quasi que = como si - jakby, niby, jak gdyby.

Isto aspecta quasi que il ha un incendio - To wygląda, jak by był pożar.

Quamquam = quanquam - chociaż, jakkolwiek, jednakże, atoli; /tym/ niemniej, niemniej /jednak/; pomimo to, mimo to. Także spójnik.

Quidem - na pewno, z pewnością, i wprawdzie; właśnie; istotnie.

Quantocunque - w jakimkolwiek stopniu, ile bądź.

Pensa quantocunque - pomyśl w jakimkolwiek stopniu.

Satis - dosyć, wystarczająco; raczej, całkiem.

Satis de tempore - dość czasu. *Haber satis* - mieć dosyć/np.: mieć za co za pić, mieć z czego zapłacić/.

Satis bon - dość dobry, całkiem dobry, raczej dobry.

Esser satis - wystarczać.

Semel - raz; jednego razu; najpierw, po pierwsze.

Si - tak, tak jest /samodzielnie/; tak, w ten sposób/w porównaniach/: tak więc, i tak.

Comprende vos? -Si. – Czy pan rozumie? – Tak.

Illa es si stulte! Ona jest tak/a/ głupia!

Si... como... Tak... jak...

Illa non es si stulte como ista - Tamta nie jest tak/a/ głupia, jak ta.

Sic - tak, tak jest; tak, w ten sposób, takim sposobem; tak więc, i tak, tak oto.

Sic transi le gloria del mundo - Tak przemija chwała świata.

Sic...ut... tak...jak...

Sicut - tak jak, podobnie jak.

Io me conduce sicut le alteres - Zachowuję się /tak/ jak inni.

Simul - razem, jednocześnie.

Solmente = *solo* - tylko, jedynie; za ledwie, ledwo; dopiero.

Il ha solo un homine qui... Jest tylko jeden człowiek, który...

Ille ha facite solo isto - On zrobił tylko /za ledwie/ to.

Tu reveniva solamente luneci - Przyjechałeś dopiero w poniedziałek.

Non solamente... sed etiam... Nie tylko...lecz także...

Subito - nagle, nieoczekiwanie, niespodziewanie.

Talmente - tak, w ten sposób.

Un rosa talmente belle - Tak piękna róża.

Tam - tak, do tego stopnia, tak bardzo.

Tam... quam... Tak... jak...

Tamben = tam ben - również, także.

Tamen - jednak, jednakowoż, wszelako; tym niemniej, mimo to; niemniej jednak.

Tan = tanto - tak, do tego stopnia, tyle.

Tan/to/...como... Tak... jak...

In tanto que - gdyż; o tyle, że; o tyle, o ile; zważywszy, że; jako, że.

Tanto plus... que... tym bardziej, że...

Quanto.. tanto... im... tym...

Quanto plus ric, tanto plus discortese - Im bogatszy, tym mniej uprzejmy.

Tanto melio, tanto pejo. - tym lepiej, tym gorzej.

Non travalia, tanto - Nie pracuj tyle.

Isto es tanto micre - To jest tak małe.

Tanto de aere - Tyle powietrza.

Tanto de formicas - Tyle mrówek.

Tanto de illes! Tyle ich!

Toto - całkowicie, zupełnie, całkiem.

Toto finite - Całkowicie skończony.

Non del toto - wcale nie.

Totevia - jeszcze, wciąż; jednakże, wszelako, przecież; pomimo to, tym niemniej.

Troppo = Trop /tro/ = Tro - za, zbyt, zanadto; za dużo, za bardzo, za wiele

Non bibe troppo - nie pij za dużo.

Troppo de aqua, troppo de libros - Za dużo wody, za dużo książek.

Isto es de troppo - To jest zbyt, to przeszkadza, to stoi na zawadzie

Isto es troppo - Tego za wiele.

Troppo alte - Za wysoki.

Ut - jak; jako; jak na przykład; tak, ażeby; w celu, aby;

Da me alicun penna, ut iste penna stylographic - Daj mi jakies pióro, jak na przykład to pióro wieczne.

Ut stulte io esseva! Jakiż głupi byłem!

Ita...ut... tak...jak...

Ut... ita... jak... taki; jak...tak też; jak... tak samo i.

Valde - silnie, mocno, bardzo, bardzo mocno; wielce, niezmiernie.

Vere = vero = vermente - prawdziwie, rzeczywiście; w istocie; owszem; nawet; wszak; rzetelnie, słusznie.

Vix - za ledwie, ledwo; z trudnością; dopiero co, ledwie; prawie nie.

Ya - już; wszak, wszakże, toż, przecież, /przy czasowniku/; oczywiście.

Ya io lo crede - Przecież ja w to wierzę, wszakże ja w to wierzę.

Quanto - ile, jak bardzo, w jakim stopniu; tak bardzo jak; tak, jak; tak dalece, jak; do tego stopnia, co; wszystko, co; tyle samo, co;

Quanto belle - Jaki piękny.

Quanto ille travalia? Ile on pracuje?

Quanto de libros es hic? Ile tu jest książek?

Ille te ama quanto tu ama le – On cię kocha tyle, ile ty jego.

Tu habera quanto tu vole - Będziesz miał, ile chciałeś; będziesz miał wszystko, co chciałeś.

Quanto a isto - Co się tyczy tego; co do tego.

Qua - jako

Ille functiona qua presidente. – On funkcjonuje jako prezydent.

Ille moriva, qua christiano – On zmarł jako chrześcijanin.

Proque = perque = porque - dlaczego, z jakiego powodu, z jakiej przyczyny; /jako spójnik/ gdyż, bo, ponieważ.

Nos sape proque vos es hic - Wiemy, dlaczego tu jesteście.

Proque tu cants? Proque io es felice. - Dlaczego śpiewasz?
Ponieważ jestem szczęśliwy.

Quare - dlaczego; dlatego też, z tej to przyczyny, dlatego /to/, stąd.

Quid - dlaczego, jak to, jak; *quid?* Jak to?

Quo - dlatego /też/, z tego powodu.

Unde - dlaczego, z jakiej przyczyny, skąd.

Quin - dlaczego nie; /jako spójnik/ aby nie.

Hinc = inde - z tej przyczyny, dlatego, z tego powodu, skutkiem tego.

Ergo - wskutek tego, w konsekwencji, dlatego; stosownie do tego.

Igitur - skutkiem tego, dlatego; wówczas.

Pro isto - dlatego, z tej przyczyny, z tego powodu.

Eo - dlatego, zatem.

Per consequente - wskutek tego, w konsekwencji.

Alora = tunc - w takim przypadku, wskutek tego, wtedy, zatem, przeto.

VI. ZAIMEK

§ 31. UWAGI WSTĘPNE

Zaimek jest częścią mowy, która w interlinguie zastępuje rzeczownik - odpowiada więc mniej więcej polskim zaimkom rzeczownikowym. W języku polskim: istnieją jeszcze tzw. zaimki przyimkowe, liczebnikowe i przysłówkowe. W Interlinguie natomiast są one zaliczane do przymiotników, liczebników lub przysłówków.

Pewne trudności sprawia właściwe rozróżnienie między funkcją zaimka rzeczownikowego i przymiotnikowego.

Zaimek przymiotnikowy - w interlinguie zaliczany do przymiotników - nie występuje samodzielnie, lecz zawsze obok wyrazu określanego. Jest on nieodmienny. Np.: *iste viro - iste femina - iste infante - iste libros...* - ten mężczyzna - ta kobieta - to dziecko - te książki...

Przeciwnie: zaimek rzeczownikowy /w interlinguie - zaimek/ występuje samodzielnie, może przybierać niekiedy liczbę mnogą i posiadać rodzaje, męski, żeński i nijaki, powiązane z płcią. Np.:

Iste es un puero - to jest chłopiec /*iste* - ten/

Ista es un puera - To jest dziewczynka /*ista* - ta;

Isto es un libro - To jest książka /*isto* - to, dla przedmiotów nieożywionych, roślin, zwierząt o nieistotnej płci/.

Istes son pueros - To są chłopcy /*istes* - ci/

Istas son pueras - To są dziewczynki /*istas* - te, rodz. żeński/

Istos son libros - To są książki /*istos* - te, rodzaj nijaki/

§ 32. ZAIMKI OSOBOWE I DZIERŻAWCZE

Odpowiednik polski	Forma podmiotu	Dopełnienie	Przymiotnik dzierżawczy	Zaimek dzierżawczy
ja	<u>i</u> o	me	mi	m <u>i</u> e
ty	tu	te	tu	t <u>u</u> e
on	ille	le	su	s <u>u</u> e
ona	illa	la	su	s <u>u</u> e
ono	illo	lo	su	s <u>u</u> e
my	nos	nos	nostre	nostre
wy	vos	vos	vostre	vostre
oni	<u>i</u> les	les	lor	lore
one	<u>i</u> llas	las	lor	lore
one	<u>i</u> llos	los	lor	lore

Tu - jest forma familiarną, używaną w stosunku do dzieci, bliskich przyjaciół, członków rodziny; także w poezji, w zwrotach do potęg nadprzyrodzonych itp. Częściej używa się vos, które obok podstawowego znaczenia drugiej osoby liczby mnogiej - wy - oznaczać może także: pan, pani, panie, panowie, państwo.

Ille - używa się w odniesieniu do osób płci męskiej, czasami także, gdy mowa o zwierzęciu płci męskiej i chcemy ją podkreślić.

Illa - analogicznie, używa się do osób płci żeńskiej i czasami do samic zwierząt.

Illo - stosuje się do dzieci oraz wszelkich pojęć nie powiązanych z pojęciem płci (rzeczy, pojęcia abstrakcyjne, rośliny; także owady, ptaki i zwierzęta, gdy ich płeć nie jest sprawą istotną/. W liczbie mnogiej: illas stosuje się do grup osób wyłącznie płci żeńskiej /z rzadka - także do grup złożonych wyłącznie z samic zwierząt /, illos - do grup przedmiotów i obiektów bezpłciowych, illes - w pozostałych przypadkach /grupy mężczyzn lub grupy mieszane/. Dopuszcza się również używanie formy illes we wszystkich trzech przypadkach.

Forma dopełnienia odpowiada polskim. przypadkom: celownikowi i biernikowi. Tak więc: me - mnie, mi, mię; te - ciebie, cię, tobie itp.

Io la vide - Ja ją widzę. Odpowiednik biernika.

Io la da le libro - Daję jej książkę. Odpowiednik celownika.

Io me lava - Myję się /dosłownie: myję mnie/. Biernik.

Io me lava le manos - Myję sobie ręce /dosłownie: myję mi ręce/.
Celownik.

Z przyimkami używa się formy podmiotu dla wszystkich zaimków, prócz io, tu. Połączenia te odpowiadają różnym polskim przypadkom.

Con me - ze mną; *Con te* - z tobą;

Sin me - beze mnie; *Sin te* - bez ciebie;

Parlar de me - mówić o mnie; *In te* - w tobie.

Con ille, con illa, con illo...

Con nos, con vos, con illes, con illas, con illos...

Istnieją też /rzadko używane/ formy oboczne

io = yo = jo = ego; me = mi

ille = il = el; le = li

illa = ella

su = sui

illo = id

sue = sui

nos = noi

vos = voi

illi- oni, one - dla wszystkich trzech rodzajów, zamiast illes, -as, -os.

§ 33. ZAIMKI IL, ON, UNO.

Zaimek nieosobowy il nie jest na ogół tłumaczony na język polski. Używa się go jako formalny podmiot gramatyczny /"sztuczny podmiot"/, w zdaniach typu:

Il es ver que... Jest prawdą, że...

Il me pare que... Wydaje mi się, że...

Il suffice - Starcza

Il manca - Brakuje

Il es possibile - Jest możliwe

Il es necessari - Jest konieczne

Il non importa - Nie jest ważne

Il pluve - Pada /deszcz/

Il niva - Pada /śnieg/

Il fulmina - Błyska się

Il face calor - Jest ciepło

Il face belle tempore - jest ładna pogoda

Il es septe horas - Jest siódma /godzina/

Na uwagę zasługuje konstrukcja: il ha - jest, znajduje się; używa się jej przed właściwym. podmiotem.

Il ha homines qui non lo crede - Są ludzie, którzy w to nie wierzą.

Il habeva un signo hic - Był tu znak.

Zamiast *il* możliwe jest używanie jego równoważników: *id* lub *hoc*. Są one rzadko stosowane. Możliwe jest także opuszczenie *il* - co stosuje się częściej.

Es ver que... Jest prawdą, że...

Non importa - to nie jest ważne.

Es necessari trovar un medio melior - Jest konieczne znalezienie lepszego środka. = *Trovar un medio melior es necessari*.

Zaimek *on* = *uno* służy jako podmiot w zdaniach, których orzeczenie nie odnosi się do konkretnej osoby; jego odpowiednikiem jest angielskie *one*, francuskie *on* itp.

On pote - można; *on debe* - trzeba; *on poteva* - można było.

On crede lo que on spera - wierzy się w to, czego się spodziewa.

Quando on vole biber, on pote prender un pauc de birra - Kiedy chce się pić, można wziąć trochę piwa.

On crea le presente per omitter le -r - Czas teraźniejszy tworzy się przez opuszczenie *-r*.

Zaimek *on* = *uno* posiada też formę dopełnienia: *uno*. *Uno* jest także używane z przymkami; *on* - może być jedynie podmiotem.

Quando on se promena in iste parco, altere promenatores collide frequentemente con uno - Gdy się przechadza po tym parku, inni spacerowicze często zderzają się z tą osobą /dokładne tłumaczenie jest niemożliwe; lepsze stylistycznie, chociaż mniej wierne tłumaczenie byłoby:..., często wpada się na innych spacerowiczów/.

Istnieje także rzadko używany synonim: *on* = *homo*.

§ 34. ZAIMEK ZWROTNY SE

Zaimek *se* używany jest jako zaimek zwrotny: się, siebie, sobie, sobą - ale tylko w odniesieniu do trzecich osób liczby pojedynczej i mnogiej. Do pozostałych osób używa się odpowiednich zaimków osobowych.

Io me lava - Myję się /dosłownie: myję mnie/

Tu te lava - Myjesz się /dosłownie: myjesz siebie/

Ille On

Ille se lava - Ona się myje

Illo Ono

Nos nos lava - My się myjemy /myjemy nas/

Vos vos lava - Wy się myjecie /myjecie was/

Illes Oni

Illes se lava - One się myją

Illos One

Analogicznie w innych konstrukcjach z użyciem zaimków zwrotnych, na przykład:

Io me lava le manos - Myję sobie ręce.

Vos vos lava le manos - Myjecie sobie ręce.

Ille se lava le manos - Ona myje sobie ręce.

Ille la lava le manos - Ona myje jej ręce.

Zaimek zwrotny se może również oznaczać: wzajemnie, jeden drugiego, jedna druga...itp.

Illes se basiava - Oni całowali się /jedno drugiego/.

Omnes se saluta - wszyscy się witają /nawzajem/.

Niekiedy użycie zaimka zwrotnego oznacza ideę bierności:

Iste libros se vende al magazin de Bloomingdale - Te książki są sprzedawane w magazynie Bloomingdale /dosłownie: te książki sprzedają się/.

Iste libro se vende multo ben - Ta książka sprzedaje się dobrze /"jest chodliwa", "idzie" dobrze/.

Tal cosas se vide frequentemente - Takie rzeczy widzi się często.
Isto se sape - To się wie.

§ 35. ZAIMKI DZIERŻAWCZE I PRZYMIOTNIKI DZIERŻAWCZE

Przymiotniki dzierżawcze: *mi, tu, su, nostre, vostre, lor* są używane zawsze w połączeniu z wyrazem określającym /zwykle rzeczownikiem/. Nigdy nie stoją samodzielnie i są nieodmienne. Porównaj rozdział: przymiotnik, § 26 a.

Zaimki dzierżawcze: *mie, tue, sue, nostre, vostre, lore* otrzymuje się z przymiotników przez dodanie -e, za wyjątkiem *nostre, vostre*. W odróżnieniu od przymiotników dzierżawczych stoją one zazwyczaj samodzielnie, w razie potrzeby przybierając liczbę mnogą:

Iste parapluvia es le mie e illo es le tue - Ten parasol jest mój, a tamten jest twój.

Mi fratre e le tue son bon amicos - Mój brat i twój są dobrymi przyjaciółmi.

Mi fratres e le tues son bon amicos - Moi bracia i twoi są dobrymi przyjaciółmi.

Zaimki dzierżawcze mogą nawet uwzględniać rodzaje logiczne przez przybieranie końcówek -o lub -a w przypadku osób płci męskiej lub żeńskiej.

Ille labora del matino usque le vespere pro le suos - On pracuje od rana do wieczora dla swoich /dla swej rodziny/.

Niekiedy, ze względów zwykle stylistycznych, zaimki dzierżawcze pełnią rolę przymiotników, stojąc obok wyrazu określonego.

Mi matre - moja matka /konstrukcja normalna, najczęściej używana/

Le matre mie - matka moja /bardziej emfatyczne/

Le mie matre - matka moja /najrzadziej stosowane/

Un fratre mie = un de mi fratres - jeden z mych braci.

Jak widać - przedimki nie są w zasadzie używane, jeśli występuje przymiotnik dzierżawczy, natomiast występują obok zaimków dzierżawczych.

W razie potrzeby rozróżnienia pomiędzy różnymi znaczeniami zaimka dzierżawczego sue - jego, jej, można używać konstrukcji: de ille, de illa, de illo /poprzedzonej odpowiednim zaimkiem "zastępczym" z § 37/. Podobnie, lore można zastępować przez de illes, de illas, de illos.

Mi amico e le de illa - Mój przyjaciel i jej /przyjaciel/.

Nostre viages e les de illes - Nasze i ich /rodzaj męski/ podróże.

Un libro mie e un de ille - Jedna z moich i jedna z jego książek.

Odpowiednikami polskiego swój, swoja, swoje są odpowiednie zaimki dzierżawcze:

Io vide tu capello; ubi io ha le mie? Widzę twój kapelusz; gdzie ja mam swój? /dosłownie: mój/.

§ 36. MIEJSCE ZAIMKÓW OSOBOWYCH I ZWROTNYCH W ZDANIU

a. Zaimki osobowe w formie dopełnienia bez przyimka /odpowiedniki polskiego biernika, celownika, niekiedy dopełniacza/ występują zwykle przed czasownikiem - ale po bezokoliczniku, trybie rozkazującym i imiestwach czasu teraźniejszego. To samo dotyczy zaimka zwrotnego.

Io lo vide - Widzę to.

Io les crede - Wierzę im.

Tu me audiva - Słyszałeś mnie.

Illa la sorprendeva - Ona ją zaskoczyła.

Le libro se trova sur le tabula - książka znajduje się na stole.

Pro informar nos, ille scribeva un littera - Aby nas poinformować, on napisał list.

Io non pote amar te - Nie mogę kochać cię.

Quando ille desira lavar se? Kiedy on chce się umyć?

Adjuta me! Pomóż mi!

Monstra lo a me - Pokaż mi to.

Vidente la, ille approachava - Widząc ją zbliżył się.

Porównajmy:

Tu me respondeva = tu respondeva a me - Odpowiedziałeś mi.

Monstra lo a me = Monstra me lo - Pokaż mi to.

Nos viagiaro con vos - Będziemy podróżować z wami.

Miejsce zaimka w dopełnieniu bezprzyimkowym może ulec zmianie, jeżeli wymagają tego sens zdania, względy jasności, stylistyka itp.

Illa ama flores e illa ama se - Ona kocha kwiaty i kocha siebie.

Io vos crede si vos crede me - Uwierzę wam, jeśli wy nie uwierzycie.

b. W czasach złożonych zaimek osobowy lub zwrotny w dopełnieniu bez przyimka zajmuje jedną z dwu możliwych pozycji:

Io le ha trovate = Io ha trovate le - Znalazłem go.

Io les va surprander = Io va surprander les - Zaskoczę ich.

Widoczne jest, że w czasach złożonych zaimek w dopełnieniu znajduje się przed całą konstrukcją czasownikową - lub po niej.

c. Zaimek zwrotny poprzedza zaimki osobowe użyte w dopełnieniu, ale nie w sensie zwrotnym:

Io me lo dice - Ja sobie to mówię / *me* - znaczy tu: siebie/

Illa se nos monstra - Ona się nam ukazuje.

d. Z dwu zaimków osobowych w dopełnieniu, pierwsze stoi dopełnienie dalsze /odpowiednik polskiego celownika; zwykle osoba/, drugie - dopełnienie bliższe /odpowiednik biernika lub dopełniacza, zwykle przedmiot lub pojęcie oderwane/.

Ille me lo dice - On mi to mówi.

Illa le lo dava - Ona mu to dała.

Ille me lo ha dicite = *Ille ha dicite me lo* - On mi to powiedział.

Pro dicer me lo illa telephonava - Aby mi to powiedzieć, ona zadzwoniła.

Dicente la lo sia seriose - Mówiąc jej to bądź poważny.

Ale można używać dopełnienia dalszego /celownika/ utworzonego przy pomocy przyimka a /por. rzeczownik, § 17,3./

Ille me lo dice = *Ille lo dice a me* – On mi to mówi.

Ille me lo ha dicite = *Ille lo ha dicite a me* = *Ille ha dicite lo a me* - On mi to powiedział

Dicente la lo... = *Dicente lo a illa...* - Mówiąc to jej...

Dante lo a ille... Dając mu to...

e. Zaimek osobowy lub zwrotny bez przyimka stoi przed zaimkiem użytym z przyimkiem:

Illa ha le tempore pro intertenere con illes - Ona ma czas, by bawić się z nimi /zabawiać się z nimi/.

Illa ha intertenite se con illes - Ona zabawiała się z nimi.

f. W zdaniach zbudowanych z czasownikiem facer użyty w sensie: powodować / wykonanie czegoś/, czynić /jakimś/, skłaniać /do czegoś/, kazać /coś robić/, miejsce zaimka decyduje o znaczeniu zdania.

Illa le face portar - Ona każe mu nieść; ona powoduje, że on niesie,

Illa face portar le - Ona każe go nieść; ona powoduje, że on jest niesiony.

Illa le face portar lo – Ona każe mu to nieść.

lo le face batter la - Każę mu bić ją; powoduję, że on ja bije.

lo le face batter - Każę mu bić; skłaniam go do bicia.

lo face batter le - Każę bić go; skłaniam, powoduje, że on jest bity.

g. Zaimek w dopełnieniu bez przyimka stoi bliżej czasownika, niż przysłówki, a w każdym razie nie dalej niż przysłówki.

Io non lo vide - Nie widzę tego.

Ille non me lo dice – On mi tego nie mówi.

Tu sovente la incontra - Często je spotykasz.

W czasach złożonych:

Io non la ha vidite = Io non ha vidite la - Nie widziałem jej.

Przy bezokoliczniku, trybie rozkazującym i imiesłowie czasu teraźniejszego:

Io non pote facer lo - Nie mogę tego robić.

Tu forsan pote facer lo - Ty, być może, możesz to zrobić.

Non face lo! Nie rób tego.

Non credente le... Nie wierząc mu...

Ille ascoltava, forsan non audiente la - On słuchał, być może jej nie słysząc.

§ 37. ZAIMKI "ZASTEPCZE" UN, LE, UNES, LES

Przedimki *un* i *le* mogą zastępować w zdaniu poprzednio wymieniony rzeczownik, o ile chce się uniknąć niezręcznego powtarzania tego samego wyrazu. Przedimki te pełnią tu więc funkcje zaimkowe i jako takie mogą przybierać w razie potrzeby liczbę mnogą: *unes, les*.

Mi amico e le de mi fratre - Mój przyjaciel i przyjaciel mego brata; przyjaciel mój i /przyjaciel/ mego brata.

Mi fratre e un de mi amicos - Mój brat i jeden z mych przyjaciół /zamiast... jeden przyjaciel z mych przyjaciół/.

Io parla duo linguas; un al domo, un altere al officina; le un es francese, le altere anglese - Mówię dwoma językami; jednym w domu, innym w biurze; jeden /ten pierwszy/ to francuski, drugi /ten inny/ to angielski.

Io parla duo linguas; le de mi familia e le de mi ambiente - Mówię dwoma językami: /językiem/ mego otoczenia i /językiem/ mojej rodziny.

Mi capello e le tue - Mój i twój kapelusz.

Mi fratre e le de illa - Mój i jej brat /bracia/.

Le opiniones de mi patre e les de mi matre - Opinie mego ojca i mojej matki.

Nostre amicos veni: les de mi fratre, un de mi soror, e unes del amicos de nostre parentes - Nasi przyjaciele przychodzą: /ci/ mego brata, /jakiś/ przyjaciel jej siostry i jacyś z przyjaciół naszych rodziców.

W razie konieczności można używać form rozróżniających płęć:

uno, unos, le, les - dla osób płci męskiej;

una, unas, la, las - dla osób o płci żeńskiej;

un, unes, lo, los - dla pozostałych.

Mi fratre e mi soror invita lor melior amicos; le de mi fratre ama la de mi soror - Mój brat i moja siostra zapraszają swych najlepszych przyjaciół; /przyjaciel/ mego brata kocha /przyjaciółkę/mej siostry.

Mi fratre e mi soror na multe amicos. Uno de mi fratre ama una de mi soror – Mój brat i moja siostra mają wielu przyjaciół. Jeden /z przyjaciół/ mego brata kocha jedną /z przyjaciółek/ mojej siostry.

Mi amicos, unos de mi fratre, e las de mi soror - Moi przyjaciele, /jacyś/ przyjaciele mego brata i przyjaciółki mojej siostry.

Lo używane jest bardzo często w zwrocie lo que - to, co; co.

Tu sape lo que io pensa - wiesz, co myślę.

Io non sape lo que es le nomine de iste animal - Nie wiem, co jest nazwą tego zwierzęcia.

Io que es belle es sympathic - To, co jest piękne, jest sympatyczne.

Ponadto lo przed przymiotnikiem nadaje mu cechę rzeczownika nieosobowego, w pewnym sensie oderwanego /porównaj "Przymiotnik", § 23/.

Lo bon - To, co jest dobre.

Lo mal - To, co jest złe.

Lo mesme - To samo.

Lo interessante - To, co jest interesujące.

Io es preparate pro lo peyor - Jestem przygotowany na najgorsze.

W obu powyższych rolach *lo* nie ma liczby mnogiej.

Uwagi:

1. Przedimki używane w roli zaimków zachowują swój charakter nieokreśloności /w przypadku *un, unes, uno, unos, una, unas*/ lub określoności /*le, les, la, las, lo, los*/.

2. Możliwe jest używanie zamiast przedimków również zaimków wskazujących: *iste, ille, ista, illa...* itp. /zob. zaimki wskazujące, § 38/.

Mi fratre e ille de mi amico - Przyjaciół mój i przyjaciel mego brata.

Nie dotyczy to przypadku lo przed przymiotnikiem..

3. Forma przedimków używanych jako zaimki jest identyczna z formą niektórych zaimków osobowych w dopełnieniu /por. tabela, § 33/, nie prowadzi to jednak do pomyłek. Należy zwrócić uwagę, że zaimek osobowy w dopełnieniu stoi obok czasownika - natomiast przedimek w roli zaimika gra rolę rzeczownika.

§ 38. ZAIMKI WSKAZUJACE

Podstawowe formy:

iste - ten; ille - tai:ten; istes - ci; illes - tamci.

ista - ta; illa - tamta; istas - te; illas - tamte.

isto - to; illo - tamto; istos - te; illos - tamte.

Końcówka -e charakteryzuje rodzaj męski, -a rodzaj żeński, -o odnosi się do rodzaju nijakiego /przedmioty, pojęcia, dzieci, zwierzęta o nieistotnej płci/.

Form zaimków wskazujących nie należy mylić z formami przymiotników wskazujących: iste, ille /por. § 26 b/. Przymiotniki występują obok rzeczowników i są nieodmienne. Porównajmy:

Iste es un marinero. Iste marinero sta ibi. - To /dosłownie: ten/ jest marynarz. Ten marynarz tam stoi.

Istes son marineros. Iste marineros canta. - To /dosłownie: ci/ są marynarze. Ci marynarze śpiewają.

Ista es un actrice. Iste actrice canta. - To jest aktorka. Ta aktorka śpiewa.

Istas son actrices. Iste actrices canta. - To są aktorki. Te aktorki śpiewają.

Isto es un libro. Iste libro es spisse. - To jest książka. Ta książka jest gruba.

Istos son libros. Iste libros son spisse. - To są książki. Te książki są grube.

Analogiczne zdania można zbudować, podstawiając w pierwszym zdaniu każdego przykładu /kolejno/: ille, illes, illa, illas, illo, illos.

Io opina que iste flores son plus belle que illos - Myślę, że te kwiaty są ładniejsze, niż tamte.

Istos es le libros que io retene e illos que vos pote retornar - To są książki, które zatrzymuję i tamte, które możecie zwrócić.

Illo es un bon idea - To /dosłownie: tamto/ jest dobrym pomysłem.

Isto io non comprende - Tego nie rozumiem.

Io es uno de illes... Jestem jednym z tych...

Io es una de illas... Jestem jedną z tych...

Należy zwrócić uwagę na fakt, że zaimki wskazujące: *ille/s, illa/s, illo/s* są identyczne z zaimkami osobowymi trzecich osób. Nie prowadzi to jednak do żadnych dwuznaczności.

Rzadziej używane formy oboczne:

Este = iste /i pochodne: *Esta, esto, estes, estas, estos* /

Celle = ille /i pochodne: *cella, cello, celles, cellas, cellos* /

Esse = isse /i pochodne: *essa, esso, esses, essas, essos; issa, isso, issas, isses, issos* / oznacza alternatywnie: *iste* lub *ille*, tzn.: ten, tamten.

Ce = is - ten, ta, to; tamten, tamta, tamto.

Ce ci - ten, ta, to; *ce la* - tamten, tamta, tamto.

Io vide ce que tu face – widzę to, co robisz /= *io vide lo que tu face/*.

Ce es agradabile - Te jest przyjemne.

Ce debeva arrivar - To musiało nastąpić /nadejść/.

Hoc = id - to /o pojęciu abstrakcyjnym, przedmiocie/.

Hoc es - id es - to jest, t.j.

Inne zaimki wskazujące

Idem - to samo; także: tenże /autor/, u tegoż /autora/; ta sama pozycja bibliograficzna.

Lo mesme - to samo; ta sama rzecz.

Ecce - oto.

Ecce mi fratre - Oto mój brat.

§ 39. ZAIMKI PYTAJĄCE I WZGLĘDNE

a. W roli zaimków pytających występują: *que* - co; *qui* - kto.

Que es isto? Co to jest?

Que face tu? Co ty robisz ?

Con que scribe tu? Czym piszesz?

A que tu pensa? O czym myślisz?

Qui es? Kto to jest?

A qui tu pensa? O kim myślisz?

Con qui tu iva al teatro? Z kim poszedłeś do teatru?

Niekiedy *que* może oznaczać: jaki, który /w odniesieniu do rzeczy lub pojęć nie osobowych/:

Que es le color de iste papiro? Jaki jest kolor tego papieru? /dosłownie: co jest kolorem tego papieru/.

Que es le plus longe mense ? Jaki jest najdłuższy miesiąc? Który jest najdłuższy miesiąc?

Również qual może pełnić funkcję zaimka pytającego oderwanego od rzeczownika; to samo tyczy cuje - czyj, którego.

Qual es le flor le plus belle? Który kwiat /albo: jaki kwiat/jest najpiękniejszy?

Cuje es iste domo? Czyj jest ten dom?

b. W roli zaimków względnych występują: qui - to, który dla osób, jako podmiot zdania lub obok przyimka; que - w innych przypadkach /tzn. dla rzeczy i jako dopełnienie bez przyimka dla osób/.

Le homine qui sta ibi... Człowiek, który tam stoi...

Le homine qui nos vide... Człowiek, który nas widzi...

Le homine que nos vide... Człowiek, którego my widzimy...

Le homine con qui tu parla... Człowiek, z którym rozmawiasz...

Le homine que io non vole incontrar... Człowiek, którego nie chcę spotkać...

Io sape qui es hic - Wiem, kto tu jest.

Io sape con qui parlar - Wiem, z kim mówić.

Io non sape que io pote incontrar - Nie wiem, kogo mogę spotkać.

W powyższych przykładach do osoby odnosi się bądź qui, bądź que. Należy dobrze zrozumieć zasadę ich użycia: qui jako podmiot zdania pobocznego lub obok przyimka, que jako dopełnienie bez przyimka.

Porównajmy jeszcze:

Le femina qui te ama - kobieta, która cię kocha.

Le femina que tu ama - Kobieta, którą ty kochasz.

Możliwe jest używanie w tej roli zamiast que - słowa quem - kogo, co, którego, którą...

Le femina quem tu ama - kobieta, którą kochasz.

Le libro que jace ibi - Książka, która tam leży.

Le libro que vos ha legite - Książka, która przeczytaliście.

Le autobus con que nos ha veturate - Autobus, którym jechaliśmy.

Le arrangiamento de que io pensa - Załatwienie sprawy, o którym myślę.

Le catto que io vide - Kot, którego widzę.

Le catto que me vide - Kot, który widzi mnie.

Jak widać, w odniesieniu do rzeczy nie występuje rozróżnienie zaimka względnego w roli podmiotu czy też dopełnienia zdania pobocznego. Jest to jednak możliwe, choć rzadko stosowane: używa się quem.

Le catto quem io vide – Kot, którego widzę.

Zaimki względne que i cui nie rozróżniają między liczbą mnogą i pojedynczą.

Le homine qui es hic - Człowiek, który tu jest.

Le homines qui son hic - Ludzie, którzy tu są.

Le libros que jace ibi - Książki, które tam leżą.

Jako zaimek względny jest też często używane: le qual /dla osób i rzeczy/, które posiada liczbę mnoga le quales. Pozwala to na bardziej subtelne różnicowanie treści zdania, np.:

Le asino e le cavallo le qual non esseva sellate - Osioł i koń, który nie był osiodłany /tylko koń, przypuszczalnie/.

Le asino e le cavallo le quales non esseva sellate - Osioł i koń, które nie były osiodłane /oba zwierzęta nie były osiodłane/.

Le societate in le medio del qual ille viveva - Społeczeństwo w środowisku z jakiego żył.

Le derectos sin le quales le homine cade al rango de animal - Prawa, bez których człowiek spada do rzędu zwierzęcia.

Niekiedy samo qual pełni rolę zaimka względnego: jaki.

Da me un libro, il non importa qual - Daj mi książkę, nieważne jaką.

Inne zaimki względne:

lo que - to, co; wyłącznie do rzeczy, pojęć, itp.

lo sape lo que tu pensa - wiem /to/, co myślisz.

Lo que es bon, non es mal - /To/ co jest dobre, nie jest złe.

Face lo que tu vole. - Rób co chcesz.

Ille pensa de lo que es inusual - On myśli o tym, co jest niezwykle.

Quid = co; to co.

Dice me quid tu vole facer - Powiedz mi, co chcesz robić.

Quo - kto, co.

Quod - co, kto, który.

Quecunque - cokolwiek, co bądź.

Quicunque - ktokolwiek, kto bądź /w dopełnieniu quecunque/

§ 40. ZAIMKI NIEOKREŚLONE

Le altere - inny /ten inny/, drugi; le alteres - drudzy, inni /ci inni/.

lo vide solo un possibilitate; ubi es le altere? Widzę tylko jedną możliwość; gdzie jest druga?

Un altere - /jakiś/ inny; alteres - /jacyś/ inni.

lo non vole iste libro, da me un altere - Nie chcę tej książki, daj mi inną.

Alia - inne rzeczy.

Inter alia - między innymi.

Unaltere = le un le altere - wzajemnie, jeden drugiego.

Le unes le alteres - jedni drugich.

Illes combatteva le unes le alteres - Zwalczali się jedni drugich.

Alicuno = alcuno = qualcuno / i pochodne formy: *alicuna*, *alcuna*, *qualcuna* - rodzaj żeński; *alicunos*, *alicunas*, *alcunos*, *alcunas*, *qualcunos*, *qualcunas* - liczba mnoga/ - ktoś; niektóry, niektóry, niektóre.

Alicunos sape ganiar le moneta - Niektórzy umieją zarabiać.

Alicuno ha venite - Ktoś przyszedł.

Alique = alco = qualcosa = alicun cosa - coś.

Aliquid - coś /w zdaniach twierdzących/.

Ulle /i pochodne: *ulla*, *ullo*; *ulles*, *ullas*, *ullos*/ - ktoś, ktokolwiek /ullo - cokolwiek/, którykolwiek, którekolwiek.

Quicumque /kilkunkue, kuikunkue/ - ktokolwiek, kto bądź.

Quecunque (kekunkue, kuekunkue/ - cokolwiek, co bądź, byle co.

Ambes - obaj, obie, oboje, oba.

Plures - kilka, kilkoro, kilku; kilkanaście, kilkunastu, kilkanaścioro.

Nonnulles - kilka, kilku, kilkoro; kilkanaście, kilkunastu, kilkanaścioro; niektóry, niektóre.

Nonnullo - trochę, nieco, kilka/naście/.

Multes - wielu, wiele.

Pauc = poco - pewna ilość, trochę, nieco.

Io perdeva quasi tote le moneta, il resta solamente un poco - Straciłem prawie wszystkie pieniądze, zostaje tylko trochę.

Paucos - niewielu, nieliczni /paucas - niewiele, nieliczne/

Utroque - jeden z dwu albo obaj.

Toto = omne cosa - wszystko

Totos = omnes - wszyscy

Cata uno - każdy, cata una - każda, cata un - każde /rodz. nijaki/

Nihil = nil = nulle cosa - nic

Nemo = nemine = necuno - nikt

Neutro - ani jeden ani drugi, żaden z dwu.

Należy pamiętać, że niektóre z zaimków zmieniają swe znaczenie, jeśli w zdaniu występuje przeczenie. Wówczas:

alicuno - i synonimy - oznacza: nikt

alique /i synonimy/ - nic

ulle – nikt

VII. LICZEBNIK

§ 41. LICZEBNIKI GŁÓWNE

0 - *zero*

1 - *un* / także: *uno, una, unes, urnos, unas*; porównaj §§ 12, 13, 26 d, 33, 37/

2 - *duo*

3 - *tres*

4- *quatro, quattuor*

5 - *cinque*

6 - *sex*

7 - *septe*

8 - *octo*

9 - *nove, novem*

10 - *dece*

11 - *dece-un, dece e un, undece*

12 - *dece-duo, dece e duo, duodece*

13 - *dece-tres, dece e tres, tredece*

14 - *dece-quatro, dece e quatro, quattuordece, quattordece*

15 - *dece-cinque, dece e cinque, quindecim*

16 - *dece-sex, dece e sex, sedecim*

17 - *dece-septe, dece e septe, septendecim*

18 - *dece-octo, dece e octo, octodecim*

19 - *dece-novem, dece e nover, novendecim*

20 - *vinti, viginti*

21 - *vinti-un, vinti e un, viginti-un, viginti e un*

22 - *vinti-duo, vinti e duo, viginti-duo, viginti e duo*

30 - *trenta, triginta*

40 - *quaranta, quadraginta*

50 - *cinquanta, quinquaginta*

60 - *sexanta, sexaginta*

70 - *septanta, septuaginta*

80 - *octanta, octoginta.*

90 - *novanta, nonaginta,*

100 - *cento*

101 - *cento un, cento e un*

110 - *cento dece, cento e dece*

111 - *cento dece-un, cento e dece-un, cento undece, cento e undece*

200 - *duo centos*

300 - *tres centos*

1000 - *mille*

10^6 - *million*

10^9 - *milliardo*

10^{12} - *billion* = 1 000 000²

10^{15} - *billiardo*

10^{18} - *trillion* = 1 000 000³

10^{21} - *trilliardo*

10^{24} - *quatrillion* = 1 000 000⁴

10^{27} - *quatrilliardo* itd.: *quinti-, sexti-, septi-, octi-, non-...*

175 - *cento septanta-cinque, cento e septanta-cinque, cento septanta e cinque.*

205 - *duo centos /e/ cinque*

758 - *septe centos /e/ cinquente-octo, septe centos cinquanta e octo*

8000 - *octo milles*

8347 - *octo milles tres centos guaranta-septe.*

8 765 432 019 - *octo milliardos septe centos sexanta-cinque millones quatro centos trenta-duo milles e dece novem.*

Uwagi:

a. Począwszy od *cinquanta*, pełne dziesiątki moi być tworzone regularnie za pomocą przyrostka -anta

b. Do tworzenia liczb: dziesiątki i jedności; setki, dziesiątki i jedności; tysiące z setkami, dziesiątkami i jednościami... itd. stosuje się zasadę zestawiania. Poniżej 100, dziesiątki z jednościami łączy się kreseczką -. Powyżej stu kreseczki nie używa się. Zawsze możliwe jest wstawianie e /i/ pomiędzy liczebniki; w liczbach poniżej 100 e zastępuje kreseczkę.

c. Do tworzenia wielokrotności setek, tysięcy, milionów i wyższych potęg tysiąca, używa się zasady mnożnej: mnożnik jest tu stawiany przed mnożną i pełni rolę przymiotnika, mnożna jest rzeczownikiem i przybiera liczbę mnogą, np. 300 - *tres centos*, 6 000 000 - *sex millones*.

d. Przed *cento* /100/ i *mille* /1000/ można opuszczać un, np. : 1000 - *mille*, 1 000 000 - *un million*, 1 000 000 000 - *un milliardo*.

e. Począwszy od *million* używa się przyimka *de* do wprowadzania nazwy liczonych przedmiotów: *1000 pecias - mille pecias* - tysiąc kawałków; *1 000 000 de homines - un million de homines* - milion ludzi.

f. Nie zaleca się oddzielania kropkami ani przecinkami grup trzycyfrowych w wielkich liczbach /ewentualnie dopuszczalne są kropki, nie przecinki/; 264 765 000 lub 264.765.000.

g. Zaleca się używać raczej przyrostka *-illion* do tworzenia wielkich liczb /oraz *milliardo*/.

Przykłady użycia liczebników głównych:

Un million de dolares - milion dolarów

Le mille-pedes ha perdite quatro centos novanta-novem pedes; illo totevia ha cinque centos un - Tysiąconoga straciła 499 nóg; ona nadal ma 501.

In bon tempores ille emplea plus que cento filanderas in su filanda; nunc ille ha travalio pro exactemente quaranta-un - W dobrych czasach on zatrudnia ponad sto kobiet w swej przędzalni; teraz ma pracę dla dokładnie czterdziestu jeden.

Nos es septe - Jest nas siedmiu /siedmioro, siedem/

Un libro de septe centos paginas - Książka o siedmiuset stronicach.

Quatro milles bicyclos per anno - 4000 rowerów na rok.

Sex litros de lacte - 6 litrów mleka.

Un nave de octo milles tonnas - Ośmiotysięcznik /statek o 8000 ton/.

Duo milliones quatre centos milles francos - 2 400 000 franków.

Novem milliones de habitantes - 9 000 000 mieszkańców.

Cento duodece es quatro per cento de duo milles octo centos - 120 jest cztery procent z 2800.

Un matrice de octo series in cinque columnas - Macierz o 8 wierszach i 5 kolumnach.

Liczebniki jako przymiotniki i jako zaimki

Liczebniki występują bądź jako przymiotniki /obok wyrazu określanego/ i są wówczas nieodmienne, bądź jako zaimki /samodzielnie/.

Za wyjątkiem liczebnika un i liczebników zakończonych na *un* forma zaimkowa jest identyczna z formą przymiotnikową. Liczebniki zakończone na *un* mogą przybierać końcówkę -o /męską/ lub -a /żeńską/.

Hic es multe personas; io ha loco solmente pro uno - Jest tu wiele osób; mam miejsce tylko dla jednej /jednego/.

Ille emplea multe obreras, nunc labora hic vinti-un - On zatrudnia wiele robotnic, teraz pracuje ich czterdzieści jeden.

§ 42. LICZEBNIKI PORZĄDKOWE

1 me, 1 ^e - <i>prime, un<u>e</u>sime</i>	<i>nulle</i> - zerowy
2nde, 2de, 2 ^e - <i>secunde, du<u>e</u>sime</i> przedostatni,	<i>penultime-</i>
3tie, 3 ^e - <i>ter<u>t</u>ie, tresime ultime</i> - ostatni	
4te, 4 ^e - <i>quarte, quat<u>r</u>esime</i>	
5te, 5 ^e - <i>quinte, cinqu<u>e</u>sime</i>	
6te, 6 ^e - <i>se<u>x</u>te, sex<u>e</u>sime</i>	
7me, 7 ^e - <i>se<u>p</u>t<u>i</u>me, sept<u>e</u>sime</i>	
8me, 8 ^e - <i>octave, oct<u>e</u>sime</i>	
9me, 9 ^e - <i>none, nov<u>e</u>sime</i>	
10me, 10 ^e - <i>dec<u>i</u>me</i>	
11me, 11 ^e - <i>dece-prime, dec<u>i</u>mo-prime, un<u>u</u>decime</i>	
12nde, 12de, 12 ^e - <i>dece-secunde, dec<u>i</u>mo-secunde, duodec<u>i</u>me</i>	
13tie, 13 ^e - <i>dece-ter<u>t</u>ie, dec<u>i</u>mo-ter<u>t</u>ie, tred<u>e</u>cime</i>	
20me, 20 ^e - <i>vint<u>e</u>sime, vig<u>e</u>sime</i>	
30me, 30 ^e - <i>trent<u>e</u>sime, trig<u>e</u>sime</i>	
40me, 40 ^e - <i>quarant<u>e</u>sime, quadrag<u>e</u>sime, quare<u>s</u>ime</i>	
50me, 50 ^e - <i>cinquant<u>e</u>sime, quinquag<u>e</u>sime</i>	
60me, 60 ^e - <i>sexant<u>e</u>sime, sexag<u>e</u>sime</i>	
70me, 70 ^e - <i>septant<u>e</u>sime, septuag<u>e</u>sime, septag<u>e</u>sime</i>	
1000me, 1000 ^e - <i>mill<u>e</u>sime</i>	
1000000me, 1000000 ^e - <i>million<u>e</u>sime</i>	
102nde, 102de, 102 ^e - <i>cento secunde</i>	
156te, 156 ^e - <i>cento cinquanta-ter<u>t</u>ie</i>	
706te, 706 ^e - <i>septe centos sexte</i>	
850me, 850 ^e - <i>octo centos cinquant<u>e</u>sime</i>	
1953tie, 1953 ^e - <i>mille novem centos cinquanta-ter<u>t</u>ie</i>	

Uwagi:

1. Dla liczebników porządkowych utworzonych od 20, 30,... 100, 200,.. 1000... itd. używa się regularnej końcówki –esime. Końcówki tej można również używać do liczebników 1...9 do tworzenia form obocznych.
2. W ciągu liczb tylko ostatnia ma formę liczebnika porządkowego. Nie dotyczy to jedynie liczb 11...19, gdzie można tworzyć formy oboczne *decimo-prime*, *decimo-none* /albo *decimo-unesime*, *decimo-novesime*/.
3. Poniżej 100 używa się kreseczki: *cinquenta-sexte*.
4. Liczebnik *prime* posiada formy: *prima*, *primo*, używane przy tytułach władców: *Frederico Primo* - *Frederico I*, *Catherina Prima* - *Catharina I*. Można jednakże używać i *prime*: *Elisabeth prime de Anglaterra* /albo *Elisabeth Prime de Anglaterra*/.

§ 43. UŻYWANIE LICZEBNIKÓW GŁÓWNYCH I PORZĄDKOWYCH

Nie ma na ogół sztywnych reguł użycia liczebników. Tak więc można mówić:

capitulo duo - *le secunde capitulo* - rozdział drugi

lection 3 = *lection tres* = *le tertie lection* - lekcja trzecia

Napoleon III = *Napoleon Tres* = *Napoleon tertie* = *Napoleon Tertie*

Jednakże przy tytułach władców używa się zawsze *prime* /lub: *primo*, *prima*/, por. uwaga 4 powyżej.

Daty wskazuje się przy pomocy liczebników głównych, prócz pierwszego dnia w miesiącu, gdzie dopuszczalne jest stosowanie *prime*:

Le 1 de januario = *le un de januario* = *le prime de januario* - 1.I.

Heri esseva le 31 /le trenta-un/ de maio - Wczoraj był 31.V.

Jeżeli nie podaje się nazwy miesiąca, tylko kolejność dnia, to stosuje się liczebniki porządkowe:

Que die del mense es hodie? Hodie es le cinque. - Który jest dziś dzień miesiąca? Dziś jest piąty.

Que die del mense nos ha? Quante nos ha hodie? Nos ha le prime. - Który dzień miesiąca mamy? Którego dziś? Mamy pierwszego.

Godziny podaje się w następujący sposób:

Que hora es? Que hora il es? Que hora es il? - która jest godzina?

Il es un = Il es un lora - Jest pierwsza /=*es un, es un hora/*

Il es duo horas - jest druga /=*es duo, es duo horas/*

A que hora? O której godzinie?

A un /hora/ - O pierwszej

A quatro /horas/ - O czwartej.

10.05. - *dece /horas/ e cinque /minutes,*

10.15. - *dece /horas/ e /un/ quarto, dece e dece-cirque*

10.20. - *dece /horas/ e vinti /minutas/*

10.30. - *dece /horas/ e /un/ medie*

10.40. - *dece /horas/ e quaranta /minutas/; dece-un horas minus vinti /minutas/*

10.45. - *dece-un /horas/minus /un/ quarto*

10.53. - *dece-un /horas/minus septe/minutas/*

Zalecany sposób cyfrowego zapisu dat i godzin:

1.V. 1946. - 1945-05-01, 19460501, 1946 05 01, 460501.

12.45 – 12^h45, 12.45.

§ 44. LICZEBNIKI PRZYSŁÓWKOWE

Liczebniki przysłówkowe tworzy się za pomocą zamiany -e liczebników porządkowych na -o. Możliwe jest także używanie -mente.

Primo = primemente /1mo, 1°/ - po pierwsze, najpierw

Secundo = secundemente /2ndo, 2do, 2º/ - po drugie

Tertio = tertiemente /3tio, 3º/ - po trzecie... itd.

§ 45. LICZEBNIKI UŁAMKOWE

1/2 un medietate - połowa; medie - połówkowy, połowiczny; medio - połowicznie, po połowie, na pół.

1/3 un tertie parte = un tertio

1/4 un quarte parte = un quarto

2/5 duo quinte partes = duo quintos

13/20 tredece vintesimo partes = dece-tres vintesimos

Przykłady:

Un medie hora = un medietate de hora - pół godziny

Duo medie horas - dwie "półgodzinki"

Duo medietates - dwie połowy, dwie połówki.

Duo e medie horas = duo horas e medie - dwie i pół godziny

Le medietate del membros - połowa członków

medie etate - wieki średnie

medie fratre - brat przyrodni

Ille iva a medietate del camino - Doszedł do pół drogi

Iste labor es facite a medietate - Ta robota jest zrobiona do połowy

/Mi/ car medietate - Moja /lepsza/ połowa, połowica, mąż, żona

Tres quartos plus tres octavos es un e un octavo - $\frac{3}{4} + \frac{3}{8} = 1 \frac{1}{8}$

Un pan e tres quartos - Jeden i trzy czwarte /bochenka/ chleba

Duo milliones e tres quintos - $2 \frac{3}{5}$ miliona.

W ułamkach dziesiętnych zalecane jest używanie przecinka, ale dopuszczalne jest także używanie kropki:

17,34 = 17.34 - *dece-septe comma trenta-quatro, dece septe puncto trenta quatro, dece-septe comma /puncto/ tres quatro, sedece comma /puncto/ tres quatro...*

0,0333... - *zero comma zero tres tres tres.*

§ 46. LICZEBNIKI KROTNE

Simple, simplice - pojedynczy /także: prosty, zwykły/, jednokrotny

Duple, duplice - podwójny, dwukrotny, dwurazowy; dwojaki, dwoisty

Triple, triplice - potrójny, trzykrotny; trojaki, troisty

Quadruple, quadruplice - czterokrotny, poczwórny; czworaki

Quintuple - pięciokrotny, pięciorazowy; pięcioraki.

Następne liczebники krotne tworzy się regularnie przy pomocy końcówki *-uple*: *sextuple, septuple, octuple, nonuple, decuple, undecuple, duodecuple = dece-duple, tredecuple = dece-triple... centuple... duo-centuple = duo centuple, tres-centuple = tres centuple...*

Przez dodanie przyrostka *-mente* otrzymuje się przysłówki, np.: *duplemente* - podwójnie, dwukrotnie; dwojako.

Przez użycie końcówki *-o* otrzymuje się rzeczowniki: *simplo* - jednokrotność, *duplo* - dwukrotność, *triplo* - trzykrotność, potrojenie.

Przy pomocy przyrostka *-itate* wyraża się cechę oderwaną, abstrakcyjną: *simplicitate* - pojedynczość /także prostota/; *duplicitate* - dwoistość, podwójność, właściwość bycia podwójnym lub dwukrotnym /także przenośnie: dwulicowość/; *triplicitate* - troistość, potrójność, trojakość; *quadruplicitate* - czworakość, poczwórność, czterokrotność.

Przy pomocy przyrostka *-etto* otrzymuje się np.: *dupletto* - dublet /identyczny drugi przedmiot; kombinacja dwu przedmiotów/, *tripletto* - tryplet, *quadrupletto* - kwadrupelet itp.

Istnieje też pewna liczba synonimów lub prawie synonimów, wyłamujących się z reguł ogólnych:

singule - pojedynczy; jedyny, sam jeden /także: oddzielny, osobny; jednoosobowy/

singular - pojedynczy; tyczący jednej osoby lub rzeczy /także: o sobliwyli stąd singularitate - pojedynczość, jedyność /w sensie niezwykłość, dziwność/

sol - sam, samotny, sam jeden /przymiotnikowo/; stąd solo - sam, samotny /-a/, sam/-a/ jeden/-na/ /rzeczownikowo/ oraz solo = solmente - samotnie, solo;/także: tylko/

bin - podwójny, po dwa, po dwu, po dwie, po dwoje /przymiotnikowo/
binari - podwójny, dwuskładnikowy

trin - potrójny, trzykrotny; troisty, trojaki; stąd: trinitate - trójca, trójka /np. Trójca Święta/

bis - dwa razy, bis, drugi raz.

Oczywiście, używanie przysłówkowej końcówki -mente jest możliwe: singulemente - pojedynczo, binarimente - dwójkowo, binarnie itp.

§ 47. LICZEBNIKI ZBIOROWE

Unitate - jedność; jedyńka; jednostka /np. miary/; /także: jedność, jednolitość, zgoda/

Bina - dwójka par - para

Trina: - trójka

Quaterna, quatrena - czwórka

Quina - piątka

Sexena - szóstka

Septena - siódemka

Octena - ósemka

Novena - dziewiątka

Decena - dziesiątka

Undecena - jedenastka

Duodecena - dwunastka dozena - tuzin

Tredecena - trzynastka

Vintena, vicena, vigena - dwudziestka

Trentena, tricena, trigena - trzydziestka

Quarantena, quadragena - czterdziestka

Cinquantena, quinquagena - pięćdziesiątka

Sexantena, sexagena - sześćdziesiątka

Septantena, septuagena - siedemdziesiątka

Octantena, octogena - osiemdziesiątka

Novantena, nonagena - dziewięćdziesiątka

Centena - setka

Grossa - gros /144/

Duo-centena, ducentena - dwusetka /=ducentena/

Tres-centena, trecentena - trzysetka /=trigentina/

Quatro-centena, quatrocentena - czterechsetka /=quadringentina/

Cingue-centena, quingentina - pięćsetka /=quingentina)

Sex-centena, sexcentena - sześćsetka

Septe-centena, septecentena - siedemsetka /=septingentina/

Octo-centena, octocentena - osiem setka /=octingentina/

Nove/m-centena, novecentena - dziewięćsetka /=noningentina/

Millena - tysiąc.

Jak widać, dość regularnie używany jest przyrostek -ena /począwszy od sexena. Dla liczebników oznaczających pełne dziesiątki zakończonych na -ginta /formy oboczne/ końcówka ta przechodzi na gena.

Oto przykłady zastosowania:

Io prende tres dozenas de iste buttones - Biorę trzy tuziny tych guzików.

Illes arrivava in centenas - Przybywali setkami.

Iste libros se vende in decenas - Te książki sprzedają się dziesiątkami.

Przy pomocy przyrostka -ari tworzy się przymiotniki pochodne. Na przykład:

unitate - unitari - jednostkowy; jednolity; unitarny

bina - binari - dwójkowy; binarny; mający dwa czynniki, składniki, elementy itd.

terna - ternari - trójkowy; mający trzy składniki, elementy

quaterna - quaternari - czwórkowy; czwartorzędowy, czwartego rzędu

quina - quinari - piątkowy; piątego rzędu

sexena - sexenari - szóstkowy; szóstego rzędu

septena - septenari - siódmkowy; siódmego rzędu

octena - octenari - ósemkowy; ósmego rzędu

novena - nonari - dziewiątkowy; dziewiątego rzędu

decena - decenari - dziesiątkowy, dziesiętny; dziesiątego rzędu...

Począwszy od 10 /decerari/ istnieją dwie formy oboczne:

vintenari - dwudziestkowy vigenari - dwudziestoletni /o osobie/

trentenari - trzydziestkowy trigenari, tricenari - 30-letni

quarantenari - czterdziestkowy quadragenari - 40-letni

cinquentenari - pięćdziesiątkowy quingagenari - 50-letni

sexantenari - sześćdziesiątkowy sexagenari - 60-letni

septantenari - siedemdziesiątkowy sept/u/agenari - 70-letni

octantenari - osiemdziesiątkowy octogenari - 80-letni novantenari

novantenari dziewięćdziesiątkowy nonagenari - 90-letni

centenari - setkowy; stuletni /o okresie, rocznicy, wieku/.

millenari - tysięczny; tysięczny... itd.

Łatwo jest zauważyć, iż formy oboczne tyczą liczebników od 20 do 90, które kończą się na -sinta. Końcówka ta ulega zmianie na -genari.

Przy pomocy końcówek -ario, -aria w zastosowaniu do liczebników kończących się na -genari otrzymuje się charakterystyki osób:

vigenario = *vicenario* - dwudziestolatek, osobnik dwudziestoletni

octogenaria - kobieta 80-letnia, osiemdziesięciolatka

centenario - stulatek, człowiek stuletni; także: stulecie, setna rocznica.

W zastosowaniu do liczebników powyżej stu, końcówka -ario oznacza rocznice, lub okres czasu:

centenario - stulecie, setna rocznica *quincentenario*, *quingentenario* - pięćsetlecie, pięćsetna rocznica *millenario* - tysiąclecie, tysięczna rocznica.

§ 48. INNE TERMINY ZWIĄZANE Z LICZBAMI

a. Miesiące

bimestre - dwa miesiące *bimestral* - dwumiesięczny

trimestre - trzy miesiące, kwartał, trymestr; *trimestral* - trzymiesięczny, kwartalny

semestre - sześć miesięcy, pół roku, semestr; *semestral* - półroczny, semestralny, sześciomiesięczny.

b. Lata

Biennie - dwuletni, mający dwa lata /nie o człowieku, lecz raczej o okresie czasu/, trwający dwa lata. Stąd pochodne: *biennial* - dwuletni /w sensie: zachodzący co dwa lata/, *biennio* - dwulecie, okres dwu lat, *biennale* - impreza zachodząca co dwa lata, biennale.

Trienne - trzyletni; *triennio* - trzylecie, okres trzech lat; *triennial* - trzyletni, co trzy lata.

Dalej podobnie: *quadrienne*, *cinquenne* = *quinquenne*, *sexenne*, *septenne*, *octenne*, *novenne*, *decenne*,... *duodecenne*,... *vintenne*, *trentenne*, *cinquantenne*,...*centenne*, *duo-centenne* = *dugentenne*,... *millenne*...

Należy zwrócić uwagę, iż końcówki -enne /-ennal/ nie używa się do osób. Por. np. *cinquantenne* - pięćdziesięcioletni i *quinquagenari*.

c. Liczebniki zbiorowe

<u>Triada</u> – triada	<u>solo</u> - sam jeden, solo
<u>Decada</u> – dekada	<u>duo, duetto</u> - duo, duet
<u>Myriada</u> – miriada	<u>trio, tercetto</u> - trio, tercet
	<u>quartetto</u> - kwartet
<u>Geminos</u> – bliźniaki	<u>quintetto</u> - kwintet
<u>Trigeminos</u> – trojaczki	<u>sextetto</u> - sekstet
<u>Quadrigeminos</u> –czworaczki	<u>septetto</u> - septet
<u>Quinquageminos</u> – pięcioraczki	<u>octetto</u> - oktet
<u>nonetto</u> - nonet	

d. Inne

Unic - jedyny, unikalny, jeden w swoim rodzaju; unicamente - unikalnie, jedynie; unicitate - jedyność, wyjątkowość; jedność, zgodność.

Sol - samotny, sam jeden

Dual - dualny, dwoisty, o dwoistej naturze; dwudzielny; dualitate - dwoistość, dualność; dualmente - dualnie, dwoiście

Multiple - wielokrotny

Primari - pierwszy, pierwszego rzędu; podstawowy, początkowy, elementarny; primarimente - w pierwszym rzędzie; początkowo; głównie najpierw, na początku; w pierwszej mierze.

Secundari - drugiego rzędu, drugorzędowy; wtórny; secundarimente - w drugim rzędzie, drugorzędnie, wtórnie.

Tertiari - trzeciego rzędu, trzeciorzędowy. Quaternari, quinari, sexenari... itd. zobacz S 46.

Na wyróżnienie zasługują określenia, utworzone od liczebników porządkowych przy pomocy końcówki -al:

Decimal - decymalny, dziesiętny, dziesiątkowy /o układzie miar, systemie liczenia itd./

Duodecimal - dwunastkowy

Sexagesimal - sześćdziesiątkowy, sześćdziesiątny

Centesimal - setkowy, setny

§ 49. NIEKTÓRE CZĘŚCIEJ UŻYWANE ZWROTY Z UŻYCIEM LICZEBNIKÓW

Un vice, duo vices, tres vices... /albo: veces/ - raz, dwa razy, trzy razy...

Cata die, cata duo dies, cata duo o tres dies, cata die o duo - co dzień, co dwa dni, co drugi lub trzeci dzień, co dzień lub dwa.

Cata tres vices - co trzeci raz, co trzy razy.

A duo zlotys - po dwa złote.

A cinque dollars le par - po pięć dolarów para.

Ille ha date duo pecias a cata uno - Dał każdemu po dwa kawałki.

Pro duo libras - za dwa funty. *Io ha comprate io pro mille francos* - Kupiłem to za tysiąc franków.

Duo oranges pro dece zlotys - Dwie pomarańcze za dziesięć złotych.

Cinque dollares le metro - Pięć dolarów /za/ metr.

Un vice per anno - Raz na rok. = *Un vice in anno*.

100 kilometros per hora, 100 kilometros in un hora - 100 kilometrów na godzinę.

25 habitantes per kilometro quadrate - 25 mieszkańców na kilometr kwadratowy.

230 neonatos per minuta - 230 noworodków na minutę.

Plicar le folio in duo partes - Składać arkusz na dwie części.

Divider in tres pecias - Dzielić na trzy kawałki.

In proportion de x% - w stosunku x%.

20 per cento, 20 procento - 20 procent.

33 per mille, 33 pro mille - 30 promil.

Un camera pro duo personas - Jeden pokój na dwie osoby.

Duo vices tanto - Dwa razy tyle, drugie tyle.

Duo vices plus que /quam/ ille - Dwa razy więcej niż on, dwa razy tyle co on.

Tres vices plus alte - Trzy razy wyższy.

On deberea prerder duo vices tanto de moneta - Trzeba było wziąć dwa razy tyle pieniędzy.

In duo dies - w ciągu dwu dni. = *Intra duo dies*.

De 25 a 30 grammas - od 25 do 30 gramów.

Isto se vende in decenas - To się sprzedaje na dziesiątki /dziesiątkami; przenośnie - w dużych ilościach/.

Isto se vende per decenas - To się sprzedaje dziesiątkami /w dziesiątkach; można kupować tylko całe dziesiątki sztuk/

Illes arriva in centenas - Oni przybywają setkami /gromadnie/.

Illes marcha per centenas - Oni maszerują setkami /w grupach po sto osób/.

Illes marcha in trinas, illes marcha tres a tres - Maszerują trójkami.

Illes marcha in tres - Maszerują we trzech /w troje, we trzy/.

Illes marcha in trina - Maszerują w trójce.

Ir a duo - Iść we dwoje.

Ir duo a duo - Iść po dwoje, dwójkami.

Mangiar satis pro duo - Jeść za dwu /dwoje/.

$12 + 4,8 = 16,8$ *dece-duo plus quatto comma octo es dece-sex comma octo.*

$52 - 18 = 34$ *cinquanta-duo minus dece-octo es trenta quatto.*

$14 \times 17 = 238$ *dece-quatto vices dece-septe es duo centos trenta-octo.*

$21 : 3 = 7$ *vinti-un dividite per tres es septe.*

$12^2 = 144$ *dece-duo in quadrato es cento quaranta-quatro.*

$12^3 = 12 \times 144$ *dece duo in cubo es 12 x 144.*

5^n *cinque al n-te sime potentia.*

Elevar a n-te sime potentia - Podnosić do n-tej potęgi.

$\sqrt{2} = 1,414...$ *le radice quadrata de duo es un comma quatro un quatro.*

le radice cubic de octo es duo.

a n-tesime radice de a, le radice del n-tesime grado.

Extraher le n-tesime radice - Wyciągać n-ty pierwiastek.

$\log_a b = y$ *le logarithmo de b al base a es y.*

§ 50. PRZEDROSTKI LICZBOWE

Znaczenie	Przedrostek łaciński	Przedrostek grecki
$\frac{1}{2}$ pół	semi – <i>semideo</i> – półbóg <i>semiofficial</i> - półoficjalny	hemi- <i>hemisphaera, hemisfero</i> – półkula, hemisfera
1 jedno-	uni- <i>unicorne</i> – jednorożec <i>uniforme</i> – mający jedną formę	mono - /przed spółgłoską/ mon - /przed samogłoską/ monoplano – monoplan, jednopłatowiec
$1 \frac{1}{2}$ półtora-	sesqui –	

	<i>sesquipedal</i> – długi na półtorej stopy; żart. przydługi, przyciężki	
2 dwu- dwój-	bi – <i>bimetallo</i> – bimetali <i>bilingue</i> - dwujęzyczny	di-, du- dioxido - dwutlenek
3 trzy- trój-	tri – <i>tritridimensional</i> - trójwymiarowy <i>triangulo</i> - trójkąt	tri-
4 cztero- czwór-	quadri- <i>quadriquadrisyllabe</i> - czterosylabowy <i>quadrigeminos</i> - czworaczki	tetra- tetr- /przed samogłoską/ tetrahedro - czworościan
5 pięcio-	quin- quinque-	pent/a/-
6 sześćcio-	sext-, sex-, sexe-	hex/a/-
7 siedmio-	sept-, septua-	hept/a/-
8 ośmio-	octa-, octo-	octa-, octo-

9 dziewięć-	non/a/-	ennea-
10 dziesięć-	deci- oznacza 1/10 <i>decimetro</i> - decymetr	deca – oznacza 10 decagramma – dekagram
12 dwunasto-	duodeci-	dodeca-
100	centi- oznacza 1/100 <i>centimetro</i> - centymetr	hect/o/- oznacza 100 <i>hectolitro</i> – hektolitr
1000	milli- 1/1000 <i>milligramma</i> - miligram	kilo- 1000 <i>kilogramma</i> - kilogram
10 000		myria- 10 000

0,1	deci-	d	<i>decimetro</i> , dm
0,01	centi-	c	<i>centimetro</i> , cm
0,001	milli-	m	<i>millimetro</i> , mm
10 ⁻⁶	micro-		<i>micrometro</i> , m
10 ⁻⁹	nano-	n	<i>nanofarad</i> , nF
10 ⁻¹²	pico-	p	<i>picofarad</i> , pF
10 ⁻¹⁵	femto-	f	<i>femtosecunda</i> , fs

10 ⁻¹⁸	atto-	a	<i>attosecunda, as</i>
10	deca-	da	<i>decagramma, dag</i>
100	hecto-	h	<i>hectolitro, hl</i>
1000	kilo-	k	<i>kilometro, km</i>
10000	myria-		<i>myriametro</i>
10 ⁶	mega-	M	<i>megacyclo, Mc</i>
10 ⁹	giga-	G	<i>gigacyclo, Gc</i>
10 ¹²	tera-	T	<i>teracyclo, Tc</i>

Należy zwrócić uwagę, że w zasadzie greckie przedrostki liczbowe hemi-, mono-, di-, tri-, tetr-, pent-, hex-, hept-, ennea- stosowane są tylko w terminologii techniczno-naukowej.

Przedrostki łacińskie powyżej quinque- /tzn. sex/t-, sept-, non- stosowane są dość rzadko.

Począwszy od 10 przedrostki łacińskie oznaczają podwielokrotność /wyjątek: duodeci-, a greckie - wielokrotność.

Przedrostek myria- jest rzadko stosowany. Może również oznaczać "wiele, krocie".

Do wyrażenia "wiele" używa się: multi- /łaciński/, poly- /grecki/ i pluri- /raczej do wyrażenia liczby kilka, kilkanaście, niż wiele/. Poly- stosowany jest w terminologii technicznej i naukowej:

multipolar - wielobiegunowy

multimilionario - multimilioner

polytheismo - politeizm, wielobóstwo

polyhedro - wielościan

plurinominal - o kilku imionach, nazwach.

VIII. CZASOWNIK

§ 51. UWAGI WSTĘPNE

Istnieją pewne różnice w systemie czasownikowym języka polskiego i interlinguy.

Jedną z bardziej istotnych jest brak tzw. aspektów. W języku polskim czasownik "iść" może posiadać formę dokonaną "pójść"; formę "chadzać" i "chodzić" oznaczającą, że czynność wykonywana jest często lub powtarzana od czasu do czasu; formę "pochodzić" oznaczającą wykonanie czynności w niewielkim stopniu. Podobnie: czytać - przeczytać - czytywać - poczytać; błyskać - błysnąć - zabłysnąć itd.

W interlinguie zasadniczo nie istnieją takie różnice: *ir* - znaczy iść, chodzić, chadzać; *mangiar* - jeść, zjeść, podjeść, pojeść, jadać. W razie konieczności używa się sposobów opisowych lub innych, swoistych dla interlinguy. Zob. też poniżej, § 72.

Z kolei interlingua ma więcej czasów niż język polski, co pozwala na subtelniejsze wyrażanie pewnych myśli.

W interlinguie czasowniki nie odmieniają się przez osoby ani rodzaje. *lo videva* - widziałem, widziałam; *tu videva* - widziałeś, widziałaś; *illas videva* - one widziały; *illes videva* - oni widzieli...

Ponieważ nie można rozpoznać osoby wyłącznie na podstawie końcówki czasownika, jak to ma miejsce w języku polskim, konieczne jest używanie zaimka osobowego wszędzie tam, gdzie w języku polskim jego użycie jest możliwe /choć nieobowiązkowe/.

§ 52. FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

1. Bezokolicznik kończy się na *-ar*, *-er*, *-ir* /akcentowane/: *amar*, *vider*, *finir* - kochać, widzieć, kończyć. Nie ma wyjątków od tej reguły.

2. Temat czasu teraźniejszego powstaje przez odrzucenie końcówki bezokolicznika: am-, vid-, fin-.

3. Temat czasu przeszłego powstaje przez dodanie -at /dla czasowników o bezokoliczniku -ar/ lub -it / dla wszystkich innych/ do tematu czasu, teraźniejszego. Przykłady: amar - amat-, vider - vidit-, finir - finit-.

Istnieje grupa czasowników /przeważnie o bezokoliczniku -er/, dla których istnieje oboczna, nieregularna forma tematu czasu przeszłego. Jest ona podawana we wszystkich słownikach. Np. od *scriber* - pisać można utworzyć *scribit*- lub *script*-. Listę tych czasowników podano w "Komentarzu do gramatyki interlinguy".

§ 53. BEZOKOLICZNIK

Jak już wspomniano powyżej, bezokoliczniki kończą się na -ar, -er lub -ir. Większość z nich - a wśród nich wszystkie czasowniki pochodzące od innych części mowy - kończy się na -ar. Stosunkowo nieliczne kończą się na -ir. Czasowniki mające bezokoliczniki zakończone na -er stanowią drugą co do liczebności grupę, lecz wiele z nich należy do najczęściej używanych.

Bezokolicznik może wyrażać teraźniejszość lub przyszłość w stosunku do orzeczenia w zdaniu:

Io vole amasar me - Chce się zabawić. *Io voleva amasar me* - Chciałem się zabawić.

Io volera amasar me - Będę chciał się zabawić.

Io volerea amasar me - Chciałbym się zabawić.

Que tu intende facer? Co masz zamiar robić?

Io es contente de participar al excursion - Jestem zadowolony z uczestniczenia w wycieczce /dosłownie: jestem zadowolony uczestniczyć w wycieczce - teraz, lub w przyszłości/.

1. Bezokolicznik w roli rzeczownika spotykany jest w interlinguie dość często. Może być wówczas poprzedzony przedimkiem i nawet przybierać liczbę mnogą -es.

Nos audiva le mugir del cascada - Słyszeliśmy szum wodospadu /bezokolicznik w roli dopełnienia/.

Iste lamentar eterne me forte enoia - To wieczne lamentowanie bardzo mnie męczy /bezokolicznik w roli podmiotu/.

Su travaliar es jocar - Jego praca to zabawa; jego pracą jest bawić się /bezokolicznik jako podmiot i jako orzecznik/.

Vider es creder - Ujrzyć to uwierzyć.

Le faceres de formicas - Prace mrówek.

Le moveres del planetas - Ruchy planet.

Le venir del estate - Nadejście lata.

Le susurrar del motor - Szum silnika.

Io volerea aprender le francese - Chciałbym nauczyć się francuskiego /bezokolicznik w roli dopełnienia/.

Bezokolicznik bez przedimka ma charakter bardziej czasownikowy: *voler es creder* - chcieć to uwierzyć. Z przedimkiem nabiera on charakteru bardziej rzeczownikowego. Często tłumaczy się go przy pomocy rzeczowników na -anie, -enie: *le leger* - czytanie.

W roli rzeczownika bezokolicznik może być poprzedzony dowolnym przyimkiem:

Per rumper le osso on potera rectificar su gamba - Przez złamanie kości będzie można naprostować mu nogę.

Illes le condemnava sin audir su defensa - Potępili go nie słuchając jego obrony /... bez słuchania jego obrony/.

Ante finir le travalio non lauda vos - Przed skończeniem pracy nie chwalcie się.

Un machina a scriber - Maszyna do pisania.

Illa es capace de perder le traino - Ona jest zdolna do spóźnienia się na pociąg.

Jak widać - rzeczownik może grać rolę podmiotu, dopełnienia, orzecznika i występować w wyrażeniach przyimkowych /o charakterze przydawki, dopełnienia i okolicznika/.

2. Bezokolicznik w roli czasownika

Bezokolicznik może, podobnie jak w języku polskim, wyrażać - nakazy lub zakazy w formie bezosobowej:

Non fumar! Nie palić!

Tener se al dextra! Trzymać się prawej strony!

Non sputar super le solo! Nie pluć na podłogę!

- podziw, zdziwienie, wątpliwość, oburzenie, ironię, krytykę, pragnienie itp.

Io parlar con ille! Ja, mówić z nim!

Ah, oblidar toto... Ach, zapomnieć o wszystkim...

Skiar in su etate! Jeździć na nartach w jego wieku!

Oblidar se a iste puncto! Zapomnieć się do tego stopnia!

- w niektórych innych typach zdań - bezosobowość:

Io non sape que facer - Nie wiem, co robić.

Il es difficile decider se ubi vader - Jest trudno zdecydować się gdzie pójść.

Que creder nunc? w co teraz wierzyć?

Comenciar nunc? Zaczynać teraz?

Dicer le veritate? Mówić prawdę?

3. Używanie bezokolicznika bez przyimka

W następujących przypadkach bezokoliczniki używane są bez przyimków:

a. W roli podmiotu i orzecznika, w szczególności zaś po zwrotach z "il es" - jest, „il esseva” - było... itp.

Mentir dishonora - Kłamstwo hańbi /podmiot/.

Le moveres del satellite non son observabile - Ruchy satelity nie są obserwowalne /podmiot/.

Il es facile rider con le ridentes - Łatwo jest śmiać się wraz ze śmiejącymi /il - jest podmiotem gramatycznym, "sztucznym", podmiotem rzeczywistym jest rider. To samo zdanie można zresztą napisać: *Es facile rider con le ridentes = Rider con le ridentes es facile/*.

Il es un grande privilegio esser inter vos iste vespere - Jest wielkim przywilejem być wśród was tego wieczoru /uwaga JW: to samo zdanie w innych postaciach: *Es un grande privilegio esser inter vos iste vespere = Esser inter vos iste vespere es un grande privilegio*. Podmiotem faktycznym jest *esser* - nie *privilegio!*/.

Il es difficile decider se - Trudno jest się zdecydować /podmiotem jest *decider se*: *Decider se es difficile/*.

Il es impossibile revenir ibi - Niemożliwe jest wrócić tam /= *Revenir ibi es impossibile/*.

b. Po tzw. czasownikach modalnych: *poter* - móc, potrafić, *deber* - musieć, *soler* - mieć zwyczaj, *usar* - być przyzwyczajonym, *osar* - ośmielać się, *saper* - wiedzieć, umieć, potrafić, *besoniar* - potrzebować, *indiger* - potrzebować.

Esque tu pote continuar? Czy możesz kontynuować?

Illa deberea revenir ante le vespere - Ona winna wrócić przed wieczorem.

Ille usava dormir cata postmeridie - on miał zwyczaj spać każdego popołudnia.

c. W konstrukcji z użyciem czasownika *facer* - robić, czynić - oznaczającej nakłanianie kogoś do wykonania czynności, powodowanie wykonania jakiejś

czynności, nakazanie jej wykonania. Konstrukcja ta występuje m.in. w języku angielskim, francuskim, włoskim i łacinie jako tzw. biernik z bezokolicznikiem.

Ille face le can latrar - On postępuje w taki sposób, że pies szczeka; on skłania psa do szczekania; on powoduje, że pies szczeka; on każe psu szczekać. Żadne z tłumaczeń nie jest dobrym odpowiednikiem. Najlepiej oddaje sens zdanie pierwsze.

Mi matre faceva le doctor venir = *Mi matre faceva venir le doctor* - Moja matka sprowadziła lekarza /dosłownie: moja matka spowodowała przyście doktora/.

Nos faceva le entrar - Wpuściliśmy go /postąpiliśmy tak, aby on wszedł/.

Non face la plorar - Nie każ jej płakać /nie powoduj, by płakała/. Należy zwrócić uwagę na położenie dopełnień: bliższego i dalszego.

Ille face le can latrar = *Ille face latrar le can* / jedno dopełnienie dalsze: le can/

Io face le studente acceptar mi consilio - Nakłaniam studenta do przyjęcia mej rady; skłaniam studenta, aby przyjął mą radę dwa dopełnienia: *studente, consilio*/.

Io le face acceptar lo - Nakłaniam go do przyjęcia jej. *Io le face acceptar* - Nakłaniam go do przyjęcia. *Io face acceptar lo* - Nakłaniam do przyjęcia jej /tzn. rady/.

Io face le infantes scriber le exercitios - Każę dzieciom pisać ćwiczenia /dwa dopełnienia: *infantes, exercitios*/.

Io les face scriber los - Każę im je pisać. *Io les face scriber* - Każę im pisać. *Io face scriber los* - Każę je pisać /tzn. ćwiczenia/. *Illa me faceva vender le can* - Ona kazała mi sprzedać psa. *Illa me faceva vender* - Ona mi kazała sprzedawać. *Illa faceva vender le can* - Ona kazała sprzedać psa.

Widoczne jest, że o ile bezokolicznik wyraża czynność przechodnią, to jego dopełnienie stoi po nim. Jeżeli zaś bezokolicznik wyraża czynność nieprzechodnią, to może za nim stać również dopełnienie czasownika "facere".

Porównajmy jeszcze:

Io faceva Petro batter - Kazałem Piotrowi bić.

Io faceva batter Petro - Kazałem bić Piotra. /*batter* - przechodni/

Io faceva venir le doctor - Sprowadziłem doktora. /*venir* – przyjąć/

Io faceva le doctor venir - Sprowadziłem doktora. /jest nieprzechodni/

d. Po czasownikach oznaczających postrzeganie zmysłowe: *vider* - widzieć, *reguardar* - patrzeć, oglądać, *audir* - słyszeć, *ascoltar* - słuchać, *sentir* - czuć i podobnych. Występująca tu konstrukcja: orzeczenie - dopełnienie bliższe - bezokolicznik nie jest znana językowi polskiemu i może być przetłumaczona przy pomocy omówień.

Io audi Paula cantar - Słyszę, jak Paula śpiewa; słyszę, że Paula śpiewa; słyszę Paulę śpiewającą...

Io le vide venir = Io vide le venir - Widzę go, jak przychodzi; widzę go, że przychodzi; widzę, że on przychodzi...

Io senti le nausea montar - Czuje, jak mdłości wzmagają się; czuję, że mdłości wzmagają się; czuję wzmagające się mdłości.

Io regardava Petro leger su libro - Patrzyłem, jak Piotr czyta/ł/ swą książkę; patrzyłem na Piotra, gdy czytał swą książkę.

Io videva le infantes occider le ave - Widziałem, jak dzieci zabiły ptaka; widziałem dzieci, że zabiły ptaka; widziałem dzieci, gdy zabijały ptaka...

Io videva le infantes occider - Widziałem, jak dzieci zabijały. *Io les videva occider* - Widziałem je, jak zabijały.

Io videva occider le ave - Widziałem, jak zabijano ptaka; widziałem, jak ptak był zabijany.

Io videva occider lo - Widziałem, jak go zabijano; widziałem, że go zabijano.

Należy zwrócić uwagę na dwa fakty:

- dopełnienie czasownika oznaczającego postrzeżenie zmysłowe stoi zasadniczo po nim; jeśli jest to zaimek osobowy, może stać przed nim.

Io senti le nausea montar - Io lo senti montar /Io stoi przed senti/ lub: io senti lo montar.

- jeżeli czasownik ten nie ma dopełnienia, w tłumaczeniu polskim używa się formy bezosobowej lub strony biernej:

Io ascoltava cantar in le camera vicin - Słuchałem, jak śpiewano w sąsiednim pokoju; słuchałem śpiewu w sąsiednim pokoju.

Io videva tirar le corda - Widziałem, jak ciągnięto linę; widziałem, jak lina była ciągnięta.

e. Po wszelkich czasownikach przechodnich. Należą do nich np.: czasowniki oznaczające chęć, zamiar, życzenie, prośbę, nakaz, zakaz, zezwolenie; myślenie, przypuszczenie, nadzieję, marzenie, wyobrażenie, pamiętanie i zapominanie; rozpoczęcie i skończenie czynności. Można tu wymienić np.: voler - chcieć, desirar - życzyć sobie, intender - zamierzać, planar - planować, preferer - woleć, precar = petar - prosić, essayar = tentar - próbować, lassar - pozwolić, permitter - pozwolić, ordinar - kazać, interdicar - zakazać; pensar - myśleć, creder - wierzyć, przypuszczać, opinar - sądzić, judicar - sądzić, imaginar se - wyobrażać sobie, sperar - mieć nadzieję, soniar - marzyć, śnić, timer - bać się, memorar - pamiętać, oblidar - zapomnieć, rememorar se - przypomnieć sobie; finir - kończyć, comenciar - zaczynać, cessar - zaprzestać, continuar - kontynuować...

Należy zwrócić uwagę, iż nie każdy czasownik przechodni w języku polskim / tzn. czasownik rządzący biernikiem lub dopełniaczem/ jest przechodni w interlinguie i na odwrót.

Bezokolicznik następujący po czasowniku przechodnim pełni więc w interlinguie rolę dopełnienia bliższego i niekiedy może być nawet zastąpiony przez rzeczownik, wyrażający tę czynność.

Io plana vader al campania. Planuję wyjechać na wieś /lub przy pomocy rzeczownika: *io plana vader al campania* - planuję wyjazd na wieś/.

Io ha tentate convincer le - Próbowałem go przekonać.

Nos intende ameliorar nostre methodos - Mamy zamiar ulepszyć nasze metody.

Mi soror sperava vider vos - Moja siostra miała nadzieję was ujrzeć.

Illa time esser sol in le camera - Ona boi się być sama w pokoju.

Io vole dormir - Chcę spać.

Nos pensa ir al teatro - Myślimy o pójściu do teatru.

Nos preca non fumar - Prosimy nie palić.

Illes me lassara entrar - Oni mi pozwolą wejść / wpuszczą mnie/.

Io pensa haber successo - Myślę, że odniosę sukces.

Tu ha oblidade aperir le porta - Zapomniałeś otworzyć drzwi.

Ille finiva scriber - On skończył pisać.

Cessa facer le ruito - Przestań robić hałas.

Porównajmy następujące zdania:

Io preca finir - Proszę skończyć /bezokolicznik *finir* jest dopełnieniem/.

Io te preca de finir - Proszę cię, abyś skończył /dopełnieniem jest *te* - ciebie; to samo zdanie można przetłóżyć inaczej: proszę cię o skończeniu/.

4. Używanie bezokolicznika z przyimkami

a. Przyimek de używany jest z bezokolicznikiem w następujących przypadkach:

Le necessitate de ganiar plus - Konieczność zarabiania więcej.

Le desiro de travaliar - Chęć pracy.

Le placer de vider la - Przyjemność oglądania jej.

Le joy de viver - Radość życia.

W powyższych przypadkach bezokolicznik z przyimkiem *de* gra rolę określenia przydawkowego odnoszącego się do rzeczownika.

Io es contente de guardar iste film - Jestem zadowolony z oglądania tego filmu; jestem zadowolony, że oglądałem ten film.

Io es felice de revider vos - Jestem rad, że was znów widzę.

Illa es capace de perder le traino - Ona jest zdolna do spóźnienia się na pociąg; ona jest zdolna spóźnić się na pociąg.

W powyższych przypadkach bezokolicznik poprzedzony *de* jest uzupełnieniem przymiotnika. Przymiotnik zwykle wyraża tu uczucie: *felice* - szczęśliwy, *contente* - zadowolony, *afflicte* - zmartwiony, *surprendite* - zaskoczony, *fer* - dumny... Bezokolicznik poprzedzony *de* wyraża przyczynę tego stanu, który wyrażony jest przymiotnikiem.

Ille se effortia de mitter le motor in motion - On usiłuje uruchomić silnik.

Il non me place de facer isto - Nie podoba mi się robienie tego.

Io regretta de partir - Załuję, że wyjeżdżam.

Ille me accusa de esser injuste - On oskarża mnie, że jestem niesprawiedliwy.

W powyższych przypadkach bezokolicznik jest dopełnieniem czasownika. Szczególnie często spotyka się *de* w wyrażeniach: *haber* / mieć / + rzeczownik, np.: *Tu habeva le occasion de parlar* - Miałeś okazję, by mówić.

b. Przyimek *a* /do, ku/ używany jest przed bezokolicznikiem wówczas, gdy analogiczny rzeczownik odstępny byłby dopełnieniem dalszym orzeczenia; M.in. używa się go po czasownikach oznaczających wysiłek, dążenie, cel, ruch., przeznaczenie:

Nos aspira a realisar nostre ideales - Dążymy do realizacji naszych ideałów.

Isto servi a biber - To służy do picia.

Ille me invitava a visitar les - On mnie zaprosił do odwiedzenia ich.

Io non consenti a entrar - Nie zgadzam się, by wejść. *Ille destinava isto a arder* - On przeznaczył to do spalenia.

Przyimek a przed bezokolicznikiem używany jest także do tworzenia przydawek i dopełnień przymiotnikowych, analogicznie jak w punkcie a.

Un machina a scriber - maszyna do pisania /lub: *machina de scriber/*.

Un sala a mangiar - jadalnia /sala do jedzenia/.

Mi debita a facer - Mój obowiązek do wykonania.

Isto es facile a apprender - To jest łatwe do nauczenia się.

Illo es apte a esser usate - Ono jest zdadne do użytku /do bycia używane/.

c. Przyimek pro przed bezokolicznikiem tłumaczy się "aby, by, żeby".

Ille veniva pro reparar le fenestra - On przyjdzie /aby/ naprawić okno.

Nos mangia pro viver e illes vive pro mangiar - Jemy, aby żyć, a oni żyją aby jeść.

Tu habeva multo pro facer - Miałeś wiele do zrobienia /... wiele aby zrobić/.

Porównajmy: *tu habeva multo a facer* - Musiałeś wiele zrobić.

d. Przyimek sin /bez/ przed bezokolicznikiem tłumaczy się konstrukcją z użyciem imiesłówów przysłówkowych:

Sin vider - nie widząc; *sin finir* - nie kończąc; *non sin vider* - widząc /jednak/; *non sin finir* - kończąc /jednak/.

Ille passava sin salutar nos - Przeszedł obok, nie witając się z nami /... bez witania się z nami/.

Io te ascolta non sin audir le alteres - Słucham cię, słysząc /jednak/ innych; słucham cię, ale słyszę także innych.

e. Ante tłumaczy się "przed, zanim".

Ante pagar vole ben regardar - Przed zapłaceniem proszę obejrzeć; zanim pan zapłaci, proszę obejrzeć.

Ille lo faceva ante pensar - Zrobił to przed pomyśleniem; zrobił to, zanim pomyślał.

f. Post tłumaczy się następująco:

Post incontrar mi fratre face le venir hic - Po spotkaniu mego brata sprowadź go tutaj; gdy spotkasz mego brata, sprowadź go tutaj.

g. Inne przyimki używane są podobnie, jak przed rzeczownikami. Kilka przykładów podano w punkcie 1 niniejszego paragrafu.

§ 54. CZAS TERAŹNIEJSZY

Czas terażniejszy wszystkich osób i obu liczb tworzy się przez odrzućenie końcowego -r w bezokoliczniku:

Crear - tworzyć; *io crea* - tworzę, *tu crea* - tworzysz, *ille crea* - /on/ tworzy, *illa crea* - ona/ tworzy, *illo crea* - /ono/ tworzy, *nos crea* - tworzymy, *vos crea* - tworzycie; *Pan/i/* tworzy; *Państwo* tworzą, *illes crea* - /oni/ tworza, *illas crea* - /one/ tworzą, *illos crea* - /one/ tworzą.

Creder - wierzyć; *io crede* - wierzę, *tu crede* - wierzysz...itd.

Finir - kończyć; *io fini* - kończę, *ille fini* - on kończy...

Użycie czasu terażniejszego w interlinguie i w języku polskim jest bardzo podobne. Czas terażniejszy może również oznaczać czynność przyszłą lub przeszłą, zwłaszcza, gdy podane jest określenie czasu:

Iste vespere nos va al teatro - Tego wieczoru idziemy do kina.

In 1947 le professor Alicuno mori - W roku 1947 umiera profesor Alicuno.

Ponadto czas terażniejszy jest używany zamiast przyszłego w zdaniach podrzędnych czasowych i warunkowych:

Tu la videra quando illa veni - zobaczysz ją, kiedy /gdy/ przyjdzie.

Tu la videra si illa veni - Zobaczysz ją, jeśli przyjdzie

§ 55. CZAS PRZESZŁY PROSTY

Czas terażniejszy plus końcówka -va daje czas przeszły /inaczej: zamiana końcówki bezokolicznika -r na -va daje czas przeszły/:

Crear - tworzyć; *io creava* - tworzyłem, *tu creava* - tworzyłeś, *ille creava* - on tworzył, *nos creava* - tworzyliśmy...

Voler - chcieć; *io voleva* - chciałem, *illas voleva* - one chciały...

Dormir - spać; *io dormiva* - spałem, *nos dormiva* - spaliśmy...

Czas ten jest używany podobnie do angielskiego Simple Past Tense, francuskiego Imparfait, niemieckiego Imperfekt, włoskiego Imperfetto, hiszpańskiego Pretérito Imperfecto. Oto najważniejsze przypadki:

a. Czynność została dokonana bez związku z terażniejszością; oceniamy ją wyłącznie jako czynność przeszłą, bez względu na jej ewentualne skutki w terażniejszości.

Heri arrivava mi amita - Wczoraj przyjechała moja ciotka /i być może już pojechała; obecne skutki jej przyjazdu są nieistotne bądź ich wcale nie ma/.

Balzac moriva in 1856 - Balzak zmarł w roku 1856.

b. Czynność opisywana trwała jakiś czas; powtarzała się; była równoczesna z inną czynnością, zazębiała się z nią lub była przez nią przerywana; w opisach przyrody, charakterystykach osób, miejsc.

Le obrero rhythmicamente batteva le ferro - Robotnik rytmicznie uderzał w żelazo /powtarzanie czynności/.

Ille dormiva pauco - On mało sypiał /zwyczaj/.

Cata die io me levava a 6 horas - Codziennie wstawałem o szóstej /zwyczaj/.

Ille lentemente iva verso le Vistula - On powoli szedł w kierunku Wisły /trwanie czynności przez pewien czas/.

To legeva quando le telephono sonava - Czytałem, gdy zadzwonił telefon /równoczesność czynności/.

Le marineros cantava remante - Marynarze śpiewali wiosłując /równoczesność czynności/.

Le padre sortiva a novem horas e vadeva a facer un promenade in le parco. Ille restava ibi tote le matinata e retornava a dece-tres. Ojciec wychodziło dziewiątej i szedł na spacer do parku. Pozostawał tam cały ranek i wracał o trzynastej /cały łańcuch zazębiających się czynności/.

Heri nos voleva vider le Mercator de Venetia sed nos non poteva obtener le bilettes e tunc nos videva le Princessa del Czardas. Wczoraj chcieliśmy obejrzeć "Kupca z Wenecji" ale nie mogliśmy dostać biletów i wobec tego obejrzeliśmy "Księżniczkę Czardasza" /łańcuch czynności/.

Le laco jaceva lisie e silente; non tirava ulle halito del vento - Jezioro leżało gładkie i ciche; nie czuć było podmuchu wiatru /opis przyrody/.

Duo milles annos passato Francia se appellava Gallia - Przed dwoma tysiącami lat Francja nazywała się Galią /opis stanu rzeczy/.

Napoleon esseva de micre statura - Napoleon był małego wzrostu /charakterystyka osoby/.

c. Inne przypadki:

Hodie esseva le die fixate pro nostre viage - Dziś był dzień ustalony na naszą podróż /nieaktualność zaplanowanej czynności, która nie doszła do skutku/.

Io voleva demandar vos... Chciałem pana spytać... /zwrot grzecznościowy, w zasadzie oznacza czynność terażniejszą/.

d. W mowie zależnej:

Io le diceva que io esseva fatigate - Powiedziałem mu, że jestem zmęczony /dosłownie:... że byłem zmęczony. Użycie czasu przeszłego oznacza równoczesność czynności mówienia i stanu zmęczenia/.

Io audiva que le radio functionava - Słyszałem, że radio gra /dosłownie:...
że radio grało/.

Io pensava que ille esseva un pauc plus intelligente - Myślałem, że on jest
/dosł.: był/ trochę bardziej inteligentny.

Jednakże w pewnych przypadkach dozwolone są odchyłki od zgodności
czasów - wynikające z logicznych przesłanek:

Io non crede que le terra es rotunde. - *Nemo diceva que tu debeva creder isto* = *Nemo diceva que tu debe creder isto.* - Nie wierzę, że ziemia jest okrągła.
- Nikt nie powiedział, że musisz w to wierzyć.

e. W okresach warunkowych dla zaznaczenia, że przedstawiona hipoteza
jest niezgodna z rzeczywistymi faktami, wydaje się być niezgodna z tym, co
istnieje naprawdę, ewentualnie jest mało prawdopodobna:

Si Henrico esseva hic, ille cognoscerea le responsa - Gdyby Henryk był
tutaj, znałby odpowiedź /ale prawdopodobnie go tu nie ma/.

Io comprarea un nove automobile si io habeva le moneta - Kupiłbym
nowy samochód, gdybym miał pieniądze /ale raczej ich nie mam/.

Si tu poteva venir a me deman, tu viderea cosas interessante - Gdybyś
mógł do mnie jutro przyjść, zobaczyłbyś ciekawe rzeczy /ale pewnie nie
możesz/.

§ 56. CZAS PRZYSZŁY PROSTY

Czas przyszły prosty tworzy się przez dodanie akcentowanej końcówki -a
do bezokolicznika:

crear - tworzyć; *io creara* - będę tworzył, stworzę; *tu creara* - będziesz
tworzył, stworzysz; *illes creara* - oni będą tworzyć, stworzą...

voler - chcieć; *io volera* - będę chciał, zechcę; *tu volera* - będziesz chciał,
zechcesz...

finir - kończyć; *io finira* - będę kończył, skończę; *ille finira* - on skończy,
on będzie kończył...

Użycie tego czasu jest bardzo podobne do użycia czasu przyszłego w języku polskim. Ponadto:

- a. Czas przyszły prosty może wyrażać energiczny nakaz lub zakaz:
Tu vadera al casa - Pójdiesz do domu.
Tu non furara - Nie będziesz kradł.
- b. Czas przyszły prosty może wyrażać wątpliwość, przypuszczenie, rezerwę:
Que hora essera? Która będzie godzina? *Essera octo* - Będzie ósma.
Forsan io errara, ma isto essera impossibile - Być może omyłę się, ale to będzie niemożliwe.

§ 57. TRYB WARUNKOWY CZASU TERAŹNIEJSZEGO

Tryb warunkowy terażniejszy tworzy się za pomocą końcówki -ea /-e akcentowane/ dodanej do bezokolicznika:

Amgr - kochać; *ille amarea* - on kochałby, *illas amarea* - one kochałyby...

Esser - być; *io esserea* - byłbym, *nos esserea* - bylibyśmy...

Audir - słyszeć; *tu audirea* - słyszałbyś, *ustyszałbyś*...

Tryb warunkowy czasu terażniejszego używany jest w następujących przypadkach:

1. Dla wyrażenia przypuszczenia lub czynności uwarunkowanej, w odniesieniu do teraźniejszości lub przyszłości:

Certo io facerea isto! Na pewno zrobiłbym to!

Si tu voleva vider la, io poterea accompaniar te - Gdybyś chciał ją zobaczyć, mógłbym ci towarzyszyć /teraz/.

Si tu voleva vider la deman, io poterea accompaniar te - Gdybyś chciał ją jutro zobaczyć, mógłbym ci towarzyszyć /przyszłość/.

2. Dla wyrażenia życzeń, pytań, prośb w grzecznej formie:

Io volerea questionar vos - Chciałbym pana zapytać.

Esque vos accompaniarea mi matre? Czy pan towarzyszyłby mojej matce?

Poterea tu cessar parlar? Czy mógłbyś przestać mówić?

Vos deberea non responder - Pan powinien nie odpowiadać /dosłownie: pan musiałby nie odpowiadać/.

Vos non deberea responder - Pan nie powinien odpowiadać.

3. Dla wyrażenia żalu, oburzenia:

Isto esserea disgradabile pro me - To by było dla mnie nieprzyjemne.

Io non oblidarea un tal injustitia - Nie zapomniałbym takiej niesprawiedliwości.

4. Dla przedstawiania faktów niepewnych, o niesprawdzonej wiarygodności, także w pytaniach, przypuszczeniach, domysłach itp.

Sr. X acceptarea iste mission - Podobno pan X ma przyjąć tę misję.

Le inimicos haberea cento cannones - Nieprzyjaciele mieliby podobno sto armat.

Esque iste esserea le juvene Smith? Czy to byłby ten młody Smith?

Esque il esserea septe horas? Czyżby była już siódma?

5. Zamiast czasu przyszłego w mowie zależnej, gdy zdanie główne jest w czasie przeszłym prostym:

Illes diceva que illes venirea - Oni powiedzieli, że przyjdą.

§ 58. IMIESŁÓW CZASU TERAŹNIEJSZEGO

Imiesłów czasu teraźniejszego tworzy się przez zamianę końcówek bezokolicznika: -ar na -ante, -er na -ente, -ir na -iente.

Cantar - śpiewać; *cantante* - śpiewający, śpiewająca, śpiewające; śpiewając.

Vider - widzieć; *vidente* - widzący, -a, -e; widząc.

Finir - kończyć; *finiente* - kończący, -a, -e; kończąc.

Jak widać, imiesłów czasu teraźniejszego w interlinguie odpowiada polskiemu imiesłowowi przymiotnikowemu czynnemu oraz imiesłowowi przysłówkowemu współczesnemu.

Pewna grupka czasowników o bezokoliczniku zakończonym -er tworzy imiesłów czasu teraźniejszego na -iente. Są to: *caper* - chwytać, zawierać, *facer* - robić, czynić, *saper* - wiedzieć, umieć, znać, oraz czasowniki zakończone w bezokoliczniku na -ciper, -ficer, -jicer, -spicer. Przykłady: *facer* - *faciente*, *reciper* - *recipiente*, *sufficer* - *sufficiente*.

Zakres zastosowań imiesłów czasu teraźniejszego jest podobny, jak jego odpowiedników w języku polskim. Mianowicie:

1. W sensie przymiotnikowym imiesłów może określać rzeczownik, być orzecznikiem itp. Podobnie do przymiotnika, może nawet grać rolę rzeczownika.

Un can morte non pote esser can vivente - Martwy pies nie może być psem żywym / żyjącym/.

Minnehaha significa "aqua ridente" - Minnehaha znaczy "śmiejąca się woda".

Esque tu videva le fugiente prisionero? Czy widziałeś uciekającego więźnia?

Ille videva le casa ardente e alarmava le pumperos - On zobaczył płonący dom i zaalarmował strażaków.

Io pete le sequente orator! Proszę następnego mówcę!

Su actos esseva choccante - Jego czyny były szokujące.

Le situation es menaciante - Sytuacja jest groźna /zagrożająca/.

Io ha incontrate solmente duo passantes - Spotkałem tylko dwu przechodniów /dosłownie: przechodzących/.

Le presidente del consilio - Przewodniczący rady.

Le studentes non participava in le incontro - Studenci nie wzięli udziału w spotkaniu.

Jak widać, imiesłów przymiotnikowy użyty jako rzeczownik może przybierać liczbę mnogą. Jego znaczenie: ten, kto wykonuje daną czynność; ten, kto zajmuje się daną czynnością. Jeszcze jeden przykład: *diriger* - dyrygować, *dirigente* - dyrygent / ale także: dyrygujący, -a, -e, dyrygując/.

2. W sensie przysłówkowym imiesłów czasu teraźniejszego może być równoważnikiem zdania pobocznego.

a. Podmiot orzeczenia głównego i podmiot imiesłowu są jednakowe. Konstrukcja ta jest znana w języku polskim, np.:

Transversante le oceano, io haveva un placente aventura - Przebywając ocean miałem miłą przygodę.

Vidente le casa ardente, illa alarmava le pumperos - Widząc płonący dom zaalarmowała strażaków.

Essente surveliate per le policia, ille non osava mover se - Będąc obserwowany przez policję nie ośmielał poruszać się.

Widoczne jest, że imiesłów wyraża idee współczesności / równoczesności/ w stosunku do czasownika w zdaniu głównym. Porównajmy jeszcze:

Vidente la, io semper fugi - Widząc ją zawsze uciekam.

Vidente la, io fugiva - Widząc ją, uciekłem.

b. Podmiot orzeczenia głównego i imiesłowu są różne. Konstrukcja ta nie jest spotykana w poprawnej polszczyźnie i wyraża stosunki przyczynowe, czasowe lub okoliczności towarzyszące.

Le proposition essente interessante, io veniva al senior Y - Jako że propozycja była interesująca, przyszedłem do pana Y.

Le proposition essente interessante, io venira al serior Y - Jako że propozycja jest interesująca, przyjdę do pana Y. /przyczynowe/

Ille promenava, su baston balanciante rhythmicamente - Przechadzał się, a jego laska rytmicznie balansowała.

Illa sta, su oculos essente plen de lacrimas - Ona stoi z oczyma pełnymi łez. /okoliczności towarzyszące/

Le concerto essente finite, nos sortiva - Gdy koncert skończył się, wyszliśmy. /zdanie czasowe/.

I w tym przypadku, podobnie jak poprzednio, imiestów wyraża ideę Współczesności w stosunku do czasownika zdania głównego, bez względu na zastosowany w zdaniu głównym czas.

3. W konstrukcji "va...-nte" - zob. niżej.

Uwaga: mimo istnienia możliwości stosowania form typu: *videntemete* - widząc, *cantantemete* - śpiewając - są one bardzo rzadko używane.

Imiestów czasu teraźniejszego może mieć - podobnie jak czasownik - dopełnienie:

Le film interessante totos - Film interesujący wszystkich.

Un persona negligente su travalio - Osoba zaniedbująca swą pracę.

Transversante le oceano - Przebywając ocean.

Dante a ille - Dając mu...

Porównaj także § 53, 4 d.

§ 59. IMIESŁÓW CZASU PRZESZŁEGO

Imiestów czasu przeszłego tworzy się przez zamianę końcówki bezokolicznika: -ar na -ate, -er i -ir na -ite.

Crear - create, vider - vidite, sortir - sortite.

Pewna grupa czasowników, która posiada tzw. temat oboczny /podawany w słownikach/ może tworzyć oboczną formę imiestowu czasu przeszłego przez dodanie -e do tematu obocznego /supino/

Docer - uczyć; temat podstawowy / temat czasu teraźniejszego/ - *doc*
temat czasu przeszłego regularny - *docit*-; temat czasu przeszłego nieregularny
/oboczny/ - *doct*-.

Stąd dwie możliwości: *docite* - uczony, nauczony; *docte* - uczony, nauczony.

A więc regułę na tworzenie imiesłowu czasu przeszłego można uogólnić:
należy dodać -e do tematu czasu przeszłego. Por. § 52.

Jeżeli czasownik był przechodni, to jego imiesłów czasu przeszłego
tłumaczy się polskim imiesłowem biernym przymiotnikowym:

Cantar - śpiewać; *cantate* - śpiewany, śpiewana, śpiewane, śpiewane.

Absorber - absorbować; *absorbite* = *absorpte* - /za/absorbowany, -a, -e.

Jeżeli czasownik był nieprzechodni, to imiesłów czasu przeszłego jest
przetłumaczalny na polski jedynie w sposób opisowy:

Venir - przyjść; *venite* - ten, który przyszedł; ta, która przyszła; ci, którzy
przyszli... itd.

Passar - minąć, przejść; *passate* - ten, który przeszedł; ta, która przeszła...

W interlinguie, jak już mówiono, nie ma w zasadzie rozróżnienia formy
dokonanej od niedokonanej. Np.:

Finir - kończyć, skończyć, dokończyć, zakończyć, wykończyć...

Finite - kończony, skończony, dokańczany, dokończony...

W razie istotnej potrzeby używa się przedrostka per-, który oznacza
całkowite wykonanie czynności aż do końca. Np.:

Leger - czytać; *legite* - czytany, przeczytany, -a, -e; *perlegite* - /całkowicie/
przeczytany.

Finir - kończyć; *finite* - kończony, Skończony; *perfinite* - skończony
/zupełnie/.

Nie należy jednak nadużywać tej możliwości, do czego Słowianie mają
szczególne inklinacje. Sam kontekst wystarcza przeważnie do zrozumienia, czy
chodzi o czynność wykonaną do końca, czy też nie.

Użycie imiesłowu czasu przeszłego nie sprawia na ogół trudności.

Najważniejsze przypadki:

1. Imiesłów czasu przeszłego jako przymiotnik.

Io es fatigate - Jestem zmęczony.

Impellite per le vento, le pluvia entra in le aperite fenestras - Napędzony przez wiatr deszcz wpada w otwarte okna.

2. Rzeczownik tworzy się z imiesłowu czasu przeszłego przez zamianę -e na -o /rodzaj męski/ lub -a /żeński/. Rzeczownik ten oznacza kogoś, kto poddawany jest działaniu, kto jest odbiorcą czynności.

Inviar - wys/y/łać; *inviate* - wysłany; *inviato* - posłaniec, poseł; *inviaata* - wystanniczka, posłanka.

Accusar - oskarżać; *accusato* - oskarżony; *accusata* - oskarżona.

3. Imiesłów czasu przeszłego jako równoważnik zdania pobocznego /por. § 24 i znajdź analogie/.

a. Zdania przyczynowe i czasowe:

Le hora de dormir arrivate, le infantes iva al lecto - Jako że nadeszła godzina snu dzieci poszły do łóżka /albo: ponieważ nadeszła godzina snu...; gdy nadeszła godzina snu.../.

Paulo sortite, io prendeva congedo del hospites - Gdy wyszedł Paweł, pożegnałem się z gospodarzami /albo: po wyjściu Pawła.../.

Le urbe conquirite, on signava le tractato - Gdy miasto zostało zdobyte /albo: po zdobyciu miasta/ podpisano traktat.

Przed imiesłowem można niekiedy używać "essente" - będąc:

Su servicio essente finite, ille reveniva a Cracovia - Gdy jego służba się skończyła /albo: jako że jego służba się skończyła.../, on wrócił do Krakowa.

b. Zdania warunkowe:

Le amor supprime, le vita esserea sin charme - Gdyby usunąć miłość, życie nie miałyby uroku.

Iste error evitate, le accidente non occurrera - Jeżeli uniknie się tego błędu, wypadek nie zdarzy się w przyszłości/.

Iste error evitate, le accidente non occurrerea - Jeżeli uniknąć tego błędu, wypadek nie zdarzy się teraz/.

Iste error evitate, le accidente non haberea occurite - Gdy by uniknięto tego błędu, wypadek nie zdarzyłby się w przeszłości/.

Zauważmy, że zmiana czasu orzeczenia na przeszły zmienia sens zdania:

Iste error evitate, le accidente non occurreva - Jako że uniknięto błędu wypadek nie zdarzył się.

Podobnie w czasie teraźniejszym:

Iste error evitate, le accidente non occorre - Jako że uniknięto błędu, wypadek nie zdarza się /nie zachodzi/.

c. Zdania opisujące okoliczności towarzyszące:

Omne cosas considerate, isto me pare false - Po rozważeniu wszystkich rzeczy wydaje mi się to fałszywe.

Iste error evitate, le accidentes non occorre - Jako że uniknięto tego błędu, wypadki nie zachodzą.

Ille promenava, su jaco retirata - Spacerował ze zdjętą marynarką.

Su spada tirata, ille precipitava in le cocina - Z wyciągniętą szpadą rzucił się do kuchni.

Zauważmy, że w równoważnikach zdań imiestów -ate, -ite wyraża istotnie ideę przeszłości w stosunku do orzeczenia.

d. W pewnych przypadkach imiestów czasu przeszłego może być nawet tłumaczony przy pomocy imiestowu przysłówkowego uprzedniego:

Melio trainate, Simone haberea ganiata le prime precio - Lepiej przygotowawszy się, Simone zdobyłaby pierwszą nagrodę.

Le raconto finite, le amita se addormiva - Skończywszy opowiadanie ciotka zasnęła.

Venite a mi domo, ille conduceva ben - Przyszedłszy do me go domu zachowywał się dobrze. /*venir* - czasownik nieprzechodni/

A pena sortite, illas comenciava critar - Zaledwie wyszedłszy zaczęły krzyczeć. /*sortir* - czasownik nieprzechodni/

W wyżej podanych przypadkach czasowniki, od których utworzono imiesłowcy, są nieprzechodnie, a orzeczenie stoi w czasie przeszłym. Gdy zmienia się czas użyty w orzeczeniu, zmienia się sens zdania:

Arrivate a Varsovia, io visitava Petro - Przybywszy do Warszawy odwiedziłem Piotra.

Arrivate a Varsovia, io visita Petro - Gdy przybywam do Warszawy, odwiedzam Piotra; przybywszy do Warszawy, odwiedzam Piotra.

Arrivate a Varsovia, io visitarea Petro - Gdybym przybył do Warszawy, odwiedziłbym Piotra; przybywszy do Warszawy odwiedziłbym Piotra.

Arrivate a Varsovia, is visitara Petro - Przybywszy do Warszawy odwiedzę Piotra; gdy przybędę do Warszawy, odwiedzę Piotra.

Arrivate a Varsovia, io haberea visitate Petro - Gdybym przybył do Warszawy, byłby mi odwiedził Piotra /ale nie odwiedziłem/.

e. Ponadto imiesłowców czasu przeszłego używa się w czasach złożonych /przeszły złożony, zaprzeszły, przyszły złożony; tryb warunkowy czasu przeszłego/, w stronie biernej itp. /zob. niżej/.

§ 60. CZAS PRZESZŁY ZŁOŻONY

Czas przeszły złożony tworzy się przez użycie "ha" /czas terażniejszy od od *haber* - mieć/ i imiesłowcu czasu przeszłego danego czasownika:

Crear - tworzyć; *io ha create* - /s/tworzyłem, *tu ha create* - /s/tworzyłem...

Vider - widzieć; *illa ha vidite* - ora widziała, ona zobaczyła...

Sortir - wychodzić; *vos ha sortite* - wyszliście... itp.

W przypadku czasowników nieprzechodnich - zwłaszcza zaś oznaczających ruch, przemieszczanie się itp., można zamiast "ha" używać "es" /dla obu liczb/ lub "son" /dla liczby mnogiej/.

Io ha venite - przyszedłem = *io es venite*.

Nos ha sortite - wyszliśmy = *nos es sortite* = *nos son sortite*.

Czas przeszły złożony odpowiada angielskiemu Present Perfect, francuskiemu Passé Composé, włoskiemu Passato Prossimo, hiszpańskiemu Preterito Perfecto, niemieckiemu Perfekt. Niekiedy używa się go synonimicznie z czasem przeszłym, w zasadzie jednak obowiązują pewne zasady. Czasu przeszłego złożonego używa się:

1. Dla zaznaczenia, że opisywane wydarzenia i czynności, które zaszły w przeszłości, swymi następstwami i swym oddziaływaniem sięgają teraźniejszości:

Io ha terminate mi travaglio e io pote jam sortir - Skończyłem swą pracę i już mogę wyjść.

Iste puero ha legite multo - Ten chłopiec wiele czytał.

Le carriera de Andreas es rumpite: ille ha perdit le vista - Kariera Andrzeja jest złamana: stracił wzrok.

Ha vos comprendite? Czy pan zrozumiał?

Hodie ha arrivate un traino con le soldatos - Dziś nadszedł pociąg z żołnierzami.

2. Dla zaznaczenia, że dane zdarzenie rozpatrujemy bez perspektywy czasowej, z punktu widzenia współczesności:

Le Grecia antique ha devenite le maestro de nostre civilisation - Starożytna Grecja stała się nauczycielką naszej cywilizacji.

Cesar ha conquirete Gallia in 51 a.C. - Cezar podbił Galię w 51 roku p.n.e.

3. Jeżeli okres czasu /dzień, tydzień, miesiąc.../, w którym zaszło zdarzenie jeszcze się nie skończył:

Hodie io non ha mangiate mi dinar - Dziś nie jadłem obiadu.

Iste anno nos ha visitate Roma - W tym roku odwiedziliśmy Rzym.

4. Gdy czynność została zakończona, wykonana do końca.

Ille jam ha facite su deberes - On już wykonał swe powinności.

Nie należy jednak wysnuwać wniosków, że czas przeszły złożony oznacza zawsze czynność dokonaną. Decyduje kontekst, często zresztą istnieje więcej niż jeden sposób przekładu:

Ha tu dinare? Czy jadłeś obiad? Czy zjadłeś obiad?

Io ha legite de 4 a 6 horas - Czytałem od czwartej do szóstej.

Io ha legite iste jornal - Czytałem tę gazetę i przeczytałem tę gazetę.

Natomiast obecność takich słów, jak: *jam* - już, *justo nunc* - tuż przed chwilą itp. na ogół oznacza dokonanie czynności.

Io jam ha legite iste libro - Przeczytałem już tę książkę /albo, mimo wszystko: czytałem już tę książkę, ale nie skończyłem/.

§ 61. CZAS ZAPRZESZŁY

Czas zaprzeszły tworzy się przy użyciu "haveva" i imiestowu czasu przeszłego.

Leger - czytać; *ille haveva legite* - on czytał był.

Tentar - próbować; *nos haveva tentate* - próbowaliśmy byli.

Dla czasowników oznaczających ruch, przemieszczenie, zamiast "haveva" można używać "esseva" = "era" /czas przeszły od *esser* - być/.

1. Czas zaprzeszły wyraża czynność, która zaszła przed inną czynnością przeszłą, choćby była ona domyślna i nie wyrażona wprost:

Io haveva terminate mi lectiones quando mi amico veniva - Skończyłem /już przedtem/ swe lekcje, gdy przyszedł mój przyjaciel.

Le dominica passate nos visitava le village ubi nos haveva habitate - Zeszedł niedzieli odwiedziliśmy wioskę, gdzie mieszkaliśmy /uprzednio/.

Io haveva dicite isto! Ja to /już wcześniej/ mówiłem!

Io haveva captite tres piscas heri ante meridie - złapałem trzy ryby wczoraj przed południem /czynność dokonano przed określonym punktem czasowym/.

Jeżeli kolejne czynności następują szybko po sobie, używa się czasu przeszłego prostego:

Io iva rapidamente usque io me calefaceva - Szedłem szybko aż się rozgrzałem.

2. Czas zaprzeszy stосуje się w mowie zależnej:

Ille diceva que ille haveva scribite alcun litteras - On powiedział, że napisał kilka listów.

3. Czas zaprzeszy stосуje się do wyrażenia nierealnego warunku lub przypuszczenia /zob. też poniżej okresy warunkowe, § 88/

Si tu haveva venite plus tosto, tu haberea vidite senioreta Brown - Gdybyś przyszedł wcześniej, ujrzałbyś pannę Brown /ale nie przyszedłeś/.

Ille describeva le scena si vividemente como si ille haveva essite ibi - Opisywał scenę tak żywo, jak gdyby był tam /przedtem/.

§ 62. CZAS PRZYSZŁY ZŁOŻONY

Formę czasu przyszłego złożonego tworzy się przy użyciu "habera" i imiesłowu czasu przeszłego danego czasownika.

Star - stać; *io habera state* - będę stał, stanę; *nos habera state* - będziemy stali... itp.

Esser - być; *io habera essite* - będę;

Partir - wyjechać; *io habera partite* - wyjadę.

Najważniejsze przypadki użycia czasu przyszłego złożonego:

1. Dla oznaczenia, że czynność zostanie dokonana w przyszłości wcześniej niż inna, lub przed określonym punktem czasu:

Ille partira quando ille habera sapite toto - On wyjedzie, gdy dowie się wszystkiego /uprzednio/.

Io habera legite iste libro ante prestar io - Przeczytam tę książkę zanim ją pożyczę /przed pożyczaniem jej/.

2. Dla oznaczenia czynności przyszłej dokonanej:

Io habera finite mi travalio a 8 horas - Skończę moją pracę o ósmej.

Io habera finite mi travalio in tres dies - Skończę moją pracę w ciągu trzech dni.

3. Dla wyrażenia przypuszczenia lub możliwości:

Vos habera audite, io spera, que Anna va maritar se - Usłyszycie, mam nadzieję, że Anna ma zamiar wyjść za mąż.

§ 63. TRYB WARUNKOWY CZASU PRZESZŁEGO

Tryb warunkowy czasu przeszłego tworzy się przez użycie "haberea" i imiestowu czasu przeszłego:

finir - kończyć; *io haberea finite* - /s/kończyłbym był /w przeszłości/; *illes haberea finite* - oni skończyliby byli.

Najważniejsze przypadki użycia:

1. Dla wyrażenia przypuszczenia lub warunku odniesionego do przeszłości:

Io haberea comprate iste machina si io habeva habite le moneta - Kupiłbym był tę maszynę, gdybym miał pieniądze /lecz nie kupiłem/.

Si tu habeva questionate, io haberea adjuvate te - Gdybyś był zapytał, pomógłbym ci / ale nie zapytałeś/.

2. Dla przedstawiania niepewnych faktów z przeszłości, zapytań o niepewne rzeczy przeszłe, o fakty przypuszczalne, lecz nie sprawdzone:

Illa haberea cambiate su decision - Ona /jakoby, rzekomo/ zmieniła swą decyzję.

Sr. Y haberea acceptate iste mission - Pan Y /podobno/ przyjął tę misję.

§ 64. BEZOKOLICZNIK CZASU PRZESZŁEGO

Bezokolicznik czasu przeszłego tworzy się przy pomocy "haber" i imiestowu czasu przeszłego:

Crear - tworzyć; *haber create* - tworzyć, stworzyć /w przeszłości/; *Finir* - kończyć; *haber finite* - /s/kończyć w przeszłości/.

Bezokolicznik ten wyraża czynność uprzednią, w stosunku do orzeczenia:

Io es contente de participar al reunion - Jestem zadowolony, że biorą udział w zebraniu.

Io es contente de haber partipate al reunion - Jestem zadowolony, że wziętem udział w zebraniu; porównajmy z poprzednim zdaniem!

Nos sortira sin haber passate le examines - Wyjdziemy bez zdawania egzaminów.

Io credeva haber incontrate tu sposa - Myślałem, że spotkałem byłem twoją żonę.

Bezokolicznik czasu przeszłego stosuje się zupełnie analogicznie do bezokolicznika czasu teraźniejszego: jako orzeczenie, rzeczownik odstępny, może występować z przymkami itd. Reguły są takie same, jak w § 53 - z tym, że rzeczą różniącą obydwaj bezokoliczniki jest ich wartość czasowa.

Io regretta de partir - żałuję, że wyjeżdżam /żałuję wyjeżdżać/.

Io regretta de haber partite - Żałuję, że wyjechałem.

Io regrettara de haber partite - Będę żałował, że wyjechałem.

Io regrettava de haber partite - Żałowałem, że wyjechałem /przedtem/.

Bezokolicznik czasu przeszłego może oznaczać także dokonanie czynności:

Io volerea haber finite toto isto - Chciałbym już skończyć /mieć skończone/ wszystko to.

Io vide Petro haber mangiate le caseo - Widzę, że Piotr /już/ zjadł ser /konstrukcja § 53, 3 a/.

Petro sortiva non sin haber mangiate - tote le caseo - Piotr wyszedł, zjadłszy /jednak przedtem/ cały ser.

Anna crita sin haber pensate un poco - Anna krzyczy nie pomyślawszy /nawet/ trochę.

Illes habevea regardate le automobile ante haber pagate - Oni obejrzeni samochód zanim zań zapłacili.

§ 65. IMIESŁÓW ZŁOŻONY HABENTE...-TE

Imiesłów utworzony przy pomocy "habente" i imiesłowu czasu przeszłego tłumaczy się na polski następująco:

Vider - widzieć; *habente vidite* - ten /ta, to, ci, te/ który widział; zobaczywszy;

Visitar - odwiedzać; *habente visitate* - ten, który odwiedził; odwiedziwszy.

Odpowiedniki polskich imiesłówów przysłówkowych na -wszy, -wszy można też oddawać konstrukcjami: sin haber + imiesłów cz. przeszł., post haber + imiesłów czasu przeszłego, non sin haber + imiesłów czasu przeszłego /por. § 64/.

Post haber finite - skończywszy, po skończeniu.

Sin haber finite - nie skończywszy.

Non sin haber firite - skończywszy jednak.

W wypadku czasowników oznaczających ruch, przemieszczenie, używa się wprost samego imiesłowu czasu przeszłego lub "essente" z tym imiesłowem:

Venite, io videva multe obras de arte - Przyszedszy, zobaczyłem wiele dzieł sztuki; = *essente venite, io videva...* = *post esser venite...*

Ale częściej używa się konstrukcji z haber, habente:

Habente venite... = *post haber venite...*

Zasady używania tego imiesłowu są podobne do zasad z § 58.

Le homine habente finite su travalio va a casa = *Le homine qui finiva su travalio va a casa* - Człowiek, który skończył swą pracę, idzie do domu.

Le pluvia habente cessate, nos poteva continuar le promenada - Jako że deszcz przestał padać, mogliśmy kontynuować przechadzkę.

Nemo habente dicite plus, le precio esseva adjudicate a me - Jako że nikt nic nie powiedział, nagrodę przysądzono mnie.

Io videva le casa habente /albo: essente/ ardite - Widziałem dom, który spłonął.

§ 66. INNE KONSTRUKCJE CZASOWNIKOWE

1. Czas przyszły "bezpośredni" tworzy się przy pomocy słowa "va" /od *vader* - iść/ i bezokolicznika.

Io va finir - będę kończył, skończę; mam zamiar kończyć.

Ille va aperir le fenestra - on otworzy okno; on ma zamiar otworzyć okno.

Dla osób w liczbie mnogiej można także stosować "van", a dla pierwszej osoby liczby mnogiej także "vamos":

Nos va dormir = *nos van dormir* = *nos vamos dormir* - będziemy spać; idziemy spać.

Illes va dormir = *illes van dormir* - oni będą spać; oni idą spać.

Van jest stosowane bardzo rzadko, vamos - nieco częściej, ale najczęściej używa się va.

Bardzo często czas ten jest synonimiczny z czasem przyszłym prostym - ale najczęściej używa się go, gdy:

a. Czynność nastąpi niedługo:

Il va pluver - Będzie padało.

Tu va saper lo - Dowiesz się tego.

b. Czynność jest subiektywnie bliska:

Sra. M va devenir mi sposa - Pani M będzie moją żoną.

Isto va durar solamente duo annos - To potrwa tylko dwa lata.

c. Czynność zdarzy się raczej na pewno, nieuchronnie:

Tu va esser malade si tu mangia iste fructos - Będziesz chory, jeśli zjesz te owoce.

Na ogół nie używa się tego czasu, gdy czynność zamierzona jest niepewna, czymś uwarunkowana, lub leży w dalekiej przyszłości:

Si il pluve, nos restara a domo - Jeżeli będzie padać, zostaniemy w domu.

Nos partira pro Paris le anno sequente - W przyszłym roku wyjedziemy do Paryża.

Uwaga: wyżej opisanego czasu przyszłego można używać w zdaniach pobocznych dla zaznaczenia, że czynność miała być dokonana po czynności opisanej w zdaniu głównym. Wówczas słówko "va" /czas terażniejszy od vader-iść/ zmienia się na "vadeva" - w czasie przeszłym, lub na "vadera" - w czasie przyszłym. Nie są to konstrukcje często używane, ale możliwe:

Io diceva que io vadeva sortir - Powiedziałem, że wyjdę.

Io vadeva sortir quando tu entrava - /właśnie/ miałem /zamiar/ wyjść, kiedy wszedłeś.

Io le dicera que io vadera sortir - Powiem mu, że wyjdę.

Quando tu venira io vadera sortir - Kiedy przyjdiesz, będę /właśnie/ miał zamiar wyjść.

Jak więc widać, często czas przyszły *va* + bezokolicznik tłumaczy się "ma zamiar".

d. Czasami czasu przyszłego "bezpośredniego" używa się zamiast czasu przyszłego złożonego:

Seniora, ille va dar vos un medicamento que vos calmara - Proszę pani, on da pani lekarstwo, które panią uspokoi.

Io va sortir post le dinar e io prendera un traino - Wyjdę po obiedzie i wsiądę do pociągu.

2. Czas przyszły z *vol* + bezokolicznik

Vol jest skróconą formą czasu teraźniejszego od "*voler*" - chcieć.

Io vol cantar - Będę śpiewał /w domyśle: bo chcę, bo takie jest moje życzenie/

Jak widać, użycie tego czasu oznacza, że dana czynność jest wykonywana z własnej woli i chęci. Jest on bardzo rzadko stosowany.

3. Czas "progresywny"

Czas "progresywny" tworzy się przez użycie czasownika "vader" w odpowiedniej formie oraz imiesłowu czasu teraźniejszego

Va - czas teraźniejszy od *vader*;

Le climate de Alasca va deveniente plus benigne - Klimat Alaski staje się coraz łagodniejszy /stale łagodnieje/.

Vadeva - czas przeszły od *vader*;

Le situation vadeva pejorante - Sytuacja stele się pogarszała /robiła się coraz gorsza/.

Vadera - czas przyszły od *vader*

Le satellita vadera retirante se - Satelita będzie się /stale/ oddalał.

Czasu tego używa się na oznaczenie czynności trwałej lub wielokrotnej; na oznaczenie, że stan intensyfikuje się stopniowo.

Zamiast *vader* używa się także, rzadziej, star - stać lub venir - przychodzić.

4. Czas przeszły "bezpośredni"

Formę czasu przeszłego "bezpośredniego" tworzy się przy pomocy veni de i bezokolicznika:

Ille veni de mangiar - On /przed chwilą/ zjadł; on dopiero co zjadł.

Veni de parer un nove libro - Ukazała się /właśnie, niedawno/ nowa książka.

Jak widać, czas ten oznacza, że czynność została dokonana niedawno lub nawet przed chwilą.

Istnieje możliwość stosowania tej konstrukcji także w odniesieniu do przeszłości / veniva de.../:

Ille comenciava parlar del excursion que ille veniva de participar - Zaczął opowiadać o wycieczce, w której /niedawno/ wziął był udział.

Jak widać, czas *veniva de* + bezokolicznik oznacza czynność wykonaną niedługo przed inną czynnością przeszłą.

5. Tryb warunkowy z velle

Io finirea = io velle finir;

Io haberea finite = io velle haber finite; *Ille haberea create = ille velle haber create*.

Obie formy są synonimiczne.

6. Czas przyszły *va haber* + imiesłów czasu przeszłego

Io habera finite = io va haber finite; *Nos habera cantate = nos va haber cantate*.

Obie formy są niemal synonimiczne. Różnice są niemal nieuchwytnie; być może forma z użyciem "*va haber*" wskazuje na bardziej rychłe wykonanie czynności.

7. Czas przeszły "odległy"

Wg opinii d-ra Godego, głównego twórcy interlinguy, w języku tym możliwe jest wprowadzenie jeszcze jednego czasu przeszłego prostego - odpowiadającego francuskiemu *Passé Simple*, włoskiemu *Passato Remoto* lub hiszpańskiemu *Pretérito Indefinido*. Byłby on równy imiesłowowi czasu przeszłego bez końcowego -e: *cantar - cantat*, *creder - credit*, *finir - finit*, z akcentem na ostatniej sylabie. Byłby to czas używany wyłącznie w języku pisany, w mowie w zasadzie nie stosowany.

a. Dla oznaczenia czynności jednorazowej, całkowicie dokonanej, krótkotrwałej:

Illes se maritat - Oni się pobrali.

Illa cantat pro su amicos - Ona zaśpiewała dla swych przyjaciół.

Io claudit le fenestra - Zamknąłem okno.

b. Dla oznaczenia, że na zdarzenie patrzymy z perspektywy historycznej, nie interesują nas jego związki z terażniejszością:

Alexandro le Grande ascendit sur le throno in 336. Ille vincit Dario, acquirat Tyr, Sidon, Egipto, e fundat Alexandria. - Aleksander Wielki wstąpił na tron w roku 336. Zwyciężył Dariusza, zdobył Tyr, Sydon, Egipt, oraz założył Aleksandrię.

Le Secunde Guerra Mundial comenciat in 1939 - Druga Wojna Światowa rozpoczęła się w roku 1939.

c. Dla zaznaczenia, że zdarzenie zaszło w okresie czasu, który już minął; dla podkreślenia, że mówi się o rzeczach minionych bezpowrotnie; dla zachowania dystansu i obiektywizmu względem wydarzeń, z pozycji niemal historyka notującego fakty.

W praktyce czas ten nie jest wykorzystywany i zastępuje się go czasem przeszłym prostym lub złożonym.

§ 67. TRYB ROZKAZUJĄCY

Jedynie czasownik esser - być posiada odrębną formę trybu rozkazującego: sia.

Sia - bądź, bądźcie! /*Que/ ille sia* - niech on będzie!

/*Que/ nos sia* - bądźmy! /*Que/ illas sia* - niech one będą!

Le juvene maritos sia felice! Niech młodzi małżonkowie będą szczęśliwi!

Sia używane jest zresztą także w sensie polskiego spójnika bądź to:

Io ama flores, sia in le campo, sia in le jardin - Lubię kwiaty, bądź /to/ na polu, bądź /to/ w ogrodzie.

Wszystkie inne czasowniki posiadają formę trybu rozkazującego równą czasowi teraźniejszemu, ewentualnie stosuje się specjalne konstrukcje:

a. Dla drugiej osoby liczby pojedynczej opuszcza się zaimek osobowy; to samo tyczy drugiej osoby liczby mnogiej:

Veni hic - Chodź tutaj; chodźcie tutaj.

Non fuma tanto - Nie pal/cie/ tyle.

b. Dla pierwszej osoby liczby mnogiej używa się que, vamos, lassa:

Que nos parti de hic! Wyjedźmy stąd!

Vamos partir de hic! Wyjedźmy stąd!

Lassa nos revenir! Wracajmy!

c. Dla innych osób używa się que lub lassa:

Que ille se sede = Lassa le seder se - Niech on usiądzie.

Que illas reveni = Lassa las revenir - Niech one wrócą.

Należy zauważyć, że po que używa się zaimka osobowego w formie podmiotu i czasownika w formie czasu teraźniejszego, natomiast po lassa zaimek stoi w dopełnieniu, a czasownik w bezokoliczniku.

Dla wzmocnienia rozkazu używa się czasami zaimków osobowych także w drugiej osobie:

Face tu lo que io commanda! Rób, co każę!

Tu veni hic immediate! Chodź tu zaraz!

Dla innych osób stawia się zaimek osobowy po czasowniku:

Parti nos de hic! Wyjedźmy stąd!

Veni ille! Niech on przyjdzie!

Dla złagodzenia rozkazów i wyrażenia ich w formie prośby stosuje się zwroty grzecznościowe: per favor, si il vos place /z czasem teraźniejszym/, vole ben, place /z bezokolicznikiem/, io preca, io pete /z bezokolicznikiem lub czasem teraźniejszym/.

Entra, per favor! = *Entra, si il vos place!* - Proszę wejść!

Vole ben entrar! = *Place entrar!* - Proszę wejść!

Entra, io pete = *Entra, io preca* - Wejść/cie, proszę.

Io preca entrar = *Io pete entrar* - Proszę wejść.

Omnes se sede, per favor - Proszę, niech wszyscy usiądą.

Que ille vole ben entrar - Niech on zechce wejść.

Zakres zastosowań trybu rozkazującego jest podobny, jak w języku polskim. Może on więc wyrażać rozkaz, nakaz, zakaz, prośbę, życzenie, radę itp.

Należy zwrócić uwagę, że w podobnej roli występuje niekiedy bezokolicznik /por. § 53, 2/ oraz czas przyszły /§ 56, a/.

§ 68. TRYB ŁĄCZĄCY

Interlingua nie posiada odrębnych form dla tzw. trybu łączącego, który występuje w językach romańskich, angielskim i niemieckim. Zastosowanie tego nieznanego w języku polskim trybu wyjaśni się na przykładach:

a. Wyrażanie życzenia, sugestii, prośby, rozkazu itp.:

Io vole que ille veni - Chcę, żeby on przyszedł.

Illa volerea que io veni - Ona chciałaby, żebym przyszedł.

Le giudice ordinava que le camera sia appurate - Sędzia rozkazał, żeby pokój został oczyszczony.

Io recomenda que tu non attende - Zalecam ci, abyś nie czekał.

Le matre consentiva que Petro resta ibi - Matka zgodziła się, aby Piotr tam pozostał.

Nos prefere que vos non lo face - Wolimy, abyście tego nie robili.

Jak widać, w tzw. zdaniach życzeniowych, w których występują czasowniki oznaczające chęć, życzenie, rozkaz, prośbę, zakaz, pozwolenie, sugestię, używa się konstrukcji que + czas terażniejszy wyjątkiem jest sia/. O zdania życzeniowe pytamy: co? czego? Orzeczeniem zdania głównego może być np.: voler - chcieć, desirar - życzyć sobie, pragnąć, commandar - rozkazać, permitter - pozwolić, preferer - woleć, consentir - zgodzić się... proponer - proponować...

Io interdice que tu parla con mi filia - Zabraniam ci /co? czego?/ być rozmawiał z moją córką.

Ille vole que tu sia plus gentil - On chce /co? czego? / abyś był grzeczniejszy.

Użycie czasu terażniejszego w roli trybu łączącego oznacza, że spełnienie życzenia jest w zasadzie możliwe /teraz lub w przyszłości/.

b. Wyrażanie nierealnych lub mało prawdopodobnych życzeń:

Io volerea que io haveva un million de dollares - Chciałbym, żebym miał milion dolarów /teraz/.

Io volerea que io esseva a domo - Chciałbym, żebym był w domu /teraz/.

Ille voleva que tu esseva con ille - On chciał, żebyś z nim był /wtedy/.

Io volerea que io habeva habite cent dollares - Chciałbym, żebym miał sto dolarów /przedtem; wczoraj; w owym czasie/.

Io voleva que io habeva habite cent dollares - Chciałem, żebym miał /przedtem/ sto dolarów.

Jak widać, użycie czasu przeszłego wskazuje na małe prawdopodobieństwo spełnienia się życzenia równocześnie z wolą mówiącego.

Użycie czasu zaprzeszłego wskazuje na to, że życzenie mówiącego dotyczyło jakiejś chwili czasowej z przeszłości /i oczywiście jest nierealne/.

Często formę czasu przeszłego stosuje się po wyrażeniach typu: alcuno volerea - ktoś chciałby; suppone/que/- przypuśćmy, że /dosłownie: przypuście, że/; il es grande tempore - najwyższy czas...

Il es grande tempore que nos reveniva a domo - Najwyższy czas, żebyśmy powrócili do domu.

Niekiedy, dla wyrażenia nie tyle małego prawdopodobieństwa zdarzenia, ile dla zaznaczenia, że mówiący nie bardzo wierzy w jego zaistnienie, używa się trybu warunkowego:

Io volerea que tu incontrarea Adam - Chciałbym, żebyś spotkał Adama /ale nie wydaje mi się to bardzo prawdopodobne w najbliższym czasie/.

Isto es nostre desiro que ille facerea lo que ille vole - Jest naszym życzeniem, aby on robił, co chce.

c. Zdania celowe wyrażają cel przedsięwzięcia jakiejś czynności. Używana konstrukcją jest tu a fin que lub pro que. O zdania celowe pytamy: po co? na co? w jakim celu?

Alicun homines vive a fin que illes mangia - Niektórzy ludzie żyją po to, aby jedli /po co żyją?/.

Ille interveniva a fin que isto sia impedito - On interweniował, aby temu przeszkodzić /dosłownie: aby to zostało powstrzymane/.

Io parla lentamente pro que tu pote comprender me - Mówię wolno, abys mógł mnie zrozumieć.

Z reguły używa się czasów w następujący sposób:

Ille travalia	{ a fin que pro que	{ su marita habera belle robas su marita pote haber belle robas su marita habe belle robas
Ille travaliara	{ a fin que pro que	{ su marita habera belle robas su marita pote haber belle robas su marita habe belle robas
Ille travaliava	{ a fin que pro que	{ su marita haberea belle robas su marita poteva haber belle robas su marita haveva belle robas

On pracuje /pracował, będzie pracował/ aby jego małżonka miała /mogła mieć/
piękne suknie.

d. Inne zdania z trybem łączącym:

Que ille serea felice! oby/on/ był szczęśliwy! /serea - esserea/

Que tu esserea prudente! Obyś był rozsądny!

Que nos revenirea a domo! Ojśmy wrócili do domu!

Que tu haberea essite prudente! Obyś był /wtedy/ rozsądny! żebyś był /wtedy/ rozsądny!

Que nos haberea revenite a domo! żebyśmy wrócili byli /wtedy/ do domu!

Użycie trybu warunkowego oznacza, że życzenie nie zależy od mówiącego. Użycie trybu warunkowego czasu przeszłego oznacza, że życzenie dotyczyło konkretnej sytuacji w przeszłości /i wówczas nie było tak, jak tego sobie życzyliśmy/.

Uwaga: w wielu przypadkach tryb łączący daje się zastąpić bezokolicznikiem, np.:

Io ordinava que ille veni - Kazałem, aby on przyszedł.

Io ordinava a ille de venir - Kazałem jemu przyjść.

Io permitte que tu parla - Pozwalam ci, abyś mówił.

Io permitte a ille de parlar - Pozwalam mu mówić.

Io volerea que io esseva a domo - Chciałbym, żebym był w domu.

Io volerea esser a domo - Chciałbym być w domu.

Io voleva que io habeva habite cento dollares - Chciałbym, żebym miał /wtedy/ sto dolarów.

Io voleva haber habite cento dollares - Chciałbym mieć /wtedy/ sto dolarów.

Il es grande tempore que nos lo finiva - Jest najwyższy czas, abyśmy to skończyli.

Il es grande tempore de finir lo - Jest najwyższy czas aby to skończyć.

Iste homines vive a fin que illes mangia - ci ludzie żyją po to, by jedli.

Iste homines vive pro mangiar = iste homines vive a fin de mangiar - Ci ludzie żyją aby jeść.

§ 69. STRONA BIERNA

Czasowniki przechodnie posiadają w interlinguie stronę bierną, tworzoną podobnie jak w języku polskim, tzn. przez użycie czasownika pomocniczego esser w odpowiedniej formie i imiesłowie czasu przeszłego danego czasownika. Np.:

examinar - egzaminować

esser examine - być egzaminowanym

essente examine - ten, kto jest egzaminowany; będąc egzaminowany

habente essite examine - ten, kto został przeegzaminowany; ten, kto był egzaminowany; zostawszy przeegzaminowanym

io es examine - jestem /prze/egzaminowany

io esseva examine - byłem /prze/egzaminowany

io essera examine - będę egzaminowany

io esserea examine = io velle esser examine - byłbym egzaminowany

io ha essite examine - zostałem przeegzaminowany

io habeva essite examine - byłem /prze/egzaminowany

io habera essite examine - zostanie /prze/egzaminowany

io va esser examine - będę /prze/egzaminowany

io haberea essite examine = io velle haber essite examine - byłbym /prze/egzaminowany

io veni de esser examine - jestem / zostałem przed chwilą, niedawno / przeegzaminowany

sia examine - bądź /prze/egzaminowany

que ille sia examine = ille sia examine - niech on będzie egzaminowany

Wykonawcę wskazuje przyimek per:

Io esseva examine per le professor X - Byłem egzaminowany przez profesora X.

Należy pamiętać, że nie wszystkie polskie czasowniki przechodnie są przechodnie w interlinguie i na odwrót. Na przykład:

Ille regratiava su amico - On podziękował swemu przyjacielowi

Su amico esseva regratiave per ille - Jego przyjaciel był dziękowany /?/ przez niego /zdanie właściwie nieprzetłumaczalne/.

Strona bierna nie jest często używana w interlinguie, gdyż nadaje stylowi pewną statyczność i ociążałość. O ile można, stosuje się chętniej inne konstrukcje, zawierające ideę bierności:

a. Użycie zaimka bezosobowego on, uno:

Le schola ha essite construite - Szkoła jest /została/ zbudowana.

On ha construite le schola - Zbudowano szkołę.

b. Użycie zaimka zwrotnego se:

Iste libros es vendite al magazin ABC - Te książki są sprzedawane w magazynie ABC.

Iste libros se vende al magazin ABC - Te książki sprzedają się /?/ w magazynie ABC. /= *On vende iste libros al magazin ABC* - Te książki sprzedaje się w magazynie ABC/.

Tal cappellos es vidite frequentemente - Takie kapelusze są widziane /widywane/ często.

Tal cappellos se vide frequentemente - Takie kapelusze widzi /widuje/ się często /= *On vide tal cappellos frequentemente*/

Konstrukcje z on stosuje się zwykle wtedy, gdy osoba sprawcy czynności nie jest znana, nie ma istotnego znaczenia, lub celowo przemilcza się ją.

Konstrukcje z se stosuje się zwykle dla opisanego faktu zwyczajowego, faktu, który się powtarza, albo faktu, który znajduje się w stanie jego wykonywania:

Le domo es construite - Dom jest budowany - albo - Dom jest zbudowany.

Le domo se construe - Dom jest budowany /jest jeszcze w budowie/.

Należy pamiętać, że konstrukcja z se może zastąpić stronę bierną jedynie w trzeciej osobie obu liczb i jej podmiotem winien być w zasadzie rzeczownik nieosobowy.

§ 70. STRONA ZWROTNA

Czasowniki zwrotne w języku polskim i w interlinguie nie pokrywają się.
Np.: *ridere* - śmiać się, jest zwrotny w języku polskim, nie w interlinguie; *sedere se* - usiąść, zasiadać - na odwrót, jest zwrotny w interlinguie a nie w polskim,

W interlinguie wyróżnia się:

- a. Czasowniki istotnie zwrotne, wyrażające, że podmiot wykonuje czynność nad samym sobą: *lavar se* - myć się, *essugar se* - wycierać się itp.
- b. Czasowniki zwrotne, w których zaimek zwrotny jest celownikiem /sobie/ a nie biernikiem /się, siebie/: *figurar se* - wyobrazić sobie, *permitter se* - pozwolić sobie.
- c. Czasowniki pozornie zwrotne: *promenar se* - spacerować, przechadzać się, *planger se* - skarżyć się. Czynność nie wraca do podmiotu.

Ponadto można wydzielić grupę tzw. czasowników wzajemnych: *adjuvar le un le altere* = *adjuvar unaltere* = *adjuvar reciprocamente* - pomagać sobie wzajemnie /o dwu osobach/; *adjuvar le unes le alteres* - pomagać sobie wzajemnie, jedni drugim /= *reciprocamente*/. Często można zresztą używać *se*: *adjuvar se* - pomagać sobie, pomagać sobie wzajemnie.

Przeciwnie niż w języku polskim, gdzie zaimek zwrotny służy dla wszystkich osób, zaimek *se* w interlinguie służy tylko dla osób trzecich /por.§ 34/.

§ 71. FACTITIVO

Strona "factitivo" jest w zasadzie nieznaną jako taka w języku polskim. Tworzy się ją przy pomocy czasownika *facer* - robić, czynić użytego w żądanym czasie i trybie oraz bezokolicznika danego czasownika.

Użycie factitivo oznacza, że podmiot nie wykonuje czynności, lecz powoduje jej wykonanie, nakazuje ją, skłania do wykonania tej czynności, zleca w jakiś sposób jej wykonanie itp.

a. Podmiot powoduje wykonanie czynności:

Illa faceva Petro venir a su casa - Ona skłoniła Piotra do przyścia do jej domu; ona sprowadziła Piotra do swego domu.

Io face le can mangiar - Karmię psa; nakłaniam psa do jedzenia; powoduje, że pies je.

Io lo face mangiar - Karmię go /psa, rodzaj nijaki/; nakłaniam go do jedzenia.

Face le doctor entrar = Face entrar le doctor - wpuść doktora; spowoduj, żeby doktor wszedł.

Non face me rider - Nie rozśmieszaj mnie. *Io facera le aqua bullir* - zagotuje wodę.

Ille me ha facite perder le traino - Przez niego spóźniłem się na pociąg; on spowodował, że spóźniłem się na pociąg.

b. Podmiot zleca wykonanie czynności:

Io faceva scriber le requesta - oddałem podanie do napisania; zrobiłem tak, by napisano podanie.

Ille facera suer su jaco - On odda marynarkę do szycia; on spowoduje, by uszyto mu marynarkę.

Porównajmy:

Petro face su fratre scriber le requesta - Piotr zleca swemu bratu napisać podanie /albo: każe mu pisać, skłania co do napisania...itp./

Petro face su fratre scriber - Piotr zleca swemu bratu pisać.

Petro face scriber le requesta - Piotr oddaje podanie do napisania.

Petro face scriber su fratre - Piotr zleca pisać swemu bratu.

Petro le face scriber lo - Piotr mu zleca napisać je.

Petro le face scriber - Piotr mu zleca pisać.

Petro face scriber lo - Piotr oddaje je do napisania.

Zob. też. § § 36 f, 53 c.

§ 72. ASPEKTY CZASOWNIKA W INTERLINGUIE

a. Odpowiedniki polskich czasowników dokonanych można tworzyć przy pomocy przedrostka per-: *permangiar* - zjeść, *perconstruer* - skonstruować, *perfinite* - całkowicie skończony. Nie należy jednak tej możliwości nadużywać, gdyż w 95% przypadków kontekst wystarcza do zrozumienia treści.

b. Odpowiedniki polskich form, oznaczających początek czynności oddaje się albo za pomocą *comenciar* = *initiar* - zaczynać, albo za pomocą specjalnych konstrukcji /zwykle za pomocą zaimka se/, których znajomość jest raczej kwestią leksykalną, niż gramatyczną. Jednakże i tu z reguły wystarcza użycie samego czasownika i zdanie się na kontekst.

Io sedeva - siedziałem; *io me sedeva* - usiadłem, zasiadłem /zamiast *se* używa się *me* w I osobie 1.p./.

Abonar - abonować; *abonar se a "Currero"* - zaabonować "Currero".

c. Krótkotrwałe lub mało intensywne wykonanie czynności zaznacza się przy pomocy un pauc = un poco - trochę, nieco.

Nos parlava - mówiliśmy, rozmawialiśmy. *Nos parlava un poco* - porozmawialiśmy. *lo vole leger un pauc* - Chcę /trochę/ poczytać.

Ilia vole dansar un pauc - Ona chce /trochę/ potańczyć.

d. Długotrwałość lub powtarzanie się czynności można zaznaczać przez dodawanie wyrażień: *sovente* - często, od czasu do czasu; *frequentemente* - często, *de tempore in tempore* - od czasu do czasu, *a vices* - niekiedy... itp.

Stosuje się też czasowniki: *soler* = *usar* - mieć zwyczaj.

Ille usava leger multe libros - On czytywał /miał zwyczaj czytać/ wiele książek.

lo frequentemente scribeva a mi matre - Często pisywałem do mej matki.

Ille sovente longemente sideva sur le scala - On często wysiadywał na schodach.

§ 73. CZASOWNIKI PRZECHODNIE I NIEPRZECHODNIE

W języku polskim czasownik przechodni jest to czasownik, który rządzi dopełnieniem bliższym, tzn. z reguły biernikami, rzadziej dopełniaczem. Czasownik przechodni może posiadać stronę bierną.

Matka myje dziecko /kogo? co myje? - biernik/

Matka nie myje dziecka /kogo? czego nie myje? - dopełniacz po zaprzeczonej orzeczeniu/.

Daj koniom siana /kogo? czego daj? - dopełniacz częściowy/.

W stronie biernej:

Dziecko jest myte przez matkę - Dziecko nie jest myte przez matkę - Niech siano będzie dane koniom /przez ciebie/.

W interlinguie czasowniki przechodnie rządzą zawsze biernikiem, przy czym często nie pokrywają się z polskimi czasownikami przechodnimi.

Io regratiava Petro - Podziękowałem Piotrowi /komu? celownik; w języku polskim dopełnienie dalsze; w interlinguie - biernik, dopełnienie bliższe/.

Czasowniki przechodnie rządzą w interlinguie zawsze dopełnieniami bez przyimków - a więc nie: *io regratiava a Petro* /celownik/. Niekiedy jednak czasownik może być i przechodni i nieprzechodni: - *Io dava le libro a Petro* - Dałem /kogo, co?/ książkę /komu, czemu?/ Piotrowi.

Io dava le libro a ille - Dałem mu książkę. *Io le dava le libro* - Dałem mu książkę.

W przykładzie ostatnim zaimek *ille* pełni rolę celownika /jako pierwsze *le*/, mimo to stoi bez przyimka *a*, który służy do tworzenia celownika. Jest to dopuszczalne tylko w przypadku zaimków osobowych i zwrotnych i tylko gdy stoją w przypadku dopełnienia przed czasownikiem.

Porównaj też §§ 36; 53 c, d, e; 68.

§ 74. CZASOWNIKI O FORMACH OBOCZNYCH

Nieliczne czasowniki, obok zupełnie "prawomocnych" form regularnych, utworzonych w myśl podawanych zasad, posiadają oboczne formy nieregularne /zwykle skrócone/. Oto ich wykaz:

Esser = ser - być. esse = es - czas teraźniejszy dla wszystkich osób obu liczb; częściej używane jest es.

son - dodatkowa forma oboczna czasu teraźniejszego dla wszystkich osób liczby mnogiej, dość często używana.

so - jestem; dodatkowa forma oboczna dla pierwszej osoby liczby pojedynczej.

somos - jesteśmy; dodatkowa forma dla pierwszej osoby liczby mnogiej.

esseva = era - czas przeszły dla wszystkich osób obu liczb.

essera = sera - czas przyszły dla wszystkich osób obu liczb.

esserea = serea - tryb warunkowy dla wszystkich osób obu liczb.

Haber = haver - mieć.

habe = ha - czas teraźniejszy dla wszystkich osób obu liczb.

Vader - iść, pójść, chodzić.

vade = va - czas teraźniejszy dla wszystkich osób obu liczb.

van - czas teraźniejszy dodatkowa forma/ dla osób liczby mnogiej.

vamos - dodatkowa forma czasu teraźniejszego dla pierwszej osoby liczby mnogiej: idziemy.

Voler - chcieć.

vole = vol - czas teraźniejszy dla wszystkich osób liczby pojedynczej i mnogiej.

velle = volerea - tryb warunkowy dla wszystkich osób obu liczb.

Pojawiły się próby wprowadzenia do pierwszej osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego końcówki -amos i opuszczania zaimka:

nos canta = cantamos - śpiewamy.

Wydaje się, iż próby te komplikuje koniugację interlinguy. Poza ewentualnym wykorzystaniem ich w literaturze, poezji itp. nie znajdują raczej zastosowania.

§ 75. WYRAŻENIA CZASOWNIKOWE

a. Il ha - jest, znajduje się.

Il ha plure fenestras in iste camera - Jest wiele okien w tym pokoju.

Il habeva un parapluvia hic - Tu był parasol.

Il ha essite plures qui non lo credeva - Było wielu, którzy w to nie wierzyli.

In mi bibliotheca il ha alicun jornales - W mojej bibliotece jest kilka dzienników.

b. Czasownik z rzeczownikiem bez przedimka, np.:

Il face frigido, il face belle tempore - Jest zimno, jest piękna pogoda.

Io habe frigido - Jest mi zimno.

Io predeva frigido - Zaziębiłem się.

Tu ha ration - Masz rację.

c. Czasownik z rzeczownikiem i przedimkiem, np.:

Ille face le barba - On się goli.

Nos predeva le congedo - Pożegnaliśmy się.

d. Czasownik z rzeczownikiem i przyimkiem, np.:

Io es de accordo - Zgadzam się.

Isto es un affaire de importantia - To jest ważna sprawa.

Isto es de importantia - To jest ważne.

Wyrażenia czasownikowe są nierozdzielnyimi zwrotami idiomatycznymi. Często występują tu czasowniki: esser - być, haber - mieć, prender - brać, poner - kłaść, facer - robić.

e. Inne zwroty:

Czasownik deber - musieć - zmienia znaczenie w zdaniach przeczących.

Non debe - znaczy: nie wolno. Np.: Tu non debe fumar - Nie wolno ci palić.

Nemine debe passar hic - Nikt nie może /nikomu nie wolno / tędy przechodzić.

Ille non debeva fumar - Jemu nie wolno było palić.

Non deberea - nie powinien, nie powinna...itp. Io non deberea scriber iste littera - Nie powinienem pisać tego listu. Ille non deberea haber scribite iste littera - On nie powinien napisać /przedtem/ tego listu.

Odpowiednikiem polskiego nie musieć jest: non besoniar - nie potrzebować, non haber a - nie musieć. Tu non besonia leger isto = Tu non ha a leger isto - Nie musisz tego czytać.

Non poter - znaczy: nie móc, nie potrafić; także: nie móc, bo nie wolno.

Io non pote restar hic - Nie mogę tu zostać. Tu non pote fumar - Nie możesz palić.

Io non poterea restar hic - Nie powinienem tu zostać.

§ 76. SYNOPTYCZNA TABELA KONIUGACJI CZASOWNIKÓW

bezokolicznik czasu teraźniejszego	<u>amar</u>	<u>vider</u>	<u>audir</u>
bezokolicznik czasu przeszłego	<u>haber amate</u>	<u>haber vidite</u>	<u>haber audite</u>
imiestów czasu teraźniejszego	<u>amante</u>	<u>vidente</u>	<u>audiente</u>
imiestów czasu przeszłego	<u>amate</u>	<u>vidite</u>	<u>audite</u>
imiestów złożony	<u>habente amate</u>	<u>habente vidite</u>	<u>habente audite</u>
czas teraźniejszy	<u>ama</u>	<u>vide</u>	<u>audi</u>
czas teraźniejszy progresywny ¹	<u>va amante</u>	<u>va vidente</u>	<u>va audiente</u>
czas przeszły prosty	<u>amava</u>	<u>videva</u>	<u>audiva</u>
czas przeszły złożony	<u>ha amate</u>	<u>ha vidite</u>	<u>ha audite</u>
czas przeszły odległy	<u>amat</u>	<u>vidit</u>	<u>audit</u>
czas zaprzeszły	<u>haveva amate</u>	<u>haveva vidite</u>	<u>haveva audite</u>
czas przeszły bezpośredni ²	<u>veni de amar</u>	<u>veni de vider</u>	<u>veni de audir</u>

¹ Czas ten można transponować, także w przeszłość /zamiast va dając vadeva/ lub w przyszłość /vadera/

² Czas można transponować w przeszłość, tworząc swoisty czas zaprzeszły bezpośredni /zamiast veni – veniva/.

czas przyszły	<u>amara</u>	<u>videra</u>	<u>audira</u>
czas przyszły złożony	<u>habera amate</u> = <u>va haber</u> <u>amate</u>	<u>habera vidite</u> = <u>va haber</u> <u>vidite</u>	<u>habera</u> <u>audite = va</u> <u>haber audite</u>
czas przyszły bezpośredni ³	<u>va amar</u>	<u>va vider</u>	<u>va audir</u>
czas przyszły z vol	<u>vol amar</u>	<u>vol vider</u>	<u>vol audir</u>
tryb warunkowy czasu teraźniejszego	<u>amarea = velle</u> <u>amar</u>	<u>viderea = velle</u> <u>vider</u>	<u>audirea =</u> <u>velle audir</u>
tryb warunkowy czasu przeszłego	<u>haberea amate</u> = <u>velle haber</u> <u>amate</u>	<u>haberea vidite</u> = <u>velle haber</u> <u>vidite</u>	<u>haberea</u> <u>audite =</u> <u>velle haber</u> <u>audite</u>
tryb rozkazujący	<u>ama!</u>	<u>vide!</u>	<u>audi!</u>

³ Czas można transponować w przeszłość, tworząc tzw. czas przyszły w przeszłości /zamiast va – vadeva/

IX. PRZYIMEK I SPÓJNIK

§ 77. UWAGI OGÓLNE

Przyimek jest niesamodzielną częścią mowy, która jest używana do powiązania rzeczownika z inną częścią mowy /ewentualnie do powiązania wyrazu stojącego w roli rzeczownika z inną częścią mowy/. Znaczenie tak utworzonego powiązania zależy od znaczenia przyimka. Może on wyrażać takie pojęcia, jak np.: miejsce, przeznaczenie, cel, kierunek, sposób, czas itp.

Przyimek stoi zawsze przed rzeczownikiem lub wyrażeniem rzeczownikowym, tworząc razem tzw. wyrażenie przyimkowe. Wyrażenie przyimkowe może funkcjonować w roli przymiotnika lub przysłówka:

Ille re guardava per le fenestra - On patrzył przez okno /*per le fenestra* - w roli przysłówka miejsca/.

Io travaliava durante mi vacantias - Pracowałem podczas wakacji /*durante mi vacantias* - w roli przysłówka czasu/.

Un domo con un grande jardin - Dom z wielkim ogrodem (*con un grande jardin* - w roli przymiotnika; jaki dom? dom z wielkim ogrodem/.

Io ha recipite un littera ab illa - Otrzymałem list od niej /*ab illa* - w roli przymiotnika; jaki list? list od niej/.

Spójnik jest również niesamodzielną częścią mowy, która może łączyć ze sobą wyrazy w zdaniu lub zdania w zdaniach złożonych; Imoże również wyrażać stosunki logiczne współrzędność lub podrzędność/.

Petro e Paulina - Piotr i Paulina.

Ille mangia e bibe - On je i pije.

Io existe proque io pensa - Istnieje, gdyż myślę.

Petro sortiva benque Anna haveva venite - Piotr wyszedł, mimo iż Anna przyszła.

Niekiedy znaczenie spójnika jest podobne do znaczenia przyimka, np.:

Nos recipeva fragas e multe crema - Dostaliśmy truskawki i dużo śmietany.

Nos recipeva fragas con multe crema - Dostaliśmy truskawki z dużą ilością śmietany.

Jest to jednak rzadki przypadek. Niekiedy można w ogóle opuścić spójnik, wiążąc zdania za pomocą znaków przestankowych.

Ille non travalia multo; ille es incapace de travaliar - On nie pracuje wiele; on, jest niezdolny do pracy /lub:...gdyż on jest niezdolny do pracy/.

§ 78. PRZYIMEK

Jak już powiedziano wyżej, przyimek stoi zawsze przed rzeczownikiem lub wyrazem grającym rolę rzeczownikową. Może to być:

1. Rzeczownik: *sur le tabula* - na stole.
2. Przymiotnik użyty rzeczownikowo: *pro le juvenes* - dla młodych.
3. Zaimek: *con me* - Ze mną, *sur ille* - na nim. Po przyimkach używa się zaimków osobowych w formie podmiotu /w I przypadku/ prócz *me* - mnie, mi, mną i *te* - ciebie, tobie, tobą.
4. Bezokolicznik: *ante mangiar* - przed jedzeniem, *per cantar* - przy pomocy śpiewu. Bezokolicznik gra tu rolę rzeczownika odsłownego. Por. § 53, 1.
5. Przysłówek: *mi amico de olim* - mój niegdysiejszy przyjaciel /dosłownie: mój przyjaciel z ongiś/; *le ordine de super* - odgórny rozkaz, rozkaz z góry /dosłownie: rozkaz z nad/. Takie konstrukcje są nieznanne w języku polskim. W interlinguie przysłówek użyty jako dopełnienie przyimka gra rolę rzeczownika o znaczeniu określonym przez przysłówek.
6. Liczebnik użyty rzeczownikowo: *tres a tres* - po trzech, po trzy, po troje.
7. Grupa wyrazów: *ille salvava multe homines per su capacitate de natar* - a on uratował wiele osób przez swą umiejętność pływania; *star sur un belle, alte, e roccose montania* - stać na pięknej, wysokiej i skalistej górze.

Przymyki dzielą się na trzy grupy:

- a. Przymyki właściwe są to wyrazy, których jedyną funkcją jest bycie przymikiem, jak np.: *a* - do, ku; *sur* - na; *de* - od, z... itd.
- b. Przymyki niewłaściwe są to wyrazy, które są w zasadzie inną częścią mowy, a funkcję przymika pełnią niejako dodatkowo. Należą tu przysłówki oraz imiesłowy czasu teraźniejszego /tzn, niektóre z nich/.

Tak więc: *adverso* - do, ku, w kierunku /jako przymek/; przeciwko, przeciwnie; *wbrew* /jako przysłówek/; *intra* - w, wewnątrz /jako przymek/; wewnątrz, w środku /jako przysłówek/... itd.

Należy przypomnieć, że przymyki tym się różnią od przysłówek, że nigdy nie występują samodzielnie, lecz zawsze przed wyrazem o charakterze rzeczownikowym. Przysłówki natomiast mogą występować samodzielnie, jako określenia przymiotników, czasowników lub innych przysłówek. Przysłówki nie występują jako określenia rzeczowników. Porównajmy:

Isto se trova intra le casa e illo se trova extra le casa - To się znajduje wewnątrz domu, a tamto znajduje się poza domem /*intra* i *extra* stoją przed rzeczownikami i grają rolę przymków/.

Isto se trova intra e illo se trova extra - To się znajduje wewnątrz, a tamto na zewnątrz /*intra* i *extra* określają miejsce, grają rolę przysłówek/.

Podobnie, wiele imiesłowów czasu teraźniejszego na -nte może pełnić rolę przymika, np.:

Considerar - rozważyć, brać pod uwagę; *considerante* - rozważający, -a, -e; rozważając; *considerante le problema* - rozważając problem.

Concerner - dotyczyć; *concernente le question* - co się tyczy zagadnienia, co do zagadnienia, odnośnie zagadnienia.

Niekiedy również imiesłowy czasu przeszłego /w utartych wyrażeniach/ pełnią rolę przymków:

vider / temat oboczny: *vist*-/ - widzieć; *viste* - biorąc pod uwagę.

Nie można jednak konstrukcją tą posługiwać się mechanicznie.

c. Przymyki złożone są to wyrażenia o charakterze przymków, zbudowane z kilku wyrazów, jak np.: *a causa de* - z powodu; *per medio de* - za pośrednictwem; *al longe de* - wzdłuż... Są to zwroty idiomatyczne, których należy uczyć się w całości.

Używanie przymków w interlinguie sprawia Polakom pewne kłopoty, zarówno ze względu na niekiedy odmienne zakresy znaczeniowe poszczególnych odpowiadających sobie przymków, jak i ze względu na wyrażenia idiomatyczne. Pewną pomocą może być analogia z językami romańskimi, np.: *A cinq heures* /francuski/ - *A las cinco* /hiszpański/ - *Alle cinque* /włoski/ - *At five* /angielski/ - *O* /godzinie/ piątej; wobec tego w Interlinguie można stosować: *a cinque horas*, *a cinque*.

§ 79. LISTA PRZYIMKÓW WŁAŚCIWYCH, NIEWŁAŚCIWYCH, NIEKTÓRYCH PRZYIMKÓW ZŁOŻONYCH I NIEKTÓRYCH WYRAŻEŃ PRZYIMKOWYCH

A = ad - wskazuje kierunek w przestrzeni i czasie: do, ku; wskazuje cel: do, dla; wskazuje punkt w przestrzeni, czasie, w etapie rozwoju zjawiska. Z przedimkiem *le* łączy się w *a + le = al*.

Służy także do tworzenia celownika.

Io dava le libro a Petro - Dałem książkę Piotrowi.

Ille va al cocina - On idzie do kuchni.

A domo - do domu; w domu, *Vader a domo* - iść do /swego/do mu.

Vader a scola - Chodzić do szkoły. *Vader al scola* - Iść do szkoły /do konkretnego budynku/ - por. § 13, opuszczanie. przedimka/.

A Paris - W Paryżu; do Paryża.

Al dext/e/ra = a dextre - Na prawo; po prawej stronie /przystówek/.

Al leva = al sinistra = a leve - na lewo; po lewej stronie.

Al tabula - przy stole. *Al bordo* - przy brzegu.

Al latere - z boku, na boku; na bok /przystówek/.

Al sol, al umbra del arbore - na słońcu, w cieniu drzewa.

Al muro - na ścianie; *appoiar aliqwe al muro* - oprzeć coś o ścianę

Conferentia al summitate - konferencja na szczycie.

Esser al potentia - być przy władzy.

A sex horas - o szóstej /godzinie/.

A meridie - w południe.

Al hora dicite - o umówionej godzinie.

Al presente - obecnie, teraz.

Al momento - natychmiast, w tej chwili.

Al fin - w końcu, wreszcie, na koniec. *Al fin de maio* - z końcem maja, pod koniec maja.

Al longe - wreszcie, ostatecznie, w końcu.

A vices - czasami, niekiedy, od czasu do czasu.

Machina a scriber - maszyna do pisania.

Sala a attender - poczekalnia; sala do czekania.

Machina a lavar - pralka; maszyna do mycia.

Tassa a the - filiżanka do herbaty.

A refacer - do przerobienia.

Io ha multo a scriber - mam wiele do napisania.

Chassa a leones - polowanie na lwy.

Pesca a sardinas - łowienie sardynek, połów sardynek.

Travalio a mano - praca ręczna.

Ir a pede/s/ - iść pieszo.

Scriber a machina - pisać na maszynie.

Comprar a credito - kupować na kredyt.

Scribite a stylo graphite - napisane ołówkiem.

A penna - pisemnie; piórem,.

Ir a bicicletta - jechać rowerem.

Quatro a quatro - po czterech, po czworo, czwórkami.

Al francese - na sposób francuski / zob. też a la/.

Lancha a motor - łódka motorowa.

Le homine al grande barba - człowiek o wielkiej brodzie.

Un femina al oculos blau - kobieta o niebieskich oczach.

Arbores a folias - drzewa liściaste.

Un vacca a lacte - krowa mleczna.

50 a 60 personas - 50 do 60 osób.

A cinque dollares - po pięć dolarów.

Crema al chocolate - krem z czekoladą, krem czekoladowy.

Suppa al tomates - zupa z pomidorami, zupa pomidorowa.

A mi aviso - moim zdaniem.

Al alte voce - głośno, podniesionym głosem.

A mi gusto - według mego gustu.

Al moda - modny, według mody; modnie.

Recognoscer al voce - poznać po głosie.

Poco a poco - stopniowo, po trochu, powoli.

A basso - precz!

Pensar a - myśleć o, kierować swe myśli do...

Al hasardo - na los szczęścia, na chybił trafił, losowo.

Al minus - co najmniej, przynajmniej; nie mniej niż...

A minus que - chyba, że; chyba, gdyby; o ile nie.

Al plus - co najwyżej, w najlepszym razie; nie więcej niż.

Al contrario - przeciwnie.

A saper - mianowicie.

A causa de - z powodu, z przyczyny.

A causa de su mal humor - Z powodu jego złego humoru.

A la - na sposób.

A la Napoleon - na sposób, w jaki robił to Napoleon.

Al longe de - wzdłuż.

Al longe del rivo - wzdłuż strumienia.

A proposito de - a propos, co się tyczy, co do, odnośnie do.

A proposito de tu proposition - odnośnie twojej propozycji.

Ab - od /o czasie i miejscu/, z.

Ab iste loco - od tego miejsca.

Ab mi pais - z tego kraju.

Ab ora - od teraz.

Ab initio - od początku.

Ab le origines - od początków, od źródeł powstania.

Adverso - ku, w kierunku; /na/przeciw, przeciwko; w porównaniu z; względem; wbrew; około. Także przysłówek.

Le aeroplano volava adverso London - Samolot leciał w kierunku Londynu /do Londynu, ale nie wiadomo czy osiągnął cel. Porównajmy:... *volava a London* - leciał do Londynu, z osiągnięciem celu/.

Illa iva adverso me - Ona wyszła mi naprzeciw.

Le prime passo adverso le comprehension - Pierwszy krok w kierunku porozumienia.

Monstrar patientia adverso alicuno - Wykazywać cierpliwość względem kogoś.

Adverso ille tu es sagio - w porównaniu z nim jesteś mędrce.

Adverso le medienocite - Około północy.

Adverso le lege - wbrew prawu.

Ante - przed /o miejscu i czasie/; powyżej o tekście/. Także przysłówek.

Ante sex horas - przed szóstą.

Ille veniva ante me - on przyszedł przede mną.

Ante le domo - przed domem.

Paulo esseva ante Petro sur le lista - Paweł był powyżej Piotra na liście.

Ante longemente - niezadługo, niedługo.

Ante finir - przed skończeniem.

Ante que io iva al teatro - Zanim poszedłem do teatru.

Apud - przy, koło, obok, u; u /kogoś, w czyimś mieszkaniu/, pod /czyjąś opieką/.

Seder apud le lecto - siedzieć przy łóżku, obok łóżka.

Apud Vistula - przy Wiśle, nad Wisłą.

Apud me - obok mnie, przy linie; u mnie, w moim mieszkaniu.

Tante amor apud barbaros - tyle miłości u barbarzyńców.

Circa - dookoła, naokoło, wokół; około, w przybliżeniu, circa.

Circa le corte - wokół podwórza.

Circa le mundo - dookoła świata.

A circa sex horas - o około szóstej.

Circa 50 pecias - około 50 kawałków.

Circum = circa

Cis - po tej stronie, z tej strony, z bliższej strony.

Cis le riviera - po tej stronie rzeki

Clam - w tajemnicy przed, bez wiedzy. Także przysłówek.

Clam le parentes - bez wiedzy rodziców.

Con - z /kimś, czymś/, razem z; charakteryzowany przez, mający; przy pomocy, posługując się.

Resta con me - zostań ze mną.

Io ha mi libros con me - Mam moje książki ze sobą.

Compara isto con illo - porównaj to z tamtym.

Petro con su amico - Piotr ze swym przyjacielem.

Con patientia - z cierpliwością.

Le casa con le jardin - dom z ogrodem.

Un homine con barba rubie - Człowiek z rudą brodą.

Scriber con la penna - pisać piórem.

Arrivar con un nave - przyjechać statkiem.

Dormir con le fenestras aperte - spać przy otwartych oknach.

Promenar se con le cappello - przechadzać się w kapeluszu.

Con le mano dextere - prawą ręką.

concernente - odnośnie, co się tyczy, co do.

Que vos sape concernente le affaire? Co wiecie odnośnie /tej/ sprawy?

Contra - przeciw/ko/, naprzeciw/ko/; przeciw/ko/, wbrew; w zamian za; w porównaniu z; na wypadek; wobec. Także przysłówek.

Le fenestra se trova contra le porta - Okno znajduje się naprzeciwko drzwi.

Non age contra le regulas - Nie działaj wbrew przepisom, przeciw przepisom.

Ille es contra nos - On jest przeciw nam.

Appoiar alique contra le muro - Oprzeć coś o ścianę.

Contra le lumine - pod światło.

Contra le currente - pod prąd.

Contra mi voler e contra mi consilios - Wbrew mej woli i wbrew mym radom.

Contra pagamento - za opłatą.

Contra quitantia - za pokwitowaniami.

Veritate contra mentitas - prawda wobec fałszu.

Ille es nemine contra me - On jest nikim w porównaniu ze mną.

Le aqua contra le incendio - woda na wypadek pożaru.

Coram - w obecności, wobec, przed. Także przysłówek.

Coram le tribunalo - przed trybunałem, wobec trybunału.

Coram le factos - wobec faktów.

Coram tal duplicitate io non vole cognoscer le - Wobec takiej dwulicowości nie chcę go znać.

Cum = *con*

De - tworzy dopełniacz, wskazując przynależność lub inne stosunki; od /czasu, miejsca/, z; wskazuje materiał; wskazuje ilość; przez, za pomocą, za pośrednictwem; z powodu; często z bezokolicznikami /por. § 53 4; a/; tworzy przymiotniki z różnych części mowy. De + le = del.

Le libro de Petro - Książka Piotra.

Le homine de grande meritos - człowiek wielkich zasług.

Le viro de statura alte - mężczyzna wysokiego wzrostu.

Un vaso de oro - naczynie ze złota.

Manata de nuces - garść orzechów.

Venir de Paris - przybyć z Paryża.

De Varsovia a Cracovia - od Warszawy do Krakowa.

De hic a ille loco - Stąd do tamtego miejsca.

De nocte - nocą.

De jorno - za dnia, w dzień.

Tremular del pavor - Trząść się ze strachu.

Parlar de - mówić o.

Pensar de - myśleć o, rozmyślać nad.

Del tote corde - z całego serca.

Non haber corrage de dicer - nie mieć odwagi powiedzieć.

Io te preca de dicer - Proszę cię, abys mi powiedział.

Io permitteva a ille de facer ruito - Pozwoliłem mu hałasować.

Le plus grande del totos - Największy ze wszystkich.

De 30 a 50 - od 30 do 50.

Un million de dollares - milion dolarów.

Le emption de 5 zł - zakup za 5 zł.

Longe de tres metros - długi na trzy metry.

Le citate de Vatican - miasto Watykan.

Le mense de januario - miesiąc styczeń.

Mi amico de olim - mój niegdysiejszy przyjaciel.

Le populos de ibi - tamtejsze ludy, ludy stamtąd.

De nove - od nowa, znowu.

De plus - co więcej, ponadto, prócz tego, co więcej.

De plus in plus - coraz więcej, coraz bardziej.

De multe annos - od wielu lat.

Machina de scriber = machina a scriber - maszyna do pisania.

Desde - od czasu, miejsca/, z.

Desde ora - od teraz.

Ille veniva desde Africa - przyjechał z Afryki.

Desde 1949 usque nunc - od r. 1949 do teraz.

Desde que io habita hic - od czasu gdy tu mieszkam.

Depost = *depois* - od /skończenia się czegoś/, po /skończeniu czegoś/, od.

Depost le Secunde Guerra - od Drugiej Wojny, po Drugiej Wojnie.

Depost duo dies - od dwu dni.

Depost que io finiva le labor - od czasu, gdy skończyłem pracę.

Detra - za /czymś /, z tyłu /czegoś/. Także przystówek.

Detra le domo - za domem, z tyłu za domem, z tyłu domu.

Parlar detra le dorso - mówić za plecami.

Dextra - z prawej strony, na prawo od.

Dextra le strata - po prawej stronie ulicy.

Durante - podczas, w czasie, w ciągu; przez /okres czasu/, za /czasów/.

Durante le autumnno - podczas jesieni, przez jesień.

Durante su vita - podczas jego życia, za jego życia.

Durante que ille dormi, tu pote jocar - Podczas gdy on śpi /dopóki on śpi/, możesz się bawić.

Erga - ku, w kierunku; względem; naprzeciw/ko/, wbrew; w odniesieniu do, pod względem.

Ex - z czegoś/; spośród, spomiędzy

Prender ex le cassa - wziąć z pudełka.

Facite ex oro - zrobione ze złota.

Un ex dece - jeden z dziesięciu / spośród dziesięciu/.

Excepte - za wyjątkiem, /o/prócz.

Cata die excepte jovedi - każdego dnia, za wyjątkiem czwartku.

Ille es bon studente excepte que ille es a vices inattentive - On jest dobrym studentem prócz tego, że jest niekiedy nieuważny.

Extra - poza, na zewnątrz; poza, /o/prócz, za wyjątkiem; poza, nadto, w dodatku.

Extra le muros - poza murami, na zewnątrz murów.

Totos extra ille - wszyscy, prócz niego; wszyscy, poza nim.

Ila ha plures extra me qui... - jest wielu oprócz mnie /nie tylko ja/, którzy...

Nihil extra illo - Nic, oprócz tego.

Foras = foris = for - poza, za, po; za wyjątkiem, poza, oprócz.

Foras de - poza, na zewnątrz.

Pulsar aliqwe foras del pais - usunąć kogoś za granicę kraju.

Gratias a - dzięki.

Gratias a isto - dzięki temu.

In - w /w miejscu, czasie, stanie/; do wewnątrz, do środka; także liczne przenośnie.

In Polonia - w Polsce. *In le mano* - w ręce.

Entrar in le porta - wejść w drzwi.

Entrar in le camera - wejść do pokoju.

In alto - w górze, na górze; do góry, na górę, w górę.

In basso - w dół, do dołu, na dół; u dołu, na dole, w dole.

In loco de aliqne - w miejsce czegoś, zamiast czegoś.

A in - do /wewnątrz/, do /środku/.

In iste anno - w tym roku.

Io ha facite isto in un mense - Zrobiłem to w ciągu jednego miesiąca.

Sculptura in ligno - rzeźba w drzewie.

In le interim - tymczasem, chwilowo, podczas tego, w międzyczasie.

In maio, in 1974, in estate - w maju, w r. 1974, w lecie.

In nocte - w nocy.

Aspirina in pillulas - aspiryna w pigułkach.

In bon stato - w dobrym stanie.

In colera - w gniewie, zagniewany, -a, -e; gniewny.

In pena - w trudzie, z trudem.

In periculo - w niebezpieczeństwie.

In secreto - w sekrecie.

In dono - w darze.

In cinque tomos - w pięciu tomach.

De jorno in jorno - z dnia na dzień, z każdym dniem.

Esser bon in mathematica - być dobrym w matematyce.

In facie de - vis-a-vis, naprzeciwko.

In effecto - rzeczywiście, istotnie.

In omne caso - w każdym przypadku.

In caso que... - w przypadku, gdyby...

In nulle parte - nigdzie.

In pauc - niebawem, wkrótce, za niedługo.

In le medio de - w trakcie, podczas; w środku.

In veritate - wprawdzie, naprawdę.

In fin - wreszcie, w końcu; w konkluzji; pokrótce, reasumując.

In plus - co więcej, także.

In respecto a - co do, odnośnie, co się tyczy; pod względem, ze względu na.

Infra - pod, poniżej, popod / także przystówek/. Dotyczy położenia i rozmiarów.

Infra le tabula - pod stołem.

Le grandor infra 7 X 8 cm - wielkość poniżej 7 X 8 cm.

Inter - między, pomiędzy; wśród, pośród.

Divider inter duo personas - rozdzielić między dwie osoby.

Le domo inter le arbores - dom wśród drzew.

Inter alia, inter alteres - między innymi.

Inter le populo - wśród ludu, pomiędzy ludem.

Ille es inter le plus grande poetas - on jest wśród największych poetów.

A inter - pomiędzy, między /ze wskazaniem kierunku/;

Entrar a inter le muros - wejść pomiędzy mury.

Intra - wewnątrz; w łonie, w obrębie, w granicach; do wewnątrz. Także jako przystówek.

Intra le camera - wewnątrz pokoju.

Habitar intra cinque kilometros de Varsovia - mieszkać w obrębie 5 kilometrów od Warszawy.

Io revenira intra un anno - powrócę w ciągu roku.

Juxta - obok, blisko, w pobliżu, nieopodal, niedaleko, opodal; przy. Także przystówek.

Loco - miejsce

In loco de - zamiast, na miejsce.

In loco de iste homine - Zamiast tego człowieka.

Malgrado = malgre - mimo, pomimo; wbrew; na przekór.

Malgrado isto - mimo tego.

Malgrado que ille veniva - mimo tego, że on przyszedł, mimo, iż przyszedł.

Malgrado le opiniones commun - wbrew powszechnym opiniom.

Medio – pomoc, środek

Per medio de - przy pomocy, za pomocą.

Per medio de persuasion - przy pomocy perswazji.

Nonobstante - /po/mimo, wbrew, na przekór. Także przysłówek.

Nonobstante le difficultates - mimo trudności, wbrew trudnościom, na przekór trudnościom.

Ob - w kierunku, ku, do; naprzeciw/ko/; przed, z przodu; z powodu, skutkiem, z przyczyny, przez /kogoś, coś/.

Parte

Del parte de... - ze strony.

Del mi parte - z mojej strony.

Per - przez /o czasie, przestrzeni, także przenośnie, poprzez, na wskroś; w ciągu /danego czasu/; za pomocą, za pośrednictwem, przez; często odpowiada narzędnikowi /podobnie do *con*/; wskazuje wykonawcę w stronie biernej. *Per le fenestra* - przez okno.

Ir per le urbe - iść przez miasto.

Per mar e per terra - morzem i ziemią; przez morze i ziemię.

Laborar per le vacantias - pracować przez wakacje /w ciągu wakacji/.

Per un hora - przez godzinę.

Per altere parolas - innymi słowami.

Per fortia - siłą.

Facite per senior X - zrobione przez pana X.

Arrivar per avion - przybyć samolotem.

Reciper alique per alicuno - otrzymać coś przy pomocy kogoś, za pośrednictwem kogoś.

Non judica le homines per lor vestimentos - Nie sądz ludzi po ich ubraniach.

Per chance - /szczęśliwym/ trafem.

Que tu intende facer per prender mi cappello? Co masz zamiar zrobić przez wzięcie mego kapelusza /biorąc mój kapelusz/?

Comencia per studiar - zacznij od studiowania /dost.: przez studiowanie/.

Un libro scribite per Victor Hugo - książka napisana przez V. Hugo.

Un libro per Hugo - książka Hugo /autorstwa Hugo/.

Vender per kilogrammas - sprzedawać na kilogramy.

Pagate per le hora - płatny na godzinę.

Ille vinceva per circa dece metros - zwyciężył około dziesięcioma metrami.

Le foto 6 per 9 centimetros - zdjęcie 6 na 9 cm.

Tener le tauro per le cornos - trzymać byka za rogi.

Le libro dividite per capitulos - książka podzielona na rozdziały.

Per exemplo - na przykład.

Expedir per posta - wysłać pocztą.

20 km per hora - 20 km na godzinę /przez godzinę/.

Comenciar per - zacząć od.

Per hic - tędy; *per ibi* - tamtędy; *per ubi?* którędy?

Uwaga: con wskazuje raczej narzędzie, per - właściwego wykonawcę:

Le porta esseva aperite per Petro con su clave - Drzwi były otwarte przez Piotra jego kluczem.

Por= pro

Post - po /o czasie, miejscu, przenośnie/, za, z tyłu. Także przyst.

Post alicun dies - po kilku dniach; za kilka dni.

Post le tabula - za stołem /po jego drugiej stronie/.

Post le dinar - po obiedzie.

Currer post alicuno - biec za kimś.

Venir post alicuno - przybyć po kimś, później niż ten ktoś.

Post toto - mimo wszystko, jednakże.

Post le tempore - po czasie

Pre - przed /o czasie i miejscu/, naprzeciwko; w porównaniu z, wobec; z powodu, z przyczyny. Także przysłówek.

Presso - blisko, obok, w pobliżu, koło, opodal, przy.

Consiliero presso le Ministerio - radca przy ministerstwie.

Meudon presso Paris - Meudon pod Paryżem.

Presso de = a presso de - u /kogoś w domu, sklepie, instytucji/, przy /także w przenośni/.

Ille habita a presso de su matre - on mieszka w swojej matki, przy swej matce.

Excusa me a presso de ille - wytłumacz mnie przed nim, wobec niego.

Ille copias son obtenibile a presso del redaction - Tamte kopie są do otrzymania w redakcji / u redakcji/.

Preter - mimo, obok, wzdłuż; za, po, po za; /po/nad / miare/; za wyjątkiem, oprócz; w dodatku do. Także przysłówek.

Ille vadeva preter le porta - on przeszedł obok drzwi.

Passar preter le difficultates - przejść obok trudności.

Le rocchetta volava preter le planeta - rakieta przeleciała obok planety.

Il es preter tres horas - jest przeszło /ponad/ trzy godziny.

Le situation preter le controlo - sytuacja poza kontrolą.

Le foreste se trova duo milias preter le riviera - las znajduje się dwie mile poza rzeką.

Ille vive preter su medios - on żyje ponad stan /ponad środki/.

Pro = *por* - dla; za, w zamian za; na, dla; z powodu, przez; z bezokolicznikiem - aby; wskazuje cel, przyczynę, przeznaczenie, wzajemność.

Ille travalia pro su parentes - on pracuje dla swych rodziców /na swych rodziców/.

Il es le tempore pro nostre lection - jest czas na naszą lekcję.

Iste temperia es bon pro me - ta pogoda jest dobra dla mnie.

Partir pro Paris - wyjechać do Paryża.

Le traino pro Varsovia - pociąg do Warszawy.

Le viagatores pro Praga - podróżni do Pragi

Compror alique pro 20 zlotys - kupić coś za 20 złotych.

Pagar 20 zlotys pro alique - płacić 20 złotych za coś.

Cambiar un cosa pro un altere - zamieniać jedną rzecz za drugą.

Pro exemplo - dla przykładu, na przykład.

Qui es pro nos e qui es contra? - Kto jest za nami, a kto przeciw?

Ille recipeva precio Nobel pro su discopertas medicinal - on otrzymał nagrodę Nobla za swe odkrycia medyczne /z powodu swych odkryć w medycynie/.

Clauder alicuno in prision pro furto - zamknąć kogoś w więzieniu za kradzież.

Pro timor - ze strachu.

Ille es grande pro su etate - on jest duży na swój wiek.

Il face calor pro septembre - jest ciepło /jak/ na wrzesień.

Io va restar hic pro tres septimanas - zostanę tu na trzy tygodnie.

Ille attendera pro solmente cinque minutas - będzie czekał tylko przez pięć minut.

Il es satis pro le presente - jest /tego/ dość na teraz, na razie.

Ille veniva provider vos - przyszedł, aby was zobaczyć.

Pro finiri il es necesse haber un intelligentia - aby skończyć, potrzebna jest pewna inteligencja.

Ille critava pro que illa le audiva - on krzyknął, aby ona go słyszała.

Pro le major parte - po większej części; przeważnie.

Prope - obok, blisko, w pobliżu. Także przysłówek.

Proposito

A proposito de - nawiązując do; odnośnie do; pod względem.

A proposito de isto - nawiązując do tego, co się tyczy tego.

Propter - obok, blisko, w pobliżu; z powodu, z przyczyny, przez, na skutek. Także przysłówek.

Quanto a - co się tyczy, co do, o ile chodzi o, odnośnie do.

Quanto a isto - co się tego tyczy, co do tego.

Re - o, co się tyczy; odnośnie do, co do; w sprawie, na temat.

Re iste question - co się tyczy tej kwestii; co do tego zagadnienia.

Un libro re le mathematica superior - książka na temat matematyki wyższej, książka o matematyce wyższej.

In re - na temat, odnośnie, co do, co się tyczy, w sprawie.

Salvo - oprócz, prócz, wyjąwszy, za wyjątkiem, poza.

Responder omne questiones salvo un - odpowiedzieć na wszystkie pytania prócz jednego.

Alique salvo isto - coś prócz tego, coś poza tym.

Salvo que - prócz tego, że; gdyby nie to, że; za wyjątkiem, że; o ile nie; chyba że.

Io non va comprar isto salvo que io ha le pecunia - nie kupię tego, chyba, żebym miał pieniądze.

Secundo = secun - według, podług, na wzór; stosownie do; zależnie od; wzdłuż, po; zgodnie z.

Secundo le prescription - według przepisu, stosownie do przepisu.

Secundo le modello - według wzoru.

Secundo le circumstantias - zależnie od okoliczności.

Secundo le leges - zgodnie z prawami, według praw.

Secundo le trajectorya - wzdłuż trajektorii, zgodnie z trajektorią.

Secundo que - stosownie do tego fezy, co.../, w zależności od tego, co.

Le precios son adjudicate secundo que le candidato merita - nagrody są przyznawane w zależności od zasług kandydata /w zależności od tego na co zasługuje/.

Sin - bez.

Sin un cappello - bez kapelusza.

Sin ulle adjuta - bez żadnej pomocy.

Sin exception - bez wyjątku.

Sin dubita - bez wątpienia.

Sin dicer - /nic/ nie mówiąc.

Sin vider - nie widząc.

Non sin vider - widząc /jednak/.

Sin haber vidite - nie zobaczywszy.

Non sin haber vidite - zobaczywszy /jednak/.

Non sin pena - nie bez trudu.

Sin que - chyba, że; tak, żeby nie.

Sub - pod /o miejscu; także dla wskazania okoliczności/, popod, poniżej; mniej niż. Liczne znaczenia przenośne.

Star sub le arbore - stać pod drzewem.

Sub le tabula - pod stołem.

Le precio sub 10 dollares - cena, poniżej 10 dolarów.

Le temperatura sub 0°C – temperatura poniżej 10°C.

Sub le conditiones - pod warunkami.

Sub le ordines - pod rozkazami.

Ille travalia non sub su nomine - on podróżuje nie pod swym nazwiskiem.

Sub le texto - pod tekstem.

Isto es sub mi dignitate - to jest poniżej mej godności.

Super - na; na wierzchu, na górze; ponad, nad, powyżej; więcej niż, przeszło; na temat, co się tyczy, o,

Super le tabula - nad stołem; na stole.

Sider super le sedia - siedzieć na krześle.

Le volo super le nubes - lot nad chmurami..

Ille travalia super le media - on pracuje powyżej średniej.

Nos esseva super 100 homines - było nas ponad 100 ludzi.

Isto costa super 1000 libras - to kosztuje ponad 1000 funtów.

Super toto - nade wszystko, przede wszystkim.

Le aeroplano vola super le domo - samolot leci ponad domem.

Isto se porta super le vestimento - to się nosi na ubraniu.

Le ideas super le subjecto - idee na temat przedmiotu sprawy.

Le obra super le historia de paisas europeas - dzieło na temat historii krajów europejskich.

Supra - nad, ponad, powyżej; więcej niż, przeszło, ponad. Także przysł.

Sur - na; na wierzchu, na szczycie, na górze; niekiedy przenośnie.

Sur le montania - na górze /na szczycie górskim/.

Sur le ordine - na rozkaz.

Un citate sur le mar - miasto nad morzem.

Promenar se sur le plagia - spacerować po plaży.

Tra - przez, poprzez.

Tra le mundo - przez świat.

Tra le fenestra - przez okno.

Tra le muro - przez ścianę.

Trans - po drugiej stronie, po tamtej stronie; na drugą stronę, na tamtą stronę; przez /wierzchem/, ponad, nad; poza, za.

Le domo se trova trans le riviera - dom znajduje się za rzeka, po drugiej stronie rzeki.

On non pote ir per hic trans le strata - tędy nie można przejść przez ulicę, na drugą stronę ulicy.

Le can saltava trans le haga - pies przeskoczył przez żywopłot /ponad żywopłotem/.

Quatro milias trans le riviera - cztery mile za rzeka / po drugiej stronie rzeki/.

Traverso - przez, poprzez; na wskroś.

Transverso - a transverso - przez, poprzez, na przełaj; w poprzek.

a/l/ transverso - przez, wskroś, na wylot.

in transverso - w poprzek, na poprzek; = *per transverso*.

A transverso le campos - przez pola, na przełaj przez pola.

Al traverso del vitro - poprzez szkło, na skroś szkła.

Tirar al transverso de aliqne - przestrzelić coś, strzelić na wskroś czegoś, strzelić przez coś.

In transverso de rails - w poprzek torów.

Ultra - po drugiej stronie, po tamtej stronie; na drugą stronę, na ta: tą stronę; po za, za, po; poza /granicami obszaru/; więcej niż, ponad /pewną wielkość/, powyżej; poza /granicami czasu/; oprócz, poza, w dodatku do. Także przysłówek.

Ultra le riviera - po drugiej stronie rzeki, poza rzeką; na drugą stronę rzeki, za rzekę.

Ultra le foreste - za lasem, poza lasem.

Il es ultra cinque horas - jest ponad piąta, minęła piąta.

Ultra ulle controlo - poza jakąkolwiek kontrolą.

Ultra iste termino - poza tym terminem, po tym terminie.

Ultra illo - prócz tego, nadto, w dodatku, co więcej, do tego, jeszcze.

In ultra - co więcej, nadto, do tego.

Ultra que - prócz tego, że; poza tym, że.

Io visitava Petro ultra que io comprava le automobile - odwiedziłem Piotra prócz tego, że kupiłem samochód.

Usque - do /punktu lub granicy w czasie lub przestrzeni/; po; aż do, aż po, po sam.

Usque nunc - do teraz, do tej chwili.

Usque le genus - aż do kolan, do kolan, po kolana.

Usque le tecto - aż po dach, po sam dach, po dach, do dachu.

Usque al - do, aż do, po.

Usque al presente - aż do teraz, do teraz, do chwili obecnej.

Usque al fin - do końca.

Attende usque que ille veni - zaczekaj, aż przyjdzie.

Usque ubi? Dokąd?

Verso- ku, w kierunku, do.

Via - przez /o miejscowości, kraju itp./, via.

Le traino pro Paris via Strasbourg - pociąg do Paryża przez Strasbourg /via Strasbourg/.

Viste = in vista de - wobec; biorąc pod uwagę i zważywszy.

Io non sape lo que facer viste un tal situation - nie wiem, co robić wobec takiej /w takiej/ sytuacji.

Viste su meritos - wobec jego zasług, biorąc pod uwagę jego zasługi.

Viste que - biorąc pod uwagę, że; zważywszy, że; wobec tego, że; jako, że.

Viste que ille es un sol nutritor... - biorąc pod uwagę, że jest on jedynym żywicielem...

Vis-a-vis de - /na/przeciwko, vis-à-vis / wym.: wizawi/.

Vis-a-vis del café - naprzeciwko kawiarni.

Uwaga:

1. Jak widać, wśród przyimków istnieje wiele równoznacznych bądź prawie równoznacznych. Daje to możliwości wzbogacania stylu i unikania powtórzeń.

2. Możliwe jest tworzenie przyimków złożonych, np.:

a - do, in - w; a in le pyxide - do wewnątrz pudełeczka, do pudełeczka, do środka pudełeczka.

de - od, intra - wewnątrz; de intra - od wewnątrz.

usque - /aż/ do, trans - po drugiej stronie;

io te accompaniara usque a trans le montanias - będę ci towarzyszył aż do miejsca poza górami, aż za góry.

§ 80. SPÓJNIK

W interlinguie istnieją w zasadzie dwie grupy spójników:

a. Spójniki współrzędne, służące do łączenia wyrazów w zdaniu oraz do łączenia ze sobą zdań współrzędnie złożonych, np.: e - i, a; nam - bo, gdyż, ponieważ; o - albo, lub itd.

Andreo e Lucia joca e ride - Andrzej i Lucyna bawią się i śmieją.

Io te ama e te estima - kocham cię i szanuję.

Ille plora nam su patre le batteva - on płacze, gdyż zbił go ojciec.

b. Spójniki podrzędne łączą ze sobą zdania podrzędnie złożone, np.: que - że, żeby; si - jeśli, jeżeli.

Io es felice que illes es arrivite - jestem szczęśliwy, że oni przyjechali.

Io venira si tu vole - przyjdę, jeśli chcesz.

Można tu jeszcze wyróżnić trzecią grupę spójników /"półspójniki"/, które zalicza się do spójników współrzędnych. Łączą one zdania w dość luźny sposób, np.:

Io non cognosce iste homine; nonobstante, io non le crede - Nie znam tego człowieka; mimo to nie wierzę mu.

Al contrario, io le conosce multo ben; igitur io le crede - Przeciwnie, ja znam go bardzo dobrze; dlatego też wierzę mu.

Niektóre z takich spójników mogą pełnić rolę przysłówków.

Inny podział spójników:

1. Spójniki proste - np.: *e, nam, que, si, igitur,..*
2. Spójniki złożone: *a fin de* – aby, *durante que* - podczas, gdy...
3. Spójniki korelatywne: *ni...ni...* - ani... ani...; *sia...sia...* - bądź... bądź...

Należy zwrócić uwagę, że bardzo wiele spójników złożonych powstaje przez użycie *que* po przyimku lub po imiestowie czasu teraźniejszego: *ante* – przed; *ante que* – zanim; *durante* – podczas; *durante que* - podczas gdy; *salvo* - wyjąwszy, prócz, oprócz; *salvo que* - prócz tego, że; chyba, że; *pro* - dla, z powodu; *pro que* - dlatego, że; ponieważ.

Połączenie *que* w jedną całość z wyrazem poprzedzającym jest raczej wyjątkowe: *perque, proque, porque*.

Analogicznie: *concernente que* - odnośnie tego, że; *supponite que* - przypuściwszy, że; zakładając, że.

§ 81. LISTA SPÓJNIKÓW I WYRAŻEŃ O CHARAKTERZE SPÓJNIKOWYM

A fin de - /z bezokolicznikiem/ aby, ażeby.

A fin de facer - aby robić.

A fin que - /z czasownikiem w formie osobowej/ aby, żeby, ażeby; po to, aby.
Por. § 69 c.

Alora - więc, a więc, zatem, przeto. W zasadzie przysłówek.

Ante que - zanim, nim, przedtem niż.

Ante que io finiva - zanim skończyłem.

A minus que - jeśli nie, o ile nie; chyba że.

Ille venira hic a minus que ille es malade - on tu przyjdzie, jeśli nie jest chory /...chyba, że jest chory/.

Atque - i, i także, i nawet.

Aut =o aut... aut... = o... o...

Ben que = benque - mimo, że; chociaż, aczkolwiek, choć.

Ille travalia benque ille es multo fatigate - on pracuje, chociaż jest bardzo zmęczony

Concernente que - odnośnie tego, że; co się tyczy tego, że.

Concernente que ille non ha essite - co się tyczy tego, że on nie był.

Contra que - przeciwko temu, że; przeciwko temu, by.

Io ha nulle objection contra que ille venira - nie mam nic przeciwko temu, by przyszedł.

Io ha nulle objection contra que ille veniva - nie mam nic przeciwko temu, że on przyszedł.

Comocunque - jakkolwiek; jednakowoż, jednak, atoli.

De maniera que - tak, aby tak, ażeby; w taki sposób, żeby; tak, że.

Ille travaliava multo de maniera que poteva reciper le prime precio - on dużo pracował tak, że mógł dostać pierwszą nagrodę.

Ille parlava rapidamente de maniera que io non le comprenderea - on mówił szybko tak, abym go nie zrozumiał.

Io prendeva le libro de maniera que ille non lo viderea - wziąłem książkę, aby jej nie zobaczył.

De maniera a - /z bezokolicznikiem/ aby, tak aby, tak ażeby.

De sorta que = *de maniera que*

Depost que = depois que = desde que - od czasu, gdy; odkąd.

Desde que io habita hic - od czasu, jak tu mieszkam; odkąd tu mieszkam.

Depois que ille moriva - od czasu, gdy umarł.

Donec - podczas, gdy; gdy; aż do czasu/, dopóki... dopóty.

Donec io es hic - /podczas/ gdy jestem tu; dopóki tu jestem; tak długo, jak tu jestem.

Dum - podczas, gdy; gdy; tak długo, jak; dopóki; pod warunkiem, że; jeśli tylko.

Io sta hic dum ille non se trova ibi - pozostanę tu, tak długo, dopóki go tam nie ma.

Durante que - podczas, gdy; gdy; w czasie gdy.

Dunque = dunc - przeto, dlatego; toteż, więc, zatem.

E - i, a; oraz, tudzież.

e... e... - zarówno... jak i...

Et - i, a, oraz; także.

et... et... - zarówno... jak również.

Etsi - choćby nawet, nawet jeśli; a jednak/ że/, a mimo to, chociaż, choć; mimo to, aczkolwiek.

Tu debe venir etsi tu es malade - musisz przyjść, choćbyś /nawet/ był chory.

Eo - dlatego, przeto; w zasadzie przysłówek.

Ergo - więc, zatem, przeto, dlatego; w konsekwencji, w takim razie, a więc.

Excepte que - za wyjątkiem tego, że; prócz tego że; poza tym, że.

Ille es multo sympathic excepte que ille ronca - on jest bardzo sympatyczny, prócz tego, że chrapie.

Extra que = excepte que; nadto, że; w dodatku do tego, że.

Igitur - więc, zatem, przeto; dlatego, skutkiem tego; wobec tego, no to; w takim razie, w takim wypadku; a więc.

In respecto a - ze względu na, pod względem.

In tanto que - o tyle, że; o tyle, o ile; skoro, ponieważ; gdyż; wobec tego, że; jako, że; zważywszy, że; o tyle, że.

Ita - i tak, tak więc.

Itaque - i tak; przeto, dlatego; więc, a więc, zatem

Jam que - ponieważ, gdyż, bo, bowiem.

Ma = mais - ale, lecz; jednak.

Non solamente - ma alsi - nie tylko - lecz również.

Malgrado que = malgre que - mimo, iż; pomimo tego, że; chociaż.

Minus A minus que - chyba, że chyba, żeby; jeśli nie, o ile nie.

A minus que io es - jeżeli nie jestem; jeżeli nie będę; Chyba że jestem; chyba, że będę.

A minus que io esserea - chyba, żebym był.

Nam - bo, gdyż, ponieważ, bowiem.

Ne /przed czasownikiem/ aby nie, żeby nie.

Ne nos oblida - abyć my nie zapomnieli.

Nec = neque - ani; także nie, też nie.

Nec... nec... - ani... ani...

Ni - żeby nie, aby nie; ani; także nie.

Ni... ni... - ani... ani...

Nisi - jeśli nie; chyba że; chyba, żeby.

Nonobstante que - mimo, iż; pomimo tego, że; chociaż.

Q - albo, lub; czyli.

o...o... - albo... albo...

Perque - ponieważ; dlatego, że; bowiem, gdyż.

Pois - bo, gdyż, ponieważ.

Pois que - ponieważ, jako że, skoro; wobec tego, że; odkąd.

Por - /z bezokolicznikiem/ aby, by, żeby.

Porque = *perque*

Post que - jako, że; skoro; wobec tego, że.

Postquam - gdy /już/, skoro tylko; zaraz, gdy; ledwo, załedwie.

Preter que - prócz tego, że; poza tym, że; za wyjątkiem tego, że.

Pro - aby, by, ażeby /z bezokolicznikiem/

Proque - ponieważ, gdyż, dlatego iż, bowiem.

Proviste que - pod warunkiem, że; z zastrzeżeniem, że; byle by tylko.

Qua - jako.

Quam - niż, aniżeli, od.

Plus grande quam... - większy, niż...

Quamquam = *quanquam* - choć, chociaż, aczkolwiek, mimo iż; a jednak, /a/ mimo to.

Quando - gdy

Quandocunque - kiedykolwiek, kiedy by nie.

Que - że, iż, żeby, aby, ażeby; niech; niż, aniżeli. Por. § 67, 68. Zob. też uwagę § 80, 21, 2.

Quia - ponieważ, gdyż, bo.

Quin - aby nie, żeby nie.

Quo = *a fin que, de maniera que, de sorta que.*

Quod - że, iż; ponieważ, gdyż, bo; dlaczego /tylko w zdaniu względnym/.

Salvo que - chyba, że; poza tym,, że; gdyby nie to, że.

Secun/do/ que - stosownie do tego /czy, kto, jak/.

Sed - ale, lecz; jednak/że/.

Si - jeśli, jeżeli, o ile; w pytaniach zależnych: czy.

Si tu lo face tu essera premiate - jeśli to zrobisz, będziesz nagrodzony.

To non sape si ille lo faceva - nie wiem, czy on to zrobił.

Sia - bądź.

Qual que sia - jaki bądź, jakikolwiek.

sia... sia... - bądź... bądź też;/ czy to...czy też.

lo ama le flores, sia in le campo, sia in le vaso – lubię kwiaty, bądź na polu, bądź w wazonie.

Si non - jeśli nie, jeżeli nie, o ile nie; chyba że, chyba żeby; chyba że to jest, chyba żeby to było, w przeciwnym razie.

Sinon - inaczej bowiem, w przeciwnym razie, jeżeli nie; albo też; chyba że, chyba żeby; poza tym że; jeśli nie, jeżeli nie /=*si non*/.

Hasta sinon tu essera tarde - spiesz się, bo /inaczej/ spóźnisz się.

Ille joca sinon ille es folle - on żartuje, albo też zwariował; chyba że zwariował; jeśli nie zwariował.

lo non ira sinon ille me preca - nie pójdę, jeśli on mnie nie poprosi; chyba, że on mnie poprosi.

Le color es blanc si non jalne - kolor jest biały, chyba że /jest/ żółty.

Sive - bądź /to/, lub, albo.

Sive... sive... - bądź... bądź; czy...czy...

Sive blanc, sive jalne - bądź biały, bądź żółty; czy/to/ biały, czy /też/ żółty.

Sin que - bez tego, że; bez tego, żeby; tak, aby nie.

Ille canta sin que ille habe le aures - on śpiewa bez tego, żeby mieć słuch.

Supposite que - przypuściwszy, że; zakładając, że.

Tunc - wobec tego, więc, w takim razie.

Tum - więc, wobec tego, zatem.

Ubicunque - gdziekolwiek.

Ultra que - prócz tego, że; poza tym, że; pomijając fakt, iż.

Usque /que/ - aż, dopóki.

Attende, per favor, usque /que/ ille reveni - zaczekajcie, proszę, aż on wróci.

Ut - /z czasownikiem w formie osobowej/ aby, ażeby, żeby; tak ażeby, tak by; oby, niechby.

Utrum...an - czy... czy; czy to... czy też...

Ubi - gdzie; gdy; gdy tylko; w którym, z który, w czym.

Vel - albo, lub, czyli; albo raczej.

Vel... vel... - albo... albo...

Vice - *Un vice que* - gdy /już/ raz, skoro.

Un vice que tu comencia tu non debe cessar - gdy już raz zaczniesz, nie wolno ci przerywać.

Viste que - wobec tego, że; zważywszy, że; jako że; ponieważ.

X. WYBRANE ZAGADNIENIA SKŁADNI

§ 82. ZDANIE OZNAJMUJĄCE

Interlingua jest językiem analitycznym, tzn. nie posiada odmiany rzeczowników przez przypadki i o roli ich decyduje miejsce w zdaniu.

Normalny szyk wyrazów zdania oznajmującego jest następujący: podmiot - orzeczenie - dopełnienie bliższe - dopełnienie dalsze.

Szyku tego nie można zmieniać /z nielicznymi wyjątkami/, gdyż spowoduje to zmianę znaczenia zdania, np.:

Le matre lava le infante - matka myje dziecko. *Le infante lava le matre* - dziecko myje matkę. Por. § 17, § 36.

Wyrazy określające, jak odpowiedniki polskich przydawek, okoliczników itp. stoją jak najbliżej wyrazów określanych /zob. odpowiednie rozdziały: przymiotnik, liczebnik, przysłówki/

Przymiotnik uzupełniony dodatkowym określeniem stoi zawsze po rzeczowniku:

Le arrangemento necesse pro mi viage - przedsięwzięcie niezbędne dla mej podróży.

Przysłówki: *non, solmente = solo, anque = etiam = alsi = tamben* stoją bezpośrednio przed wyrazem określonym.

Anque io vole mangiar iste pisces - także ja chcę jeść te ryby.

Io vole anque mangiar iste pisces - ja chcę także jeść te ryby.

Io vole mangiar anque iste pisces - ja chcę jeść także te ryby.

Przysłówki: *multo, troppo = nimis = trop = tro* stoją zawsze przed przymiotnikami, natomiast mogą stać przed lub po czasownikach:

Iste libro es multo interessante - ta książka jest bardzo ciekawa.

Isto me multo interessa = isto me interessa multo - to mnie bardzo ciekawi.

W tekstach literackich może niekiedy zajść inwersja podmiotu i orzeczenia:

Ah! diceva illa...il es tu qui ha venite. - Ach - powiedziała - to ty przyszedłeś.

Inwersji nie stosuje się, gdy w zdaniu występuje dopełnienie bliższe /biernik/, np.:

Le lacte ha bibite le catto - oznaczałoby nie, że mleko wypił kot, lecz że mleko wypilo kota. Brak odmiany rzeczowników w interlinguie uniemożliwia odróżnienie biernika od mianownika w inny sposób, niż według pozycji w zdaniu.

§ 83. ZDANIE PYTAJĄCE

Zdanie pytające tworzy się przy pomocy:

- a. szyku przestawnego /inwersji podmiotu z orzeczeniem/

Ille parla anglese - on mówi po angielsku.

Parla ille anglese? - czy on mówi po angielsku?

Ille ha venite - on przyszedł.

Ha ille venite? - czy on przyszedł?

Ille va venir - on przyjdzie.

Va ille venir? - czy on przyjdzie?

Desira vos un tassa de coffe o non? - Czy chcecie filiżankę kawy, czy nie?

Desira vos coffe con o sin sucro? - Czy chcecie kawy z cukrem, czy bez?

- b. intonacji.

Vos es senior Bernard? - Pan jest panem Bernard?

Vos vole dicer me lo? - Chcecie mi to powiedzieć?

- c. słów pytających: an, esque lub rzadko używanego num, odpowiadających polskiemu czy.

Esque vos parla anglese? - Czy pan mówi po angielsku?

Esque tu restara hic o sortira? - Czy pozostaniesz tu, czy wyjdiesz?

An tu lo sape? - Czy wiesz o tym?

d. Pytania typu: czy...czy tworzy się przez umieszczenie w pozycji drugiego czy spójnika o - albo, względnie jego synonimu. Istnieje też rzadko używana konstrukcja: *utrum... an...*

An tu sape o menti? - czy wiesz, czy kłamiesz?

Vole tu ir o non? - chcesz iść, czy nie?

e. Pytania szczegółowe tworzy się przy pomocy słówek pytających: zaimków, przymiotników, przysłówków.

Qui es iste homine con le barba rubie? - Kto to jest ten człowiek z rudą brodą?

Que batte a mi fenestra? - Co uderza w moje okno? *Que ha tu facite con le*

moneta? - Co zrobiłeś z pieniędzmi? *Qui vide me?* - Kto mnie widzi? *Que io vide?*

- Kogo widzę. Co widzę? *Quando arriva le autobus?* - Kiedy przyjeżdża autobus?

Ubi es illa? - Gdzie ona jest? *Cuje es iste libro?* - Czyja jest ta książka?

f. Pytania zależne - zob. dalej § 89 /mowa zależna/.

g. Pytania rozłączne typu "nieprawdaż? Czyż nie? no nie?" tworzy się za pomocą annon, nonne, non ver, non es/il/ ver.

Ille cognosce Interlingua, nonne? On zna Interlinguę, nieprawdaż?

Tu lo sape, annon? Wiesz to, czyż nie?

h. Pytania zaprzeczone: *Esque tu non vide?* Czy nie widzisz? *Non pote ille*
parlar plus lentemente? Czy on nie może mówić wolniej?

§ 84. ZDANIE PRZECZĄCE

Przeczenie tworzy się w następujący sposób:

a. Przez użycie *non* przed czasownikiem /ale por. § 36, g/.

Nos non es specialistas - Nie jesteśmy specjalistami.

Ille non me lo diceva - Ona mi tego nie powiedziała.

b. Przez użycie w zdaniu innego słowa przeczącego, którym może być m. in. spójnik /*nec = ni - ani; ne - aby nie...*/, przysłówek /*nunquam - nigdy, nusquam - nigdzie...*/, przymiotnik /*nulle - żaden...*/, zaimek /*nemine - nikt, nihil - nic...*/

Io nunquam ha vidite tal infante - Nigdy nie widziałem takiego dziecka.

Nulle homine poterea facer isto - Żaden człowiek nie mógłby tego zrobić.

Io non le vide nec illa pote vider - Ja go nie widzę ani ona nie może go zobaczyć.

W interlinguie obowiązuje tzw. zasada pojedynczego przeczenia w zdaniu. Wynika z niej, że w zdaniu może wystąpić tylko jeden wyraz o charakterze negującym. Porównajmy następujące zdania:

Ille *nunquam* face alicue - On nigdy nic nie robi /dosłownie: on nigdy coś robi/. W interlinguie - jeden wyraz przeczący, *nunquam*; w polskim - trzy wyrazy przeczące: nigdy, nic, nie.

Io non ha alicun moneta - Nie mam żadnych pieniędzy /dosłownie: nie mam jakichś pieniędzy, trochę pieniędzy/.

Tal cosas existe necubi - Takie rzeczy nigdzie nie istnieją /dosłownie: takie rzeczy istnieją nigdzie/.

Zauważmy, że jeśli w zdaniu wystąpiło jedno przeczenie, to inne wyrazy, których znaczenie w języku polskim byłoby przeczące, w interlinguie mają znaczenie nieokreśloności.

I tak np.: *alicun* - trochę, nieco; kilka; jakiś nabiera w zdaniu przeczącym znaczenia: nic, żaden, żadna ilość; *alicubi* - gdzieś nabiera znaczenia: nigdzie...itd.

Io non lo na vidite alicubi - Nigdzie tego nie widziałem.

§ 85. NIEKTÓRE ZAGADNIENIA TYCZĄCE ZDAŃ PODRZĘDNE ZŁOŻONYCH

1. Zdania podrzędne przymiotnikowe zastępują określenia przymiotnikowe. Zwane są również zdaniami względnymi. Następują po wyrazie określanym, przeważnie rzeczowniku, wprowadzane mogą być przez różnego rodzaju

zaimki i przysłówki względne, najczęściej: *que* - co, kogo; *qui* - kto, który; *qual* - jaki; *cuje* - czyj; *ubi* - gdzie; *quando* - kiedy, *pro que* - dlaczego; *como* - jak i in.

Dzieli się na dwie grupy: zdania określające bliżej rzeczownik, wyróżniające go w jakiś sposób oraz zdania uzupełniające, nie określające rzeczownika, ale dające jakieś poboczne wyjaśnienie. Przed zdaniami określającymi nie stawia się przecinka, przed zdaniami uzupełniającymi przecinek należy wstawić.

a. Zdania określające:

Le studente qui respondeva le question esseva Jack - Student, który odpowiedział na pytanie, to był Jack.

Da me le libro que io prestava a te - Daj mi książkę, którą ci pożyczyłem.

Io memora le die quando illa prime vice portava iste roba blau - pamiętam dzień, gdy ona pierwszy raz nosiła ta niebieską suknię /jaki dzień?/.

Io sape le ration proque ille es irate - Znam przyczynę, dlaczego jest zagniewany jaką przyczynę?/.

b. Zdania uzupełniające:

Bernard Shaw, qui scribeva "St. Joan", moriva in 1950 - Bernard Shaw, który napisał "Świętą Joannę", zmarł w roku 1950.

Mi patre, qui habeva visitate America, reveniva heri - Mój ojciec, który odwiedził Amerykę, przyjechał wczoraj.

Porównajmy:

Omne le libros, le quales habeva picturas in illos, esseva inviate al parve puera - Wszystkie książki, które miały obrazki, zostały wysłane małej dziewczynce /wszystkie książki miały obrazki i wszystkie wysłano; zdanie uzupełniające/.

Omne le libros le quales habeva picturas in illos esseva inviate al parve puera - Wszystkie książki, które miały obrazki, zostały wysłane małej dziewczynce /wysłano tylko część książek, mianowicie tylko te, które miały obrazki/.

Io non ama le infantes, qui face le ruito - Nie lubię dzieci, które robią hałas; nie lubię dzieci, bo one robią hałas /wszystkie na ogół/.

Io non ama le infantes qui face ruito - Nie lubię /tych/dzieci, które robią, hałas /a inne, być może, lubię/.

Ille ha un fratre qui es artista - On ma brata, który jest artystą /jeden z jego braci jest artystą/.

Ille ha un fratre, qui es artista - On ma jeûnego brata, który jest artystą /brat jest tylko jeden i jest on artystą/.

Isto causava expensas que io non habeva permittite - To spowodowało wydatki, na które nie pozwoliłem /oczekiwałem wydatków i przeznaczyłem na nie pieniądze, ale niektóre przekroczyły sumy, które dopuszczałem do wydawania/.

Isto causava expensas, que io non permitteva - To spowodowało wydatki, na które nie pozwalałem /nie oczekiwałem żadnych wydatków/.

Specyficzna konstrukcją oznaczają się zdania z podmiotem formalnym /niekiedy opuszczanym/:

Il es senior X que nos attende - To na pana X czekamy /dosłownie: to jest pani X, na którego czekamy/.

Isto es lo que nos non vole - To jest to, czego nie chcemy.

Es io qui parla - To ja mówię.

Es ille qui ha trovate le solution - To on znalazł rozwiązanie; on jest tym, który znalazł rozwiązanie.

§ 86. ZDANIA PODRZĘDNE RZECZOWNIKOWE ZASTĘPUJĄ RZECZOWNIKI I MOGĄ PEŁNI FUNKCJE RZECZOWNIKÓW, TZN. WYSTĘPOWAĆ JAKO:

1. Dopełnienie:

Ille diceva, "Io es felice de revider vos" - On powiedział: jestem szczęśliwy, że was widzę.

Ille diceva que ille esseva felice de revider vos - On powiedział, że jest szczęśliwy, iż was widzi.

Zob. § 89 /mowa zależna/.

2. Podmiot:

Lo que tu face sembla esser difficile - To co robisz wydaje się być trudne.

Que ille refusera es multo verosimilante - że on odmówi, jest bardzo prawdopodobne.

"Que hora es?", *questionava ille* - "która godzina"- zapytał.

3. Uzupełnienie przyimka:

Nos rideva de lo que ille habeva dicite - Śmialiśmy się z tego, co on powiedział.

4. Orzecznik:

Le facto es que ille non ha essayate - Faktem jest, że on nie próbował.

Isto non es lo que io vole - To nie jest to, co ja chcę.

5. Przydawka apozycyjna:

Le facto que le prisionero esseva culpabile esseva clar - Fakt, że więzień był winny, był oczywisty.

Le idea que tu pote facer lo sin pensar es mal - Pomysł, że możesz to zrobić nie myśląc, jest zły.

6. Dopełnienie przymiotnika:

Io es certe que ille non studiava mathematica - Jestem pewny, że on nie studiował matematyki.

Io es corvincite que io habe le ration - Jestem przekonany, że mam rację.

Il es possibile que ille non va venir - Jest możliwe, że on nie przyjedzie.

Uwaga: należy zwrócić uwagę na interpunkcję.

§ 87. ZDANIA PODRZĘDNE PRZYSŁÓWKOWE PEŁNIĄ ROLĘ PRZYSŁÓWKÓW. MOGĄ OKREŚLAĆ:

1. Sposób:

Henry travaliava como isto deberea esser facite - Henry pracował /tak/
jak to powinno być robione.

Ille curreva quasi que su vita dependeva de isto - Biegł, jakby jego życie
od tego zależało.

2. Miejsce:

Io vadera ubi tu me dice - Pójdę /tam/ gdzie mi powiesz.

Io vade ubi tu me dice - Idę tam, gdzie mi mówisz.

Io vadeva ubi tu me diceva - Szedłem tam, gdzie mi mówiłeś.

Io vadeva ubi tu me habeva dicite - Szedłem tam, gdzie mi /przedtem/
powiedziałeś.

Należy zwrócić uwagę, że zamiast czasu przyszłego w zdaniu
podrzędnym używa się czasu teraźniejszego. Jednakże, gdy wymaga tego
znaczenie zdania, można używać tego czasu:

Io incontrara mi amico ubi io olim incontrava te - Spotkam się z moim
przyjacielem tam, gdzie kiedyś spotkałem ciebie.

3. Czas:

Io ama silentio quando io travalia - Lubię ciszę, gdy pracuję.

Io studiava le francese durante que io habitava in Paris - Studiowałem
francuski, gdy mieszkalem w Paryżu.

Ille veniva ante que io sortiva - On przyszedł zanim ja wyszedłem.

W zdaniach czasowych podrzędnych również nie używa się czasu
przyszłego:

Io va attender usque tu reveni - Zaczekam, aż wrócisz.

4. Przyczynę:

Ille vendeva le automobile pro que illo esseva troppo micre - On sprzedał
samochód, ponieważ był za mały.

Pois que tu non vole adjuvar me, io debe facer ipse - Jako że nie chcesz
mi pomóc, muszę robić sam.

W zdaniu pierwszym nacisk położono na zdanie główne /on sprzedał samochód/. W zdaniu drugim nacisk położono na zdanie poboczne /nie chcesz mi pomóc/. W zdaniu pierwszym zdanie podrzędne wyjaśniające przyczynę stoi po opisie skutku, w zdaniu drugim przeciwnie.

Zdania podrzędne pierwszego typu mogą być wprowadzane przez takie spójniki, jak: proque = perque - ponieważ, gdyż, bo, albowiem; nam - bo, gdyż, ponieważ; quia - bo, ponieważ, jako że; pois - bo, gdyż, ponieważ; jam que - ponieważ, gdyż, bo.

Zdania podrzędne drugiego typu wprowadzane są przez stojące na początku: pois que = post que = depois que = depost que - jako że, wobec tego że, skoro; viste que - zważywszy że, skoro, jako że.

W zdaniach drugiego typu możliwa jest inwersja zdania głównego i pobocznego, ale zawsze stoi w nich przecinek:

Io debe facer ipse, pois que tu non vole adjuvar me - Muszę robić sam, jako że nie chcesz mi pomóc.

Nadal nacisk spoczywa na fakcie: nie chcesz mi pomóc.

5. Cel:

Zdania celowe są wprowadzane przez: a fin que = pro que - aby, ażeby; de sorta que = de maniera que = quo - tak aby, tak ażeby, aby; rzadziej używane są również: ne = ni = quin - aby nie, ażeby nie.

Zob. § 67 c. A oto inne przykłady:

Ne ille dice multo - Aby on nie mówił wiele.

Sia attente ne tu face error - Bądź ostrożny, abyś nie zrobił błędu.

Io time ne ille reveni - Boję się, aby nie wrócił.

Illa esseva silente ne nos audirea su partir - Ona była cicho, aby śmy nie usłyszeli jej wyjścia.

Nemine veniva quin audiva - Nie przyszedł nikt, aby nie słyszał /kto by nie słyszał/.

Io non pote negar quin isto sia juste - Nie mogą zaprzeczyć, aby to nie było prawdziwe.

Nos a pena pote resister quin ille disface - Zaledwie możemy przeszkodzić, aby on nie niszczył.

Jak widać *ne* i *ni* używa się dla oznaczenia celu, zamiaru; po słowach oznaczających odmowę, zakaz, ostrzeżenie, troskliwość; kiedy życzymy sobie, aby coś się spełniło, ale obawiamy się, że się nie spełni.

Quin używa się po przeczących zdaniach głównych w sensie: aby nie, ktoby nie, coby nie, czego by nie; po wyrazach wątpliwości, nieświadomości; po zakazach, wyrażeniach oznaczających: wzbranianie, przeszkodę.

Częściej jednakże używa się konstrukcji: *a fin que... non..., de maniera que... non...* itp.

6. Przyzwolenie:

Ben que ille essayava, ille non habeva successo - Chociaż próbował, nie udało mu się.

Ille faceva ben, etiam si ille non recipeva un premio - On robił dobrze, nawet jeśli nie dostał nagrody /...także jeśli nie dostał nagrody/.

Comocunque ille da se pena, ille nunquam face isto satisfaciente - Jakkolwiek on zadaje sobie trud, nigdy nie robi tego zadowolająco.

Sive ille travalia, sive non, io non spera que ille passara le examine - Czy on pracuje, czy nie, nie oczekuje, że zda egzamin; czy on będzie pracował, czy nie, nie oczekuje, że zda egzamin.

Quecunque tu pote dicer, io totevia pensa que io habeva le ration - Cokolwiek możesz powiedzieć, mimo to myślę, że miałem rację.

W zdaniach które odnoszą się do przyszłości, czasami używa się czasu teraźniejszego w zdaniu podrzędnym:

Etiam si tu es innocente, tu essera accusate - Nawet jeśli będziesz /albo: jesteś/ niewinny, będziesz oskarżony.

Niekiedy - gdy zdanie główne i podrzędne odnoszą się do tego samego podmiotu - używa się równoważników zdań podrzędnych:

Benque juvene, ille studiava multo - Chociaż /on jest/ młody, dużo studiował.

7. Porównanie:

Iste cosa non es assi simple como tu crede - Ta rzecz nie jest tak prosta, jak myślisz.

Le question essera plus facile que vos pensa - Zagadnienie będzie łatwiejsze, niż myślicie.

W tego typu porównaniach używa się tych samych wyrażen, co przy stopniowaniu przymiotników: *tanto... conio..., assi... como..., plus... que..., plus... quam...* itp. Por. § 21, 1, 2.

Inny typ porównań:

Quanto plus vos travalia, tanto plus vos gania - Im więcej pracujecie, tym więcej zarabiacie.

Quanto plus celeremente tu fini le travalio, tanto plus tosto tu vadera a domo - Im szybciej skończysz pracę, tym szybciej pójdziesz do domu.

Zwróćmy uwagę, iż w ostatnim zdaniu czas przyszły zastąpiono czasem teraźniejszym w zdaniu podrzędnym.

8. Warunek: zob. § 88.

9. Rezultat:

Io recipeva mi salario heri, de sorte que io nun pote pagar lo que io debe - Otrzymałem moją pensję wczoraj, tak, że mogę teraz zapłacić, co jestem dłużny.

Illa parla de maniera que on vole ascoltar la - Ona mówi tak, że chce się jej słuchać.

Zdanie pierwsze wyraża czysty skutek, użyto w nim przecinka. Zdanie drugie wyraża nie tylko skutek ale i sposób, a nawet cel. Przecinek nie został użyty.

Zdania tego typu wprowadzane są przez: *de maniera que, de sorta que, quo* - tak aby, tak ażeby, tak że.

Nieco inny typ, powiązany z porównaniem:

Ille esseva assi gentil que io non poteva resister - On był tak uprzejmy, że nie mogłem się opierać.

Il es un tal calde jorno que io retirava mi jaco - Jest taki ciepły dzień, że zająłem marynarkę.

Esserea vos si amabile pro render me iste servicio? Czy byłby pan tak uprzejmy, by oddać mi tę przysługę?

§ 88. OKRESY WARUNKOWE

Zdania złożone warunkowe dzielą się na dwie kategorie: zdania o warunkach realnych i o warunkach hipotetycznych.

1. Warunki realne:

Si tu habe ration, io habe torto - Jeśli ty masz rację, ja jestem w błędzie.

Si tu me adjuva, io adjuvara te - Jeżeli mi pomożesz, ja pomogę tobie.

Si io aprende toto isto, io habera respondite tote le questiones - Jeśli nauczą się wszystkiego tego, odpowiem na wszystkie Pytania.

Si lo que tu dice es correcte, io faceva error - Jeżeli to co mówisz jest słuszne, zrobiłem błąd.

Si tu incontra Julia, non la dice lo que io te ha dicite - Jeśli spotkasz Julię, nie mów jej tego, co ci powiedziałem.

Jak widać, wszystkie powyższe zdania zawierają warunek, który może być lub może nie być spełniony - czyli tzw. warunek otwarty. Nie jest powiedziane nic na temat tego, czy i jakie są szanse jego spełnienia lub nie spełnienia.

Użycie w zdaniu zaczynającym się od si - jeśli, jeżeli, o ile – czasu teraźniejszego nie wprowadza ograniczeń na czas użyty w zdaniu głównym. Zauważmy, że w zdaniu podrzędnym po si nie używa się czasu przyszłego, lecz wstawia czas teraźniejszy.

Si tu incontrarea Julia, dice la que io es hic - Jeślibyś spotkał Julię, powiedzi jej, że jestem tutaj.

Si ille venirea, da le, per favor, iste libro - Jeśliby on przyszedł, daj mu, proszę, tę książkę.

Si le tr^uino essere a tarde, que nos facera? - Jeśliby pociąg się spóźnił, co zrobimy?

Użycie po *si* trybu warunkowego wskazuje na mniejsze prawdopodobieństwo spełnienia się przypuszczenia. Używany jest dla uwidocznienia, że przebieg pewnego zdarzenia zależy od innych przyszłych zdarzeń. Często w zdaniu, głównym, występuje rozkaz lub prośba. Zdania takie stosuje się również do wyrażania prośby w sposób uprzejmy:

Si tu subscriberea iste papiro, io dara le moneta immediatamente - Gdybyś zechciał podpisać ten papier, dam pieniądze zaraz.

Po *si* może występować również czas przeszły prosty lub złożony. Po czasie przeszłym złożonym może wystąpić czas przyszły lub teraźniejszy:

Si io ha facite un error, io essayara remediar lo - Jeżeli zrobiłem błąd, spróbuję zaradzić temu.

Si tu ha facite tu deberes, tu pote ir al cinema - Jeżeli wypełniłeś swe obowiązki, możesz iść do kina.

Po czasie przeszłym prostym może wystąpić czas przyszły, teraźniejszy lub przeszły:

Si io diceva isto, io pete pardono - Jeśli to powiedziałem, proszę o wybaczenie.

Si io diceva isto, io non habeva ration - Jeżeli to powiedziałem, nie miałem racji.

Si io diceva isto, io essayara corrigere mi assertion - Jeżeli to powiedziałem, spróbuje naprawić moje stwierdzenie.

2. Warunki hipotetyczne dotyczą przypuszczeń, które mogą być niezgodne z rzeczywistością, lub bardzo mało prawdopodobne. Mogą też wyrażać wątpliwość.

Si Henry esseva hic, ille poterea responder - Gdy by Henry był tutaj, mógłby odpowiedzieć /ale go raczej nie ma/.

Si io esseva rege, tu essera regina - Gdybym był królem, ty byłabyś królową / ale nie jestem królem/.

Si Petro multe laborava, ille passera le examine - Gdyby Piotr dużo pracował, zdałby egzamin / ale wątpię, czy dużo pracował/.

a. Zdania odnoszące się do teraźniejszości opatrzone są po *si* czasem przeszłym, a w zdaniu głównym - trybem warunkowym.

Si io habeva moneta, io comprara un nove automobile - Gdybym miał pieniądze, kupiłbym nowy samochód.

b. Zdania odnoszące się do przeszłości: po *si* stoi czas zaprzeszczy, w zdaniu głównym czas przeszły trybu warunkowego.

Si tu habeva demandate me, io habera adjuvate te - Gdybyś był mnie poprosił, pomógłbym ci /w domyśle: ale nie poprosiłeś/.

c. Zdania dotyczące przyszłości mają konstrukcję zdań dotyczących teraźniejszości, często z dodatkiem określającym bliżej czas:

Si Ricardo travaliava plus forte in le proxime semestre, ille passera le examine - Jeśli Ryszard pracował więcej w następnym semestrze, zdałby egzamin /ale wątpię, czy będzie pracował/.

Uwaga: Wszystkie zdania warunkowe mogą być poddawane inwersji, np.:

Si io diceva isto, io non habeva ration = Io non habeva retion, si io diceva isto - Jeśli to powiedziałem, nie miałem racji = Nie miałem racji, jeśli to powiedziałem.

§ 89. MOWA ZALEŻNA

W mowie niezależnej przekazujemy dosłownie to, co rzekł podmiot: *Ille diceva, "Io studia le francese"* - On rzekł: studiuje francuski.

W mowie zależnej przekazujemy tę samą treść, którą wyraził mówiący, ale w nieco zmienionej formie, wcielonej w jedną całość ze zdaniem głównym:

Ille diceva que ille studiava le francese - On powiedział, że studiuje francuski.

Jak widać, zmianie uległ czas gramatyczny w wypowiedzi, zmienił się zaimek osobowy oraz dodano wprowadzające *que*.

1. Jeżeli mowę zależną wprowadza się przy pomocy czasu przeszłego takich czasowników, jak dicer - powiedzieć, questionar - spytać, constatar - stwierdzić...itp., wówczas w zdaniu relacjonowanym:

czas terażniejszy - przechodzi na czas przeszły;

czas przeszły prosty i złożony - przechodzi na czas zaprzeszczyły:

czas przyszły - na tzw. czas przyszły w przeszłości, równy trybowi warunkowemu /niekiedy stosuje się inne konstrukcje, np. z czasownikiem pomocniczym vader, por. § 66, 1/;

tryb warunkowy - na tryb warunkowy czasu przeszłego. Np.:

Ille diceva: io pote ir - On powiedział: mogę iść.

Ille diceva que ille poteva ir - On powiedział, że może iść.

Ille constatava, "io habeva ration" - On stwierdził: miałem rację.

Ille constatava que ille habeva habite ration - On stwierdził, że miał rację.

Tu diceva, "io ha venite" - Powiedziałeś: przyszedłem.

Tu diceva que tu habeva venite - Powiedziałeś, że przyszedłeś.

Io diceva, "Ille venira" - Powiedziałem: on przyjdzie.

Io diceva que ille venirea - Powieǳiałem, że on przyjdzie.

Mi matre diceva, "Ille va venir" - "Moja matka powiedziała: on przyjdzie.

Mi matre diceva que ille vadeva venir - Moja matka powiedziała, że on przyjdzie.

Illa diceva, "io facereā isto" - Ona powiedziała: zrobiłabym to.

Illa diceva que illa haberea facite isto - Ona powiedziała, że zrobiłaby to.

Ille diceva, "Si io habeva mi penna, io potereā scriber" - On powiedział: gdybym miał swoje pióro, mógłbym pisać.

Ille diceva que si ille habeva habite su penna, ille haberea potite scriber /albo:...ille poterea haber scribite/ - On powiedział, że gdyby miał swoje pióro, mógłby pisać.

2. Jeżeli relacjonowany fakt jest powszechnie obowiązujący lub na znaczenie wykraczające poza chwilę, w której dokonano stwierdzenia, można w mowie zależnej użyć czasu teraźniejszego:

Ille diceva que le sol se trova 92 millones de milias de hic - On powiedział, że słońce znajduje się 92 miliony mil stąd.

Illa diceva que illa se leva al septe horas cata matino - Ona powiedziała, że wstaje co rano o siódmej godzinie.

3. W pytaniach zależnych zadanych w czasie przeszłym, zachodzą identyczne zmiany w czasach, jak to podano w punkcie 1. Pytanie zależne musi być wprowadzone przez si lub an, które tłumaczy się wtedy przez czy, lub przez inny wyraz pytający.

Ille questionava; "Es isto ver?" - On spytał: czy to jest prawda?

Ille questionava si isto esseva ver - On spytał, czy to jest prawda.

Ille interrogava, "Ubi habita illa?" - On spytał: gdzie ona mieszka?

Ille interrogava ubi illa habitava - On spytał, gdzie ona mieszka.

Ille diceva: "Io ha lassite mi horologio a domo. Pote vos dicer me que hora es il?" - On rzekł: zostawiłem mój zegarek w domu. Czy może mi pan powiedzieć która godzina?

Ille diceva que ille habeva lassate su horologio a domo e questionava me si io poteva dicer le que hora esseva. - On powiedział, że zostawił swój zegarek w domu i spytał mnie, czy mogą mu powiedzieć, która jest godzina.

4. Rozkazy niezależne są wprowadzane przez słowa typu: ordinar - kazać, mandar - kazać, commandar - zlecić, rozkazać, peter - prosić, rogar - prosić, requirer - zażądać, wymagać...itp. Należy w zdaniu umieścić również osobę, do której odnosi się rozkaz, Sam rozkaz wyraża się bezokolicznikiem:

Ille diceva al soldates: Marcha presto! - On rzekł do żołnierzy: biegiem marsz!

Ille commandava le soldates de marchar presto - On rozkazał żołnierzom maszerować biegiem. /albo: *ille commandava al soldates de marchar/*.

Ille les diceva de marchar presto - On im kazał maszerować biegiem.

5. Jeżeli czasownik w zdaniu głównym /typu: *dicer* - rzec, *questionar* - spytać, *petere* - prosić/ stoi w czasie innym niż przeszły, wówczas w mowie zależnej nie zachodzą żadne zmiany w czasach w porównaniu z mową niezależną. Jedynie tryb rozkazujący przechodzi na bezokolicznik.

Ille dicera: iste labor es troppo difficile - On powie: ta praca jest za trudna.

Ille dicera que iste labor es troppo difficile - On powie, że ta praca jest za trudna.

Ille ha dicite, "Io es Smith" - On powiedział: jestem Smith /czas przeszły, ale złożony - więc wskazuje na związek z terażniejszością/.

Ille ha dicite que ille es Smith - On powiedział, że jest Smithem.

Ille questiona, "qui es hic?" - On pyta: kto tu jest?

Ille questiona qui es hic - On pyta, kto tu jest.

Ille pete: "Da me le libro!" - On prosi: daj mi książkę!

Ille me pete de dar le le libro - On mnie prosi, abyli mu dał książkę.

Uwaga: łatwo jest zauważyć, że przy przekształcaniu nowy niezależnej na zależną zmianom ulegają nie tylko czasowniki /ich czas, niekiedy tryb itp./, lecz także zaimki osobowe, dzierżawcze, przymiotniki dzierżawcze i in., podobnie jak w języku polskim. Sprawy te nie wymagają obszernego omówienia, wystarczą bowiem powyższe przykłady.

Ponadto, przy relacjonowaniu mowy niezależnej w czasie przeszłym, ulegają zmianie słowa, oznaczające bliskość czasową i odległościową. Tak więc:

iste - ten /i pochodne/ przechodzi na *ille* - tamten /i pochodne/;

hic - tu staje się *ibi* - tam;

ora - teraz przechodzi na *alora* - wtedy;

passato - temu przechodzi na *ante* - przedtem;

hodie - dziś przechodzi na *ille die* - tamtego dnia;

deman - jutro przechodzi na *le die sequente* - następnego dnia;

heri - wczoraj przechodzi na *le previe die* - poprzedniego dnia.

Ille diceva: "*Io videva iste puera hic in iste camera hodie*" - On powiedział:
widziałem tę dziewczynkę tu w tym pokoju, dzisiaj.

Ille diceva que ille habeva vidite ille puera ibi, in ille camera ille die -
/dosłownie/ On rzekł, że widział tam tą dziewczynkę tam, W tamtym
pokoju, tamtego dnia.

Dopuszczalne są jednak logiczne odstępstwa.

§ 90. WYRAZY STOJACE POZA ZDANIEM. WYKRZYKNIKI.

Adeo - Żegnaj/cie/; do widzenia.

Adieu / adje/ - żegnaj/cie/, adieu.

Alora! - a więc! a więc jednak!

Amen - amen.

Ancora! - jeszcze! bis!

Au revoir /o rewuar/ - do zobaczenia

Ave! - bądź pozdrowiony! witaj/cie/!

Ai! - aj! oj!

Ah!- ach!

A me! A nos! - do mnie! do nas!

Al adjuta, al succurso, adiuta - na pomoc! pomocy!

Avante! - naprzód!

A basso! - precz! A basso le traitores! Precz ze zdrajcami!

Attention! - uwaga! bacność!

A revider vos! - do zobaczenia /wam/! do widzenia /wam/!

A revider nos! - do widzenia! do zobaczenia!

A proposito! - a propos!

Basta!- dosyć! dość! basta!

Ben!- dobrze!

Bis!- bis!

Bon! - dobrze! dobra! w porządku!

Bravo! Bravissimo! - brawo! bravissimo !

Ba! - ba !

Bon die, bon jorno - dzień dobry.

Bon nocte - dobranoc.

Bon matino - dzień dobry /rano/

Bon vespere - dobry wieczór.

Certo! na pewno ! pewnie!

Claro! jasne! oczywiście!

Crac! trzask! brzdęk!

Correcte! - słusznie!

De accordo! - Zgoda!

Ecce! oto!

Eh! - ech!

Eh ben! - a więc! no więc!

Fi! - fe! fuj! fi!

Guai! - biada! Guai a te! Biada ci!

Ha! ha!

Hallo! - halo! hola! /także/ cześć! czołem!

Holla! - hej! hejże! hola! hej tam! Hurrah! /hura/ - hura! niech żyje! wiwat!

Hop! - hop!

Jammais! - nigdy!

Justo! - słusznie! racja! tak jest!

Multo ben! Multo bon! - bardzo dobrze! świetnie! doskonale!

No ! Non! - nie!

Out! - out! aut! /sport/

Oh! - och!

Pst! - pst! cyt!

Pardono! przepraszam!

Retro ! - precz! zgiń !

Salute!- bądź /cie/ pozdrowiony /pozdrowieni/! witaj/cie/!

Shocking! - niesamowite! szokujące! wstrząsające! skandaliczne! okropne!

Stop! - stop!

Sus!- hop! sus! myk!

Vale! - Żegnaj/cie/!

Vivat! - niech żyje! wiwat!

Oczywiście, lista powyższa nie wyczerpuje wszystkich możliwości. Bardzo wiele zwrotów można używać w roli wykrzykników - a nawet tworzyć nowe wykrzykniki, zwłaszcza onomatopieczne /dźwiękonaśladowcze/:

Uh! Uff! Ho ho! Tra la la!

Gratias! - Dziękuję ! *Staben!* Trzymaj się dobrze! *Excusa me!* Przepraszam! *Siacute!* Uważaj! *Silentio!* Cisza! *Vamos!* Idziemy! *Foras!* Precz! *Fora!* *Povre nos!* Biedni my! *Ivorso!* Na lewo!... itd.

§ 91. WZORY NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANYCH KONSTRUKCJI ZDANIOWYCH

1. Podmiot + orzeczenie:

Tempore fugi - Czas ucieka.

Aves cantava - Ptaki śpiewały.

Tu va comenciar - Zaczyniesz /będziesz zaczynał/.

Mi capite doleva - Moja głowa /mnie/ bolała.

Qui parla? - Kto mówi?

Le grande leon rugi - Wielki lew ryczy.

Iste libro jace sur le tabula - Ta książka leży na stole.

Ille va lerntemente - On idzie powoli.

2. Esser/być/ + rzeczownik:

Ille es poeta - On jest poetą.

Iste homine es mi patre - Ten człowiek jest moim ojcem.

Nelson esseva marinero - Nelson był marynarzem.

Vider es creder - zobaczyć to uwierzyć /bezokolicznik w roli rzeczownika/.

Qui es vos? - Kim pan jest?

Isto es lo que io vole - To jest to, co chcę /zamiast rzeczownika konstrukcja zdaniowa zastępująca rzeczownik/.

Lo que ille precava esseva solo adjuvar nos - To o co prosił,/to/ była jedynie pomoc dla nas. /Zamiast rzeczownika zastępcza konstrukcja zdaniowa/.

3. Esser + przymiotnik:

Ille es servicial - On jest usłużny.

Cleopatra esseva multo belle - Kleopatra była bardzo piękna.

Isto son le scarpas que tu cerca - To są buty, których szukasz /zamiast przymiotnika zastępcza konstrukcja zdaniowa/.

Toto es foras del question - Wszystko nie wchodzi w rachubę dosłownie: jest "poza zagadnieniem"; zamiast przymiotnika konstrukcja przyimkowa/.

4. Esser + przysłówek:

Ille es hic - On jest tutaj.

Iste cosa es ubi tu ha lassate lo. - Ta rzecz jest tam, gdzie ją zostawiłeś zamiast przysłówka konstrukcja zdaniowa/.

Le sedia es apud le tabula - Krzesło jest przy stole /zamiast przysłówka wyrażenie przyimkowe/.

5. Podmiot gramatyczny il + esser:

Il es septe horas - Jest siódma godzina.

Il es facile natar - Łatwo jest pływać.

Il essere_a melio facer lo que ille vole - Byłoby lepiej zrobić to, co on chce.

Il es obvie que tu es stulte - Jest oczywiste, że jesteś głupi.

Il esseva facto que Columbo discoperiva Cuba - Było faktem, że Kolumb odkrył Kubę.

Il essere_a impossibile travaliar hic - Będzie niemożliwe pracować tu.

6. Podmiot gramatyczny il + haber:

Il ha coffe sur le tabula - Na stole jest /znajduje się/ kawa.

Il haveva cinque homines in le camera - W pokoju było pięciu ludzi.

Il haber_a un bon repasto pro nos a domo - w domu będzie dla nas dobry posiłek.

Konstrukcja *il + haber* oznacza: znajdować się, być /w jakimś miejscu/ i używana jest z okolicznikami miejsca. W odróżnieniu od niej konstrukcja z *esser* oznacza po prostu: być.

7. Podmiot gramatyczny il + dowolny czasownik:

Il me pare que tu non ha ration - Wydaje mi się, że nie masz racji.

Il non importa quando ille veni - Nie jest ważne, kiedy on przyjdzie.

Il occurreva que io esseva curte de moneta - Zdarzyło się, że nie miałem pieniędzy.

8. Orzeczenie zbudowane z orzecznika i łącznika:

Johannes deveniva doctor - Jan został doktorem.

Ille restava le presidente - On po został prezydentem.

Mi fratre deveniva socialista - Mój brat stał się socjalistą.

Ille nasceva poeta e moriva musico - On urodził się poetą i zmarł muzykiem.

Iste castello se appella "Le ruina" - Ten zamek nazywa się "Ruina".

Io me faceva un cantator - Zostałem /"zrobiłem się"/ śpiewakiem.

Tu pare triste - Wyglądasz na smutnego.

Isto me sembla impossibile - To mi się wydaje niemożliwe.

Le tempesta appare periculose - Burza wygląda na niebezpieczną.

Le affaire me pare ridiculose - Sprawa wygląda mi na śmieszna; sprawa wydaje się śmieszna.

Ille sembla esser un homine seriose - On wydaje się być człowiekiem poważnym.

Tu non devenira famose - Nie staniesz się sławny.

Io restava incerte - Pozostawałem w niepewności /niepewny/.

Le suppa ole deliciose - Zupa pachnie wspaniale.

Ille moriva juvene - On zmarł za młodu /dosł.: młody/.

Io nasceva ric - Urodziłem się bogaty.

Łącznikiem może być, jak widać rzeczownik po takich czasownikach, jak: devenir - stać się, zostać; facer se - zostać; restar - pozostać; remaner - pozostać; nascer - urodzić się; morir - umrzeć; appellar se - nazywać się; nominar se - mianować się, nazwać się, nazywać się.../ lub przymiotnik /np. po czasownikach: parer - wyglądać, wydawać się; semblar - wydawać się, robić pozór; apparer - wyglądać; devenir, restar, remaner, nascer, morir a także po czasownikach typu: oler - pachnąć, sonar - dźwięczeć... np.:

isto sona belle - to brzmi pięknie.

9. Orzeczenie z dopełnieniem bliższym /czasownik przechodni/:

Le aves rangia le semines - Ptaki jedzą ziarna.

Illes parla le lingua Swahili - Oni mówią językiem Swahili /w języku polskim dopełnienie nie jest bliższe!/
.....

Le infantes ama le crema gelato - Dzieci lubią lody.

Esque tu possede linguas estranier? - Czy władasz językami obcymi? /w języku polskim. znów nie ma dopełnienia bliższego/.

Io non ha iste libro - Nie mam tej książki.

Io non sape lo que tu vole - Nie wiem, czego chcesz /zamiast rzeczownika, w miejscu dopełnienia stoi konstrukcja zdaniowa/.

Ille diceva que ille irea al teatro heri - On powiedział, że pójdzie do teatru wczoraj /dopełnieniem jest konstrukcja zdaniowa/.

Illa questionava, "Que nora es?" - Ona spytała: Która godzina? /Dopełnieniem jest mowa niezależna/.

Io lo sape - Wiem. to.

Io lo sapeva jam heri - Wiedziałem to już wczoraj.

Ille inviava le littera per posta aeree - On wysłał list pocztą lotniczą.

Prende le moneta nunc - Weź pieniądze teraz.

Tu va veder isto deman - Zobaczysz to jutro.

10. Orzeczenie z dopełnieniem bliższym i dalszym:

Ille dava le libro a su fratre - On dał książkę swemu bratu.

Ille dava le libro a illa – On dał książkę jej.

Ille la dava le libro - On jej dał książkę.

Io comprava un bicicletta pro Petro - Kupiłem rower dla Piotra.

Io lo comprava pro ille - Kupiłem go dla niego.

Illa me lo dice - Ona mi to mówi.

11. Orzeczenie + przyimek z rzeczownikiem:

Io attendeva pro te - Czekałem na ciebie.

Iste cosas appartine a Fredo - Te rzeczy należą do Freda.

Non pensa de iste affaire - Nie myśl o tej sprawie.

12. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + okolicznik:

Io metteva le scarpas in tu armario - Włożyłem buty do twojej szafy.

Ille inviava le littera per avion - On wysłał list pocztą, lotniczą.

Pone tu mantello sur le lecto - Połóż swój płaszcz na łóżku.

Ille ingagiava un jardinero a facer le dur travaglio - On zaangażował ogrodnika do ciężkiej pracy.

Ille tracta su marita quasi que illa esseva un infante - On traktuje swoją małżonkę jak dziecko.

13. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + określenie przymiotnikowe:

Ille tene le porta aperte - On trzyma drzwi otwarte.

Io faceva mi auto immunde - Uczyniłem me auto brudnym / zabrudziłem auto/.

Ille bibe su whisky nette - On pije swoją whisky czystą.

Illa mantene su robas al moda - Ona utrzymuje swe suknie modnymi.

Io trova le vino bon. Znajduje wino dobrym; uważam to wino za dobre /por.: *Io trova le bon vino* - znajduję dobre wino/.

Io trova bon le vino - Znajduje dobrym to wino.

Le puero lassava le ave libere - Chłopiec puścił ptaka wolno.

Io ama le the forte - Lubię herbatę mocną.

Należy zwrócić uwagę na powyższe konstrukcje, które nie zawsze mają ścisłe odpowiedniki w języku polskim. Często występują tu czasowniki: facer - uczynić, tener - trzymać, mantener - utrzymywać, trovar - znajdować, lassar - puścić, pozostawić, mangiar - jeść, biber - pić, vider widzieć... Porównajmy np.:

Io vide le blanc domo - Widzę biały dom.

Io vide blanc le domo = *Io vide le domo bianc* - Widzę dom /jako/ biały; widzę dom białym.

Często w roli określenia przymiotnikowego stoi imiestów, zwłaszcza po czasownikach oznaczających postrzeganie zmysłowe: *vider* - widzieć, *audir* - słyszeć itp.

Io le videva transversante le strata - Widziałem go, gdy przekraczał ulicę; widziałem go przekraczając ulicę.

Nos audiva le cantatrice comenciante su aria - Słyszeliśmy, gdy śpiewaczka zaczynała swą arię.

Porównajmy: *transversante le strata, io le videva* - widziałem go przekraczając ulicę.

Konstrukcja ta spotyka się także po czasownikach wyrażających subiektywną ocenę; określeniem nie musi być imiestów.

Io non ama mi fratre facente isto - Nie lubię, kiedy mój brat to robi; nie lubię mego brata robiącego to.

Io le considerava intelligente - Uważałem go za inteligentnego.

14. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + esser + określenie

Illes diceva a ille esser caute - Oni mu powiedzieli, by był ostrożny.

Io le prefere esser plus natural - Wole go, gdy jest bardziej naturalny.

15. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + uzupełnienie rzeczownikowe

Nos eligeva Sr. X. presidente - Wybraliśmy pana X prezydentem.

Ille appelava su catto Sally - On nazwał swego kota Sally.

Le rege faceva su buffon le ministro - Król uczynił swego błazna ministrem.

Le Archiepiscopo coronava, Henry le Rege de Anglaterra. - Arcybiskup koronował Henryka na króla Anglii.

Konstrukcja ta również nie jest dokładnym odpowiednikiem polskich konstrukcji. Jako czasownik występuje tu często: *nominar* - mianować, nazwać, *appunctar* - wyznaczyć, /kogoś na stanowisko/, *baptisar* - ochrzcić, *appellar* - naz/y/wać, *eliger* - wybrać, *proclamar* - ogłosić /kogoś czymś/, *coronar* - koronować, *considerar* - uważać /za kogoś/...

Porównajmy jeszcze:

Io eligeva Sr. X. le presidente - wybrałem pana X na prezydenta /przewodniczącego/

Io eligeva Sr. X, como le presidente - Wybrałem pana X jako prezydent /przewodniczący/; sam jestem prezydentem.

Io esseva eligite le ministro - Zostałem wybrany na ministra.

Io esseva eligite como le ministro - Zostałem wybrany jako minister /ministrem byłem już przed wyborami/.

16. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + przyimek + rzeczownik:

Io dava le libro a ille - Dałem mu książkę. /por. punkt 10/.

Io facera isto pro te - Zrobię to dla ciebie.

Dice me re tu profession - Powiedz mi o swym zawodzie.

Ille accusava su fratre del furto - On oskarżył swego brata o kradzież.

Compara tu travalio con le de Paulo - Porównaj swoją pracę z pracą Pawła.

17. Orzeczenie + rzeczownik w roli okolicznika:

Io irea un milia - Szedłbym milę.

Io iva un hora - Szedłem godzinę.

Io iva per un hora - Szedłem przez godzinę.

Io iva per dece milias - Szedłem przez dziesięć mil.

Le domo costa 10 milles dollares - Dom kosztuje 10 tysięcy dolarów.

Ille attendeva per duo horas - On czekał przez dwie godziny.

18. Orzeczenie + bezokolicznik:

Io vole ir - Chcę iść. Ille pote dormir - On może spać.

Io non be sonia finir nune - Nie muszę teraz kończyć. /por. § 53, 3 b, e/.

19. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + bezokolicznik: /por. § 53, 3 c, a/.

Io le faceva venir - Sprowadziłem go.

Lassa nos parlar - Mówmy; pozwólcie nam mówić.

Io audiva le arbore craccar - Usłyszałem, jak drzewo trzeszczy.

20. Orzeczenie + słowo pytające + bezokolicznik:

Io non memo ra como facer lo - Nie pamiętam, jak to zrobić.

Sape tu ubi cercar? - Czy wiesz, gdzie szukać?

Ille nunquam questiona quando finir - On nigdy nie pyta się., kiedy kończyć.

Io es curiose que facer nunc - Ciekaw jestem, co teraz robić.

Na ogół w konstrukcji tej występują czasowniki typu: *questionar* - pytać, *considerar* - rozważyć, *decider* - decydować, *memorar* - parniętać, *oblidar* - zapomnieć, *saper* - wiedzieć, *pensar* - myśleć... itp.

21. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + przymek + bezokolicznik: por. § 53, 4 oraz koniec § 53, 3 e.

Io te preca de finir - Proszę cię, byś skończył.

Io le demandava de cessar - Zażądałem od niego, by przestał.

Io le diceva de cessar - Powiedziałem mu, by przestał.

22. Orzeczenie + dopełnienie bliższe + słowo pytające + bezokolicznik:

Monstra me como facer iste exercitio - Pokaż mi, jak zrobić to ćwiczenie.

Tu debe instruer le infantes ubi trovar iste informationes - Musisz nauczyć dzieci, gdzie znaleźć te informacje.

23. Czasownik + orzecznik + bezokolicznik:

Io es felice de revider vos - Jestem szczęśliwy, że was widzę znów.

Ille es preste a comenciar - On jest gotów do zaczynania.

24. Czasownik + que + zdanie podrzędne rzeczownikowe:

Io sape que ille studia le anglese - wiem, że on studiuje angielski.

Ille diceva que ille venirea - On powiedział, że przyjdzie.

Por. § 86, § 89.

25. Czasownik wyrażający wolę + que + zdanie podrzędne:

Io vole que ille reste - Chcę, żeby został.

Io prefere que illa veni - Wolę, żeby ona przyszła.

Por. § 68, tryb łączący / także § 87, 5, 9 /

26. Czasownik + przymiotnik w roli orzecznika + que + Zdanie podrzędne:

Io es certe que ille ha scribite - Jestem pewien, że on napisał.

Nos son felice que tu es con nos - Jesteśmy szczęśliwi, że jesteś z nami.

/Por. § 86, 6/

27. Czasownik + dopełnienie bliższe. + słowo pytające + zdanie podrzędne:

Ille pote dicer cuje statua, sta ibi. - On może powiedzieć, czy posąg tam stoi.

Ille ne diceva proque io deberga laborar - On mi powiedział, dlaczego powinienem pracować.

XI. SŁOWOTWÓRSTWO

§ 92. PRZEDROSTKI

W paragrafie niniejszym wymienione są przedrostki stosowane w języku codziennym, w języku techniczno-naukowym, oraz cząstki słowotwórcze, które szczególnie często pojawiają się w wyrazach złożonych i przez to nabrały znaczenia przedrostków.

a- charakter naukowo-techniczny; oznacza zaprzeczenie lub brak czegoś. Przed literą h oraz samogłoskami występuje jako an-. Nietechniczne Synonimy: in-, non-.

Gnostic - gnostyczny, odnoszący się do wiedzy; *agnostic* - agnostyczny; *moral* - moralny, *amoral* - amoralny; *esthesia* - czucie, *anesthesia* - anestezja, znieczulenie.

Neologizmy: *nocive* - szkodliwy, *anocive* - nieszkodliwy.

a- ad- używany przed czasownikami ze znaczeniem: do, w kierunku, do środka, dla wyrażenia ruchu w jakimś kierunku. Przed samogłoskami innymi niż d, h, j, m, v podlega asymilacji. *Judicar* - sądzić, *adjudicar* - przy sądzić, *curre* - biec, *accurre* - przybiec. Używany jest również przed rzeczownikami i przymiotnikami, po zaopatrzeniu ich w końcówkę czasownikową, ze znaczeniem: zmienić w, nadać cechę, zwiększyć natężenie cechy, przybliżyć do.

Costa - brzeg, *accostar* - przystąpić /do czegoś/; *clar* - jasny, *acclarar* - wyjaśnić, rozjaśnić; *proxime* - bliski, *approximar* - przybliżyć; *longe* - długi, *allongar* - wydłużyć.

aero- powietrzny, *aero-*. *Nave* - statek, *aeronave* - statek powietrzny; *statica* - statyka, *aerostatica* - aerostatyka.

amphi- obustronnie; obu rodzajów, obu-; wokół, naokoło. Charakter techniczny. Synonim z *ambi-* /por./. *Bio-* życie, *amphibie* - wiodący podwójne życie, na lądzie i w wodzie; *teatro* - teatr, *amhiteatro* - amfiteatr.

ambi- dwustronnie, obustronnie, obu rodzajów, oba, obu. *Valente* - wartościowy, *ambivalente* - dwuwartościowy, ambiwalentny. Uwaga: sufiks mało aktywny.

ana- znów, ponownie; w tył, spowrotem; w górę. Charakter techniczny.

Częściowo synonimiczny z re-.

Baptismo - baptyzm, *anabaptismo* - anabaptyzm.

ante- poprzedzający w czasie lub przestrzeni, przed-. Używany przed rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami. Synonimiczny z pre-.

*C*amera - pokój, *antec*amera - przedpokój; *diluvio* - potop, dyluwium, *antediluvio* - okres przeddyluwialny, *antediluvial* - przedpotopowy, przeddyluwialny; *margin*e - margines, *antemarginal* - przedmarginesowy; *penult*ime - przedostatni, *antepenult*ime - trzeci od końca; *poner* - kłaść, położyć, *anteponer* - przedkładać; *arar* - orać, *antearar* - podorywać, orać przed właściwym oraniem.

anti- przeciwny do, anty-. Przed samogłoskami i h w formie ant-. Stosowany przed rzeczownikami i przymiotnikami. Por. contra-.

Alcoholismo - alkoholizm, *antialcoholismo* - antyalkoholizm; *papa* - papież, *antipapa* - antypapież; *idealista* - *idealista*, *antiidealista* - antyidealista; *national* - narodowy, *antinational* - antynarodowy; *helminthe* - robaki jelitowe, *anthelmintic* - przeciworkowy; *arctic* -arktyczny, *antarctic* - antarktyczny.

apo- oddalony od, odległy od, oddzielony, oddzielny; w chemii: utworzony z, powiązany z. Prefiks techniczny. Geo- ziemia, *apogeo* - apogeum; *morphina* - morfina, *apomorphina* - apomorfina.

archi- archi-, arcy-, w wysokim stopniu; naczelny, główny.

Episcopo - biskup, *archiepiscopo* - arcybiskup; *legal* - legalny, *archilegal* - arcylegalny

astro- astro-, mający związek z gwiazdami, ciałami niebieskimi, kosmosem. Charakter techniczny. Por. cosmo-

Biologia - biologia, *astrobiologia* - astrobiologia; *nauta* - żeglarz, *astronauta* - astronauta.

auto- auto-, samo-, samodzielnie, samoczynnie; w odniesieniu do siebie.

Biographia - biografia, *autobiographia* - autobiografia; *analyse* - analiza, *autoanalyse* - samoanaliza, autoanaliza. Wariant aut- /nieczynny/ ukazuje się przed samogłoskami: *autarkia* - autarchia, samowystarczalność.

bio- bio-, związany z życiem lub procesami życiowymi. Charakter techniczny. *chimia* - chemia, *biochimia* - biochemia.

cardio- kardio-, mający związek z sercem. Charakter techniczny.

sclerosis - miażdżyca, *cardiosclerosis* - miażdżyca naczyń sercowych.

cata- w dół, do dołu, pod; przeciw, wbrew, w tył, odbicie; w pełni. Przed samogłoskami i h - w wersji cat. Charakter techniczny. *Rhino-* nos, *catarrhin* - wąskonosy /o małpach/; *cathodo* - katoda; *catoptric* - katoptryczny. Mało aktywny.

circum- wokół, dokoła. Używany przed czasownikami i przymiotnikami.

Wariant circu- ukazuje się przed i, lecz jest nieaktywny. *Jacer* - leżeć, *circumjacer* - leżeć wokół czegoś, obiegać; *polo* - biegun, *circumpolar* - wokółbiegunowy; *scriber* - pisać, *circumscriber* - opisać, określić, ograniczyć.

co- wspólnie, łącznie, razem; uzupełniający. Nie przed czasownikami.

Function - funkcja, *cofunction* - kofunkcja; *idealista* - idealista, *coidealista* - współideowiec, współidealista; *national* - narodowy, *conational* - z tego samego kraju; *existentia* - egzystencja, *coexistentia* - koegzystencja; *adjutor* - pomocnik, *coadjutor* - współpomocnik, koadjutor.

con- razem, wspólnie, wzajemnie, łącznie. Przed h i samogłoskami jako co-; przed b, m, p jako com-; przed r jako cor-. Koliduje z co-.

Matre - matka, *commatre* - matka chrzestna, "współmatka"; *latere* - strona, *collateral* - kolateralny; *temporane* - czasowy, *contemporane* - współczesny; *exister* - istnieć, *coexister* - współistnieć; *laborar* - pracować, *collaborar* - współpracować; *fixar* - umocować, *confixar* - zamocować razem; *patriota* - patriota, *compatriota* - współrodak, współpatriota.

contra- przeciwnie, wbrew, kontra-, odwrotnie, naprzeciwko. Używany w rzeczownikach i czasownikach.

Dicer - mówić, *contradicer* - zaprzeczać; *offensiva* - ofensywa, *contraoffensiva* - kontraofensywa, kontrofensywa.

crypto- ukryty, niewidoczny, zamaskowany, tajny. Charakter techniczny.

Cryptonyme - kryptonim; *cryptogramma* - kryptogram. Mało aktywny.

dia- przez, poprzez, roz-; w poprzek; oddzielnie, odrębnie, oddalony od. Przed samogłoskami di-. Charakter techniczny. *Metro* - miara, *diametro* - średnica; *magnetic* - magnetyczny, *diamagnetic* - diamagnetyczny; *positivo* -

pozytyw, *diapositivo* - diapozytyw; *diagramma* - diagram, wykres. Por. trans-, per-.

dis- oddzielnie, rozłącznie, na części odrębne; przeciwieństwo, odwrotność; pozbawienie, nieobecność. *Rumper* - łamać, *disrumper* - rozłamać; *jacer* - rzucać, *disjicer* - rozrzucać / jic- rdzeń oboczny/; *contente* - zadowolony, *discontente* - niezadowolony; *harmonia* - harmonia, *disharmonia* - dysharmonia; *coperir* - zakryć, przykryć, *discoperir* - odkryć; *ligar* - wiązać, *disligar* - rozwiązywać. Por. in-, non-.

dys- źle, niewłaściwie. Charakter techniczny. Synonim techniczny przedrostka mis-.

Pepsja - trawienie, *dyspepsja* - niestrawność.

ecto- zewnętrzny, powierzchniowy. Przed samogłoskami ect- „Prefiks techniczny, por. extra-.

derma - skóra, *ectoderma* - ektoderma; *cranio* - czaszka, *ectocranial* - tyczący zewnętrznej strony czaszki.

electro- tyczący elektryczności, elektro-.

Magnete - magnes, *electromagnete* - elektromagnes; *chimia* - chemia, *electrochimia* - elektrochemia; motor - *silnik*, *electromotor* - silnik elektryczny.

en- do wewnątrz, do środka, w środku, wewnątrz. Techniczny synonim prefiksu in-. Wariant em- pojawia się przed b, m, p, ph.

Endemia - endemia, choroba występująca stale w pewnej dzielnicy; *derma* - skóra, *endermic* - podskórny, tyczący tego, co jest wewnątrz skóry.

endo- wewnątrz, wewnętrzny. Przed samogłoskami wariant end-. Przedrostek techniczny. *Osmose* - osmoza, *endosmose* - endosmoza; *endogene* – pochodzący z wewnątrz.

ento- wewnętrzny. Przed samogłoskami wariant ent-. Przedrostek techniczny.

Derma - skóra, *entoderma* - *entoderma*; *entozoon* - pasożyt wewnątrz jelitowy.

epi- na, nad; poprzedzający. Przed h i samogłoskami jako ep-.

centro - centrum, *epicentro* - epicentrum; *derma* - skóra, *epidermis* - epiderma; *epigee* - rosnący na ziemi; *epitaphio* - epitafium. Charakter techniczny. Por. super-.

equi- równo, jednakowo.

Valer - mieć wartość, *equivaler* - być równo wartościowym; *latere* - bok, *equilateral* - równoboczny.

ex- przed rzeczownikami: były, dawny, eks- /zaleca się rozdzielenie kreską/; przed czasownikami i wyrazami pochodzącymi od czasowników: od-, wy-, ze środka, od wewnątrz; wówczas pisane nierozdzielnie. *Ex-presidente* - były prezydent, *ex-ministro* - były minister; *cavar* - kopać, *excavar* - wykopywać, *excavator* - koparka; *pulsar* - pchać, pędzić, *expulsar* - usunąć, wyrugować.

exo- zewnętrzny; przed samogłoskami ex-. Techniczny przedrostek, por. extra-. *sphera* - sfera, *exosphera* - egzosfera; *exothermic* - egzotermiczny.

extra- poza, na zewnątrz; przed przymiotnikami niekiedy także: bardzo w wysokim stopniu, nadzwyczaj.

dorso - plecy, tył, *extradorso* - zewnętrzna strona łuku sklepienia /arch./; *terra* - ziemia, *extraterrestre* - pozaziemski; *muro* - ściana, *extramural* - znajdujący się za ścianą, za muren; *ordinari* - zwykły, *extraordinari* - nadzwyczajny, niezwykły; *legal* - prawny, *extralegal* - stojący poza prawem; *fin* - czysty, delikatny, szlachetny w jakości, *extrafin* - superczysty.

eu- dobry; prawdziwy; ulepszony. Charakter techniczny.

Euphonia - eufonia, przyjemne brzemienie głosek; *rhythmo* - rytm, *eurhythmia* - eurytmia. Mało aktywny.

Eur/o/- europejski, mający związek z Europą.

Eurasia – Eurazja; *vision* - wizja, widzenie, *Eurovision* - Eurowizja.

ferro- żelazny, mający związek z żelazem, zawierający żelazo.

Magnete - magnes, *ferromagnete* - ferromagnes, *ferromagnetic* - ferromagnetyczny, *via* - droga, *ferrovia* - droga żelazna, kolej.

geo- mający związek z Ziemią, skorupą ziemską, geografią, geo-.

Botanica - botanika, *geobotanica* - geobotanika; *centro* - centrum, środek, *geocentrismo* - geocentryzm; *sphera* - sfera, *geosphera* - geosfera.

gran- wskazuje dalszy rząd pokrewieństwa. *Patre* - ojciec, *granpatre* - dziadek; *matre* - matka, *granma tre* - babka; *filio* - syn, *granfilio* - wnuk. Dla dalszych rzędów można wykorzystać pro-: *progranpatre* - pradziadek.

helio- dotyczący Słońca, helio-.

Centro - centrum, *heliocentrismo* - heliocentryzm; *physica* - fizyka, *heliophysica* - heliofizyka.

hemo- krew, mający Związek z krwią. Prefiks techniczny, także w wersjach: hem, hemat/o/-, mało aktywny. *Hemoglobina* - hemoglobina.

Hetero - różny, inny od normalnego, odmienny, niejednorodny.

Sexual - płciowy, *heterosexual* - heteroseksualny; *racia* - rasa, *heteroracial* - różnorasowy, niejednorodnych ras.

hyp/o/- pod, poniżej, dolny; poniżej normy. Prefiks techniczny.

Centro - centrum, *hipocentro* - hipocentrum; *derma* - skóra, *hypodermatic* - podskórny; *these* - teza, *hypothese* - hipoteza; *esthesia* - czucie, czułość, *hypoesthesia* - podczułość, niedoczulość; *phosphato* - fosfat, *hypophosphato* - hipofosfat

homeo- podobny. Przed samogłoskami w wersji home-. Prefiks techniczny.

Homeopathia - homeopatia, *homeomorphismo* - homeomorfizm, podobieństwo; *racia* - rasa, *homeoracial* - odnoszący się do podobnych ras.

homo- taki sam, jednakowy; bardziej podobny, niż homeo-. Przed samogłoskami w wersji hom-. Prefiks techniczny. *Homologe* - homologiczny; *sexual* - płciowy, *homosexual* - homoseksualny, odnoszący się do tej samej płci.

hyper- nadmierny, ponad, poza. Prefiks techniczny. Por. super-, extra-, ultra-.

Critic - krytyczny, *hypercritic* - hiperkrytyczny, nadkrytyczny; *tension* - napięcie, *hypertension* - przepięcie, nadmierne napięcie; *esthesia* - czułość, *hyperesthesia* - nadczulość, przeczulenie.

hydro- mający związek z wodą, hydro-.

Electric - elektryczny, *hydroelectric* - hydroelektryczny; *biologia* - biologia, *hydrobiologia* - hydrobiologia.

hygro- mający związek z wilgocią, *higro* -. *Hygrometro* - wilgociomierz.

in- przy czasownikach: w, do wewnątrz, do, do środka. Przy rzeczownikach i przymiotnikach: nie, pozbawiony /czegoś/.

Przy czasownikach pojawia się w wersji il- przed l, im- przed b, p, m, ir- przed r. Techniczny synonim: en-.

Ducer - prowadzić, *inducer* - skłaniać, powodować, indukować; *capsula* - kapsułka, *incapsular* - zamykać w kapsułki, wyrabiać w formie kapsułek; *carne* - ciało, *incarnar* - ucieleśniać, wcielać; *biber* - pić, *imbiber* - absorbować, nasiąkać, wciągać /np. płyn/, siąknąć.

Przy rzeczownikach i przymiotnikach ukazuje się w wersji i przed gn, il- przed l, im- przed b, m, p, ir- przed r. Synonimiczne z die-, non-.

Capacitate - zdolność, *incapacitate* - niezdolność; *variante* - zmienny, *invariante* - niezmienny; *mobile* - ruchomy, *immobile* - nieruchomy; *regular* - regularny, *irregular* - nieregularny.

infra- pod, poniżej, niższy, niższy na skali, dolny; gorszy; wewnątrz.

Rubie - czerwony, *infrarubie* - podczerwony, infraczerwony; *structura* - struktura, *infrastructura* - infrastruktura, struktura wewnętrzna; *sono* - dźwięk, *infrasono* - infradźwięk.

inter- między, wśród; wzajemny, wspólny.

Acto - akt, *interacto* - antrakt; *lingua* - język, *interlingua* - język pośredniczący między innymi językami, interlingua; *national* - narodowy, *international* - międzynarodowy; *racial* - rasowy, *interracial* - międzyrasowy; *vista* - widzenie, *intervista* - wywiad; *linear* - liniować, *interlinear* - interliniować.

intra- z przymiotnikami: wewnątrz, w środku.

Venose - żylny, *intravenose* - dożylny; *muscular* - mięśniowy, *intramuscular* - śródmięśniowy, domięśniowy.

intro- z czasownikami: do środka, do wewnątrz.

Ducer - prowadzić, *introducer* - wprowadzić; *mitter* - kłaść, *intromitter* - wpuszczać, wkładać; *suger* - ssać, *introsuger* - wsysać, zasysać.

iso- jednakowy, równy, jednorodny. Prefiks techniczny. Por. equi-.

Isometric - izometryczny; *radial* - promieniowy, *isoradial* - równopromieniowy.

litho- prefiks techniczny oznaczający: mający związek z kamieniem, kamienny.

Sphera - sfera, *litosphera* - litosfera.

macro- duży, wielki.

Cosmo - kosmos, *macrocosmo* - makrokosmos; *photographia* - fotografia, *macrophotographia* - makrofotografia.

melo- tyczący muzyki, śpiewu. Prefiks mało aktywny.

Drama - dramat, melodrama - melodramat.

meta- późniejszy, następny, późniejsza lub wyżej zorganizowana forma; tylny; pochodzący od, przekształcony z czegoś; wykraczający poza, przewyższający. Prefiks techniczny, przed h i samogłoskami w wersji met-. Por. trans-, ultra-.

zoon - zoon, istota /zwierzęca/, żyjątko, *metazoon* - wielokomórkowiec; *carpo* - nadgarstek, napięstek, *metacarpus* - śródreźce; *physica* - fizyka, *metaphysica* - metafizyka; *mathematica* - matematyka, *metamathematica* - metamatematyka; *genese* - geneza, powstanie, *metagenese* - metageneza; *globulina* - globulina, *metaglobulina* - metaglobulina.

meso- prefiks techniczny: środkowy, pośredni. Przed samogłoskami jako mes -.

Sphera - sfera, *mesosphera* - mezosfera; *derma* - skóra, *mesodermis* - mezoderma.

micro- mały; mikroskopowy, drobny, drobno ziarnisty; tyczący niewielkiego obszaru lub ilości; tyczący mikrofotografii lub mikrofilmu. *Cosmo* - kosmos, *microcosmo* - mikrokosmos; *cellular* - komórkowy, *microcellular* - mikrokomórkowy) *computator* - komputer, *microcomputator* - mikrokomputer, *microflora* - mikroflora.

mini- mały, niewielki, mniejszy niż zwykle. *Roba* - suknia, *miniropa* - suknia mini; *computator* - komputer, *minicomputator* - minikomputer.

mis- przed czasownikami i słowami pochodzącymi od czasowników: źle, błędnie, niewłaściwie.

Interpretation - wyjaśnienie, tłumaczenie, *misinterpretation* - błędne wyjaśnienie; *functionar* - funkcjonować, *misfunctionar* - źle funkcjonować.

necro- odnoszący się do śmierci, umarłych, zwłok; odnoszący się do obumierania, braku życia. *Necrofilia* - nekrofilia; *necropole* - cmentarz, "miasto zmarłych".

neo- nowy, nowoczesny, nowa postać czegoś dawnego, nowo-.

Platonic - platoński, *neoplatonic* - neoplatoński; *plasma* - plazma, *neoplasma* - nowotwór, *neoplasma*; *latin* - łaciński, *neolatin* - nowołaciński; *nate* - narodzony, *neonate* - nowonarodzony.

neuro- techniczny prefiks: odnoszący się do nerwów, układu nerwowego.

Biologia - biologia, *neurobiologia* - neurobiologia.

non- przed rzeczownikami i przymiotnikami: nie-, zaprzeczenie, przeciwieństwo; brak czegoś, nieobecność; non-. *Senso* - sens, *nonsense* - nonsens, bezsens; *conformista* - konformista, *nonconformista* - nonkonformista; *cyclic* - cykliczny, *noncyclic* - niecykliczny. Porównaj in-, dis-.

omni- wszech-, tyczący wszystkiego.

Omnivore - wszystkożerny; *potente* - potężny, *omnipotente* - wszechpotężny; *audiente* - słyszący, *omniaudiente* - wszystko słyszący; *scientia* - wiedza, nauka, *omniscientia* - wszechwiedza.

ortho- prosty, pionowy; prawidłowy; poprawny, prawowity. Techniczny.

Orthodoxe - ortodoksyjny, prawowierny; *orthographia* - ortografia; *angulo* - kąt, *orthangulo* - prostokąt.

paleo- prefiks techniczny: dawny, starożytny; wczesny, paleo-.

Paleozoic - paleozoiczny; *historia* - historia, *paleohistoria* - paleohistoria, wczesna historia.

pan- wszech-, tyczący wszystkiego; całkowicie, ogólnie, w pełni, powszechnie. Por. omni -. Niekiedy w wersji panto-.

American - amerykański, *panamerican* - panamerykański; *slave* - słowiański, *panslave* - wszechsłowiański

para- przy, obok, oboczny; dodatkowy, równoległy, podrzędny; niedorozwinięty, wadliwy, nienormalny; przypominający, zmodyfikowany w jakiś sposób; prawie, niemal.

Sito - żywność, *parasito* - pasożyt; *centro* - Centrum, *paracentro* - paracentrum; *psychologia* - psychologia, *parapsychologia* - parapsychologia; *logic* - logiczny, *paralogic* - paralogiczny, niezgodny z logiką choć pozornie stosujący się do jakichś reguł; *phrase* - zdanie, *paraphrase* - parafraza;

paradoxe - paradoks. Przed samogłoskami i h ukazuje się wariant par-. Ten sam przedrostek służy do tworzenia nazw narzędzi lub przyrządów, mających

chronić przed jakimiś skutkami: *sol* - słońce, *parasol* - parasol od słońca; *pluvia* - deszcz, *parapluvia* - parasol od deszczu; *lumine* - światło, *paralumine* - abażur, osłona od światła.

per- przy czasownikach: przez, poprzez; na wylot, na skroś; do końca. Oznacza także dokonanie czynności całkowicie.

Forar - dziurawić, *perforar* - perforować, przedziurawiać na wylot; *vader* - iść, *pervader* - rozchodzić się wśród czegoś, przenikać, szerzyć się; *venir* - przybywać, *pervenir* - przyjść; *leger* - czytać, *perleger* - przeczytać; *oxydo* - tlenek, *peroxido* - nadutlenek, związek maksymalnie utleniony.

Uwaga: w nazwach związków chemicznych, *per-* oznacza maksymalną zawartość danego pierwiastka. Por. *trans-*, *hyper-*.

peri- prefiks techniczny: wokół, około; przy; otaczający. *Metro* - miara, *perimetro* - obwód; *perigeo* - perigeum, najbliższy punkt na orbicie wokółziemskiej; *periphrase* - omówienie.

photo-tyczący światła, tyczący fotografii, foto-.

Analyse - analiza, *photoanalyse* - fotoanaliza; *electric* - elektryczny, *photoelectric* - fotoelektryczny.

petr/o/- prefiks techniczny: dotyczący skał, dotyczący ropy naftowej, petro-.

Chimía - chemia, *petrochimía* - petrochemia; *oleo* - olej, *petroleo* - olej skalny, ropa naftowa.

phono- dotyczący dźwięku, głosu, fono-.

Theca - pojemnik, skrzynka, zbiornik; *phonotheca* - fonoteka; *apparato* - aparat, *phonoapparato* - aparat dźwiękowy.

post- po, potem; następny; późniejszy, tylny.

Poner - kłaść, *postponer* - odkładać /na później/; *datar* - datować, *postdatar* - postdatować; *meridian* - południowy, *postmeridian* - popołudniowy; *meridie* - południe, *postmeridie* - popołudnie; *impressionista* - impresjonista, *postimpressionista* - postimpresjonista.

pre- przed, wcześniej; przed /o miejscu, hierarchii/; w stadium początkowym; uprzednio, z góry; przed czasem. Por. *ante-*.

Historia - historia, *prehistoria* - prehistoria; *destinar* - wyznaczać, *predestinar* - predestynować, wyznaczyć z góry, przeznaczyć; *matur* - dojrzały, dorosły,

prematur - przedwczesny; *dicer* - mówić, *predicer* - przepowiadać; *vider* - widzieć, *previder* - przewidzieć; *judicio* - sąd, opinia, *prejudicio* - przesąd; *newtonian* - niutonowski, *prenewtonian* - przedniutonowski.

pro- przed rzeczownikami i przymiotnikami: będący po czyjejs stronie, zwolennik; zastępca; poprzedni, przed, wcześniejszy.

Semita - Semita, *prosemitic* - pro semityczny, pro semicki; *german* - niemiecki, *progerman* - proniemiecki; *consule* - konsul, *proconsule* - prokonsul; *rector* - rektor, *prorector* - prorektor; *seminario* - seminarium, *proseminario* - pro seminarium.

Przed czasownikami: naprzód, do przodu: *longe* - długi, *prolongar* - przedłużać; *poner* - kłaść, *proponer* - przedkładać, proponować; *mover* - ruszać, *promover* - popierać, pobudzać.

proto- pierwotny, najdawniejszy; główny, podstawowy; najniższy w serii. Prefiks techniczny.

Typo - typ, *prototypo* - prototyp; *protozoön* - pierwotniak.

pseudo- fałszywy, rzekomy, symulowany, podrobiony, złudny, podobny do, pseudo-.

Classic - klasyczny, *pseudoclassic* - pseudoklasyczny; *symmetria* - symetria, *pseudosymmetria* - pseudosymetria.

psycho- mający związek z duszą, umysłem, psychiką, psycho-.

Analyse - analiza, *psychoanalyse* - psychoanaliza; *physiologia* - fizjologia, *psychophysiology* - psychofizjologia.

quasi- prawie, niemal jak; jakby, rzekomo; quasi-, kwazi-.

Linear - liniowy, *quasi-linear* - kwaziliniowy, quasiliniowy, prawie liniowy; *ver* - prawda *quasiver* - niemal prawda, półprawda.

radio- mający związek z promieniowaniem, falami radiowymi, z promieniotwórczością, radio-.

Active - aktywny, *radioactive* - radioaktywny; *astronomia* - astronomia, *radioastronomia* - radioastronomia; *diffunder* - rozprzestrzeniać, szerzyć, *radiodiffunder* - nadawać audycje radiowe; *sonda* - sonda, *radiosonda* - radiosonda.

re- przed czasownikami i pochodnymi od czasowników: ponownie, na nowo, powtórnie; cofnięcie, do tyłu, z powrotem, w przeciwnym kierunku.

Nove - nowy, *renovar* – odnawiać; *colonisation* - kolonizacja, *recolonisation* – rekolonizacja, powtórna *kolonizacja*; *action* - akcja, *reaction* - reakcja; *batter* - uderzyć, *rebatter* - oddać uderzenie; *visita* - wizyta, *revisita* – rewizyta; *lancear* - rzucić, *relancear* - odrzucić.

retro- w czasownikach i pochodnych: do tyłu, w tył, wstecz, przeciwko normalnemu kierunkowi. Podobne do re-, ale silniej zaznaczony jest przeciwny niż zwykle kierunek czynności.

Ager - działać, *retroager* - działać wstecz; przeciwdziałać; *ducer* prowadzić, *retroducer* prowadzić z powrotem. Niektóre formacje posiadają antonimy na pro-: *retrogression* – regresja, cofnięcie się w rozwoju; *progression* - postęp.

stereo- trójwymiarowy, przestrzenny.

Vision - widzenie, *stereovision* – stereowizja, telewizja trójwymiarowa; *stereophonja* - stereofonia.

sub- pod, poniżej /o miejscu/; niższy hierarchią, rzędem, następnym w klasyfikacji; podporządkowany; także w niższym stopniu, niewystarczająco, mniej niż normalnie; graniczący z; sub-.

Lingua - język, *sublingual* - podjęzyczny; *marin* - morski, *submarin* - podmorski; *terranee* - ziemny, *subterraneae* - podziemny; *division* - dzielenie, dział, podział, *subdivision* - podział; *committee* - komitet, *subcommittee* - podkomitet; *locotenente* - porucznik, *sublocotenente* - podporucznik; *conscientia* - świadomość, *subconscientia* - podświadomość; *bullir* - gotować się, *subbullir* - podgotowywać, gotować na wolnym ogniu; *human* - ludzki, *subhuman* - podludzki, człekokształtny; *normal* - normalny, *subnormal* - podnormalny, niezupełnie normalny; *arctic* - arktyczny, *subarctic* - subarktyczny, podarktyczny; *urban* - miejski, *suburban* - podmiejski; *tener* - trzymać, *sustener* - podtrzymywać. Prefiks sub- w utartych formacjach podlega asymilacji przed c, f, g, m, p, r /suc-, suf-.../; niekiedy sus- przed c, p, t.

super- ponad, nad, powyżej; wyższy jakością, rangą, znaczeniem; więcej niż zwykle, dodatkowo, nadmiernie; przewyższający inne tego samego rodzaju. Por. extra-, hyper-, ultra-.

Poner - kłaść, *superponer* - nakładać; *scarpa* - but, *superscarpa* - kalosz; *collar* - kleić, *supercollar* - naklejać /na coś/; *intendente* - intendent, *superintendente*

- superintendent, nadintendent; *homine* - człowiek, *superhomine* - nadczłowiek, superman; *abundar* - obfitować, *superabundar* - znajdować się w nadmiarze, nadmiernie obfitować; *carga* - ładunek, *supercarga* - przeciążenie, nadmierny ładunek; *natural* - naturalny, *supernatural* - supernaturalny; *pagar* - płacić, *superpagar* - przepłacić, zapłacić za dużo; *critic* - krytyczny, *supercritic* - nadkrytyczny; *sono* - dźwięk, *supersonic* - naddźwiękowy; *sensitive* - czuły, *supersensitive* - nadczuły, przeczulony; *oxide* - tlenek, *superoxide* - nadtlenuk. W kilku połączeniach występuje w wersji supra-: *porta* - drzwi, *supraporta* - supraporta; *suprasensibile* - nadzmysłowy.

syn- prefiks techniczny: razem, współ-, jednocześnie z; podobny do.

Przed l jako syl-, przed b, m, p, ph jako sym-.

Genetic - genetyczny, *syngentic* - syngenetyczny; *esthesia* - czucie, *synesthesia* - doznawanie równoczesnej *dactyl-* palec, *syndactyle* - zrosłopalczasty. Por. nietechniczny con-.

synchro- jednocześnie, współcześnie, w synchronizacji, synchro-. synchro-.

Motor - silnik, *synchromotor* - synchromotor; *cyclotron* - cyklotron, *synchrocyclotron* - synchrocyklotron.

tele- na odległość, z daleka; dotyczący telekomunikacji, telewizji, telefotografii itp., tele-.

Mechanica - mechanika, *telemechanica* - telemechanika; *vision* - widzenie, *television* - telewizja; *objectivo* - obiektyw, *teleobjectivo* - teleobiektyw; *diifunder* - rozprzestrzeniać, *telediffunder* - nadawać na wielkie odległości.

thermo- dotyczący ciepła.

Electric - elektryczny, *thermoelectric* - termoelektryczny;

chimia - chemia, *thermochimia* - termochemia.

trans- przez, poprzez; po za, za, po drugiej stronie; poprzeczny; wskroś. Przed s + spółgłoska w wersji tran-. Por. per-, ultra-.

Portar - nieść, *transportar* - przenosić, przewozić, transportować; *scriber* - pisać, *transcriber* - przepisać, transkrybować; *formar* - formować, *transformar* - transformować, przeformować; *poner* - kłaść, *transponer* - przekładać, transponować; *alpin* - alpejski, *transalpin* - transalpejski, znajdujący się po drugiej stronie Alp; *rational* - rozumowy, *transrational* - pozarozumowy; *uranic* - uranowy, *transuranic* - transuranowy, pozauranowy; *parer* - ukazać się,

transparer - ukazywać się przez coś, przeświecać; *lumine* - światło, *transluminar* - przeświecać światłem, przeświecać przez coś; *mitter* - kłaść, *transmitter* - przekazać.

turbo- turbinowy.

Generator - generator, *turbogenerator* - turbogenerator.

ultra- poza /w przestrzeni/, po drugiej stronie; poza zasięgiem, poza granicami; przekraczający, przewyższający; nadmiernie. Por. hyper-, super-, trans-.

Passar - przechodzić, *ultrapassar* - przejść poza coś; *violette* - fioletowy, *ultraviolette* - pozafioletowy, ultrafioletowy; *montan* - górski, *ultramontan* - leżący za górami; *microscopio* - mikroskop, *ultramicroscopio* - ultramikroskop; *stellar* - gwiazdny, *ultrastellar* - pozagwiazdny; *fashionable* - modny, *ultrafashionable* - supermodny.

video- odnoszący się do widzenia, wizualny, wideo-.

Magnetophono - magnetofon, *videomagnetophono* - wideomagnetofon, magnetowid.

vice- zastępca, wice-.

Director - dyrektor, *vicedirector* - wicedyrektor; *rege* - król, *vicerege* - wicekról.

zoo- odnoszący się do zwierząt, zoologii, zoo-.

Technica - technika, *zootechnica* - zootechnika; *geographia* - geografia, *zoogeographia* - zoogeografia.

Uwagi:

1. W wyżej podanym spisie przedrostków uwzględniono również wiele pseudopredrostków /pseudoprefiksów, które nie mogą być używane tak swobodnie, jak zwykłe przedrostki, lecz występują raczej w utartych złożeńiach. Nie uwzględniono jednakże najmniej aktywnych pseudoprefiksów, które są mało aktywne, występują w niewielu terminach, a ich znaczenie jest mało samodzielne. Należą tu na przykład: cardio- /*cardiologia*, *cardiographo*/, eco- /*ecologia*, *economia*/, cryo- /*cryophysica*, *cryogenica*/, seleno- /*selenographia*, *selenonauta*/, piezo- /*piezoelectric*, *piezometro*/ i in., zwłaszcza o charakterze naukowo-technicznym.

2. Stosunkowo nieliczne przedrostki można stosować mechanicznie, do dowolnych zestawów. Z przedrostków ogólne go użytku można na ogół prawie mechanicznie stosować: *ante-, anti-, circum-, co-, con-, contra-, dis-, ex-* /przed rzeczownikami/, *extra-, gran-, in-* /przed przymiotnikami/, *infra-, inter-, mini-, mis-, non-, pseudo-, quasi-, re-, retro-, sub-, super-, trans-, ultra-, vice-*. Z przedrostków o charakterze bardziej techniczno-naukowym: *aero-, astro-, bio-, electro-, photo-, geo-, hydro-, micro-, macro-, neo-, neuro-, psycho-, radio-, stereo-, tele-, thermo-, zoo-*. Na ogół wystarczającym kryterium jest wyczucie językowe i konfrontacja z aktualnie używanymi formami w językach romańskich i angielskim. Niekiedy może istnieć więcej niż jedna forma poprawna, gdyż wiele prefiksów jest synonimicznych.

3. Prawie wszystkie przyimki mogą pełnić funkcje przedrostków o sensie określonym przez znaczenie przyimka /por. np. *a/d-*, *ante-, circum-, con-, contra-, ex-* przed czasownikami, *extra-, in-* przed czasownikami, *infra-, inter-, intra-, intro-, per-, post-, pre-, pro-, retro-, sub-, super-, trans-, ultra-* /. Przykład: *cis* - po tej stronie; *cisalpin* - znajdujący się po tej stronie Alp, *cisalpejski*.

4. W roli pseudoprefiksów mogą też występować inne wyrazy, np.: *carbo* - węgiel, *carbochimia* - chemia węgla.

5. W wykazie nie uwzględniono przedimków związanych z liczebnikami, jak np.: *multi-, mono-, bi-, quadri-* itp. Zob. § 50.

§ 93. TWORZENIE RZECZOWNIKÓW OD RZECZOWNIKÓW PRZY POMOCY PRZYROSTKÓW

-ada produkt wykonany z danego materiału: *limon* - cytryna, *limonada* - cytrynada, lemoniada; *nuce* - orzech, *nuciada* - napój z orzechów; seria przedmiotów: *columna* - kolumna, *columnada* - kolumnada. **Uwaga:** przyrostek *-ada* pojawia się w wersji *-iada*, o ile jest to konieczne do zachowania wymowy litery *c* jak /ts/ lub *g* jak /ż/; np. *nuce* /nutse, nuce/ - *nuciada* /nucjada/, a nie *nucada* /nukada!/, *orange* /oranże/ - *orangiada* /oranzada/, nie zaś *orangada* /orangada/.

-age /wym. aże/ zbiór przedmiotów, tworzący całość: *folio* - liść, *foliage* - ulistnienie, listowie; *fructo* - owoc, *fructage* - owoce, całość owoców z danego drzewa; *tonna* - tona, *tonnage* - tonaż. Uwaga: jeśli po *-age* dodajemy

dotatkowy przyrostek zaczyna jący się na -a lub -o, zmienia on pisownię na -agi. *Avantage - vantagiose*.

Przyrostek - age występuje w wersji -iage, jeżeli przed nim pojawia się ć wymawiane jako /ts, c/ lub g wymawiane /ż/. Por. uwaga do przyrostka -ada.

-alia bezwartościowy zbiór przedmiotów: *ferro* - żelazo, *ferralia* - żelastwo; *papiro* - papier, *papiralia* - papierzy ska. Występuje w wersji -ialia poc wymawianym jako /c/ i z wymawianym jako /i/; por. -ada.

-ano mieszkaniec, obywatel: *Africa* - *africano*; *Varsovia* - Warszawa, *varsoviano* - Warszawiak; *urbe* - miasto, *urbano* - mieszczanin; zwolennik, członek: Mohammed - Mahomet, *mohammedano* - mahometanin; *collegio* - kolegium, *collegiano* - członek kolegium; język: *Italia* - Włochy, *italiano* - język włoski; Samoa - Samoa, *samoano* - język samoński. Przyrostek ten jest używany głównie z nazwami miejscowości, miejsc, imionami własnymi itp. W przypadku nazw miejsc, które nie kończą się na -a lub -o oraz z reguły dla imion własnych osób, wariant -iano jest częstszy: Marte - Mars, *martiano* - Marsjanin; Christo - Chrystus, *christiano* - chrześcijanin. Wariantem oznaczającym osoby płci żeńskiej jest -ana lub -iana: *africana*, *varsoviana*, *collegiana*. Por. także -ese, -ita.

-ario osoba, która ma do czynienia z danym obiektem; osoba, charakteryzowana przez dany przedmiot: *mission* - misja, *missionario* - misjonarz; *function* - funkcja, *functionario* - funkcjonariusz; *million* - milion, *millionario* - milioner; *ferrovia* - kolej, *ferroviario* - kolejarz; -aria oznacza rodzaj żeński; zbiór składający się z..., charakteryzowany przez...: *vocabulo* - słowo, *vocabulario* - słownik; *herba* - ziele, *herbario* - herbarz, zielnik; *planeta* - planeta, *planetario* - planetarium; *die* - dzień, *diario* - dziennik; miejsce zawierające..., charakteryzowane przez...: *aqua* - woda, *aquario* - akwarium; *grano* - ziarno, *granario* - spichlerz. Por. -ero, -ista.

-astro gorszy, podrzędny: *poeta* - poeta, *poetastro* - wierszokleta; *judice* - sędzia, *judiciastro* - nieudolny sędzia; krewny poprzez powtórne małżeństwo: *patre* - ojciec, *patraastro* - ojczym. Odpowiednik żeński: -astra, np.: *poetastra*. Po ć i g wymawianych /c/ i /ż/ - jako -iastro, -iastra.

-ata zawartość czegoś, ilość zawarta w czymś: *mano* - ręka, *manata* - garść, zawartość garści; *coclea* - łyżka, *cocleata* - zawartość łyżki; *jorno* - dzień, *jornata* - okres jednego dnia.

-ato urząd, godność, status: *capitano* - kapitan, *capitanato* - ranga kapitana; *doctor* - doktor, *doctorato* - doktorat, stopień naukowy doktora; *novicio* - nowicjusz, *noviciato* - nowicjat; *campion* - mistrz, champion, *campionato* - championat; okres urzędowania, piastowania funkcji: *novicio* - nowicjusz, *noviciato* - nowicjat, okres bycia nowicjuszem; obszar, terytorium podlegające władzy...: *duce* - książę, *ducato* - księstwo; *consule* - konsul, *consulato* - konsulat; *commissario* - komisarz, *commissariato* - komisariat.

-eria miejsce / pomieszczenie/ w którym coś się produkuje, przechowuje lub sprzedaje: *lacte* - mleko, *lacteria* - mleczarnia; *libro* - książka, *libreria* - księgarnia; sztuka, rzemiosło, umiejętność, zajęcie; także - produkt, wytwór takiego zajęcia: *dentista* - dentysta, *dentisteria* - dentystyka, rzemiosło dentystyczne, wyroby dentystyczne; *drappo* - materiał, sukno, *drapperia* - towary tekstylne; *droga* - lek, *drogeria* - drogeria; sposób zachowania się: *coquetta* - kokietka, *coquetteria* - kokieteria; *diabolo* - diabeł, *diaboleria* - diabelstwo, diaboliczność. Sufiks -eria ukazuje się w wersji -heria o ile zachodzi konieczność zachowania wymowy ç jak /k/: *banca* - bank, *bancheria* - bankierstwo, nie *banceria*!

-ero osoba, która zajmuje się danym przedmiotem: *banca* - bank, *banchero* - bankier; *libro* - książka, *librero* - księgarz. Odpowiednikiem żeńskim jest -era. W razie potrzeby zachowania wymowy c jak /k/ przyrostek występuje w wersji -hero, -hera: *banca* - *banchero*. Porównaj: -ario, -ista.

-ese mieszkaniec danego kraju, regionu, miasta; pochodzący z danego kraju lub miasta: *Geneva* - Genewa, *genevese* - mieszkaniec Genewy; *Japon* - Japonia, *japonese* - Japończyk; *Polonia* - Polska, *polonese* - Polak. Brak odrębnej formy żeńskiej, więc: *polonese* - znaczy także Polka; język danego kraju: *japonese* - język japoński; *polonese* - język polski. Por.: -ano, -ita. Występuje w wersji -hese po ç wymawianym jak /k/: *Salamanca* - *salamanchese*.

-essa rodzaj żeński: *tigre* - tygrys, *tigressa* - tygrysyca; *poeta* - poeta, *poetessa* - poetka; *conte* - książę, *contessa* - księżna, *patrono* - patron, *patronessa* - patronka. Por. § 15.

-eto gaj lub lasek z drzew, określonych przez dany rzeczownik: *pino* - sosna, *pineto* - zagajnik, lasek sosnowy, sośniak.

-etto, -etta zmniejszenie rozmiarów przedmiotu; zmniejszenie ważności; zdrobnienie: *hacha* - topór, siekiera, *hachetta* - siekierka; *pacco* - paczka, *pacchetto* - paczuszka, pakiet, pakiecik; *gallo* - kogut, *galletto* - kogucik; *nave* -

okręt, statek, *navetta* - okręcik, stateczek; *uxor* - żona, *uxoretta* - żoneczka, żonka. Wersja -etta jest używana dla osób rodzaju żeńskiego, -etto dla rodzaju męskiego. O ile rzeczownik nie posiada rodzaju logicznego, wówczas -etto jest stosowane dla rzeczowników kończących się na -o i z reguły dla -e, -etta - dla rzeczowników na -a.

-ia /wym. ja/ kraj, region, obszar: *germano* - Niemiec, *Germania* - Niemcy; *yugoslavo* - Jugosłowianin, *Yugoslavia* - Jugosławia; *patre* - ojciec, *patria* - ojczyzna. Używany z nazwami osób lub narodowości.

-ia /wym. ija, i-a/ stan, status bycia kimś, ranga, jakość, także obszar podlegający kompetencji, kompetencja: *maestro* - mistrz, *maestria* - mistrzostwo, *maestria*; *tyranno* - tyran, *tyrannia* - tyrania; *abbate* - opat, *abbatia* - opactwo; *tutor* - opiekun prawny, *tutoria* - opiekuństwo; Sztuka, nauka, zawód, praktyka; także: zakład, przedsiębiorstwo: *geologo* - geolog, *geologia* - geologia; *astronomo* - astronom, *astronomia* - astronomia, *telegrapho* - telegraf, *telegraphia* - telegrafia; *heliolatra* - czciciel Słońca, *heliolatria* - czczenie Słońca; *bottinero* - szewc, *bottinaria* - zakład szewski, szewstwo. Uwaga: -eria = -ero + -ia. Por. -ato, -eria.

-ica nauka, technika, sztuka; system naukowy: *electron* - elektron, *electronica* - elektronika; *linguista* - lingwista, *linguistica* - lingwistyka; symbolo - symbol, *symbolica* - symbolika; *stilista* - stylist, *stilistica* - stylistyka. Por. -logia, -nomia, -graphia.

-ico ten, kto zajmuje się daną dziedziną wiedzy, sztuki itp.: *historia* - *historico*; *theoria* - teoria, *theorico* - teoretyk; *electron* - elektron, *electronico* - elektronik. Przyrostek -ico zawsze towarzyszy przyrostkowi -ica i -ic /por./. Może też oznaczać osobę chorą: *asthma* - astma, *astmatico* - astmatyk; *diabete* - cukrzyca, *diabetico* - diabetyk. Uwagi dotyczące przyrostka -ic znajdują zastosowanie dla przyrostka -ico.

-iera pojemnik na coś, naczynie, zbiornik: *sucro* - cukier, *sucriera* - cukiernica; *bira* - piwo, *birriera* - kufel, naczynie na piwo; pole, obszar, teren; miejsce, gdzie rośnie...; miejsce, gdzie występuje...; miejsce, gdzie się wydobywa...: *ris* - ryż, *risiera* - pole ryżowe; *baca* - jagoda, *bachiera* - jagodzisko; *carbon* - węgiel, *carboniera* - szyb kopalniany, szyb wydobywczy.

-iero drzewo, krzew, roślina, na których rośnie dany owoc: *amandola* - migdał, *amandoliero* drzewo migdałowe; *pira* - gruszka /owoc/, *piriero* - grusza /drzewo/; także - *rosa* - róża /kwiat lub roślina/, *rosiero* - krzew różany.

Uwaga: kilka przypadków posiada formy oboczne na -o; są to: *mora* - owoc morwy, *moro* = *moriero* - morwa drzewo; *persica* - brzoskwinia, *persico* = *persichiero* - brzoskwinia drzewo; *pira* - gruszka, *piro* = *piriero* - grusza drzewo; *pruna* - śliwka, *pruno* = *pruniero* - śliwa drzewo.

-il miejsce do trzymania zwierząt: *can* - pies, *canil* - psiarnia; psia buda; *tauro* - byk, *tauril* - obora dla byków.

-ina substancja wykonana z..., pochodząca od... /głównie do oznaczania substancji chemicznych/: *caseo* - ser, *caseina* - kazeina; *coca* - koka /krzew/, *cocaina* - kokaina.

-ismo doktryna, ideologia, praktykowanie: Calvin - Kalwin, *calvinismo* - kalwinizm; *christiano* - chrześcijanin, *christianismo* - chrześcijaństwo, chrześcijaństwo; stan; sposób bycia, sposób zachowania się; cecha bycia: *despota* - despota, *despotismo* - despotyzm; *gigante* - gigant, *gigantismo* - gigantyzm; *barbaro* - barbarzyńca, *barbarismo* - barbarzyństwo; cecha charakterystyczna dla jakiegoś narodu, grupy językowej: *germano* - Niemiec, *germanismo* - germanizm; Polonia - Polska, *polonismo* - polonizm; nienormalny stan zdrowia, wynikający z nadmiaru jakiejś substancji: *alcohol* - alkohol, *alcoholismo* - alkoholizm; *plumbo* - ołów, *plumbismo* - ołowica. Zob. -isar, któremu często towarzyszy. Często także -ismo używane jest dla tworzenia słów pochodnych od wyrazów na -ista: *socialista* - socjalista, *socialismo* - socjalizm; *tourista* - turysta, *tourismo* - turystyka, turyzm.

-ista osoba, która uprawia dziedzinę wiedzy lub sztuki: *biologia* - *biologia*, *biologista* / = biologo/ - biolog; *dente* - ząb, *dentista* - dentysta. *lingua* - język, *linguista* - językoznawca, lingwista; *saxophono* - saksofon, *saxophonista* - saksofonista; *novella* - nowela, *novellista* - nowelista, pisarz nowel; Zwolennik doktryny, ideologii, kierunku: Calvin - Kalwin, *calvinista* - kalwinista; Marx - Marks, *marxista* - marksista; *evolution* - ewolucja, *evolutionista* - ewolucjonista; Bardzo często używa się -ista przy rzeczownikach na -ismo: *socialismo* - socjalizm, *socialista* - socjalista. Brak odrębnej formy żeńskiej. Por. -ario, -ero, -ico, -ano, -ita.

-ita mieszkaniec, obywatel, urodzony w danym regionie lub mieście: *Neapole* - Neapol, *neapolita* - Neapolitańczyk; *Israel* - Izrael, *israelita* - Izraelita; zwolennik, członek; także: potomek /raczej przenośnie/: *Jesus* - Jezus, *jesuita* - jezuita; *Jacobo* - Jakub, *jacobita* - jakobita, zwolennik Jakuba II; *Sem* - Sem, *semita* - semita. Brak odrębnej formy żeńskiej. Por. też -ano, -ese, -ista.

-ite skała lub minerał zawierający coś, przypominający coś, związany z czymś: *ligno* - drzewo, *lignite* - lignit; *meteoro* - meteor, *meteorite* - meteoryt. Stosowany głównie w mineralogii.

-itis stan zapalny: *appendice* - wyrostek robaczkowy, *appendicitis* - zapalenie wyrostka; *larynge* - krtań, *laryngitis* - zapalenie krtani.

-oide coś podobnego do..., przypominającego w jakimś sensie: *hyperbola* - hiperbola, *hyperboloid* - hiperboloida; *globo* - kula, glob, *globoid* - globoid, ciało podobne do kuli; *cellula* - komórka, *celluloid* - celulozoid; *anthropoid* - antropoid, istota człekopodobna. Sufiks o charakterze raczej technicznym.

-osis nienormalny stan organizmu, choroba, proces spowodowany przez coś, charakteryzowany przez coś, mający z czymś związek: *tuberculo* - /med./ gruźlica, *tuberculosis* - gruźlica; *neurosis* - nerwica; *halito* - oddech, *halitosis* - cuchnący oddech /med./. Sufiks używany w medycynie.

§ 94. TWORZENIE PRZYMIOTNIKÓW OD RZECZOWNIKÓW

-al najogólniejszy i najczęściej używany przyrostek przymiotnikowy; mający związek z..., należący do..., charakterystyczny dla..., charakteryzowany przez...: *natura* - natura, przyroda, *natural* - naturalny, przyrodniczy; *homine* - człowiek, *hominál* - człowieczy, ludzki; *genio* - geniusz, genial - genialny; *commercio* - handel, *commercial* - handlowy; *horizonte* - horyzont, *horizontal* - horyzontalny. W niektórych przypadkach występuje wariant -ial, -ual: *equator* - równik, *equatorial* - równikowy; *mano* - ręka, *manual* - ręczny. Zob. -ar, -ari.

-an właściwy dla..., typowy dla..., urodzony w..., mieszkający w...: *urbe* - miasto, *urban* - miejski; *Africa* - Afryka, *african* - afrykański; *Tolstoi* - Tołstoj, *tolstoian* - tołstojowski, tołstojanski; *Copernico* - Kopernik, *copernican* - kopernikowski, kopernikański; *Varsovia* - Warszawa, *varsovian* - warszawski.

Z reguły przy nazwiskach i imionach osób oraz przy nazwach miejscowości, krajów, rejonów... występuje wariant -ian: *Zamenhof* - Zamenhof, *zamenhofian* - zamenhofowski; *Brasil* - Brazylia, *brasilian* - brazylijski, zwłaszcza - gdy nazwa geograficzna nie kończy się na -o lub -a, ale: *Canada* - *canadian*. Przez dodanie końcówki -o /rodzaj męski/lub -a /żeński/ otrzymuje się formy równoległe występujących rzeczowników na - ano, -iano, -ana, -iana /por./.

-ar mający związek z..., właściwy dla..., charakterystyczny dla...; jest właściwie synonimiczny z -al, lecz używany z reguły po l: *familia* - rodzina, *familiar* - rodzinny; znany; poufały itp.; *populo* - lud, *popular* - ludowy, popularny; *luna* - księżyc, *lunar* - księżycowy.

-ari mający związek z..., odpowiedni dla..., składający się z...; niemal synonimiczny z -al, -ar; używany wtedy, gdy istnieje forma z przyrostkiem -ario /zob./: *legenda* - *legendari* legendarny/;

stipendio - stypendium, *stipendiari* - stypendialny, otrzymujący stypendium.

Rozpoznanie, kiedy używa się przyrostka -ar, kiedy zaś -ari, jest dość trudne, gdyż decydują tu zwyczaje językowe w sferze anglo-romańskiej. Można *przyjąć* jako regułę, że po l używa się -ar, zaś po innych spółgłoskach częściej -ari. Przyrostek -ari funkcjonuje b. często z rzeczownikami kończącymi się na -ario, -ero, -iero: *ferroviario* = *ferroviero* - kolejarz, *ferroviari* - kolejowy; *banchero* - bankier, *bancari* - bankowy. Warianty -er, -ier mogą być używane w przypadku rzeczowników na -ero, -iero: *estraniero* - obcy, cudzoziemiec, *estranier* - obcy, cudzoziemski.

-ate mający..., zaopatrzony w...: *barba* - broda, *barbate* - brodaty; *anello* - pierścień, *anellate* - upierścieniony, mający pierścienie.

-esc podobny do..., charakterystyczny dla.... *gigante* - gigant, *gigantesc* - gigantyczny; *elephante* - słoń, *elephantesc* - słoniowaty; na sposób..., w stylu...: Dante - Dante, *dantesc* - dantejski; *arabe* - arabski, *arabesc* - na sposób arabski; *Chopin* - *Chopin*, *chopinesc* - w stylu Chopina.

-ese typowy dla..., właściwy dla...; zwłaszcza: mieszkający w..., urodzony w..., pochodzący z... China - Chiny, *chinese* - chiński; Ural - Ural, *uralese* - uralski, z Uralu; Polonia - Polska, *polonese* - polski. Używany z nazwami miejsc, identyczny z przyrostkiem rzeczownikowym -ese: *polonese* - polski, Polak, Polka. Por. -an, -ita.

-ic właściwy dla..., charakteryzowany przez...: *cubo* - sześcian, *cubic* - sześcienny; *base* - baza, podstawa, *basic* - podstawowy. Często stosowany w przypadku rzeczowników na -ia: *psychologia* - *psychologic*; *harmonia* - *harmonic*. Jeżeli rzeczownik ma w zakończeniu s lub x, występuje z reguły wariant -tic: *analyse* - analiza, *analytic* - analityczny; *chaos* - chaotyczny; *ellipse* - *elliptic*; *heresia* - *heretic*; *syntaxe* - *syntactic*; *diagnose* - *diagnostic*. W wyrazach pochodzenia greckiego na -ma, występuje wariant -tic: *drama* - *dramatic*, *problema* - *problematic*. W niektórych innych przypadkach na końcówkę -a:

aqua - woda, *aquatīc* - wodny; *Asia* - *asiatīc*. Por. także: *prosa* - prośaic; *domo* - dom, *domestīc* - domowy; *schola* - szkoła, *scholastīc* - scholastyczny, szkolny, szkolarski. Przyrostek -ic towarzyszy zawsze równolegle do przyrostków -ica /gałąź wiedzy lub sztuka/ i -ico /osoba uprawiająca daną dziedzinę/: *chimīc* - chemiczny, *chīmīco* - chemik; *physīca* - fizyka, *physīc* - fizyczny, *physīco* - fizyk.

-ifere wytwarzający, wydzielający, dostarczający, produkujący: *auro* - złoto, *aurifere* - złotodajny; *fructo* - owoc, *fructifere* - owocny, owocodajny; *cono* - szyszka, *conifere* - szyszkodajny, iglasty /o drzewie/.

-ific czyniący, powodujący: *pace* - pokój, *pacīfīc* - pokojowy; *scientīa* - nauka, *scientīfīc* - naukowy; *calor* - ciepło, *calorīfīc* - kaloryczny, wytwarzający ciepło.

-il dość rzadko spotykany wariant -al: *infante* - dziecko, *infantīl* - dziecienny.

-in należący do..., właściwy dla..., charakterystyczny dla...: *alcali* - *zasada*, ług, *alcalīn* - zasadowy, alkaliczny; *mare* - morze, *marīn* - morski; często używany przy nazwach zwierząt: *cane* - pies, *canīn* - psi; *elephante* - słoń, *elephantīn* - słońiowy. Forma rzeczownikowa -ino, -ina może być wykorzystana do tworzenia nazw młodych zwierząt: *cane* - pies, *canīno* - szczeniak, *canīna* - młoda suczka; *cavallo* - koń, *cavallīno* - źrebak.

-ista mający związek z rzeczownikiem na -ismo lub -ista: *socialīsmo* - socjalizm, *socialīsta* - socjalistyczny /także: socjalista/; ale: *tourīsmo* - turystyka, *tourīstīc* - turystyczny; *evolūtion* - ewolucja, *evolūtionīsta* - ewolucjonistyczny /także: ewolucjonista/; ale - *linguīsta* - lingwista, *linguīstīc* - lingwistyczny. Jak widać, niekiedy przymiotnik przybiera końcówkę -istic, w wielu jednak przypadkach ma formę identyczną z rzeczownikiem zakończonym na -ista.

-oide podobny do..., przypominający..., mający podobny kształt co...: *negro* - Murzyn, *negroīde* - negroidalny; *disco* - dysk, tarcza, *discoīde* - dyskoidalny, tarczowaty; *pira* - gruszka, *pirōīde* - gruszkowaty. Używany głównie w terminologii techniczno-naukowej. Ten sam przyrostek oznacza rzeczownik /por./. Zob. -esc.

-ose mający..., zaopatrzony w..., obfitujący w..., charakteryzowany przez...: *joco* - żart, *jocose* - żartobliwy; *religion* - religia, *religiose* - religijny; *ferro* - żelazo, *ferrose* - żelazisty, obfity w żelazo; *avantage* - korzyść, *avantagioīse* - korzystny; *melodia* - *melodioīse* /melodyjny/. Uwaga: -ion + -ose = -iose. Niekiedy w wersji -uose: *luxuose*.

-otic mający związek z -osis: *neurosis* - nerwica, *neurotic* - chory nerwowo, nerwicowy; *hypnosis* - hipnoza, *hypnotic* - hipnotyczny. Głównie w terminologii medycznej.

§ 95. TWORZENIE CZASOWNIKÓW OD RZECZOWNIKÓW I PRZYMIOTNIKÓW

-ar najbardziej uniwersalna końcówka do tworzenia czasowników, bez specjalnego znaczenia, wskazująca jedynie czasownikowy charakter derywatu. Tym niemniej - zwłaszcza w nowo utworzonych słowach - można jej przypisać pewne znaczenia: czynić użytek z czegoś, stosować coś, dawać...:

vulnere - rana, *vulnerar* - ranić; *garage* - garaż, *garagiar* - garażować, trzymać lub umieszczać w garażu; *forma* - forma, kształt, *formar* - formować; *martello* - młotek, *martellar* - uderzać młotkiem; *examine* - egzamin, *examinar* - egzaminować; czynić jakimś, czynić czymś, czynić kimś: *sic* - suchy, *siccar* - suszyć; *duplice* - podwójny, *duplicar* - podwajać; *aciero* - stal, *acierar* - powlekać stalą; czynić podobnym do stali, hartować. Bardzo często sufiks -ar występuje w połączeniu z prefiksami a-, in- i innymi: *fratre* - brat, *afratar* - zbratać, uczynić bratem /prefiks a- sugeruje zbliżenie, do/; *vetere* - stary, *inveterar* - postarzeć /in - w/; *vinagre* - ocet, *invinagar* - włożyć do octu. Czasami spotyka się wersję -ear: *verde* - zielony, *verdear* - /za/zielenić się; *unda* - fala, *undear* - falować. Znaczenie jej można określić następująco: zachowywać się w sposób...

-ificar uczynić czymś, uczynić jakimś, przekształcić w coś:

ample - obszerny, *amplificar* - rozszerzyć; /elektr./ wzmocnić; *petra* - kamień, *petrificar* - zmienić w kamień, spetryfikować, zeskalić; *glacie* - lód, *glacificar* - zmrozić, zmienić w lód; *identic* - identyczny, *identificar* - identyfikować; *russe* - rosyjski, *russificar* - rusyfikować; *simple* - prosty, *simplificar* - upraszczać; *electric* - elektryczny, *electrificar* - elektryfikować. Przyrostek -ificar może być rozpatrywany jako połączenie przymiotnikowego -ific i czasownikowego -ar: *pace* - pokój, *pacific* - pokojowy, *pacificar* - pacyfikować. Po końcowym -i- używane są warianty -ficar, -fic: *glacie* - glacificar.

-isar uczynić czymś, nadać czemuś cechę lub pewną postać: *pulvere* - proszek, proch, *pulverisar* - sproszkować; *emulsion* - emulsja, *emulsionisar* - emulgować; *magnete* - magnes, *magnetisar* - magnetyzować; *organo* - organ, *organisar* - organizować; *americano* - Amerykanin, *americanisar* -

amerykanizować; stosować sposób postępowania według...: *Pasteur* - *pasteurisar* /*pasteryzować*/; stosować, aplikować: *chloroformo* - chloroform, *chloroformisar* - chloroformować, stosować chloroform; *auro* - złoto, *aurisar* - /po/złocić. W jednym ze swych znaczeń -isar zbliża się do -ificar, ale istnieje pewna różnica: -ificar oznacza uczynienie danego obiektu czymś, czym nie był przedtem; -isar oznacza raczej nadanie obiektowi nowego wyglądu lub stanu, ale bez zasadniczego przekształcenia jego poprzedniej tożsamości. Porównajmy: *papirificar* - zmienić coś w papier, np. drzewo, szmaty; *papirisar* - nadać czemuś wygląd papieru, np. cienkiej płytce drewnianej, która pozostanie nadal drewnem. Przyrostki -isar, -ismo, -ista zwykle występują równolegle.

§ 96. TWORZENIE RZECZOWNIKÓW Z PRZYMIOTNIKÓW

Jedną z metod tworzenia rzeczowników z przymiotników jest stosowanie końcówek -o, -a, np.:

bono - dobro; dobry człowiek; także - *bon*, kupon /od *bon* - dobry/;

characteristica - charakterystyka /od *characteristic* - charakterystyczny/;

corean - koreański, *coreano* - Koreańczyk, *coreana* - koreanka;

tecnic - techniczny, *tecnică* - technika, *tecnică* - technik;

alte - wysoki, *alto* - szczyt, wierzch/ołek/;

composite - złożony, *composito* - związek, mieszanina.

Niektóre przymiotniki nie zmieniają końcówki, jeśli są używane jako rzeczowniki; należą tu:

a. Przymiotniki na -ce, -u: *dulce* - słodki, *blau* - niebieski...

b. Przymiotniki na -ese, -ense, -nte, -il, -ile, -ior, -al, -ar, -oide; - *estre*; *natural* - naturalny; *natura*, temperament; *provincial* - prowincjonalny; prowincjałkośc./; *automobile* - samo-poruszający się z samochód; *combustibile* - palny; paliwo...

c. Przymiotniki typu: *cata* - każdy; *que* - jaki, który; *qual* - jaki; *qualcunque* - jakikolwiek... itp.

d. Przymiotniki: *agreste, alacre, breve, cęlebre, cęlere, celeste, cęlibe, cruel, fidel, folle, forte, funebre, grande, grave, hilare, juvene, lacustre, leve, lugubre, major, mal, mediocre, memore, minor, molle, necesse, omne, par, peyor, plure, prode, pubere, qual, quelque, quite, rebelle, rude, salubre, solemne, suave, sublime, tal, tenue, triste, ubere, verde, vętere* - i pochodne.

e. Przymiotniki pochodzące od następujących rzeczowników, utworzone przy pomocy przedrostków, ale bez przyrostków:

anno - rok; np.: *bienne, trienne...*

caput -; np.: *bicępitate, precępitate...*

color - kolor; np.: *incolor, tricolor...*

corde - serce; np.: *Concorde, discorde..*

cornu - róg; np.: *unicorne, bicorne...*

cuspidu - wierzchołek, szpic; np.: *bicęspidu, multicęspidu...*

fin - koniec, cel; np.: *affin, confin...*

Flor - kwiat; np.: *uniflor, multiflor...*

Forma - kształt; np.: *uniforme, multiforme...*

lingua - język; np.: *bilingue, crassilingue...*

remo - wiosło; np.: *bireme, trireme...*

f. Przymiotniki: *enorme, equilibre, exsangue, illustre, imbecille, immun, commun, impun, indemne, inerte, infam, inope, insigne, insomne, semi-somne, isoscele, macroscele, multicaule, myope, participe.*

Należy wyróżnić grupę rzeczowników, które tworzone są od imiesłowów przymiotnikowych:

-nte: *passar* - przechodzić; *passante* - przechodzący, -a, -e; przechodzień;

diriger - dyrygować; *dirigente* - dyrygujący, -a; dyrygent, -ka.

-ate: *delegar* - delegować; *delegante* - delegowany, -a; *delegato* - delegat,

-ite: *delegata* - delegatka; *inviar* - wysłać, *inviate* - wysłany, -a;

invitato - posłaniec, poseł; *invitata* - wysłanniczka; *esturdir* - ogłuszyć, *esturdite* - ogłuszony, -a; *esturdito* - ogłuszony człowiek /mężczyzna/, *esturdita* - ogłuszona kobieta.

Poza tym istnieje grupa przyrostków:

-essa stan bycia jakimś, cecha: *polite* - uprzejmy, *politessa* - uprzejmość; *ric* - bogaty, *ricchezza* - bogactwo; *apte* - zdatny, przydatny, *aptesa* - przydatność.

-ia znaczenie jak -essa: *efficace* - skuteczny, *efficacia* - skuteczność; *felice* - szczęśliwy, *felicia* - szczęście, szczęśliwość; *intelligente* - inteligentny, *intelligentia* - inteligencja. Przyrostek jest używany zwłaszcza po -nte. Zob. -ntia.

-ia /wym. i-a, ija/ - znaczenie j.w.: *zelose* - zazdrosny, *zelosia* - zazdrość; *brachycephale* - krótkogłowy, *brachycephalia* - brachycefalia, krótkogłowcie. Używany głównie w terminologii technicznej.

-ismo stan bycia, jakość, cecha: *provincial* - prowincjonalny, *provincialismo* - prowincjonalizm; *brutal* - brutalny, *brutalismo* - brutalizm, brutalność; ideologia, doktryna, sposób postępowania, tendencja: *social* - społeczny, *socialismo* - socjalizm; *national* - narodowy, *nationalismo* - nacjonalizm; cecha charakterystyczna dla narodu, języka: *german* - niemiecki, *germanismo* - germanizm.

-ista zwolennik; zwykle towarzyszy rzeczownikom na -ismo: *social* - społeczny, *socialista* - socjalista, socjalistka /także: socjalistyczny, -a/; *national* - narodowy, *nationalista* - nacjonalista, nacjonalistka /także: nacjonalistyczny, -a/.

-itate cecha, stan, jakość: *regular* - regularny, *regularitate* - regularność; *active* - czynny, aktywny, *activitate* - czynność, aktywność. Synonim -itude, ale używany zamiast niego, gdy przymiotnik już sam jest wyrazem pochodnym. Jeżeli od rzeczownika na -itate tworzy się dalsze wyrazy pochodne /raczej rzadko/, to przed przyrostkiem zaczynającym się od a skraca się ono do -it-: *autoritate* - autorytet, władza; *autoritari* - autokratyczny, samowładny.

-itude synonim -itate, chętnie używany po -te: *multe* - liczny, *multitude* - mnogość; *longe* - długi, *longitude* - długość; *certe* - pewny, *certitude* - pewność. W dalszych wyrazach pochodnych -itude przechodzi w -itudin-: *latitude* - *latitudinal*.

-or cecha o charakterze mierzalnym /obiektywnie lub subiektywnie/, cecha o charakterze porównywalnym: *longe* - długi, *longor* - długość, wymiar długości /np. długość odcinka, długość kartki papieru; por. *longitude* - długość w sensie abstrakcyjnym, długość geograficzna/; *large* - szeroki, *largor* - szerokość /jako

wymiar/; *grande* - wielki, *grandor* - wielkość /mierzalna/; analogicznie - *blanc* - biały, *blancor* - biel, stopień bieli; *verde* - zielony, *verdor* - zieleń.

§ 97. TWORZENIE PRZYMIOTNIKÓW I PRZYSŁÓWKÓW OD PRZYMIOTNIKÓW

-ee oznacza zmniejszenie natężenia barwy: *jalne* - żółty, *jalnee* - żółtawy; *verde* - zielony, *verdee* - zielonkawy.

-ette oznacza zmniejszenie natężenia cechy, osłabienie znaczenia: *belle* - piękny, *bellette* - ładny; *blanc* - biały, *blanchette* - białawy.

-issime oznacza wysokie natężenie cechy: *belle* - piękny, *bellissime* - przepiękny, bardzo piękny.

Sposoby tworzenia przysłówków od przymiotników - zob. § 27. Tu przypominamy tylko, iż istnieją w tym celu dwa przyrostki:

-mente np.: *belle* - piękny, *bellemente* - pięknie.

-o np.: *exacte* - dokładny, *exacto* - dokładnie. W ten sposób utworzone przysłówki należy używać raczej w sensie absolutnym /por. & 28/. Nie można tworzyć przysłówków na -o od przymiotników wyliczonych w § 96 a - f, tzn. od tych przymiotników, od których niemożliwe jest utworzenie rzeczowników przy pomocy końcówek -o, -a.

Ponadto możliwe jest używanie formy opisowej: *bellemente* = *in modo belle*, *altemente* = *in modo alte* itp.

§ 98. TWORZENIE WYRAZÓW POCHODNYCH OD CZASOWNIKÓW

Wyrazy pochodzące od czasowników powstają przez dodanie przyrostka bądź do tematu czasu teraźniejszego bądź do tematu czasu przeszłego /por. § 52/.

Dla przypomnienia:

- temat czasu teraźniejszego powstaje przez odrzucenie końcowego -ar, -er lub -ir bezokolicznika: *amar* - am, *creder* - cred, *finir* - fin...

- temat czasu przeszłego powstaje przez odrzucenie -e w imiesłowie czasu przeszłego /inaczej: przez dodanie -at do tematu czasu teraźniejszego czasowników na -ar lub przez dodanie -it do tematu czasu teraźniejszego innych czasowników/: *amar* - amat, *biber* - bibit, *audir* - audit...

- pewna grupa czasowników posiada oboczną, nieregularną formę tematu czasu przeszłego, uwidacznianą we wszystkich słownikach. Wówczas jest ona preferowana przy tworzeniu wyrazów pochodnych.

Następujące przyrostki dołączane są do tematu czasu teraźniejszego:

-ada czynność trwająca, przedłużana, powtarzana: *blocar* - blokować, *blocada* - blokada; *carrer* - biec, *currada* - bieganie, bieg; *cavalcar* - jechać konno, *cavalcada* - jazda konno, jeżdżenie konno. Niekiedy jednak -ada dołącza się do nieregularnego tematu czasu przeszłego: *rider* - śmiać się, *risada* - śmianie się, śmiech, ale równie dobrze można tu zastosować inny sposób derywacji /od rzeczownika/: *riso* - śmiech, *risada* - śmianie się.

-age czynność, proces: *arbitrar* - sądzić, roz sądzić; *arbitrage* - arbitraż; *aterrar* - lądować, *atterrage* - lądowanie; *contrafacar* - naśladować, fałszować, *contrafaciage* - naśladownictwo, fałszerstwo. W wersji -agi- przed -a- lub -o- dodatkowego przyrostka: *avantage* - *avantagiose*.

-eria miejsce, w którym się coś wykonuje; pomieszczenie: *distillar* - destylować, *distilleria* - destylarnia; *raffinar* - rafinować, *raffineria* - rafineria; por. -torio. sztuka, umiejętność wykonywania czegoś, rzemiosło; praktykowanie danej czynności: *brodar* - haftować, *broderia* - haft, hafciarstwo; *robar* - rabować, *roberia* - rozbój, zbójectwo.

-_bile możliwy do wykonania; wart wykonania danej czynności. Do czasowników na -ar dodaje się -abile, do innych -ibile: *audir* - słyszeć, *audibile* - słyszalny; *observar* - obserwować, *observabile* - obserwowalny, możliwy do obserwacji; *leger* - czytać, *legibile* - czytelny; *creder* - wierzyć, *credibile* - wiarygodny; *admirar* podziwiać, *admirabile* - wart podziwu, wspaniały; *evitar* - unikać, *evitable* - możliwy do uniknięcia, wart uniknięcia. **Uwaga:** jeżeli czasownik posiada temat oboczny nieregularny kończący się na -s-, -pt-, -st- lub -x-, przyrostek -ibile dodaje się wyjątkowo do tematu obocznego: *admitter* - dopuścić, *admissible* - dopuszczalny; *flecter* - giąć, *flexibile* - giętki; *sentir* - czuć, *sensibile* - odczuwalny, postrzegalny; *perciper* - odbierać wrażenia, *perceptibile* - dostrzegalny.

-mento czynność lub jej rezultat; dla czasowników na -ar w wersji -anento, dla innych -imento: *arrangiar* - rozmieszczać, *arrangiamento* - rozmieszczenie, układ; *abolir* - znieść, obalić, *abolimento* - zniesienie /zwyczaj/, obalenie /ustawy/; *mover* - ruszać, poruszać, *movimento* - ruch; *abonar* - abonować, *abonamento* - abonament.

-nte wykonujący daną czynność /przymiotnik lub rzeczownik/; identyczny z imiesłowem czasu teraźniejszego. Por. § 58. *Studer* - studiować, *studente* - studiujący; student; *promenar* - spacerować, *promenante* - spacerujący; spacerowicz; *abundar* - obfitować, *abundante* - obfity, obfitujący; *coherer* - przystawać do siebie, zgadzać się logicznie, *coherente* - koherentny, zgodny, logicznie związany, spójny; *obedir* - słuchać się, *obediente* - posłuszny; *formar* - formować, *formante* - formujący; formant.

-ntia połączenie -nte + -ia, oznacza stan bycia -ącym, stan polegający na wykonywaniu czynności: *tolerar* - tolerować, *tolerantia* - tolerancja; *adolescer* - dorastać, *adolescentia* - dorastanie, wiek młodzieńczy; *experir* - doświadczyć, *experientia* - doświadczenie /np. życiowe, zawodowe/; *differer* - różnić się, *differentia* - różnica; *concordar* - zgadzać się, *concordantia* - zgoda. Oczywiście przyrostek -ntia /podobnie jak -nte/ występuje w wersji -antia dla czasowników na -ar, -entia dla czasowników na -er i -ientia dla czasowników na -ir. Por. także § 58 - grupka czasowników na -er tworząca imiesłów na -iente, np.: *saper* - *sapiente* - *sapientia*.

-ta oznacza konkretny przejaw czynności lub jej rezultat; dla czasowników na -ar występuje w wersji -ata, dla innych -ita; *cruciar* - krzyżować, *cruciata* - skrzyżowanie; *cader* - upaść, *cadita* - upadek, spadek; *vender* - sprzedawać, *vendita* - sprzedaż; *deber* - musieć, *debita* - dług, obowiązek; *escapar* - uciekać, wydostać się, *escapata* - eskapada, *virar* - skręcać, *virata* - skręt, wiraż.

Następujące przyrostki dołączane są do tematu czasu przeszłego:

-ion czynność albo jej rezultat: *installar* - instalować, *installation* - instalowanie, instalacja; *addar* - dodawać, *addition* - dodawanie; *audir* - słyszeć, *audition* - słyszenie; słuch; *ager* / rdzeń oboczny: act-/ - działać, *action* - działanie, czyn, akcja; *expandar* - rozszerzać się, rozprzestrzeniać /się/, *expansion* - ekspansja; *convenir* - zbierać /się/, zwoływać /się/, *convention* - konwencja, zwołanie /zebrania/, zebranie.

-ive zdolny do wykonania danej czynności; mający funkcję..., wykonujący...: *demonstrar* - demonstrować, *demonstrative* - dowodzący, wykazujący; wskazujący; *affirmar* - potwierdzać, *affirmative* - potwierdzający, twierdzący; *definir* - określić, *definitive* - definitywny; *sedar* - uspokajać, *sedative* - uspokajający /np. środek/; *depler* - wypróżniać, *depletive* - zdolny do opróżnienia, opróżnienia; *fugir* - uciekać, *fugitive* - przelotny, nietrwały; *isolar* - izolować, *isolative* - izolacyjny, izolujący; *attraher* - przyciągać, pociągać, *attractive* - pociągający.

-or wykonawca danej czynności, zwykle osoba, niekiedy przedmiot, np. narzędzie, środek: *administrar* - administrować, *administrator* - administrator; *accelerar* - przyspieszać, *accelerator* - akcelerator; *consumer* - konsumować, *consumitor* - konsument; *expedir* - wysłać, *expeditor* - nadawca, ten kto wysłał; *distillar* - destylować, *distillator* - destylator /człowiek/, destylarka /urządzenie/; *facer* - czynić, robić, *factor* - czynnik, faktor; *rediger* - redagować, *redactor* - redaktor.

-rice forma żeńska -or: *redactor* - redaktor, *redactrice* - redaktorka; *cantar* - śpiewać, *cantator* - śpiewak, *cantatrice* - śpiewaczka. Niekiedy - dla oznaczenia narzędzi: *mitraliar* - strzelać z karabinu maszynowego, *mitraliatrice* - karabin maszynowy /rzadko/. Niekiedy jednak formę żeńską urabia się poprzez -a, -essa: *pastor* - *pastora*, *doctor* - *doctoressa*. -or jest niemal synonimiczne ze znaczeniem -nte / rzeczownikowym/; można np. uznać za jednakowo poprawne formy: *representante* i *representator* - reprezentant. Tym niemniej -or ma odcień wyraźniejszy, jako wykonawca niejako zawodowy danej czynności; z kolei -nte jest preferowane w przypadku czasowników na -escer.

-ori służący dla..., typowy dla..., charakterystyczny dla...: *obligar* - zobowiązać, *obligatori* - obowiązkowy; *organisar* - organizować, *organisatori* - organizacyjny; *preparar* - przygotowywać, *preparatori* - przygotowawczy; *sentir* - czuć, *sensori* - czuciowy; *satisfacer* - zadowalać, *satisfactori* - zadowalający, należyty. Przyrostek ten z reguły występuje równoległe z -ion, -or.

-orio miejsce dokonywania czynności lub narzędzie /środek/ do jej wykonywania: *laborar* - pracować, *laboratorio* - pracownia, laboratorium; *audir* - słuchać, *auditorio* - sala zebrań, sala wykładów itp.; *fumar* - palić, *fumatorio* - palarnia; *lavar* - myć, *lavatorio* - umywalnia; umywalka; *scriber* - pisać, *scriptorio* - biurko; *observar* - obserwować, *observatorio* - obserwatorium. Z reguły występuje równoległe z -ori. Por. -eria.

-ura czynność lub jej rezultat: *filar* - prząść, *filatura* - przędzenie; *crear* - tworzyć, *creatura* - stwór, stworzenie; *vestir* - ubierać /się/, *vestitura* - ubiór, ubranie; *miscer* - mieszać, *mixtura* - mieszanina; *aperir* - otwierać, *apertura* - otwieranie, otwór.

-e oznacza przymiotnik o charakterze biernym, znaczeniu zaś identycznym z polskim imiesłowem biernym: *amar* - kochać, *amate* - kochany; *perder* - tracić, *perdite* - stracony; *tracony*; *audir* - słyszeć, *audite* - słyszany; *scriber* - pisać, *scripte* - /na/pisany. Por. § 59 - imiesłów czasu przeszłego. Przy pomocy końcówek -o, -a można tworzyć rzeczowniki. Por § 59 punkt 2 oraz § 96.

Ponadto łączą się niekiedy z tematem obocznym przyrostki: -ada, -bile /zob. wyżej/.

Uwaga: teoretycznie rzecz biorąc, wszystkie czasowniki można traktować jako regularne i tworzyć temat czasu przeszłego w sposób regularny, tzn. przy pomocy końcówek -at, -it. W efekcie otrzymamy dublety typu: *factor* - *facitor* /od: *facer* - robić/, *scriptura* - *scribitura* /od *scriber* - pisać/ itp. Warianty "regularne" nie są uważane za błędne i mogą być używane tam, gdzie to wydaje się stylistycznie możliwe lub wskazane.

Żaden czasownik pochodzący od innej części mowy nie ma nieregularnego tematu czasu przeszłego.

Czasowniki złożone, pochodzące od czasowników o obocznym temacie nieregularnym, posiadają również nieregularny temat oboczny, utworzony na wzór czasownika pierwotnego: *poner* - kłaść /pon-, pos-/, *componer* - składać, komponować /compon-, compos-/.

§ 99. DODATKOWE UWAGI O UŻYWANIU PRZYROSTKÓW

Końcówka wyrazu jest to końcowe -o, -a, -e, łacińskie -us, -um, greckie -os, -is. Przyrostki dodaje się do wyrazu bez końcówki - lecz z kolei każdy przyrostek posiada swoją końcówkę. Istnieją także wyrazy bez końcówek.

Przykłady na wyrazy z końcówkami i wyrazy pochodne:

museo = muse + o; stąd: *museal* = muse + al;

poeta = poet + a; stąd: *poetic* = poet + ic, *poetastro* = poet + astr + o;

Przykłady na wyrazy bez końcówek:

museal, stąd *musealismo* = museal + ism + o;

poetic, stąd *poetica* = poetic + a.

Niektóre szczególne przypadki:

1. Jeżeli po odrzuceniu końcówki rdzeń wyrazu kończy się na -i a przyrostek zaczyna na tę samą literę, to w wyrazie pochodnym używa się tylko jednego i: *rubie* - czerwony; rubi + ificar = *rubificar* - uczynić czerwonym.

2. Jeżeli rdzeń wyrazu kończy się na c, to dodanie przyrostka może zmienić wymowę tego c /jako c lub k/. Jako regułę przyjmuje się:

a. c wymawiane /c, ts/ nie może zmienić brzmienia na /k/ przed przyrostkami: -ada, -ata, -age, -alia, -astro, -astra; należy je wtedy pisać jako -ci-. Np.: *nuce* /nuce/ - orzech, *nuciada* /nucjada/ - napój orzechowy.

b. c wymawiane /k/ nie może zmienić wymowy przed -eria, ero, -esc, -ese, -essa, -etta, -ette, -etto, -iera, -iero, -issime, -issimo i musi być pisane -ch-: *porco* /porko/ - świnia, *porcheria* /porkeri-a/ - świństwo.

3. Jeżeli rdzeń wyrazu kończy się na g wymawiane jak /ż/, to wymowa ta musi być zachowana w wyrazach pochodnych; przed przyrostkami zaczynającymi się od -a lub -o należy więc pisać -gi-: *orange* /oranże/ - pomarańcza, *orangiada* /oranzada/ - oranzada; ale: *garage* /garaże/ - *garagista* /garażista/, *orange* /oranże/ - *orangeria* /oranżeri-a/, gdyż przyrostki te zaczynają się na -i, -e.

Tabela często towarzyszących sobie przyrostków:

Rzeczownikowe	Przymiotnikowe	Czasownikowe
-age	-agiose	-agiar
-ano, -ana	-an	-anisar
-aria, -ario	-ari	
-ero	-ari	

-erja	-ari	
-ese	-ese	
-ia	-ic	
-ica	-ic	
-ico	-ic	
-ismo	-ista, -istic	-isar
-ista	-ista, -istic	-isar
-ita	-ita	
-oide	-oide	
-osis	-otic	
-or, -orio	-ori	
-al	-alismo, -alista, -alitate	-alisar
-an	-ano, -ana	-anisar
-ari	-ario, -aria	
-ate, -ite, -te	-ato, - ata ...	
-ese	-ese	
-er	-ero, -era, -eria	
-ic	-ica, icc, -ia	

-ific		-ificar
-in	-ino, -ina	
-oide	-oide	
-otic	-osis	
-nte	-nte, -ntia	
-bile	-bilitate	-bilisar
-ive	-ivitate	-ivisar
-ori	-or, -orio	
czasownikowe	rzeczownikowe	Przymiotnikowe
-ar	-ada, -age, -abilitate, - amento, -ante, -ate, - ata-, ato, -antia, -ation, - ator, -atorio, -atrice, - atura	-abile, -ante, -ate, - ative, -atori, -ational
-er	-ada, -age, -ibilitate, - imento, -ento, -ita, -ito, - entia, -ition, -itor, - itorio, -itrice, -itura	-ibile, -ente, -ite, -itive, - itori, -itional
-ir	-ada, -age, -ibilitate, - imento, -iente, -ita, -ito, -ientia, -ition, -itor, itorio, -itrice, -itura	-ibile,, -iente, -ite, -itive, -itori, -itional

Przyrostki, które można uznać za złożone:

-ano, -ana	= -an + o, -an + a
-ario, -aria	= -ari + o, -ari + a
-eria	= -ero + ia
-ico, -ica	= -ic + a, -ic + o
-ificar	= -ific + ar
-ntia	= -nte + ia
-orio	= -ori + o

§ 100. INNE SPOSOBY TWORZENIA NOWYCH WYRAZÓW

1. Kombinacja dwu słów - nie jest spotykana tak często, jak w języku niemieckim czy choćby angielskim. Np. angielskie "handbag" = hand /ręka/ + bag /torba/ - czyli torebka ręczna tłumaczy się "*sacco a mano*". Tym niemniej i tego typu złożenia istnieją w interlinguie. Przykłady: *angloroman* - angloromański, *angloamerican* - angloamerykański, *radiophotographia* - radiofotografia, *crassilingue* - grubojęzyczny, *spatio-tempore* - czasoprzestrzeń... Nie można jednak stosować ich mechanicznie.

2. Typowym dla języków romańskich i interlinguy jest tworzenie słów złożonych wg wzoru: czasownik / w czasie teraźniejszym/ + rzeczownik w liczbie mnogiej:

rumper - łamać, *nuce* - orzech, *rumpenuces* - dziadek do orzechów;
tornar - obracać, *disco* - płyta, *tornadiscos* - gramofon, adapter; *guardar*
- strzec, *costa* - wybrzeże, *guardacostas* - ochrona wybrzeża, strażnik z
ochrony wybrzeża.

3. Bardzo wiele wyrazów tworzonych jest przy pomocy międzynarodowo zrozumiałych pseudosufiksów. Wiele z nich to samodzielne słowa, lub słowa historycznie samodzielne. Możliwe jest kombinowanie prefiksów lub pseudoprefiksów bezpośrednio z pseudosufiksami, np. bio - życie, -logia - nauka, *biologia* - biologia. Zawsze dozwolone jest posługiwanie się analogią, zaczerpniętą z innych wyrazów złożonych. Tak więc na przykład:

cyanotipo - cyjanotyp, błękitny druk; *claustrophobia* - klaustrofobia;
stąd: *cyanophobia* - cyjanofobia, lęk przed kolorem niebieskim;

sciamachia - walka z cieniem; *necromantia* - nekromancja, czarna magia; stąd: *sciamantia* - wróżenie z cieni;

agricultura - rolnictwo; *lignicole* - leśny, mieszkający w lesie; stąd: *lignicultura* - hodowla drzewa.

A oto najważniejsze z pseudosufiksów:

-algia ból: *neuralgia* - nerwoból/e/; *lumbalgia* - lumbago, lumbalgia.

Charakter naukowo-techniczny.

-droma linia: *orthodroma* - ortodroma.

-dromo tor, droga, przebieg: *hippodromo* - hipodrom, *velodromo* - welodrom, tor kolarski; *aerodromo* - lotnisko; *palindromo* - palindrom.

-hedro ściana bryły geometrycznej: *octahedro* - ośmiościan, *tetrahedro* - czworościan.

-icida zabójca: *matre* - matka, *matricide* - matkobójca; także: *insecto* - owad, *insecticida* - środek owadobójczy.

Stąd: -icidio - zabójstwo: *matricidio* - matkobójstwo.

-iforme mający kształt...: *cruce* - krzyż, *cruciforme* - mający kształt krzyża; *verme* - robak, *vermiforme* - robakowaty, robaczkowy.

-ilatere -stronny: *unilatere* - jednostronny, *bilatere* - dwustronny.

-iloquem mówiący: *multiloque* - wiele mówiący; *folliiloque* - mówiący, jak szaleniec.

-isone mający dźwięk jak...: *unda* - fala, *undisone* - mający dźwięk, jaki wydają fale.

-ipare dający początek..., dający narodziny...: *vive* - żywy, *vivipare* - żyworodny.

-ivome wyrzucający z siebie, wymiotujący itp.: *igne* - ogień, *ignivome* - buchający ogniem.

-ivore jedzący, -żerny: *carne* - mięso, *carnivore* - mięsożerny.

-icole uprawiający, hodujący; troszczący się o...: *vino* - wino, *vinicole* - tyczący uprawy winorośli, winny, winniczy.

-ogene tworzący, rodzący, płodzący: *photogene* - fotogeniczny; *gasogene* - wytwarzający gaz. Stąd -geno, -genia.

-gramma coś, co dotyczy pisma, literatury, zapisu, rysunku...: *telegramma* - telegram, *aerogramma* - rodzaj listu lotniczego, *ideogramma* - ideogram.

-ographia system, sposób, technika zapisywania graficznego, wykonywania odbitek, rysunków itp.; nauka, gałąź wiedzy związana z zapisywaniem, nauka opisowa: *bibliographia* - bibliografia, *phonographia* - fonografia, *photographia* - fotografia. Stąd: *-ographo* - ten, kto zajmuje się *-graphią*; także - przyrząd do zapisu: *bibliographo* - bibliograf, *photographo* - fotograf, *phonographo* - fonograf /przyrząd/. Stąd: *-ographic* - tyżący *-ographii*: *bibliographic* - bibliograficzny.

-ologia nauka: *climatologia* - nauka o klimacie, klimatologia; *graphologia* - grafologia. Stąd rzeczowniki na logo i przymiotniki na *-ologic*: *climatologo* - klimatolog, *climatologic* - klimatologiczny.

-omachia walka, wojna: *monachomachia* - wojna mnichów; *tauromachia* - walka byków. Stąd przymiotniki na *-omachic*: *tauromachic* - tyżący walki byków.

-omantia wróżenie, przepowiadanie: *cartomantia* - wróżenie z kart. Stąd rzeczowniki na *-omante*: *cartomante* - wróżbiarz /-ka/ karciany.

-omane szalony, niespełna rozumu, maniacki: *megalomane* - megalomański, *alcoholomane* - tyżący manii alkoholizmu. Stąd *-omania*, *-omano*: *megalomania* - megalomania, *megalomano* - megaloman, *megalomana* - megalomanka.

-ometro przyrząd pomiarowy: *aerometro* - aerometr, *amperometro* - amperomierz, *thermometro* - termometr. Stąd: *-ometria* - nauka o pomiarach, np.: *thermometria* - nauka o pomiarach temperatury, *geometria* - geometria; *-ometra* - osoba, która zajmuje się *-ometrią*: *geometra* - geometra; *-ometric* - tyżący *-metrii*: *geometric* - geometryczny.

-onomia nazewnictwo; dziedzina wiedzy; system praw: *astronomia* - astronomia, *economia* - ekonomia, *agronomia* - agronomia. Stąd derywaty na *-nomo*, *-nomic*: *astronomo* - astronom, *astronomic* - astronomiczny..

-omorphe przybierający kształt, formę: *anthropomorphe* - antropomorficzny, *isomorphe* - izomorficzny. Stąd dalsze derywaty: *anthropomorphia* - antropomorfia, *anthropomorfismo* - antropomorfizm, *anthropomorphista* - antropomorfista etc.

-ophage jedzący, spożywający: *anthropophage* - jedzący ludzi, ludożerca. Stąd: *anthropophago* - ludożerca, *anthropophagia* - ludożerstwo.

-ophile lubiący, chętnie zajmujący się, przyjaźnie nastawiony do..., miłośnik, zamiłowany w...: *bibliophile* - bibliofilski; stąd *-ophilo*, *-ophila*: *bibliophilo* - bibliofil, *bibliophila* - bibliofilka; *-ophilia* - *bibliophilia* - bibliofilia.

-ophobe nie lubiący, nie znoszący, obawiający się, unikający: *anglophobe* - anglofobijny, unikający Anglików; *hydrophobe* - unikający wody, czujący wstręt do wody. Stąd: *anglophobo* - anglofob, człowiek unikający, czujący niechęć do Anglików; *anglophoba* - kobieta anglofob; *anglophobia* - anglofobia, niechęć do Anglików, obawa przed Anglikami.

-phono dźwięk; instrument muzyczny; przyrząd do rejestracji dźwięków: *saxophono* - saksofon, *xylophono* - ksylofon, *magnetophono* - magnetofon, *microphono* - mikrofon. Stąd: *-phone*, *-phonic* /przymiotniki/: *cacophone* - kakofoniczny, *telephonic* - telefoniczny; *-phonia*: *cacophonja* - kakofonia, *telephonja* - telefonia.

-oscopia badanie wizualne, obserwacja, dziedzina wiedzy związana z badaniami, obserwacjami: *microscopia* - mikroskopia, *stereoscopia* - stereoskopia. Stąd *-oscopio* /przyrząd/: *microscopio* - mikroskop, *stereoscopio* - stereoskop; *-oscopic* - tyczący - *oscopii*: *stereoscopic* - stereoskopowy; *-oscopo* /osoba/: *röntgenoscopo* - ten, kto bada promieniami rentgenowskimi.

Uwaga: w kombinacji prefiksu z pseudosufiksem, początkowa samogłoska tego ostatniego może zniknąć: *tele-* + *-ometria* = *telemetry*.

4. Wiele innych wyrazów często wchodzi do wyrazu złożonego jako jego element pseudoprefiksoidalny. Oto przykłady:

collo - szyja, kark; *late* - szeroki; *laticolle* - mający grubą szyję; *albe* - biały, flor - kwiat; *albiflore* - białokwiatowy; *cultura* - kultura, uprawa; *horto* - ogród; *horticultura* - ogrodnictwo;

Należy zauważyć, że z reguły oba wyrazy połączone są samogłoską *-i-* lub *-o-*.

5. Często użycie prefiksu stowarzyszone jest z równoległym użyciem sufiksu:

anno - rok, *mille* - tysiąc, *millennio* - millennium; *fresc* - świeży, *refrescar* - odświeżyć;

commode - wygodny, pasujący; *accommodar* - dostosować.

6. Istnieje grupka pseudosufiksów naukowych, używanych w zoologii i botanice:

-aceas rodzina /bot./: *rosa* - róża, *rosaceas* - różowate. Stąd przymiotnik na -acee: *plantas ro sacee* - rośliny różowate.

-ales rząd /bot./: *urtica* - pokrzywa, *urticales* - pokrzywowe; /zool./: *mammals* - ssaki.

-atos /zool./: *vertebratos* - kręgowce.

-eas rodzaj /bot./: *potentilleas* - rośliny rodzaju pięciornika;

-ines podrodzina zool.: *lutra* - wydra, *lutrines* - wydrowate;

podrodzaj /bot./: *rubo* - jeżyna, *rubines* - rośliny z podrodzaju jeżyn.

-ides rodzina /zool./: *cervo* - jeleń, *cervides* - jeleniowate.

-oides podrodzina /bot./: *lilio* - lilia, *lilioides* – liliowe